COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
0021976210

THE LIBRARIES
COLUMBIA UNIVERSITY

DUE DATE

	APR 03 1991		

PHILOSOPHY

OF THE

PLAN OF SALVATION

BY

AN AMERICAN CITIZEN.

TRANSLATED

FROM ENGLISH INTO HEBREW AT THE REQUEST OF HIS BRETHREN, THE DIVINITY STUDENTS IN THE UNITED PRESBYTERIAN SEMINARY EDINBURGH

BY

ISAAC SALKINSON.

ALTONA.
1858.

סוד הישועה׳

ALTONA:
PRINTED BY BONN & BROTHER.

סוד הישועה

הוא סוד יי ועצתו, אשר המתיק בדרכי ישועתו; מן היום אשר בחר באברהם אוהבו, עד ימות מלך המשיח — שלטנה שלטן עלם די לא יעדה, ומלכותה די לא תתחבל.

מ ע ש ה

ידי סופר בשפת ענגליש, הוא איש אזרחי בארץ אַמעריקאַ, ושמו לא הגיד לנו.

ונעתק

לעברית במצות התלמידים בבית המדרש הגדול בעדינבורג על יד אחד מאחיהם

יצחק זאלקינסאן.

J. Ch. Grünbaum
PLOCK.

אַלטאָנאַ.
1858.

893.15
So15

THIS BOOK

IS

DEDICATED

TO THE

PEOPLE OF JESHURUN IN THE EMPIRE OF RUSSIA;
AND, AS AN INHERITANCE, TO THE CONGREGATION
OF JACOB IN THE LAND OF POLAND

BY

TWO HUNDRED THEOLOGICAL STUDENTS

OF THE

UNITED PRESBYTERIAN SEMINARY

IN

EDINBURGH

AS A

MEMORIAL AND TOKEN OF LOVE

BETWEEN

GENTILE BRETHREN AND THE **CHILDREN OF ISRAEL.**

ספר הזה

קדש

לעדת ישרון הפזורה במדינת רוסיא;
ומורשה לקהלת יעקב הנדחה בארץ פולין.

מידי

האחים, נערי משפחות הגוים — הלא המה כמאתים
תלמידים בבית המדרש לאלהים בעיר עדינבורג
בממלכת בריטאניה —

להיות

לאות ברית ולזכר אהבה,
ביניהם ובין בני ישראל.

PEACE to the people of God and prosperity to the House of Israel!

WE, the younger Brethren of the Gentiles who are devoted to the service of the God of Israel, to learn his ways and will from the Divine Book, and be fitted to declare his wonders to the children of men, and to spread his glorious name in the whole earth, felt anxious to ask for the peace of Jerusalem, the glory of all lands; and our heart desired to see the people of God who are above all the nations of the earth: But we were astonished to find the Inheritance of God sunk down to the lowest depth; the mountain of Zion desolate, the daughter of Jerusalem wailing as a widow; Israel, as straying sheep, devoured in the lions' dens, and lost on the mountains of leopards. Knowing that the Judge of the whole earth is a Righteous Judge, a God of Truth and without iniquity, be it far from us to speak against Him, saying: He hath destroyed his people! No! The blame is with his children! Our complaint is against them, not against the Lord. Surely then Israel's sin is hid with them, and the stain of the daughter of Jacob is on her skirt. What is, then, the sin of Israel? and what the stain of Jacob? Behold! The people are cleaving to their Lord, and there is no strange God with them! They study the divine law all the day long, and observe both the written and oral commandments. The sabbath is not profaned by them, and swine's flesh does not touch their mouth. The poor and the fatherless are not injured, and they send relief to the afflicted. The Lord of Hosts have they sanctified in the sight of all the nations; and for his name's sake have they been numbered for slaughter by thousands and tens of thousands. What, then, is the sin for which they are

שלום לעם יי, ורב טוב לבית ישראל!

אנחנו הצעירים מן הגוים, הנעצרים לפני יי אלהי ישראל, ללמוד דרכי טובו מספרי קדשו; למען נתכונן להגיד נפלאותיו לבני אדם, ולספר שם כבודו בכל הארץ — עלה על לבנו לסור ולשאול לשלום ירושלים צבי כל הארצות, ונפשנו כלתה לראות עם יי העליון על כל גויי הארץ — ונשתומם לראות: כי נחלת יי ירדה פלאים; הר בת ציון שמם, וירושלים עוטיה כאלמנה; ושה פזורה ישראל נדחה במעונות אריות, ואובדת בהרי נמרים. ואנחנו מאשר נדע כי אלהים שופט צדיק הוא, אל אמונה ואין עול, חלילה לנו לדבר משפטים לנגדו, ולאמר כי הוא שחת עמו — לא! בניו מומם; ועליהם תלונתנו לא על יי. ואין זאת, כי אם צרורה חטאת ישראל בכנפיהם, ובת יעקב טומאתה בשוליה. אך מי פשע יעקב? ומי חטאת ישראל? הן כל העם דבקים באלהיהם, ואין אל נכר עמהם מדור דור. יום ולילה הוגים בתורתו, ושומרים מצותיו הכתובות והמסורות להם. יום השבת לא יחללו, ובשר החזיר לא יבוא אל פיהם. עני ויתום לא יחבלו, ונפש נענה ישביעו. את יי צבאות קדשו ברבים לעיני כל הגוים, ועל שם כבודו נמנו למטבח לאלפים ולרבבות. ומה זה העון אשר נמקו בו כאלפים שנה? ומה חרי האף הגדול הזה? — ובעוד אנחנו מדברים כזאת בלבבנו, וחותרים למצוא פשר דבר בספרי התורה והנביאים, רוח לבנו יענה בקרבנו בקול נורא מאד: כי

wasted these two thousand years, and what meaneth the heat of God's great anger? But while pondering this in our hearts, and searching in the Law and the Prophets, to find the interpretation thereof, a spirit answered loudly within us: the people of Israel have sinned, they have broken the covenant, they have stretched forth their hand against the Lord's anointed; therefore hath all this evil come upon them. Then we said one to another, we do not well; this day is a day of good tidings, and we hold our peace; if we tarry till the morning light, some guilt will rest upon us: now, therefore come, and let us tell these things to the House of Israel:

I. The New Covenant by the sacrifice of the Messiah, which our Forefathers have received for themselves and for their children after them, became to us a great Salvation. Our eyes were enlightened to see that all the gods of the nations are idols; that the God of Abraham, Isaac and Jacob, the God of Israel, who brought out your fathers from the bondage of Egypt, is God! He is our King and our Saviour, — even Jehovah who is One and his name One! Him alone we serve, and there is no strange God in our midst. Moreover, we utterly despise every image or likeness, and reject every idol or similitude; they are accursed! We believe in all the words of the Prophets, and whatsoever the holy men have commanded us, we obey and do. The Lord also has dealt with us according to the multitude of his tender mercies, and made us for a name and for a praise among all the nations. To our land He said: Be thou Mistress of kingdoms; Princess over the sea, and sway thy sceptre over Empires and Islands: He granted us his peace from above, and the windows of heaven were opened to pour on us showers of blessing, that we might become a standard of peace and a token of blessing in the whole earth as it is this day.

II. We have no hatred or illwill against you, nor against any of the Congregation of Israel, who have said: „We will not have the Son of David to reign over us“ nor

חטא ישראל, וגם עברו ברית, וגם שלחו יד במשיח יי!
על כן באה אליהם הצרה הזאת.

אשר לזאת אמרנו איש אל אחיו: לא כן אנחנו עושים
היום הזה, יום בשורה הוא, ואנחנו מחשים והכינו
עד אור הבוקר ומצאנו עון. ועתה לכו ונבואה ונגידה
דבר לבית ישראל. — והדבר הזה יפרד, והיה לארבעה
ראשים —

א ברית החדשה אשר כרתו אבותינו עלי זבח המשיח,
ואשר קבלו יושבי ארצנו על נפשם ועל זרעם אחריהם,
היתה לנו לתשועה גדולה. כי אורו עינינו לראות שכל
אלהי העמים אלילים; ואלהי אברהם יצחק ויעקב, אלהי
ישראל המוציא את אבותיכם מתחת סבלות מצרים, הוא
האלהים! הוא האלהים! והוא מלכנו והוא מושיענו,
יי אחד ושמו אחד. ואנחנו אותו לבדו נעבוד, אין אל
זר בחובינו. ושקץ נשקץ כל פסל ודמות, וכל אליל
וצלם תעב נתעבנו כי חרם הוא. אך נאמין באמונה
שלמה בכל דברי הנביאים, וכל אשר צוו עלינו שרי קדש
נעשה ונשמע. ויי גם הוא כרוב רחמיו וחסדיו הגדיל
לעשות עמנו, ויתן אותנו לשם ולתהלה בכל העמים. ועל
ארצנו שם פניו לטובה, ויאמר לה: את היי גברת
הממלכות, רבתי בגוים, שרתי במדינות ובאיי הים! כי
הוא הריק עלינו שפע שלומו, וארובות השמים נפתחו
לתת לנו גשם ברכתו; למען נהיה לנס שלום, ולאות
ברכה בקרב הארץ כיום הזה.

ב אין בלבנו שנאה ומשטמה לנגדכם ונגד כל קהל
ישראל, אשר מאסתם בבן דוד ממלוך עליכם; ואין
בידינו חרב נוקמת נקם ברית, לקנא לדמו אשר שפכו

do we bear a sword in our hand to avenge His innocent blood — the blood of the everlasting covenant — which your fathers have shed. For Messiah the Son of David was taken away on account of evil; and Jehovah laid on Him the iniquity of us all; for the transgression of all peoples, was He stricken and cut off out of the land of the living. Moreover your fathers ignorantly purposed evil against Him; but God overruled it for good, in order to save much people alive. But our heart is full of love and compassion, and our mouth of praise and blessing towards the house of Israel; for the loving kindness and tender mercies of the Lord your God; for the benefits we have received from the books of your Prophets — even righteous law, pure doctrine and holy songs; for the root of Jesse which stands as an Ensign for our people, and unfurls to us the banner of Salvation; for the Apostles and Evangelists, the elect of Judah and Israel, who, with their lives in their hands, have carried Salvation to the ends of the earth. And now our hearts glow with sympathy on account of all the troubles and afflictions which have come upon you, and bleed, when seeing the plagues of the Holy Land and the wounds which the Lord hath inflicted upon it. We cry pitifully O House of Israel, to the God of your fathers, that He may hasten to accomplish in these latter days, the gracious promises, which He made to you. For Zion's sake we will not hold our peace, nor give Him rest till He establish and make Jerusalem a praise in the earth.

III. We know truly, that the Lord hath poured out the spirit of deep sleep upon you, and made your ears heavy that they cannot hear; and your eyes dim, so that when you see the root of Jesse you regard it as a root out of a dry ground, and hide your faces from him, and esteem him not. The virgin daughter of Zion hath despised him and scornfully said: who is David, and who is the Son of Jesse? God has not yet opened your heart to know that this is the Lord whom ye seek, and the Messenger of the Covenant whom ye delight in; but as he is

אבותיכם על לא חמס בכפו. כי הוא נאסף מפני הרעה, ויי הפגיע בו עון כולנו; ומפשע כל עם ועם נכרת המשיח, ונגזר מארץ חיים. וגם אבותיכם בבלי דעת חשבו עליו רעה, ואלהים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב. אך יש בלבנו אהבה וחמלה, ופינו מלא תודה וברכה לכל בית ישראל, תחת כל הטוב והחסד אשר קבלנו מיד יי אלהיכם, ומפי ספרי נביאיכם — תורת צדק ומוסר אמת ושירי קדש. ותחת שורש ישי אשר עומד לנס עמֵנו, ופתח לנו שערי ישועה; וכל שלוחיו וסופריו בחירי יהודה וישראל, אשר שמו נפשם בכפם להביא ישועת יי עד קצה הארץ. וזה מימים רבים נכמרו מעינו לראות בכל הצרות והתלאות אשר מצאו אתכם; ונהפך לבנו בקרבנו בראותנו את מכות הארץ הקדושה, וארת תחלואיה אשר חלה יי בה. ובקול חמלה ורחמים נצעק לאלהי אבותיכם, כי יחיש להקים דברו הטוב אשר דבר עליכם בית ישראל באחרית הימים. ולמען ציון לא נחשה ולא נשקוט, עד יכונן ועד ישים ירושלים תהלה בארץ.

ג ידענו גם ידענו, כי נסך יי רוח תרדמה על העם הזה, ואזניו הכבד ועיניו השע; ואת שורש ישי יראו יביטו בו כשורש מארץ ציה, ויסתירו פנים ממנו ולא יחשבוהו. בזה לעגה לו בתולת בת ציון, לאמר: מי דוד ומי בן ישי! ויי לא נתן לכם לב לדעת עד היום הזה, ולא תבינו ולא תשכילו כי הוא האדון אשר אתם מבקשים, ומלאך הברית אשר אתם חפצים. וכאשר היה לאור גוים כן יהיה לברית עם להקים שבטי יעקב ונצירי ישראל להשיב.

ד לא נעלמה מאתנו רשעת הגוים, אשר אכלו את יעקב ואת נוהו השמו. וגם עונות אבותינו ענו בנו, כי גם

a light to lighten the Gentiles, so will he yet be a covenant to the people, to restore the tribes of Jacob, and be the glory of his people Israel.

IV. We are not ignorant of the wickedness of the nations which have devoured Jacob, and laid waste his dwelling place. The sins of our fathers testify also against us; for they have aggravated the evil. The Lord was wroth with his inheritance, because they have sinned against him; and for their transgression he sent his children away; and merciless nations, uncircumcised in heart, have shewn them no pity! We are grieved that the families of the earth who have been blessed in the Seed of Abraham, have forgotten the Covenant and not returned the kindness to the children of Abraham. Knowing that the people of our own land, like those of France, Spain and the rest of Europe, have pursued the children of Jacob, and have said on every side: Rase! Rase! to the foundation thereof! — what shall we say, or how shall we clear ourselves? To us belongeth shame and confusion of face, for the violence shown to our brother Jacob, and for the evil done unto the holy seed! All the nations like Israel have broken the covenant, and soon forgotten the ways of the Lord. They have not kept the laws and commandments, with which the Lord their Redeemer charged them; but have dealt falsely with the New-Covenant. They have both added to the inspired word and taken away therefrom; therefore have they become a stumbling-block and an enemy to Israel. But blessed be God! The former times have passed away and another spirit filleth our breast. We have chosen the Book of God alone, and rejected all the precepts and traditions of men. Thus have we separated the chaff from the wheat, and carried forth the filthiness out of the Holy place. So that we have none besides Jehovah, the one God and the Angel of his Presence, who, in love and pity became our Saviour. Wherefore he hath shed abroad his Holy Spirit in our heart and his banner over us is **Love**, that we may seek the good of Israel, and proclaim to Zion

הם עזרו לרעה. יי קצף על נחלתו, כי בניו חטאו לו, וישלחם ביד פשעם. וגוים אכזרים ערלי לב, לא נתנו להם חנינה. על אלה דוה לבנו, על משפחות האדמה אשר התברכו בזרע אברהם, איך לא זכרו את הברית ואת החסד לזרע אברהם!. ומה נדבר ומה נצטדק, אחרי אשר גם יושבי ארצנו, כיושבי צרפת וספרד, וככל מדינות איראָפּאַ, רדפו את בני יעקב, ופערו פיהם עליהם: ערו ערו עד היסוד בם! — מחמס אחינו יעקב תכסנו בושה, ומכל אשר נעשתה לזרע קדש לנו בושת הפנים. כי גם הגוים באי בברית מהרו שכחו דרכי יי, והם כישראל עברו ברית. לא שמרו את התורות ואת החוקים אשר צוה עליהם גואלם, ויחפאו דברים אשר לא כן על דת החדשה. הוסיפו על ספר הקדש וגם גרעו ממנו, על כן היו למוקש לישראל, ונהפכו להם לאויבים. אך ברוך השם כי רוח אחרת היתה אתנו, והימים הראשונים יפלו. אנחנו בחרנו בספר יי לבדו, והרחקנו כל מצות אנשים מלומדה. הבדלנו את התבן מן הבר, והוצאנו הנדרה מן הקדש. ואין לנו כי אם יי אחד ומלאך פניו המושיע לנו באהבהו ובחמלתו. ולכן גם הוא האציל מרוח קדשו עלינו, ודגלו עלינו אהבה. לדרוש אך טוב לישראל, ולבשר לציון גואל. כי יש תקוה לישראל, אחר ישובו ובקשו את יי אלהיהם ואת דוד מלכם.

וביום שמענו באזנינו קול אומר: את מי נשלח? ומי ילך לנו? מי יגיד לעם יי פשעם, ולבית יעקב חטאתם? מי יאמר לירושלים, הנה מלכך צדיק ונושע הוא, עני ורוכב על חמור; ולבת ציון, הנה ישעך בא, אשר שכרו אתו ופעולתו לפניו? ונען ונאמר: נשלח נא

her Redeemer. God hath spoken well concerning Israel his people; there is hope for them, when they return and seek the Lord their God and David their King.

Hearing a voice in our midst saying: Whom shall we send? and who will go for us? Who will show to the people of God, their transgression; and to the House of Jacob, their sins? Who will proclaim to Jerusalem: Behold thy King! He is just and bringeth Salvation, though lowly and riding upon an ass? We then said: Let us send this book into all the gates of Israel; peradventure the people will read it, and their eyes be opened to look upon Him whom they have pierced, and turn to their Lord and be healed.

Hence we have translated this Book from English into Hebrew, to distribute amongst the Hebrews. To you, however, the dwellers in the land of Russia and Poland, being the head of the whole captivity, the tongue of your fathers being most precious to you, have we dedicated this book, that ye, first, may sanctify the Holy One of Israel!

Now be it known to every reader among you, that the author did not write this book for the Jewish people. His object was to show to all mankind, that the Religion of the Bible is the only Religion which could proceed from the true God, and, in its purity, is alone fitted to be a blessing to every nation and tongue under heaven. Whatsoever, therefore, is here written in praise and honour of the people of Israel, must not be regarded as guile and flattery to seduce them. And whatsoever is found of reproof and instruction, must not be accounted as a sign of bitterness, nor as a reproach to the name of Israel. The author wrote this book in singleness of heart, fearing God. We, therefore, send it to you, O House of Israel; and whether ye hear or whether ye forbear we seek your peace.

את הספר הזה משער לשער בשערי ישראל; אולי יהגו בו, ונפקחו עיניהם, והביטו את אשר דקרו, ושב העם הזה ורפא לו.

ומפני זה העתקנו ספר זה סוד הישועה מלשון ענגליש ללשון הקדש, לחלקו ביעקב ולהפיצו בישראל. ויען כי אתם המתגוררים בארצות רוסיא ופולין, עומדים בראש הגולים; ושפת אבותיכם עודנה יקרה בעיניכם מכל שפה ולשון, על כן הקדשנו ספרנו לכם, למען תקדישו אתם ראשונה את קדוש ישראל.

והנה כל קורא מבין יראה ויכיר כי לא היה עם לב המחבר לכתוב ספרו זה למען היהודים, ולא אליכם לבדכם פניו מועדות. כי אם כל חפצו ומגמתו להורות לכל באי עולם, כי רק הדת הנמצאה בספרי הקדש, היא הדת הנתונה מימין יי; וכי רק היא לבדה נאותה להיות לברכה לכל עם ולשון. ועל כן כל דבר אשר המצאו בזה לתהלת ישראל ולתפארתו, לא החשבו כי באים אנחנו להתנכל ולפתות את לבכם בחונף וחלקלקות; וכל דבר מוסר ותוכחה אשר תמצאו בו, לא תאמרו כי באנו להיות למורת רוח לכם, או לנאץ שם ישראל. והמחבר מיראתו את אלהיו דבר כל מה שדבר לפי תומו; על כן אם תשמעו ואם החדלו בית ישראל, אנחנו שלום.

סוד הישועה

פרק ראשון

מבוא

האדם נמשך לעבודת אל — הוא ישוב להיות בתכונת מדותיו דומה לעצם הנעבד — מדות אלהי הגוים חסרות ונתעבות — אין ביד האדם למלט את נפשו מעבודתם הנשחתה —.

שלשה דברים הם, וכל אחד מהם יוצא לאורה לעיני בחינת בני אדם, וכל המתבונן בם ימצא את לבו נכון לחקור במה שיבא. וכי נשים לב אל הדברים האלה בקרבתם איש לאחיו, ושלטון ידיהם על אושר האדם והצלחתו נמצא כי יקירי ערך הם למעלה ראש. והנני לבאר את הדברים האלה עם משפטיהם ויסודותיהם אשר עליהן הם נשענים, ולהראות מה יקרו החפצים התלוים עליהם.

דבר הראשון.

ישנו חק אחד בטבע האדם או במסכת מצבו, אשר ימשוך את לבו להכיר נמצא עליון ולעבוד אותו; ואין לנו צורך פה לחקור מהות החק הזה — כי בין שהוא מזג טבעי באדם נמסך ביד הבורא — ובין שהוא תולדת השכל הכללי המסתעף מן הדברים הנבראים להכיר כי יש שם סבה ראשונה — ובין שהוא מכח הקבלה הנמסרת מפה לפה, מעובדים הקדמונים לכל משפחות בני האדם — יהיה אחד מהם או כלם יחדיו השורש לחק הזה — הדבר ההוא לא ימוט — כי האדם בעל דת הוא, ועבוד יעבוד.

והכמי המחקר בשום עינם על נטיה הזאת בטבע האדם, ובבקשם לכנות סוג האדם בשם למינהו, נקבו אותו בשם „חי בעל דת" והואר הזה יאות לו בכל מקום ובכל מדרגה שהוא נמצא בעולם; וכן העידו עליו כל ספרי הזכרון שיש לנו מדור דור, בין ספרים הבדוים ובין ספרים הַכְּנִים.

יש מיורדי הים אשר זכרו, כי מצאו וראו לפעמים משפחות אחדות, אשר דבר אין להם עם אדם, ואין בהם דעה כי יש עליון עליהם; אפס עין בקורת הביטה אחרי אנשים האומרים כזה, וראתה לפי הרוב כי משגה היתה אתם. ובכל מקום שיצאה השמועה כי נמצא שבט או משפחה מבלי אמונה באלהים, הדבר הזה הובא למופת על שפל ערכם, כי ירדו ממדרגת מינם וקרבו לגדר טבע הבהמה.

בכל משפחות בני האדם אשר נמצאו בכל דור ונפזרו בארבע פאות הארץ ובאיי הים, כמעט אין לנו פרט בטוח יוצא מן הכלל הזה, שאדם נוטה מפאת טבעו או מצד מצבו, לעבוד איזה עצם אשר יאמין כי כח עליון כחו.

דבר השני

דבר השני בהיותו מחובר בשרשו לדבר הקודם, מעלתו עולה למעלה למעלה. ויתבאר כלו במלות אלה: — האדם בעבדו ישוב בתכונת מדותיו להיות דומה לעצם הנעבד. ועקר הזה יסוד מוסד הוא מבלי שינוי, ויוציא פעולתו לבטח כחק סבה ומסובב. כי העובד יביט בצורת העצם הנעבד כאלו הוא דגל השלמות, ולכן יבוז כל מדה בנפשו אשר איננה כתכונת הצורה ההיא, ויבחר כל מדה אשר תשוה לצורה ההיא; ונטיה כזאת תנחנו להתנער מכל דבר אשר ימצא בנפשו ובארחות חייו, למורת רוח אלהיו ומצותיו, וישוה את נפשו לדגל הזה הנבחר בעיני השופט ההוא. כי העובד יתאמץ למצוא חן בעיני העצם הנעבד, והשכל יורה כי לא ימצא כי אם בשומו את נפשו כרצון העצם ההוא וכפי תכונתו. אמנם להמצא בדמות צלם העצם הנעבד הוא פרי החשק בנפש העובד. וברור הדבר מעצמו, כי בכל פעם שיעבוד, כן יתאמץ יותר להשות את תכונתו כפי תבנית העצם המקבל את העבודה מידיו.

וספר תולדת עובדי האלילים בכל העולם יתן עדות להקים דבר הזה. כי בכל מקום אין נעדר, תכונת כל גוי ושבט ממשפחת האדם, התהפכה בצורתה במדרגה גדולה להיות כתכונה הנתונה לאלהיהם. והנני

להביא פה קורות אחדות הנודעות לנו מתולדות העמים בני אל נכר, למופת לנו על אמתת המאמר „כי האדם ישוב להיות דומה לעצם הנעבד.“

דמיון גלוי וברור יש לנו בעם הסקיתים Scythians ואחיהם בני הצפון אשר בבשו והחריבו זרוע ממשלת הרומים. כי אָדין וטהאָר Odin & Thor ואחרים זולתם אשר נחשבו לאלילים למו, המה היו צלמי מלכים הנפילים, צמאים לדם ומרי נפש, עוטים בדמות אֱלֹהִים, ונעבדים. ועל יד עבודתם נהפכה כל חלקה טובה וכל מיץ חָלב למרורת פתנים בקרב לב מקודשיהם, ונדמו כמו כלבים טורפים אשר יתענגו בעונג הנורא לטרוף טרף בשדה דמים ומקום ההרג. ויען כי האמינו כי אליל אחד מהנפילים אחרי הכותו מספר עצום מיושבי הארץ האביד נפשו בידו, על כן נחשבה חרפה לאיש למות על מטתו; ואלה אשר לא מצאו מות במלחמה בחרו מחנק נפשם, בחשבם כי אם במות כל האדם ימותון, יסוגו אחור ולא ישאו חן בארמון וואַלהאַללאַ Valhalla.

בדורות הקדומים לימי היונים והרומים, נמצאו שמות אחדים מקרב אליליהם, אשר מעט תכונות ישרות היו מנת חלקם; אפס דרכי רוב אליליהם, ומשפטיהם הנאמרים עליהם, נכתמו כלם ברשמי גבורה, נקמה, עקשות, ותאוה. ובאחרית הימים לקורות העמים האלה, עבודת אליליהם ירדה מטה מטה בשחיתותה, עד אשר היתה להם למקור כל תועבה ונבלה.

ותהי הנקלה לעבודת האלילים, רוח עריצים אשר התחוללה על ידה לבלע ולהשחית.

לן הוסיף פאָפּע Pope, להפיץ מעט אור על פני
החדר אשר מאחורי התמונה החשוכה — כי אז
כִּלָּה בשתי שורותיו לתאר היטב מדות אלהי הגוים —

„אלהים נושא פנים והפכפך, מתעבר ועול בכפו;
„ומדותיו זעם ונקמה, ורוח זנונים בגפו.“

לפעמים, מדות נשחתות ומגואלות מאד אשר ליצר לב
האדם וגם אשר לחיתו יער, נִתְּנוּ לחלק הפסילים
הנעבדים; ובהשתחות בני האדם להם כפעם בפעם, כן
העמיקו לרדת לתחתית התהום בשיקוציהם. והנה
המצרים למופת לנו, הלא המה אשר היו הראשים
להגדיל ולהאדיר כל חרושת מעשה וחכמת מחשבת, והיו
עובדים לבהמת הארץ; ונודע עליהם כי התגאלו לרוב
במשכב הבהמה, הֶבֶל אשר אין כמוהו בכל תועבות בני
האדם. פסילי אלהיהם המצוירים והמפותחים אשר נמצאו
במערות קברי החנוטים אשר להם, רֻבָּם הם אספסוף
בהמה ועוף ורמש וזבוב, וצמודים יחדיו בדרך קלון
ותערובות אשר אין להגיד. אות נאמן הוא כי לב עובדיהם
היה מלא מחשבות גלולים ושיקוצים באלה.

עשתרת Venus הקדומה אשר עבדוה כל גוי קדמון בדורות
הראשונים, לא היתה כי אם רוח זנונים בצורת
אשה. והמעשים אשר נעשו לרצון לה בהיכל טומאתה
אינם ראוים להזכר בשמם.

בקורינת צבי ארץ היונים, במבחר ימי הצלחתה
הבחירים והקדושים בקריה הזאת היו קדֵשים
וקדֵשות מקודשים לעבודת עשתרת. ומקור זה אספה
לה חלק גדול מהכנסותיה. ואחרי הדברים האלה

יושבירה רהיו למשל בפי כל לאנשים פוחזים ובוגדים.

הכחות אשר יחשבו החכמים ליסודות בעצם אלהות — כמו כח מאין תכלית, והשגחה מבלי גבול — נִתְּנו לאלהי הגוים, וביחוד לראשי אלהיהם היושבים ראשונה במלכית; אפס דרכי מדותיהם היו תמיד חסרים, ולפעמים מלאים עולה. ומכל למודי האלילים אשר לקדמונים נבחר לדמיון לנו את יופיטער Jupiter אשר להרומים. אלו יפותח חותם לתאר מדות האליל הזה הטוב במדותיו מכל האלילים, היה נכון לְפַתֵּחַ פתוחיו מעבר אחד „כח על הכל, והשגחה בכל, ומשפט לכל" ומעבר השני „עקשות, נקמה, ותאוה" והוא הדרך אשר עטו בני אדם את אלהי תעתועים במעטה עוז שדי, ונהפכו בנפשם לאכזרים, נשחתים ונבערים בכל מעשיהם; כי הנעבדים יאצילו מרוח מדותיהם על עובדיהם. וכן יאמר סופר חדש בעוז לשונו: הם עטו חיתו יער ויצורים נשחתים בכח אבירים, ובאמרה יעבדו אבירי בשן ושעירים ושֵדים, וכאשר יוסיפו לעבוד אותם כן יוסיפו להיות דומים להם.

ועדות הזאת על הרוח הנאצל מעבודת האלילים וממדות הנתונות לאלילים הנעבדים, עדות הזאת יצאה מפי סופרים נאמנים אשר אין לבקר אחריהם. וגדולי חכמי היונים והרומים נתנו ערותם לדבר זה בלא לב ולב. פלאַטאָ Plato בחלק שני מספרו חברת רעים, ידבר על רוח הנשחת היוצא מן דרכי העלילות הנאמרים על אלהיהם, ויתן אומר: כי דברים כאלה אינם ראוים להשנות באזני

הקהל, פן יוסיפו שמן לאש בני הנעורים לעשות נבלה. אריסטו' Aristotle יצוה כי מצבות אלהיהם וציוריהם, לא יֵרָאֶה בם ערות דבר בלתי אם בהיכלי אלילים אלה, אשר לפי אמונת העם יש להם שלטון על הענבים*). הנשמע עדות כזאת, אשר יצאה מפי נבון לב הגדול בכל חכמי הגוים! כי לא לבד יגיד בפיו הנבלה הנפרצה לרגלי אלילים, כי אם גם יחזיק בידו את מעשה הזמה בעבודה תעתועיהם.

וכאשר ארצות הרומים והיונים נושנו וראו ימים רבים, כן פשתה צרעת האלילים, עד אשר נהפך כל בשרן מכף רגלן ועד קדקדן לצרעת ממארת אחת. וסופר אחד מראשי הסופרים החדשים, היטב ידבר על מצב העמים האלה טרם רד יומם, וזה לשונו**) לפי חק הטבע היה מקום לחשוב, כי על ידי אלהים רבים ושונים וחליפת העבודות ונדרי הקדָשים, יצר מחשבת הלב התעורר שם להיטיב מעט, או איזה רגש טוב ונכון לאמתו יצא לאורה; אבל כאשר נתבונן בתכונת אמונת ההבל ובעדות סופרי העתים ההם — נמצא כי לא כן הידה הדבר. ופעטראָניוס Petronius בספרו דברי הימים, יגיד לנו על הזמן ההוא: כי העם ינהרו אל היכליהם, יכתירו את מזבחותם, ויחלו פני אלהיהם, להרחיב להם הענוגיהם בלילי תעלולים ועגבים, לכונן מעשי ידם בהשקותם כוס מות בסתר, ולצות על כל חמס ושוד, כי יעלה ויצלח בידם.

---

*) Aristot. Politica VII 18 ed Schneider.

**) Tholuck on the influence of Heathenism.

וסענעקאַ Seneca איש מדות ישרות, בראותו התועבות הנפרצות בזמן ההוא למראה עיניו, ענה ואמר: מה רב השגעון לבני אדם כיום הזה! הם ירחשו כל תועבה רעה בתפלתם, וכי יטה איש אזנו לשמוע יחרישו ולא יהגו בגרונם; דבר אשר לא יאות לאדם לשמוע, לא יבושו הם לספר באזני אלהיהם. ועוד יוסיף יאמר: כי יתבונן איש במעשיהם אשר הם עושים והדברים אשר יאסרו על נפשם, ימצא בם דופי תחת יופי, קלון תחת כבוד, וסֶכֶל תחת שֵׂכֶל.

זה חלק עבודת הגוים, והרוח אשר האצילו במבחר ימי שמשם, לפי עדות אנשים הבחירים בדורותיהם. —

ועל דבר עבודת אלילים בזמן הזה, הנה מלאה הארץ עדים חיים המעידים על נטיתה הרעה. ונביא דמיון אחד או שנים להראות זה באר היטב. והנני מעתיק מאמר זה ממגלת ספר אשר הביא עמו הנגיד ה׳ אוקלע H. Oakley Esq. שופט בבענגאַל התחתונה, ויפרשהו בשער המדינה Parliament. מדי דברו על שורש עבודת אלילים בהודו India, הפורה רוש ולענה — יגיד על עבודת האלילה קיל Kale אחת מראשי האלילים שם, כי כל רוצח חומס ונואף כלם מתאמצים לכפר את פניה, ועבודתה מעשה העלולים, וראש תענוגיה בדם אדם ובהמה, וכל רעה לא תֵעָשה מבלי לחלות תחלה פניה לעזרה. והיא קיל אשר בעבודתה הכבד הכביד את לב עובדיה, ולעמוד על שדה דמים ואשמה, הסכן יסכינו כמעשה יום יום.

בארץ חינאַ China לפי דברי מערהורסט Medhurst כומרי בודהאַ Buddha יודעים ומורים את התורה הזאת, כי העובד יתהפך להיות כעצם הנעבד. והם אומרים: ושוית את בודהאַ לנגדך ונהפכת להיות בודהאַ בנפשך. וכי יתפלל איש אל בודהאַ, ולא יתהפך בנפשו להיות בודהאַ, אות הוא כי נגש בפיו ולבו רחק ממנו.

שני הדברים האלה איפה, לפי חק השכל ולפי קודות העתים, נתבארו על אמתתם. דבר הראשון כי האדם חי בעל דת ועבוד יעבוד איזה דבר אשר יחשבנו לנמצא עליון. ודבר השני, כי בעבדו ישוב להיות בתכונת מדותיו כעצם אשר יעבדנו. ותכונות מדות הנעבדים כלם נמצאו תמיד חסרות ומגואלות (מלבד האלהים אלהי ספרי קדש אשר אין דברנו פה על אודותיו) זהו איפה, מקור אחד ורחב ידים אשר ממנו יצא להשחית כל בשר את דרכו על הארץ. ואין אנחנו חוקרים פה על מוצא עבודת אלילים ומולדתה, כי מה שהיה מוצאה, ומתי שהיתה מולדתה, זה פריה כל הימים. ויען כי כל אליל הנעבד, לא עלה על לב מעולם, להיותו ישר ותמים או נדיב רוח; כי רבם לא היו טובים מפגרי הגבורים, או כחות החסרות ותאות הנאלחות אשר לטבע האדם והבהמה אשר נעשו להם לאלהים; ולכן יצא הדבר באחריתו, מבלי שינוי ותמורה, כחק סבה ומסובב, והוא: בהכין האדם עבודתו לפי שרירת רוהו, יחשיך אור שכלו וישחית את לבו.

ושים לבך למערכת הדברים כאשר המה, וראה איך נשחתו כחות האדם מבלי מעצור —: הוא אין לו

שלטון על רוחו אשר ינחנו לעבודת אל — ודברים הנעברים בין שהוא המציאם או לא, כלם היו על תכונה רעה להשחית את לבו; ובכן כאשר ימלא משאלות רוחו ונטיתו כן יוסף להשחית את טבעו באין מעצור. —

והנה אין מגמתנו פה לחקור, אם יד האדם היתה במעל ראשונה, או להתכונן בגודל המעל ההוא אשר הביא מצב הרע הזה; אבל כאשר נשים לב אל המעשים אשר כבר יצאו לאורה, יד החקירה עלינו חזקה לבקר אם היה איזה מקום בטבע האדם, או איזה דבר באשר הוא, אשר תשיג יד האדם להעלות ארוכה למחלתו הרעה אשר דבקה בו בעבודת האלילים? — ומענה לזה הוא.

דבר השלישי

קצרה יכולת אנוש ושכלו, להשיג דבר מאומה אשר בו יוכל האדם להסיר מעליו רעת עבודת אלילים, כליל בפעם אחת, או בהתאמצות מעט מעט. ודבר הזה יתברר לאמתו מקורות עבודת אלילים, מעדות חכמי המחקר אשר לגוים, ומחק הטבע אשר לאדם.

א האדם תחת התאמצו לעשות חיל או להכין את רוחו, דור אחר דור, להכרית עבודה זרה מן הארץ — העבודה הזאת לקחה לה קרנים מאז בואה לתבל, ותחזק ממנו לעכור אותו. ובכל המודות חברת בני האדם, מעם לועז לעם לומד; ובכל מריבות העמים, חליפות הממלכות, והפכת חוקות המשרה; מני קורות הראשונות למשפחת האדם, הכתובות בספר עדי ימי תקופת המשיח — עבודת אלילים הלכה תמיד להגדיל את תכונתה הרעה ולהרחיב את ממשלתה למרחוק.

ונודע היטב כי בתחלה, היצורים אשר נתנו להם עוז אֱלוֹהַּ היו מעטים ופשוטים, ועבודת דורות קדומים היתה נקיה בערכה, והאדם נפל בקלון זה לא בפעם אחת כי אם צעדה אחרי צעדה. השמש הירח והכוכבים ויצורים אחרים הגדולים המודיעים כח הבריאה וגודל התבונה, היו הראשונים לקחת עוז אֱלוֹהַּ. ואחרי כן נחשב כי אֱלוֹהַּ שוכן גם בקרב דברים אחרים, וביחוד בקרב אנשים ובהמות או דברים אשר לרגלם באה איזה טובה לשבט או לעם מבני אדם. ובאחרונה עשו להם צלמי הדברים ההם וישתחוו להם. והצלמים אשר בסוף היו לאין מספר, לא היו כן בדורות מקדם. ובקרב גוים אחדים לא נתנו רשיון לצלמים עד התקופה לבנין רומא*) והעמים כאשר באו בימים, כן הצלמים — אשר מתחלה היו מעטים ולבושי בגד — עלו במספרם ונגלו לעיני עובריהם בקלון ערותם וחשופי שת. וגם בדרכי תבונתם, כאשר נזכר למעלה, מתחלה לא היו למוקש גדול; אך כלם אין נעדר נהפכו לרועץ עד להשחית.

ב בדור אוגוסטוס Augustus ברומא, ובימי פעריקלעס ואַלציביאַדעס Pericles & Alcibiades בארץ היונים, בעתות האלה אשר האדם עלה בתבונת לבו למעלה מכל אשר נודע בקרב גויי הארצות — המון העם היו אז יותר דבוקים בעבודה זרה, ועקב זה יותר נשחתים בלבותם מכל אשר לפניהם. כל שקוצי עבודת הפסילים וסתרי הנפלאות, ודבר כל תועבה, אשר מרוב נבלתם

*) וכן יאמר פלוטארך Plutarch כי כומא Numa לא נתן לאדומים לעשות צלמים לאלהיהם.

אין להזכיר בשמותם כל אלה מלאו את הארץ ובנותיה. ומקור משחת הזה היה נובע ממקדשי היונים והרומים. ועל הזמן ההוא ידבר יאַהן Jahn לאמר: אלהים חדשים עלו וגברו במספרם, ופגרי קסרי בליעל נוספים לאלהים כפעם בפעם. הפילוסופים אשר להם מתוכחים על דבר בנין העולם בערמה ובמזמה גדולה; אבל אינם יודעים מאומה מאת היוצר, הוא אל שדי הקדוש והנורא השופט את האדם.

אחדים מבחירי החכמים בראותם את הרעה הבאה לרגלי עבודת אלילים, התאמצו לטהר את אמונת ההמון מרוב חלאתה, ויורו כי המעשים הנאמרים על אלהיהם היו משל ומליצה. ואחרים התאמצו להראות, כי יש מאלהיהם אשר מדותם טובות, ודומות למדות הצדקה הטבעית. ורבים מהם נועזו ואמרו כי אין אלהים ואין עולם העתיד. אפס כי כל אלה היו מתי מספר אשר יצאו להם מתוך המון בני האדם. ואם גם לו קבלו אחרים את דעותיהם, התועלת היתה אך לשנות את פני הרעה, אבל לא להעלות ארוכה לה. אמנם סופר אחד מסופרי הדור ההוא יגיד לנו, איך לבלי כל תועלת ואף לא לשנות את הרעה היתה תורת הפילוסופים. וזה לשון דיאָניזיוס איש האַליקאַרנאַזוס Dionysius of Halicarnasus מקבלי הפלוספיה הזאת אך מעטים הם מאד, ורוב ההמון ועם הארץ הסכן הסכינו לקבל את הספורים ההם לפי טעם המלות, ולעשות אחת משתים: אם לבזות את האלהים המהגוללים ברפש כל זנות וטומאה, או לא למנוע בנפשם מעשות כל תועבה ונבלה בראותם כי כן יעשון גם אלהיהם.

וטאָלוק Tholuck יאמר כי ציצעראָ Cicero העיר במאמר אחר על הרעה ועל סבתה, וזה לשונו: תחת אשר היה להם לתת לאדם מאשר לאלהים הקדוש, נתנו לאלהים מאשר לאדם החוטא, ואחרי כן מצאה ידם להרע יותר כחק ההתפעלות החוזרת.

זה הוא איפה עדות החכמים על דבר עבודת האלילים בזמניהם. אמנם אנשים אחדים מיודעי בינה נפקחו עיניהם לראות את רוח הרעה הפרושה על פני כל בשר; אך לא היתה להם די תבונה להמציא מזור, ולא כח לעצור בעד הנגף, ולאמר למלאך אסוף ידיך מהשחית סגולות היקרות אשר לנפש אדם.

ג נמנע היה הדבר בטבע האדם למלט את נפשו מרוח המשחית היוצא מעבודת אלילים. ואני עם לבבי בזה להראות יסוד פנה אשר לא ימוש מנגד עינינו משך מאמרים הבאים. והוא זה: אם הגָאל יגָאל האדם מעבודת אלילים, גאולתו לא תהיה כי אם על ידי הכנות ותחבולות, נאותות לטבעו ולמעמדו באשר הוא שם: אם ישונה טבע חושיו, הוא לא יהיה עוד אדם; אם ישונה מצבו ומעמדו בזה, הצורך יהיה להכנות אחרות ומשונות. ולכן האדם כאשר הוא אדם ובמעמדו אשר הוא בו, אם יִוָּשֵׁעַ, הכנות הישועה בין שיצאו בדבר אלהים ובין בדבר אדם, לא תוכלנה להיות כי אם נאותות לטבעו ולמעמדו.

ולזאת איפה דרך אחד לבד הוא אשר משם יבא עזר לאדם. והוא: אם יושם לעיני העובד עצם אחד אשר לו יאתה עבודה, ועצם הזה הוא בעל מדות אחרות, ושונה מאד מכל אלהים אשר השתחוה להם מאז,

והיה כי יטהר את לבו לא יוכל כי אם בהסירו את אהבתו מאליליו, ובהטותו את לבו לעצם ההוא הצדיק והקדוש אשר לו לבדו יאתה תהלה. אפס כי קצרה יכולת אדם, ואין בו כדי להמציא עצם כמוהו; כי אין לאל ידו לחלק לאלהיו מדות טובות מאלה אשר מוצא בנפשו. כי מי יתן טהור מטמא? ואיך יעלה המסובב להיות יותר בהיר מן הסבה? וכלם יאמרו פה אחד כי טבע האנושי אף כי נשלם בכל פרטיו, איננו שלם ופונה רק לעצמו. ולחשוב כי יצור אשר איננו שלם ופונה לעצמו, ימציא עצם שלם וקדוש בתכונותיו, לעשותו לאלהים, ולהשתחות לו, הוא דבר זר ונמנע בטבעו.

והמליץ ציצעראָ כבר הגיד ברוח חכמתו מכל אשר תשיג יד האדם לעשות. ישנו בידו לחלק ממדותיו החסרות לאלהיו, וכאשר יעבוד עצם כזה המתואר בחסרונות, כן יוסף לקחת לנפשו ההתפעלות החוורת משחיתותו שלו. וגם לו נמצא אדם אשר כחו רב לו ורוחו נכונה להמציא עצם שלם וקדוש אשר יאתה לו עבודה בעולם; בכל זאת החסרון הגדול אשר מצאנו בדרכי הפילוסופים לא נשלם גם בזה, והוא: חוסר רוח השלטון לעצור בשטף עבודת האלילים, ולכונן העבודה הטובה ממנה.

כי כל מה שיכלו בני אדם בארצות הגוים, עם כל חקרי לב ושרי החכמה בראשיהם, לא היה כי אם לזרוק ספקות באמתת אמונת האלילים אשר עשתה לה שם בארץ; ואם היה לאל ידם לשים ספק זה בכל לב בעולם, לא הצליחו כי אם להוליך את בני אדם חושך ותוהו, ולאמר כי אין אלהים בעולם, ואחרי כן לעזוב אותם עוד ללכת בשרירות לבם הזונה אחרי הגלולים וכל טומאה.

סוף דבר! הנה יוצא לנו ברור מקורות עבודת אלילים, אשר הרעה פרצה הלוך וגדול דור דור — ומפי ראשי חכמי הגוים, אשר ידם לא השיגה לעצור בעד מרוצתה — ומטבע האדם, כי לא היה ביכולתו למלט את עצמו מרוח המשחית היוצא מעבודת האלילים ואשר כבר נגע עד הנפש.

ממאמרים הקודמים ומטעם דבריהם, גלוי הוא כי סגולות היקרות והנשגבות אשר לנפש אדם נעזבו ביד עבודה הנשחתה לאבדן עולם; לולי דברים שנים יצאו לאורה, ואין אחד מהם יוכל לצאת על ידי פעולת אדם, ושניהם יחדיו נחוצים היו להעלות את האדם מבור אשר נלכד בתוכו.

דבר הראשון, כי עצם טהור וקדוש יושת לעיני איש העובד, וטהרת הלב והדעת ליסוד מוסר בעצם הנעבד ההוא; כי זולת זאת לא יטַהר העובד את לבו ודעתו. אכן אם יופיע עצם כזה אשר שונא הוא תכלית שנאה לעון ולכל טומאה במעשה ובמחשבה, ואשר מורה בפועל ובדבר שלטון את דרך הנכון והשלם, אשר בו ימשול האדם ברוחו בכל מעמד אשר ימָצא — אן יאיר שכל האדם, דעתו תאושר, ויצר לבו העקוב והקשה ירך ויתקדש, כי ישוב להיות דומה לעצם אשר יעבדנו — כי כמו חק הטבע בעצם הנעבד אשר לא טהור להשפיל ולהשחית נפש עובדיו, כן להפך הוא בעצם קדוש הנעבד, להרים ולטהר את עובדיו.

ודבר השני הנחוץ לפדות אדם: כאשר עצם קדוש יגָלה, להיות התגלותו ביד רמה ורב כח, לכבוש את

בני אדם בחזקה, לעזוב את עבודתם הראשונה, ולעבוד את האחד הקדוש הנגלה להם. כי שֶׁמַע שם עצם חדש וטהור לבד, לא יסבב את בני אדם לסור מדעותיהם וממעשיהם הראשונים, ולשנוא בכל לבם את אשר אהבו מקדם. אך יד חזקה וזרוע נטויה תעשה זאת, ומחה תמחה את אמונתם הראשונה, ויראתם אשר לפניהם, ותרחיק את לבם מן העצבים, למען ידבקו באחד הזה אשר לו לבדו יאתה תהלת אדם.

ולפי זה יוצא לנו, אם יי לא ישלח עזרו מקודש, אז נעזב האדם בשחיתותו להיות חבור עצבים לעולם. ואם שלח ישלח את העזר הזה להושיע את האדם האובד, או לא, תלוי הדבר בנדבת רוחו לבד. אמנם האם כבר עשה כזה או לא, נוכל למצוא מענה כאשר נדרוש ונחקור אם נִתַּן איזה חק ודת בעולם, אשר כחו רב לו להעביר עבודת הגלולים, ולתקן מלכות האחד הקדוש אשר לו יאתה להשתחות; וגם אם ההתגלות הזאת יש לה לוית עצה ותושיה ותחבולות הנאותות לטבע האדם, למען יעלה ויצלח ולא יכָשל.

ואל החקירה הזאת פני הספר הזה מועדות. ואין פרה ראשית חקירתנו על דבר כתבי הקודש ואמתתם; כי אם על דבר הדת אשר היא ולא זולתה נכונה לבני אדם, ועל דבר ההכנות אשר יצאה מהן הדת הזאת, יד ביד עם טבע האדם ומצבו באשר הוא שם.

פרק שני

על דבר עבדות מצרים, סודה וצרכה.

נודעים הם קשרי האחדות ומקורי הרחמים, אשר על ידם יתאחדו כל האומה והיה להם לב אחד; עד כי לקיל אחד יקיצו כל העם, ולדבר אחד יתעוררו כלם כאיש אחד חברים. אמנם כל דבר המוליד איזה ענין כללי, או הפץ הרוח או נטית הלב או תקות הנפש, הנוגעת לכל איש ואיש באומה חלק כחלק, הדבר הזה יש בו לעשותם לאגודה אחת.

ואלו הן הסבות אשר יש להן יתר שאת על אחותיהן לחבר את העם ולעשותם כאיש אחד: דֶבֶק ההולדה מבשר משפחה אחת או מבית אב אחד, הוא דבק טוב וקשר אמיץ למשמרת האחוה. ויש סבות אחרות אשר לפעמים עולות בכחן גם על אלה. ומהן ננקוב: ענין וחפץ כללי הנוגע לכל החברה, דת ואמונה אחת, והתחברות בצרה אחת ובתשועה אחת. וכל מקרה או פגע אשר יעשה רושם בלבבות, והיו לאחדים או יסובו על ציר אחד מסביב; או כל דבר חדש אשר ישוה בו ענין העם כולו, הגיון לבם, עוז מבטחם, ושם כבודם — הדבר הזה יסבב יותר לאחוז איש ביד אחיו לשלום החברה ולשלום המדינה.

וכל אשר יוסיפו העם להתקשר יחדיו בעבותות אהבה ואחוה, כן יוסיפו אומץ וגבורה לעמוד על נפשם ולעצור בעד הפורץ בם מחוץ, הן בעניני הארץ או בעניני אמונה. וכן במדה ההיא יוקירו וינשאו בלב ונפש, כל דבר חק ומשפט העם, הנבחר להם לבדם ומורשה אך לקהלתם.

ומצור הזה חצבו המושלים, לאמר: „האחדות היא גבורה": ואין הבדל בין שדבר הריב הוא בענינים רוחניים או גשמיים; כי בשניהם הגוי המתאחד היטב בקשרים רבים ועצומים, בדאגתם איש לאחיו, יתאזרו כח ויהיצבו ימים רבים נגד החיל הבא לקראתם לנגוע באשר להם. וכן להפך, אם קשרי רוח האחדות מעטים ורפים הם, עוז העם הזה ישבר במהרה, ושרידיו היש קל יפוצו איש מעל אחיו.

לפי עקר הזה, לעולם לא יתכונן כל גוי לשמיע בלמודים, או להיות נכון לפרוץ במלחמה, או לעמוד בפרץ, או בכל אופן להתפעל ולפעול כיאות לגוי, אם קשרי אחדותם לא יהיו רבים ועצומים; ויותר שקשר הזה מתאחד בענין העם ומטרת חפצו, הרי זה משובח.

וכל זמן שהוקות לב האדם ומעמדו תשארנה כאשר הן עתה, אין כח בשמים או בארץ ליחד את לב איזה עם, אם לא בתחבולות כאלה, או הדומות לאלה הנזכרות.

ולכן איפה אם יי יעץ לעשות לו עם, לראות ולהורות פעולתו, כיאות לגוי אחד בארץ, הוא ישלח שלוחים כאלה לקשרם בקשר אמיץ אשר לא ינתק לעולם, ולעשותם כעין חומר אחד.

ועתה נשים לב לבחינות האלה, איך יצאו לאורה בדבר בני ישראל.

בעת אשר האלילים החלו לכסות עין הארץ, ונטו הצללים לכל רוח, יצא אברהם מתוך החושך הזה בחמלת אלהים ככתוב בספר. ולו נגלה הדבר כי גר יהיה זרע בארץ לא להם, ועבדום וענו אותם ימים רבים, ואחרי

כן יהיו לגוי גדול. אברהם היה אב אחד לבולם, ושמו נשאו לתהלה ולתפארת; ואיש איש חשב לכבוד לו בדעתו כי דמי אבי המאמינים נוזלים בעורקיו. ובכן נקשרה אגודתם מירך אב אחר בקשר אמיץ וחזק, וכל העם היה כאחד. במצרים לקחו מעמדם ומעשיהם חלק כחלק, ובסבלותם הקשה ובעבדותם הממושכה גירל אחד להם. וכמו כן גאולתם משם היתה לתשועת העם כולו, וכל ישראל ראו את היד הגדולה, וחג המועד הזה חגו יחדיו בכל שנה ושנה, בכל עוז וצהלה לדורותיהם.

והלא כבר נאמר: כי הקורות המוצאות ליושבי ארצנו ההדשה, בענים וסבלותם, ומלחמתם וגבורתם, בעד חופש אַמעריקאַ — הן הנה עמודי הזכרון אשר לא ימוטו לעולם, להזק את לב עמנו, ולהעלות על רוחנו פנות הגדולות והנכבדות בממשלת יד העם **Republicanism** וליחד כל לב וכל נפש לשמור את הפנות האלה — אף כי רושם העז הנכתם על לב עם ישראל, בעבדותו ובפדותו, לא ימחה לנצח! והם היו לאחדים בחרצובות שבעתים, כי בדמם בחפצם ברגשם בתקותם בפחדם בעבדותם ובאמונתם המה לאחד.

ומה רב התאמצו זרועות ההשגחה, לארוג לבות היהודים בחמלתם ותוחלתם לאֶרֶג אחד! דבר פלא הוא בתולדות הימים, ונפלאות בעיני התבל, כי היתרים אשר התחברו בם היהודים לא ימסו לעולם. גוים רבים ועצומים קמו שלטו ונפלו, וקשרי מחברתם נתקו ונקרעו, והקרעים נבלעו בקרב יושבי הארץ ואינם; אפס גזע אברהם עומד לעד כעמוד זהב לא ירקב, ולא יֶעֱקֹר

מגלי הזמן השוטפים בחוקה, ואשר שחקו נפצו ושטפו עמים שונים אשר באו מתמול עלי ארץ לעיני גוי קדומים ועם פלאים הזה.

ובדרך זה היה נכון ישראל לפקודות מיוחדות, ולמלאות פקודות אלה תחת מסבות מתהפכות. עמים רבים אשר שכנו על צדיהם, היו גדולים וחזקים מהם, כולם מלומדי מלחמה, וכל גוי אהז בדת אלהיו הנשחתה, וכל הנוגע בה לא ינקה. ולכן נחוץ היה כי העם הזה יתקשר כחומה, להשגב מזרם החילים אשר מסביב, וממוקש נכליהם; והוא יתכונן להיות עם סגולה לבדו, נבדל במדותיו ובתכונותיו, בחוקות ארצו ובתורת דתו; וכל אלה ישמור לו למשמרת, ולבדד ישכון, ובגוים הסטים מסביב לא יתחשב לאורך ימים.

ומלבד זה יש טעמים אחרים להראות, מה עמוק סוד העליון בהפרידו נהלת יעקב. כי מאשר התעתדו היהודים לקבל מצות חדשות, לשמוע תורה הדשה, ולשמור חוקים הדשים — נכון היה כי מתהלה יהיו לבותם כחומר הדש, אשר לא התחקה בו דבר מדעות הראשונות, ולא נטיה לשנוא או לאהוב איזה דרך ידוע בממשלה ודת. ואמנם היהודים נמצאו כזה: אזנם היתה פתוחה ולבם למור לשמוע; כי מימיהם הראשונים דבר לא היה להם עוד בדברי־עם לבחור או למאוס, ולוח לבם היה רק וחדש כמעט לכל דעת וחכמה. והם היו כחומר חדש נכון להעשות כאשר ישר בעיני היוצר, ולשאת חותם מעשה ידי אמן הגדול.—

ועתה אחרי אשר מדרגה הזאה בבני אברהם, נמצאה בעקב שלשלת גדולה הצמודה מקורות רבות,

ונמנע הוא כי הם נועצו בנפשם להביא אחרית הדבר מראשיתו; וגם אחרי אשר כל טבעות השלשלת אחוזות ודבוקות אשה באחותה, ונאותות בטבען להוציא תכלית המחשבה, וגם כי כבר יצאה לאורה על ידיהן — ועל כן מטעם השכל יצאו לנו מזה שני דברים. הדבר הראשון, כי אלהים לבדו בסוד עצתו ובשלטון ידו יצר לו עם זו לכונן דת ואמונה טהורה בארץ. ודבר השני, כי לא היה ביד פועל אחר בלתי יי, וגם דרך אחרת אין, להכין עם כזו.

פרק שלישי

על דבר מופתים, וביחוד המופתים אשר נעשו בצאת ישראל ממצרים מבית עבדים.

ספרים רבים נכתבו בחכמת שוא וברוח עועים על דבר המופתים, עד אשר קשה למאד ליודעי התחכמות הסופרים ההם, ומזימתם על הדבר הזה, להתנער מאבק רעיונות כאלה, ולראות היטב בעין זכה את היכודות התמימות והנכוחות, אשר עליהן תשען בחינת המופת וצרכו.

הן אמת הדבר ואין פוצה פה עליו, כי האדם כאשר הוא עתה, אין ברוח הבונתו להאמין כי דת נובעת ממקור אלהים, אם לא בלוית המופתים. כי האדם יוציא משפט: אם אֶל־אין־סוף יפעל מאומה, היה תהיה פעולתו למעלה מיכולת אדם; וכן יורה השכל שהמצא ימצא בעלול מטבע עילתו. וכמו שאדם ימצא במיני בעלי חיים אשר למטה ממנו, כי נופלים הם בפעולתם מיכולת האדם ובינתו, כן יצפה, שאלהים יגדיל מעשה ידיו מיכולת אנוש והכמתו. כי כמו מחק האדם להגדיל מעשיו מיכולת היצורים השפלים ודעתם, כן יחרץ השכל, שבחוק אלהים להראות עוצם גבורתו בפעלים גדולים מתחבולות גבר, ובדרכים גבוהים מדרכי בן תמותה.

היוצא מזה, אם אלהים הופיע לגלות את כבודו, כל אשר יבא מעצם ידו היה יהיה למעלה מגבול האדם. ואין לחשב ולאמר: כי אלהים יצמצם עוז התגלותו, ובחסדו יהראה לאדם תמיד, כאלו הוא איננו

למעלה מחוג יכולת האדם — כי אם כן איך ידע איש ויבדיל בין פעולת עליון לפעולות אדם? — והיה כאשר ישפט איש על איזה דבר כי יצא ממקור אלהים, והדבר הזה יוכל לבוא ממקור אדם, הלא יהיה זה למורת רוח שבלו? —

ולהרחיב זה נחשב לנו: כי חפץ אלהים לגלות דת לבני אדם, והיה בלבו שיכירו בהתגלות הזאת מעשה ידיו ומדת טובו, וימלא את הפצו ויתן דת כזאת; אפס כתואר פני המתן הזה, ובכל הפעולות הכלולות בו, לא היה דבר אשר יפלא מכח אדם — היוכל איזה בר לבב בארץ להאמין כי דת ואמונה כזאת יצאה מאת האלהים? חלילה! היפותה איש להאמין על בנו יוצא ירכו אשר תואר אחד וטבע אחד לשניהם, ולאמר: כי הוא מיושבי עולם אחר, או ממין אחר בבריאה? — וכן אין מקום לאלהים לפתוח את בני אדם כי דת ירדה ממרום אם לא בהראות אותותיה על מצחה כי מאל שדי היא. — ונוסיף עוד ונאמר: אלו יבוא איזה איש למשפחות הגוים או לעדת הנוצרים, ויגיד כי הוא בא להיות מורה במלאכות אלהים, ואין בידו להראות אות ומופת על זה, וגם איננו נועז לעשות דבר למעלה מבינת אחרים ונשגב מכח ידם; איש כמוהו אף כי יצלח למצוא חברים מקשיבים להלמודיו ודקדוקיו בפנית הדת אשר כבר בנויה על תלה; בכל זה לא ימצא אדם אשר יאמין לו כי הוא בא בדבר אלהים לכונן דת חדשה בארץ; יען וביען כי אין לו יהרון מאומה נוסף על אהיו להקים דברו כי הוא מלאך אדני. אכן אם משך לב אחד העם אחריו באשר עשה איזה מופת, או באשר יש בידו

לעשותו — אז יקום דברו בעיני הנמשך אחריו, כי בא במלאכות שמים. וכן אמנם כזה וכזה כל אנשים פה אחד וחוש קל יעריצו את המופתים, וידרשו אחריהם כחותם ימין עליון.

ואמנם לדרוש אחר המופת, להיות לעדות כי זרוע יי נגלתה, הוא נטוע בלב כל אדם אין נקי. ואף גם אלה האנשים אשר שאלו: „מה בצע בדבר המופתים?" לו חפשו חדרי נפשם, כי אז השכילו, אם היה את לבבם לתת דת בעולם, בין דת אמת או שקר, איך מבלי נטות ימין ושמאל, הצורך יהדפם לעשות מופתים, או להתעות את העם כי כן עשו; למען יאמינו כי אמת בדת הזאת ובאה בדבר אלהים. ואין איש נועז לחפא דברים אשר לא כן על התגלות הדת, בטרם יהרס עמודי מופתיה, וגם אין מקום לאמונת אלהים בבנין הדת, אם עמודי המופת אָין.

והכרת הדעת כי אך המופת הוא אבן בוחן על דבר אלהים (אם רשיון לי לדבר) הוא חוק קבוע מאד בלב, עד אשר האנשים הנפתים בנפשם כי המה משרתי עליון, השלוחים בדבר פיו להאיר דרך מדרכי האמת בתבל ארצה, היו נפתים כרגע, כי גם יש לאל ידם לעשות מופתים. ואנשים רבים היו בעולם אשר דמו בתום לב, כי המה שלוחי שמים; ועקב זה נלוה עמהם תמיד הדמיון, כי גם גבורת המופתים בידם. ומאנשים כאלה בדורותינו נוכל לנקוב בשם עמנואל שווערנבאָרג Emanuel Swedenborg ובשם יערוינג Jerving איש שקאָטלאַנד. וכן גם המתעים בעם ברעתם כי לא יָאָמֵן דבר כי בא מאת אלהים, בלתי אם בלוית המופתים, לכן

קראו תמיד כי נאזרו בגבורת המופתים, ודבר זה נשנה כפעם בפעם מימי עלימאס Elimas עד יוסף שמידט המורמוני Mormon Joseph Smith.

ודתי השקר כולן, אשר בטחו בהן בני אדם מעת הוסדה ארץ, לא התבננו כי אם באבן פנה הזאת. ואמונת המופתים היא היסוד לכל דת אשר קבלו בני אדם כדבר אלהים. ואף שדהות רבות היו לקלון המאמינים, או להמרות עיניהם, בכל זאת הוסדן והנוכתן לא נעשו כי אם בהאמין העם שיד עושה פלא עשתה כל אלה. כי אמונה הזאת תתן כנפים לכל דת אף שהיא מבישה וסרת טעם, ומבלי אמונה הזאת לא תֵאָמֵן כל דת, אף שבאה ממקום קדוש, ותורת חסד על לשונה.

כזה איפה, החוק הוא בלב האדם אשר שם לו הבורא. כי הברה הזאת בין שהיא אחת מחושי השכל או מתולדותיו, הלא אלהים הוא הסבה הראשונה להיותה. והיותה לא תתן את האדם לקבל דבר הנגלה מאת האלהים, כי אם בעדות המופתים. ולכן אם מעולם נגלה דבר יי לאדם, לא היה יכול לבוא כי אם בלוית המופתים; ובמופתים ברורים כאלה אשר יש בם די להראות חותם ימין שדי ופקודת כבודו.

ועתה במלוא ההוכחות כאלה וכעוצם כחן, נסורה נא לענין בני ישראל, הם כמצבם לא לבד דרשו אחרי מופתים להיות לאות להם על פקודת אלהים; אבל הם האמינו בימים ההם כי עשות המופתים מעשה יום יום הוא. ואף שלא שכחו אלהי אברהם יצחק ויעקב, בכל זה, לפי עדות מעשיהם האחרונים, חשבו שגם אלילי מצרים אלהים חזקים הם. באמונת אלהים יוהר מאחד

החזיקו אז כל עם ולשון, ואף כי לשגיאה הזאת נפקחו עיני היהודים, או הוסרה השגיאה הזאת מלבם על ידי הקירות המוצאות אותם, ועל ידי מוסר אלהיהם, בכל זה בטרם נעשו המופתים במצרים, אם כי כולם הודו ואמרו לאלהי אברהם כי הוא אלהיהם, אמרו על אלילי מצרים כי אלהים המה למצרים; ואולי גם עבדו אותם כאלהים, אשר כח בידם להיטיב ולהרע לכל יושבי חארץ ההיא. ובפעולות הלהט אשר חרטומי מצרים! וכהניה העמיקו להשביל מא־, האמינו מבלי ספק ככל יושבי הארץ, לאמר: כי נפלאות הֵנה, המעידות על עוז אלהיהם ועל פקודת הכהנים לעשות במלאכותם.

לקראת מערכה ומצב כזה, הצורך*) היה לפני אלהים לעשות שתים, בטרם יתן דברו משמים לעמו ישראל. ראשית, לגלות כבודו בלוית המופתים; ושנית, לעשות את המופתים בדרך נשגב ונבדל מלהט החרטומים, למען כל מתבונן בם יראה ברור את כבוד אלהי אמת ותעצומות עוזו, ואיך לנגדו האלילים באין וכאפס. ולולי שתים אלה — נמנע היה לישראל להכיר, כי יי לבדו אלהים חיים ואל אמת ואפס זולתו.

היוצא מזה, כי בעשות אלהים הנפלאות על ידי משה עבדו, בחר הדרך היותר נכון, לתת דברו לעמו בעבור יכירו הוד פניו וממשלת ידו. אך זה לבדו נשאר עלינו לחקור, האם היו המופתים ממין כזה, ואם נעשו בדרך כזו, אשר מפניהם יחלפו דעות שוא מלב בני

---

*) באמרכו הצורך הוא לפני אלהים, אין כונתכו ביתם עצמו וכמו כי אם ביתם עבור הקדש ומלבו.

ישראל, ויחזיקו בדעות אל אמת, וידעו כי אלילים הבל המה מעשה תעתועים.

בשמור כל זה לנגד עינינו, סוד העצה ומחשבה הנחרצה בסדרי מופתי מצרים ותכונתם, תצא לאורה כי רבה היא. ושים לבך תחלה, כי החרטומים נקראו והראו כל כחם והחבולתם בלהטיהם, ונשקלו בכף המאזנים לעומת הגבורות והמופתים אשר נעשו על ידי משה; כי לולי זה היה נשאר מקום לעם לחשוב, שכל גבורת המופתים ביד משה נובעת ממקור אלילי מצרים, או אף אם לא כן יחשבו, יכולים היו לדמות, כי לו היו שם כהני האלילים ההם, לא היה יכול משה לעמוד לפניהם כי הם חזקים ממנו, ונשתה גבורת יי מפניהם. אך עתה אחרי אשר החרטומים עמדו בשם אלהיהם, לא לבד נראה כח משה חזק מן כשפיהם הרבים, כי אם גם עומד כשטן לנגדם, ומרים ידו נגד עבודת אליליהם. ושים לבך שנית, להכלית המחשבה במופתים ההם, כי אחרי אשר הודיעו מה רב כח אל האמת, איך שברו את מבטח האלילים, לכל ההוסה במגינם, או הנשען בזרועם.

במופת הראשון, נודע כי בא משה בשם אלהיו, וגם נבלעו התנינים אשר עבדו אותם המצרים, להיות לאות בפתח דבר, כי אין ביד האלילים להושיע את עמם, ואף לא למלט את נפשם.

המופת השני, נטה ידו על היאור, אשר גם הוא היה קדוש ונורא בעיניהם, כי המה העריצו את הנהר הזה, כאשר יעריצו בני הודו את נהר גאנגעס Ganges וגם הדגה אשר בתוך מימיו הקדישו לקחת עבודה

מידם — את המים שהו ביראה וצהלה, והאמינו כי כח עליון שוכן בתוך גליהם, לרפא כל מחלה וכל מדוה — והמים האלה בנהר שעשועם יתהלתם,' נהפכו לדם, ואיליהם מסנפיר ועד קשקשת, נבאשו יחדיו והעל צחנתם.

המופת השלישי, שת פניו לכלות ולבצע ההכרית ההוא, להראות כי הבל האמונה ושוא העבודה לנהר מעיזם — מימי היאור שרצו היל צפרדעים לאין מספר, ויעלו ויכסו את כל הארץ, ויהיו לקוץ מבאיב ולסילון ממאיר לכל העם. ובכן נתעב ונאלח אליל בטחונם, בנגיע בו יד אל אמת, ונהפך למקור משחת לכל עוביו.

במופת הרביעי, ההולך הלוך וקשה, עפר הארץ היה לכנים, ותהי הכנם באדם ובבהמה בכל הארץ. וכן יאמר גליג Glieg אם נעלה על זכרוננו: כי לא היה לאיש לגשת אל מזבחות מצרים, ורמש המגואל הזה רומש עליו; ולכן הכהנים בדאגתם פן יקרה להם מקרה לא טהור כזה, לא נשאו כי אם בגדי בד, וגלחו את ראשם ובשרם יום יום*) אז נבין היטב מה קשתה המכה הזאת ויד המשפט על מצרים ועל אלהיה. כל עוד לא סרה המכה הזאת מהם, שבתה כל עבודת אל בארץ. וכל כך ירדה המכה הדרי בטנם, עד אשר גם ההרטומים קראו ואמרו אל פרעה: אצבע אלהים היא.

המופת החמישי, נועד להסיר משענת העם הנשענים על בעל זבוב — הוא אליל בצורת זבוב, אשר הוקם על, להיות למגן ולמחסה עליהם מפני

---

*) לפי הערודוטוס Herodotus לחת לשלשה ימים.

תערובות זבובים נושכים, אשר מעת לעת פקדו את הארץ בימי עונת הכלבים. ולפי אמונתם לא סרו משם כי אם ברוח חפץ האליל הזה. נגע הערוב אשר בא על פי משה, הודיע לכל כי חלש היא, ואין כח בבעל זבוב; וטוב לעם לשאת עין למקום אחר, אשר משם יעמוד להם רוח ורצלה, מנגע המר הזה אשר קשתה ידו עליהם.

המופת השישי, אשר שלח דבר כבד במקנה מצרים והפלה בין מקנה ישראל, ירה את חצו להברית את האמונה ואת העבודה לבהמת הארץ; כי אמינה שערוריה ועבודה נבערה כזאת, עלתה וגברה בקרב רבים בארץ הם: כי היה להם שור קדוש, איל קדוש, ופרה קדושה, ושעיר קדוש, וקדושים רבים אחרים — וכאשר הויה בם יד יי אלהי משה, מתו כולם לא נשאר אחד. ובכן במכה נצחת אחת הראה יי כי לו הגדולה, וחיות הקודש אילי מצרים מתו ונכחדו מן הארץ.

ועל דבר כשרון מיוחד הנמצא בנגף השישי הוא מופת השביעי, יאמר הסופר הנזכר למעלה: הקורא יבין הדבר לאשורו, מדי זכרו, כי היו שם מזבחות במצרים, ובהיות עם לבבם לכפר את פני בעל צפון Typhon הוא הרוח הרע השולט עליהם זבחו עליהם זבחי אדם, וזבחים האלה נשרפו חיים, ודשנו הכהנים את הדשן, וזרקו אותו השמימה, וסרה הרעה מכל מקום אשר נהדף שם אבק דק אחר מדשן הזה: במצורת יי לקח לו משה מלוא חפניו פיח מן הכבשן ההוא (אשר יכול להיות כי המצרים לקחו משם פעמים הרבה לעצור בעד הנגף המשחית בהם בימים ההם) ויזרוק אתו משה השמימה כמו שהם היו עושים, ותחת סור הרעה, שחין אבעבועות פורח באדם

ובבהמה בכל הארץ, ולא הבדיל בין מלך וכהן או אחד העם, כי היה השהין בחרטומים ובכל ארץ מצרים. ובדרך זה חוקות בעל צפון המגואלות בדם ורצח, נהפכו לקללה על עובדיו, וימין יי נאדרי בכח, וישע ישראל הולך וקרב.

המופת התשיעי, נתן פניו בעבודה השרף Serapis אשר משמרתו היתה להציל את הארץ מן הארבה, כי חיל עצום הזה עלה יעלה מעת לעת כענן לכסות את הארץ, ואכל יאכל פרי כל צומח וירק השדה. ולקול משה בא הארבה הכבד והנורא הזה, וונח בכל גבול מצרים, ולא סרה המארה הזאת משם, עד כי יצא דבר מפי משה. וכן בזה נודע רפיון השרף ואזלת ידו, ועובדיו נפתחה אזנם למוסר, כי אילת היא וכלימה, להשען בזרוע אחר בלתי זרוע יי אלהי ישראל.

המופת השמיני והעשירי, שלחו ידם בעבודת עיזים ואָזירים Isis & Osiris אשר הם היו הראשונים עם היאור בין אלילי הארץ. האלילים ההם בראשיתם היו צלמי שמש וירח, ולפי אמונתם היו מושלים על האור ועל היסורות, ועבודתם נודעת בדרכים שונים בכל גוים הקדמונים. והמופתים האלה אשר הרימו ידם לקראת עיזים ואָזירים, לא שבו ריקם, כי אם עשו רושם גדול גם בלב ישראל גם בלב מצרים. בי בארץ הזאת אשר הגשם יורד לעתים רחוקים, ורוח השמים שקט ושאנן, וכל צבא המרום בהירים תמיד — איך השתוללו כל אבירי לב, בראותם מלחמות היסורות, קולות אלהים, ברד ואש מתלקחת ככתוב בספר! — משך שלשה ימים ושלשה לילות חשך אפלה

ככנף צלמות כסה את כל הארץ! — יי צבאות צורה ליסודות הטבע, לקרוא לפניו כי הוא האלהים — אלהי ישראל חשף את זרוע ממשלתו, לשים את האלילים כעפר לדוש ואה עבודתם כתוהו, ולהוציא לו זרע אברהם אוהבו מארץ ענים.

ואחרי אשר נגלה אל שדי, והודיע באותות ובנפלאות כי הוא האלהים, ולפי ידו החזקה עשה מוראים גדולים אשר נכונים היו מאד להראות, כי כל האלילים וחליפות עבודתם אשר נמצאו במצרים המה כולם מהבל, שלח את מופת האחד עשר הוא האחרון, ברוח משפט וברוח בער, למען ידעו ויכירו כל בשר, כי אלהי משפט יי ושופט כל הארץ.

ימים רבים לחצו המצרים את בני ישראל בכור הברזל, ולכלות בם אכזריות רשעתם, הוציאו להורג ילדי האומללים בצאתם מבטן — ואלהים אשר כל דרכיו משפט, רב את ריבם, ויפקוד עליהם עונם בצדק ובמשרים. כחצות הלילה יצא מלאך המשחית, וישקף בבתי מצרים, וינגוף כל בכור בארץ. הבוקר אור וכל בכור מצרים ראשית כל אונם, מבכור מלכות עד בכור השבי, כולם פגרים מתים. מי יכול לתאר ולספר החרדה והמבוכה בבוקר הזה, בהשמע מספד מר וצעקת שבר מכל בית ומשפחה באומה כולה! הנוגשים האכזרים לקחו מוסר נוגע עד נפשם, וילמדו לדעת כי אל האמת, נאזר הוא בגבורה ובמשפט יחדיו; ונודע יי כי נודא הוא על עושי רע, ועל פני כל עושי טוב יכבד.

מכל אשר הוכחנו, יצא לנו ברור, כי לקראת מצב עבודת האלילים בעולם, וביחוד לקראת מצב בני

ישראל ותכונת דעתם, לא היה מקום אחר לאלהים לגלות את כבודו, כי אם בתחבולות המופתים, ועל דרך אשר נעשו במצרים; ואך אלהי האמת, ולא אחר, היה יכול לגלות את כבודו בזה *).

---

*) לפי דברים המזכירים פה על אדות המחשבה אשר חשב יי במופתי מצרים, כמלא מפורש בתורה „וידעו ישראל כי אני יי" וכאמר עוד „וידעו מצרים כי אני יי."

וגם פרעה מתחלה שאל לו את האותות, כמו שנאמר „כי ידבר אליכם פרעה לאמר תנו לכם מופת . . . ."

ועל דבר האלילים נאמר „וכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני יי."

פרק רביעי

על אדות ראש דבר הנכון לבוא בסדר התגלות הדת.

דעות כוזבות ודרכים רעים אשר לבני ישראל, רובם פנו וסרו לעת עתה על ידי מופתי מצרים. מלפנים החזיקו באמונת אלהים יותר מאחד; ואף שלא שכחו את אלהי אברהם, בכל זה לפי עדות ספרי הקדש, הוסיפו למדת אל־שדי (מדה האחת לברה אשר האבות הכירו בה היטב) ונתנו לו ממדות נשחתות אשר לאלילי מצרים. ובזה נפלה דעת אלהים מערכה על ידי מדות המגואלות והנשחתות אשר התערבו עמה. אמנם בפעולת המופתים, דעות הקלות האלה נבדלו ממדות אלהים, ונמחו כל דברי שוא מלוח לבותם, בעבור יהיו נכונים להחזיק בדעת אמת ולהבין במדות הנכונות לאל עליון.

אך מה ישיג שכל אנוש בעודנו נער, טרם ידע את אלהים וחובת אדם? — ואחרי הסירו מקרבם כל אשר למדו מלפנים, והיו נכונים כיום להתנהל לרגל מלאכתם מראש, איך יוחקו ראשי שרשי דעת אלהים על לבות כאלה?

ולפי זאת הצורך הוא בתחלה לדבר זה: יען הדעת לא תקיבל בלב האדם כי אם על יד על יד; לכן יהיה הצורך להורותם מתחלה את ראשי היסודות, ולהוליכם מדרגה אחר מדרגה בכל סדר חינוכם. כי לב האדם לא יכיל בפעם אחת כל חלקי הלמודים, בין בדת או באיזה הכמה ושארי מלאכת מחשבת; כי אם כל דבר או רעיון יושם על אפניו, אחד אחד אחרי משנהו, כמו

אבן נבנה על אבן מיסוד הבנין עד גגו, כי יש שם סדרי המדרגות בקנין החכמה, ולא יצעד איש בהליכת שכלו על מדרגה אחת, טרם עלה על אחותה למטה ממנה. וחק סדרי המדרגות שם הבורא בטבע כל יצור, ואיננו מחליף את החוק הזה גם בפעולת ידו. מציץ העשב עד יצירת הנפש או בריאת העולם, כולם עולים בעשותם צעדה אחרי צעדה.

ולכן לפי חק זה הנטוע בלב האדם, היה נכון כי דעת אלהים והובת האדם, ימסרו לבני ישראל צו לצו צו לצו קו לקו קו לקו — וגם כי ינטה קו הראשון או אבן הפנה, למען להיות לציון נצב, אשר משם תחל המרוצה הלוך ועלה עד תכליתה.

לפי יסודות האלה, החל אלהים על פי דת משה לגלות לבני ישראל רק מעצם הויתו לבד. ככתוב בספר שמות: „ויאמר משה אל האלהים הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרתי להם אלהי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה שמו מה אמר אליהם. ויאמר אלהים אל משה אהיה אשר אהיה ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם:" אהיה הוא נגזר מן פעל היה, והוא הוה, ומדבר בעדו בלשון המחליט לאמר: אנכי הוה או נמצא. כי שם אהיה יורה על עצם הויתו או מציאותו לבד. אמנם על דבר תואריו ומדותיו או מה שהוא נוסף על הויתו — זה נשאר עליהם ללמוד אחרי כן. והתגלות הזאת ממציאת הבורא והויתו, היא כחרצן או כשורש לידיעת עצם אלהות, להיות לראש ועקר בדת החדשה ההיא; ובו ירכיב אלהים ענפי תואריו ומדותיו במשך ימי ההתגלות עד תומה.

ובזה בפתח פקודת הדת, נחקק על לוח לבם ראש דבר אמת: אלהים גלה את מציאת כבודו· וידיעתם זאת הגלויה להם, היתה ערומה מבלי דעת מאומה מתוארו וממדותיו, זולתי הידיעה אשר אין קץ לכחו — וידיעה כזאת על אלהים ילמוד כל אדם מפעולות הטבע — ונודע היה לאבות כי כן הוא אלהי האמת; ועתה נגלה על פי המופתים ויד החזקה, כי כן יאתה לאהיה יי אלהי ישראל·

ובדרך זה, הובל עם סגולה הזה לאחור ליסודות הראשונות בדת הטבעית, והוסרו מלבם כל הדעות הכוזבות אשר החזיקו מקדם, וידיעה נבונה מאל עליון ושופט האדם נגלתה למו· והנה בקורות כאלה, התכוננו העם בדרך טוב, לפי חק הטבע ולפי חק מצב לבם, והתקדשו לקבל יתר ההתגלות מתוארי יי, אשר הודו לו כיום ואמרו, כי הוא אל עליון·

פרק חמישי

על אדות הצורך למלאות דברי אלהים באהבה, ואיך הכין את לב ישראל למלאות כזאת.

הפנות בדבר האהבה הבאות למטה; יודו כל אדם פה אחד, ויאמרו: כי כן הוא בבחינת כל איש ואיש. ויען כי הן נטועות בלב כל אדם, ועל פיהן תסובנה כל רגשותיו; וגם כי הלק להן במקורי הדת האמת וראשי שרשיה, על כן אחלי פני כל קורא, לשים עין עליהן, למען יכיר מקומן במאמרים הבאים.

א האהבה בנפש התעורר בשום עין על איזה יקום, או בשום לב על איזה תכונה אשר יחשוב כי נמצאת ביקום הזה. והאהבה לא תתעורר — או במלות אחרות — הלב לא יאהב בלתי אם בהמצא אהבה על ידי שום העין, או בהאמין כי רואים אנחנו איזה תכונה נעימה ויקרה ביקום אשר לפנינו. ואך כאשר תאמין הנפש, כי האחד הזה הוא בעל התכונה היקרה הזאת, וביחוד, כאשר יגמול לנפשנו מיקרת טובו, אז היש קל תחרד האהבה לקראתו כחרדת מחט השואף, ותפנה אל היקום הזה.

ב האהבה איננה נכנעת לרצון. ואין ביד רצוננו או ביד רצון זולתנו, להיות שליט עליה. ולא אוכל לעשות רצון בנפשי, לאהוב איזה איש, אשר איננו אהוב בעיני, וגם יחסר המדות הנעימות אשר יש לאל ידן לעורר את אהבתי. וכמו כן אעמול לריק אם רק לפי רצוני אצוה על זולתי לאהיב אותי. והאהבה איננה שומעת בקול פקודה. ואתה לא תוכל בחזקת היד לנצח על זולתך,

לאהוב או להוקיר או רק לשמוע בקולך בכל לבו. ותחבולה כזאת להוליד אהבה בלב זולתך, תחת אהבה תצא איבה. ואין איש בעולם אשר יחשוב כי האהבה תחת ממשלת הרצון; ולכן אין מי אשר יתאמץ להיות אהוב בעיני זולתו על פי קול הפקודה לבד, כי אם בהראות יקר רוחו ובעשות חסדים כאלה הנודעים לפתוח חדרי הלב. וכאשר נמנע להיות מסובב מבלי סבה, כן נמנע להמצא אהבה בחיק אדם אם לא התעוררה על ידי זולתו, בין בהראות טובו ויקר תפארתו או באשר נחשב כי כן הוא.

ג האהבה אף שלא תשק על פי הרצון, בכל זאת האציל מרוחה על הרצון. וכל מעשי הרצון הבאים על ידי אהבה טהורה אל האהוב, הם כליל לאהוב ולא לעצמו. וכל אחד יוכל לדעת מקורות נפשו, כי ביד האהבה להעיר ולעורר את הרצון. כי אולי אין אדם חי בארץ אשר מעודו לא נסה לאהוב את זולתו, ומצא עונג לעשות חפץ אהובו יותר מחפץ נפשו. ולעולם תעורר האהבה את רוח הרצון לעשות את אשר ימצא חן בעיני האהוב. כי האוהב יבחר לעשות כל דבר לפי חפץ האהוב, וכל מעשים כאלה הם כליל לשם האהוב כי לא נעשו לטובת עצמו כי אם לטובת זולתו. וברגע אשר האהבה תתעורר לקראת איזה אהוב, בערך זה גם רוח הרצון יתאמץ לעשות את הנעים ואת הטוב בעיני אהוב הזה; ואם הוא עליון עליו, אז יתאמץ למלאות אחרי קול דברו ולשאת חן מלפניו.

ד כל הסר למשמעה זולתו, אין משמעתו מאושרת בלתי אם באה מאהבה. ומשמעה הבאה מאהבה,

היא ברכה בנפש השומע; רק אם גם כן ישפוט בלבו, על האהוב ועל דבר משמעתו. ולהפך: אין ברכה מוצאת בנפש הסר למשמעת זולתו ולא מאהבה. כל השומע למראה עין בקול אלהים או בקול אב ואם, ואין שם כי אם טובת עצמו, לחטא יחשב לו. כי גם בקול השדים יוכל אדם לשמוע מטעם כזה. ולכן איפה, האהבה היא יסוד ועקר בכל משמעת אלהים.

ה כאשר יאהבון שני אנשים יחדיו איש את אחיו חליפות, הם עושים קשר אחדות ואהוה הזק ונעים מאד. כל ענין המושך לב האחד ימשוך גם לב השני, לפי ערך עוזו אהבתם החוברת אותם. וכל אחד יעשה רצונו כרצון רעהו, לא כבא בשכרו לבד, כי אם באשר יבחר בחפץ השני. ומחק הנפש הוא, כי בכל נועם הענוגיה לא תמצא גדול מנועם העונג, אשר תשיג בהליפות פעולת האהבה.

ו אם מעמד איזה אדם יביאנו לראות עוני ושבר כל היום, ונפשו קרובה לשחת, ככל אשר יגדל שבר מעמדו, כן יוסף להכיר טובה ואהבה לזה, אשר בחמלתו וחסדו הוציאו ממעמדו. ואם היה במעמד כזה אשר נמנע היה בידו להושיע את נפשו, וכל מפלט אין, כי אם לסבול לחץ גדול או לגוע ולמות; ובהיותו כן ברעתו, בא האחד אשר נכמרו רחמיו עליו, ויסמוך בידו ויושיעהו, הלא אהבתו לגואלו זה תעלה למעלה, כעומק השחת אשר נמלט מתוכו.

ז כלל זה נתון מבלי דין ודברים: שהתבוננות עמוקה משך זמן רב באיזה דבר, תחקוק את הדבר היטב על לוח הזכרון. וכל עוד שהלב יוסיף להגות ולהתבונן

בענין אחד, כן ירף ויעזוב לפנות לענינים אחרים. והכלל הזה שמור גם כן בעניני אהבה, כל עוד שנוסיף לשאת עין אל עצם אחד ונשקד להתבונן בו, ויד העצם הזה רב לו לעורר את אהבתנו, כן ישאר הרושם חזק בלבנו וחקוק עלי לוח זכרוננו. והנה הנם האופנים היותר נאותים לעשות רושם הזק בלב לזכר עד — ראשית, כי ההתבוננות תהיה משך זמן רב ועמוקה בלב: ושנית, כי בעת ההתבוננות התפעל תתפעל הנפש ברשפי אש ושלהבת יה. ומבלי כל אלה, רושם המתחקה על הלב והזכרון, יעבוד כרגע ועקבותיו לא נודעו. אך רושם העשוי בהתבוננות עצומה ורגשת הרוח, יעמוד כרשום בעט ברזל ועופרת על צור הנפש.

ועתה בשמור את הפנות האלה לנגד עינינו, נשים לב להתחבולות אשר התעתדו להטות אזן ישראל ולהבעיר אש לבם; ובעוד אזנם קשבת ולבם בוער בקרבם, להעלות להב אהבתם אל האלהים.

בני ישראל היו מתענים ונלחצים בפרך בעבדותם הקשה, ואכזריות הרשעה עלתה וקשתה מכח הסבל. ובהצר להם כזאת, הופיע אל אלהי אבותיהם ויאמר לגאלם מיד צר, וישלח להם את משה נביאו. ובהקהל העם ותקות התשועה החלה לזרוח להם, נשאו את עינם ויראו מעבר אחד, והנה פרעה הנוגש בם וההורג את מחמדי בטנם, ומעבר השני, והנה אלהי אברהם העומד להיות להם למושיע ולריב את ריבם, ואשר בא בכבודו ובעצמו לערוך מערכה נגד הצר. ובין כה וכה, מראות שונות עוברות על פניהם על שדה המערכה, וכולן גדולות ונוראות לבלי תשכחנה מלבם כל הימים. ואלהי

אברהם נשא במשפט ידו, וילחץ את הצר בחזקה, לשיב ידו מן העם, ולשלהם. למראה הזה נמלאו תקוה טובה ונאורו באומץ הלב, אך פרעה הכבד הכביד את לבו, ויאמר להוסיף ולהסתולל בעם, ולכבשם עוד, ובמעט היתה תקותם למפח נפש חיתה רוחם עוד, והתחזקו, בראותם את אלהיהם עודנו עומד לימינם, וידו נטויה על האויב לשלח רצוצים חפשי. ובזה משך זמן אריך התגרו כל כחות נפשם, ותפעם רוחם אחת הנה ואחת הנה; לעומת אחד הזה אשר פקדם בדבר ישועה ורחמים, מלא לבם תקוה ומעיהם המו המית תודה אהבה ויקר, ולעומת הצר הצורר אותם, רגשות שונות מאלה התרוצצו בקרבם. וכן נשארו תלואים וחרדים ופוסחים מאהבה לאיבה מתקוה לפחד, עד אשר נחקק הדבר עמוק בקרב נפשם לזכר רב.

והנה ידוע לנו הדבר, כי כל אשר תגדל עלינו הצרה ועינינו כלות לתשועה, כן נוסף להודות ולאהבה את זה אשר הוציא מצרה נפשנו. וכזה קרה גם לישראל: כי בעת אשר יצאו על צבאותם בעזרת אל שדי, ובאו עד שפת ים סוף, והנה חדשות ונצורות נעשו לתשועתם, למען השלם אהבת כלולותיהם; כי בעלילה אחת נוראה מאד עלתה אש אהבתם על מוקדה כליל השמימה.

כי בחנות צבאות ישראל על שפת הים פתאום נבהלו לראות, מצרים נוסע אחריהם — הים לקראתם מעבר אחד, וחיל פרעה רודף מאחריהם. אם יסעו למסעיהם הלאה ירדו במצולות, ואם ישובו לאחור יפגעו חרב רודפם. חרלה כל תחבולה, ודרך מפלט אין; כי אם לנפול לפי הרב נוקמה, או ללכת שבי לפני צר,

ולהתענות תחת עול עבדותו יותר מאשר עֻבַּד בם מעודם.
ברגע הנורא הזה, אשר באו בנים עד משבר, והנה יי
גואלם עומד עליהם — ידו נטה על הים ולב התהום
נבקע תחתם, המים נערמו כחומה ונצבו כמו נד מימינם
ומשמאלם: בני ישראל עוברים בתוך הים ביבשה
ומצרים בכל חילו רכבו יפרשיו נסים לקראתו ונבלעו
במצולות.

כל המתבונן במעמד בני ישראל ואת אשר מצא אותם,
יתן עדותו בלא לב ולב, כי תחבולות אחרות טובות
מאלה הנפלאות, למשוך ולאחוז את הנפש בעון אהבתה,
לא היו ולא נבראו בעולם — מלבד אם הערה בעל הגמול
את נפשו למות — והנה אשר כן עלתה באחרית הנפלאות
האלה, הלא כתובה על הספר: כאשר הושע יי את ישראל
מיד מצרים, עמדו על שפת הים, ונפשם כלתה לצאת
בתודה ותהלה לקראת דודם, אשר דפק על פתחי
אהבתם. הסכת ושמע, מענה לבם ועדות פיהם, מי הוא
זה דודם הדופק על פתחם?

אשירה ליי כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים. עזי
וזמרת יה ויהי לי לישועה זה אלי ואנוהו אלהי
אבי וארממנהו.

ובזה נשא העם כולו את עיניו אל אלהי אמת, ועוצם
טובו נודע עמוק בקרב לבם, והם נמשכו לאהבה
ולדבקה בו ולעבוד אותו לבדו, כי לו יאתה עבודתם.
והנה כל זה, כאשר כבר נזכר בתחלת הפרק, היה נכון
להיות בטרם יכלו לעבוד את אלהיהם לכבוד ולרצון לו.

ותכלית הזאת עלתה על ידי פעולות נאותות לטבע הנפש, ונכונות למעמד בני ישראל. ופעולות האלה קצרה יד אחר בעולם לעשותן, כי אם יוצר הנפש לבדו. וזה לאות נאמן לנו, כי הספור בכתבי הקדש אמת וצדק. ולו ימצא ספור זולתו שונה בעקרי יסודותיו מזה תהי האמת נעדרת.

פרק ששי

על דבר תורת האדם, סודה וצרכה.

פה במקום הזה, טוב לנו לעמוד ממרוצתנו, ולשנות משפטי הדברים אשר הגענו אליהם עד הנה; וממקום חנותנו זה נסע הלאה לבוא בסוד אלהים בפדות העולם. והשנות הזאת נאיתה לנו גם מטעם אחר, יען פה הגענו לתקופה אחת מקורות ישראל, בהשגחת אלהים עליהם, אשר ההכוננו להיות לעם, והיו נכונים כפי אשר יוכלון שאת, לקבל את הצורה אשר ישר בעיני היוצר לתת לעמו.

א הם היו קשורים איש באחיו, ומחוברים יחדיו כאיש אחד בכל קשרי המחברת הנמצאים באוצר טבע האדם; ולכן כל דבר הנוגע לעמם בין בעניני הדעות או במעשים, יקבלו וישמרו כאיש אחד חברים בכל עוז וחום לבבם לעדי עד. וגם על ידי עבדותם הקשה וסבלותם הממושכה, שבו בימים ההם להיות נכנעים ונושאים עין לזולתם. ובכל המוצאות אותם נפתחה אזנם למוסר, להתכונן ולהתקדש לקבל תורה מפי מטיבם הגדול, בלב שומע וברוח תודה.

ב הם הסירו את אלהי הנכר מקרבם, ויי בהגלות נגלות להם בכבודו ובעצמו, הודע להם כי הוא אלהים חיים; ועל ידי נפלאותיו אשר עשה, נודע למו כי הוא אל שדי ובידו הכח. ובכן אחרי אשר הפרידו את התבן מן הבר, בדעות אלהים, עקר הראשון ושורש הגדול בעצם הויתו נגלה וגם נשרש בקרבם, למען יתעתדו אחרי כן כיאות, להתבונן בענפי השורש הזה, ולדעת דרכי אלהים ומדותיו.

ג כבר הודו ואמרו לאלהים כי הוא צורם וגואלם, וצירי רחמים יצאו מלפניו לדבר על לבם ולעורר את רגש אהבתם; והם דבקו באלהיהם כאשר ידבק איש בשר הצבא גבור ומושיע, והפקידו כל עתותיהם בידו, ונקשרו אליו בקשרי תודה ואהבה חלף החן והחסד אשר גמל עמדם.

ד כאשר עמדו על שפת הים אחרי עברם בתוכו ביבשה, והיו נכונים לשמוע בקול אלהים ולעבדו בכל לבבם, עוד לא היתה להם כל תורה, בין בחוקות המדינה או בחובות האדם; ועד היום ההוא עוד לא היה להם כל סדר ודת, איך יצא ויבוא העם כאיש אחד, ואיש איש יבוא על מקומו בשלום. ולכן נכון היה לבם לקבל כל חק ומשפט הנוגע לאושר הנפש ולטוב המדינה, לא כאשר יבחרון או ימאסון הם, כי אם כאשר יורה האלהים הדרך אשר ילכון והמעשה אשר יעשון להיות לטובת העם כולו.

ממשנה הדברים האלה נשוב לענינו ונצא הלאה בנחיבות ההתגלות. כל הכנות הקודמות נתנו מקום להוחיל כי ינתן לישראל הדבר אשר חסרו אז, ואשר התכוננו בנפלאות גדולות לקבלו — הלא הוא הדעת להשכיל בדרכי אלהיהם וספר תורה להורותם חובת אלהים ואדם. כי בלתי זאת, המחשבה העליונה, אשר החלה לצאת לאורה בדורות מקדם, ותלך הלוך וגדול בתכונה גדולה ובנפלאות אלהים, תהיה כמו עזובה במלאת ימיה לבכר את פריה; כאלו יבצר מאלהים כל אשר יזם לעשות.

וגם מלבד הכנות הקודמות אשר נתנו מקום להוחיל כי באחריתן הנתן תורה משמים, עוד יש טעמים אחרים ברורים וחרוצים כי לא יתכן מבלי מתן התורה. **הנה** נמצא בעולם כולו, שהדבר כן הוא ורחוק מכל ספק, כי קצרה יד אנוש להכין ולכונן תורת חיי האדם בדרך ישר ושלם; ואף שכמה מאמרים טובים וישרים להנהגת האדם נאמרו מפי חכמים וידועים מדור דור בקרב עמים שונים; בכל זאת מעולם לא נשמע כי יצא ספר חוקה מפי הכמת אנוש, הכולל חובת אלהים ואדם, ומאושר בעיני זכי השכל, וההמון יחזיקו בו כתורת אמת. כי באמת דבר כזה לא היה ולא יהיה לעולם מדברי טעם אשר כבר הזכרתי.

אפס אם יאמר איש בלבו האין רב לאדם שכל נפשו להאיר את דרכו? ואם רוח דעתו אין די להזהירו ולהוליכו בנתיבת אמת ושלום? אבל מענה אחת תוכיח כי משגה הוא. כי אמנם רוח הדעת אשר יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע, איננו השופט מעצמו או השופט על פי מאזני השכל; כי אם ישפוט לפי הרוב על פי מה שיאמין האדם. וכמעט נוכל לגזור אומר כי האמונה היא האומנת לרוח הדעת להורות משפט. הלא הראה, אם יבין האדם לנכון חובת אלהים ואנשים, גם רוח דעתו יהי נכון בקרבו; אך אם לא יבין מוסר ודרכי אלהים, ובדרך עקש יתפתה להאמין כי גנוב ורצוח או כל דבר רע, אין פשע, הלא אז גם רוח דעתו יהיה כפי אמונתו הנשחתה. **וכאשר** יאמינו בני אדם (כאשר בארצות עובדי האלילים הם מאמינים עד היום הזה) שכתירה וכמצוה לאבד את עצמו או להרוג את הילדים, יען כי כן מצות

דתם עליהם, הלא רוח דעתם ירשיעם אם לא יעשו כדבר הזה. וזה יוכיח כי הכח בנפש אשר יצדיק וירשיע מצעדי גבר, איננו השופט מעצמו כי אם הוא תלוי על פי אמונתו, והיא תמשול בו. ולכן יוצא לנו מזה כי רק שמוע והאמין בפקודים ישרים להנהגת החיים, ואשר הותם אמת ויושר עליהם, הם יתנו רוח דעת באדם להבין את הישר ואת הטוב. ואין זה כי אם כן עשה אלהים את הנפש להישיר כל כוחותיה על פי דברו משמים אשר נכתב ונחתם בטבעת המלך. אולם באין חזון יפרעו כחות הנפש, וימששו חשך וצלמות ולא סדרים.

ועוד, אם לא שנפש האדם יוצאה מן הכלל, הלא פקד אלהים לכל דבר בעולמו חוקו הנאות לטבעו. החוקים אשר לעולם החומרי, הלא הם כתובים על ספרי חכמת הטבע כמו כח הכובד, כח המושך, וחוקי התנועה. ולבעלי חיים שאינם מדברים נתן הבורא לכל אחד גם כן את חוקו הוא חושו הטבעי אשר יחיה בו. ופעולות החושים האלה ותכליתם כבר נזכרים בספרים המדברים על הוקי בעלי החיים. והוא החוק הטבעי אשר על ידו תשכיל החיה הנקראת בענגליש ביוועד beaver לבנות את ביתה. וכל חיה למינה תשמור את משמרתה ותצא לפעלה ולעבודתה. כל הביוועדים מיום אשר נוצר הראשון עד היום הזה שמרו את תפקידם, ועל פי החוש הנטוע בקרבם בנו את ביתם בתבנית אחת, וכן יוסיפו לבנות עוד על פי כח חוש הזה עד יום האחרון. והחוק הזה אשר יוליכם למלאכה זאת, יאלץ אותם כחוק המאלץ את העשן לעלות למעלה.

ובכל היצורים הנמצאים בבריאה אשר ברא יי, בין אלה אשר יש להם נשמה באפם או אלה אשר אין להם, אין אחד מהם נעזב להיות מבלי פקודת החוק הנאות לטבעו ולמעמדו. מלבד האחד הזה — היצור הנכבד והראש ביצורי יי — הוא נפש האדם. ולכן איפה, מי שיחשוב כי נעזב האדם להיות מבלי חוק ונלה משמים להורות את דרכו, הוא כאלו יחשוב שאלהים יחוש בעד הצעיר ולא בעד הנכבד. האלוה ישים את כחות הנפש בדרך אשר אור תורה הכרחי לרגלם, ואור הזה ימנע מנתיבתם? או ההוא יכין את לב עמו ישראל לשמוע ולעשות את חוקיו אשר חייהם בם, ולא ישים את החוקים האלה לפניהם? אפס אם דבר כזה יפלא בעינינו, עלינו להוציא משפט, כי יתן יי תורה לעמו ישראל להורותם בדרכי מוסר ואמונה.

אכן חוק טבעי או חוש נטוע, לא יתכן לעצור במין האדם, באשר יש לו לב להשכיל ולדעת טוב ורע; כי הוק או חוש כזה בנפש ישלול ויהרוס את בחירתה החפשית, ואלהים עשה את האדם להבין ולהשכיל, ועל ידי זה הכין את לבו להבין ולהשכיל בחוק אשר לפניו. כי האדם יש לו רצון ודעת, ולכן עליו להבין תחלה את החוק, למען ימצא רצון בנפשו למלאותו; וגם עליו להאמין תחלה כי החוק הזה יצא בדבר מלך שלטון, בטרם ימצא בדעתו כי יש לו לעשותו. ואשר לזאת, לא תכון תורה אחרת לחיי אדם כי אם זאת התורה הדוברת באזני שכלו, ואשר יש לה עדות נאמנה כי יצאה בדבר מלך שלטון, ועונש נכון בצדה להחזיק ולאמץ את דבריה.

לפי דברי טעם האלה, מוצאים אנחנו כי נתן יי חוק לישראל להנהגת החיים, הוא תורת מוסר הכלולה בעשרת הדברים. ויען כי אין משמעת מאושרת בלתי אם באה מאהבה, לכן בפקוד עליהם לשמוע לו הזכיר את המאמר אשר יש בו די לעורר את אהבתם, לאמר: „אנכי יי אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים:" כאלו יאמר, עליך לאהוב את יי אלהיך ולעשות את מצותיו.

פרק שביעי

על דבר מהות הקדושה, ואיך נודעה בעולם להיותה אחת ממדות יי.

עד היום ההוא עודנו לא הכיר ישראל היטב את המדות אשר לאהיה יי אלהיהם, זולתי כי אין קץ לכחו ולטובו; וטובו נודע בהראותו את רחמיו וחסדיו רק להם לבדם, אשר בחר בם להיות לעם סגולתו, עליון על כל גויי הארץ, ונבחר בהן האלהים. ואף שכבר היו חפצים לעבוד את יי, ולחוש איש לשלום אחיו כפי מצותו עליהם, בכל זה עוד לא ידעו מה מדותיו ודרכיו; כי מדת הקדושה, והטהרה מכל עון, ותכלית המרחק מכל טומאה במחשבה ובמעשה, עוד לא נפקחו עיניהם להשכיל כל אלה. כי במתן התורה ראו אשר אלהים דורש מהם לעבוד אותו ולשמוע בקולו וללכת נבוחה איש לקראת עמיתו; אך לא ידעו עוד כי שונא הוא תכלית שנאה כל תועבת הלב והנפש. ובאמת ידיעה כזאת, כאשר הזכרתי במבוא הספר, לא יכלו הם להשיג מנפשם.

בימי צאתם ממצרים כל הגוים מסביב להם עבדו אלהים אשר לא קדושים, ואיך ימלטו בני יעקב ממכשול זה, ובאיזה דרך ידעו ויכירו קדושת דרכי יי? עבודת אלילי מצרים אשר גם ישראל התערבו בה, היתה תבל וזמה, ומרים הראשון אחרי גאולתם משם לעדות לנו, כי גם לבם עודנו חשוך ונטיתם רעה. כי עגל הזהב אשר עשו להם במדבר לא היה לכחש ביי המוציאם מתחת סבלות מצרים, כי כאשר יצא עגל המסכה אמרו אלה

אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים. וכאשר קרא אהרן את החג לפניו, לא אמר: חג לעיזים או לאָזירים, כי אם חג ליי, והם השכימו בבקר לאכול ולשתות ולצחק; כי חגו חגם כחגי ששון וצחוק אשר להאלילים, והקריבו עבודה לפני יי הקדוש כעבודת תועבת מצרים. ובזה הראו כי לא ידעו עוד מקדושת יי, ומקור לבם עודנו לא טהור.

ולכן נחוץ היה כי יכירו ישראל תחלה בקדושת יי, בטרם יכינו את לבם לעבדו כראוי. אך עלינו לחקור ולדרוש איזה דרך ימצאו את קדושתו? ואם המצא ימצא רק דרך אחד לפי טבע לב האדם, אשר משם יש תקוה כי ילמדו לדעת זאת, אין ספק כי אלהים יעשה אחת משתים; אם יבחר את הדרך הזה, או ישנה את טבע לב האדם למען הורותם דעת קדושתו. ואחרי ידענו כי מעולם לא השתנה טבע לב האדם, על כן נשאר אופן הראשון לבדו, כי בחר יי בדרך ההוא אשר לפי טבע האדם ילמדו משם את הדעת הזאת. והנה ידוע כי לא ישיג האדם קנין ידיעה שכלית practical Knowledge כי אם באמצעות החושים. ואף כי הפלוסופים יתוכחו הרבה על ארות הידיעות הטבעיות באדם; בכל זאת כולם יודו פה אחד, שאין בידו לקנות איזה דעת מחוץ כי אם באמצעות אחד מחמשת חושיו. כי על ידי החושים ישיג האדם לדעת תחלה מציאות העצמים בעולם, וידיעות פשוטות כאלה ההיינה לעיני שכלו כמו חומר לפני היוצר, להתבוננות, להצטרפות, ולרעיון מופשט reflection comparison & abstraction.

כאשר נתבונן בתוצאות המלות Etymology בשפת עברית,
כאשר כתב בה משה ודברו בה ישראל, נמצא מקור הדבר איך למדו להרגיל את לשונם במעט שמות המופשטים Abstract terms הנמצאים עמהם. כי כמעט לכל רעיון מופשט הנמצא בעברית, נוכל למצוא גם היום את שם העצם המשותף לו, אשר ממקורו יצא שם המופשט. כמו שם להודות כח נלקח מקרן החיה, ושם קרן המורה לקרן החיה מורה גם כן לכח וגבורה. ויש להעתיק המלה הזאת בשני תרגומים לפי טעם הענין. והשתוף הזה יצא ראשונה על ידי חוש העין, בראותה כי כח החיה בקרניה; וכח זה העצום להתנגח בהתמרמר החיה, נראה לעינים להיות גדול מכל כח, ולפעמים גם מביא אסון ושבר גדול. ומזה נמצא הקרן להיות תמונת הכח והגבורה. ואחרי אשר נשרש הענין הזה, ומתואר בלבותם היטב, החלו להשתמש בו לכל דבר אשר כחו רב לו לשלוט באדם או למשול ברוחו.

ושתוף אחר לכח יצא גם כן מיד האדם כי בה נראה עוצם כחו. ומלת יד בעברית מורה יד האדם ומורה גם כן כח וגבורה, כאמור „חיים ומות ביד הלשון" כאלו יאמר חיים ומות בכח הלשון.

אור השמש הוא שם משותף להצלחה, והשתוף הזה נעשה ראשונה על ידי הרגש הנעים אשר מצא החוש ביום צח ואור, ואחרי כן השתמשו בו לכל הרגש נעים אף כי בא מסבות אחרות.

וכן שמות רבים כמוהם נוכל לזכר פה; רק אלה יספיקו להראות את הדרך איך נוצר רעיון המופשט לעברים. וכן כל רעיון חדש אשר מצא מקום

בלבותם, נוצר תחלה על ידי איזה עצם וגוף אשר פגע ועשה רושם בחוש.

ונוסיף ונאמר: כל דבר אשר יאָמר עליו, כי הוא יותר שלם, או שלם מכל, לא ימצא מקום כי אם בהצטרף דבר זה לדבר זולתו. כי לא נוכל לאמר על דבר אחד שהוא יותר אהוב או יותר טהור, כי אם ביחס זה לדבר זולתו אשר עולה הוא עליו ביתרון. ואם יש לפנינו דברים רבים המתיחסים זה לזה, וכל אחד יש לו יתרון על אחיו הבא אחריו ביופי או בטהרה, אז נוכל לצייר לנו יתרון הגדול והשלם מכל זולתו. ובזה נוכל להגיד על פרח אחד שהוא נעים, ועל השני שהוא נעים יותר, ועל השושנה שהיא נעימה מכל; ויתרון התפארת אשר נותנים אנחנו לשושנה נוצר בלבנו בהשוות או בהצטרף אותה לפרחים אחרים הנופלים ממנה בתפארת. ואין רצוננו להגיד כי השושנה לא תהיה נעימה מבלי ליחס אותה לרעותיה; כי אם אומרים אנחנו שנועם העליון הנתון לה נוצר בלבנו על ידי ההצטרפות; ובלתי זאת אין מקום לרעיון כזה.

ובשמור את הפנות האלה לנגדנו נשוב אל החקירה: איך יכלה דעת קדושת אלהים ועוצם טהרתו לבוא בלב ישראל?

ושים לבך תחלה אל מצב הדברים (א) לא היה דבר בעולם החומרי אשר ממנו ילמד האדם לדעת קדושת אלהים. (ב) לכן נחוץ היה כי דבר חדש יצא לאור בסדר נערך ונאות לתכליתו, אשר ממנו ילמד האדם על ידי חושיו כי קדוש יי. (ג) ודבר חדש הזה,

יש לו להכיל מדרגות רבות למען יוכל האדם לפי חק לבו לראות, כי היתרון הוא גבוה מעל גבוה.

וראה נא עתה, איך הפנות האלה, הנוסדות לפי הק לב האדם, נמצאות יחדיו באחת בסוד יי אשר יעץ להורות את ישראל מקדושתו.

בראשית צוה יי ובהמות הארץ נבדלו לשני מינים, טהור ולא טהור; ובדרך זה נעשה ההבדל, ומין האחד לעומת השני נחשב טוב וטהור ממנו. וממין האחד הנבדל והטהור, נבחרה בהמה אחת לזבח הקרבן. ולא די בקרבן להיות ממין הטהור, כי אם גם הטוב במין הזה ותמים מכלי כל מום. ובזה נחשב הקרבן בעיניהם להיות ממין הטוב והטוב במינו. והקרבן הזה לא היה רשיון ביד אחד העם להקריבו לפני יי, כי כזרים נחשבו כל העם לעבודה הזאת; אך נתן ביד האנשים אשר בחר בם יי ונבדלו מתוך אחיהם, המה הכהנים בני אהרן אשר התקדשו למשמרת הכהונה. ובזה יצא רעיון הקדושה משני ראשים, מקדושת הכהנים ומטהרת הזבח; כי הקדושה והטהרה גם שתיהן היו לאחדים בהקריב את הקרבן. אך בטרם יעלה הקרבן על המזבח, היה להם לרחוץ אותו במים, וכן גם הכהן היה לו לפעמים לרחוץ את בשרו במים ולשלוף את נעליו טרם יכהן.

ולאשר חליפות הפעולות האלה אחת אחרי אחת, העירו את הלב לחשוב כי הקרבן טהור הוא מאד, אך למען ידעו כי אלהים טהור הוא ונעלה מכל אשר בארץ, לא נתן רשיון גם לכהנים גם לעם גם לקרבן, כי אין די בטהרתם, לבוא מבית לפרוכת ולהקריב לפני יי פנימה; כי אם הקריבו אותו באוהל מועד מחוץ לקדש הקדשים.

ובדרך זה, בחליפות המדרגות האלה, נודע יי כי נשגב הוא ונעלה בטהרתו ובקדושתו מהם ומזבחיהם*)

ולא בקרבן לבד כי אם בכל משמרת האומה תחת סדר הכהונה, נמצא ענין הטהרה ראשית עבודתם ומעשיהם. כי נזהרו לטהר את המחנה לטהר את העם ולטהר ולקדש כל כליהם וכל דבר אשר עמהם. וסדר הטהרה בדבר אחד נערך להוציא קרן אור לזולתו, עד אשר ענין הטהרה נשרש בלבם והתחזקה בקרני אור היוצאים מכל צד. ובהצטרף דבר לדבר, נפקחו עיניהם להשכיל מטהרת אלהים וקדושתו. ואחרי אשר ידעו בלבם, כי האל הגבור והטוב רוח הוא ולא בשר, מדת הטהרה הנתונה לו, תהיה גם כן רוחנית ולא גשמית. כי מדה הנתונה לעצם רוחני תהיה גם כן רוחנית; ותהיה טהרה רוחנית או קדושה. ומזה למדו לקרוא את השם בלשון המקרא „טהור עינים מראות ברע."

ואמנם כי רעיון הקדושה בלב ישראל נוצר על פי המעשים אשר ראו בעבודת הכהונה, נראה ברור, לא מטעם הדבר בעצמו, כי אם גם ממקראות רבות בכתבי הקדש. ומקראות כאלה נמצאות גם בספרי ברית הישנה וגם החדשה, המורות כי הסופרים ההם חזו בלבם כי ענין הטהרה החומרית היא דמות לטהרה רוחנית. תורת הטבילה נוסדה להיות לתבנית כזאת. ורחצה במים תהיה לתמונה להתרחץ ברוח הקדש. יוחנן חזה

---

*) אין דעתי כי לא היתה שם כונה ותכלית אחרת בחודת הבהמה להבדיל לבני מיכיס טהור ולא טהור; כי אין ספק אצל בהבדל זה נעלמו היהודים להתיגרב בגויים מסביב, ולאכול מזבחותם הטמאים להם. וכבר אמר כופר אחד, כי אחת מתבונת יי היא לבלע על יד פעולה אחת תפלים רבים.

במחזה את האנשים אשר לא נטמאו בלבם, מלובשים בגדי בד טהור ולבן. לאות לנו בי בגדי כהן הגדול אשר נשא בבואו לקדש הקדשים, היו לתבנית בעיני היהודי על ענין הטהרה הרוחנית. וכן באגרת אל העברים — הוא ספר מספרי השליחים, המבאר לבני ברית החדשה את ענין הרוחני היוצא מעבודת הכהונה — נמצא ברור את הסוד הזה הרמוז במעשי הטהרה החיצונית. כי כן כתוב שם אל העברים. „לכן נכון היה כי כל תבנית לדברי השמים יטהרו באלה (היא הטהרה החיצונית בדם הזבחים הנראה לחוש) אבל עצם הדברים בשמים בזבחים טובים מאלה" — הרצון בזה נראה לעין כל, שכל הדברים בסדר הכהונה היו לעיני החושים תבנית ותמונה לדברים הבלתי נראים אשר בשמים, וטהרת התמונות האלה, מורה לטהרה רוחנית אשר לדברים הרוחנים הרמוזים בתמונות.

ועוד יש לנו מופת אחר, שטהרה הפנימית וקדושה העליונה אשר נתנו ישראל לאלהיהם, עלתה ונשרשה בלבם על ידי פעולות משמרת הכהונה. כי מלת קדש בעברית הונחה ראשונה להורות על ענין הטהרה הנמצא בעבודת המקדש. ובאור המלה הזאת לפי מקורה, הוא טהור, או להיות טהור, או להטהר למשמרת הקדש. ואחרי נודעה המלה להורות על זאת, השתמשו בה במקרא להורות על טהרה רוחנית או הקדושה לאלהים. כאמור „שם קדשי, או כי קדוש אני." ובספר ברית החדשה המלה הזאת נעתקת בשפת יונית אגיוס Ἅγιος אך כונה העברית קשורה במלה היונית הזאת. ובהעתקה הענגליש הנקראת על שם המלך יעקב James, מלה היונית הזאת נעתקת במלת ואכסן holy והיא נגזרת

מן whole wholly (כל וכליל) ותחליף את כונתה הראשונה תמורת כונה העברית הקשורה במלה היונית. ולכן הדעת מקדושת אלהים אשר יש לנו בני שפת ענגליש, יצאה לנו מעצם המקור ההוא אשר יצאה ראשונה לבני ישראל, והוא מעבורת המקדש. ובכל לשון אשר חקרתי ודרשתי לא מצאתי מלה אחרת המורה רעיון כזה. וגם אין עם בעולם אשר יש להם רעיון דומה לרעיון הקדושה אשר בעברית; אם לא שלמדו בכתבי הקדש, והניחו איזה מלות בלשונם להורות על זה.*)

ובדרך זה איפה, על ידי תורת משה נתפשטה דעת קדושת יי באורח נאות לפי תכונת לב ישראל ולפי מצבו. ודעת הזאת יצאה ממקור העברית, ועברה דרך היונית, ובאה ללשוננו הענגליש. ולפי הנראה, אין מלה בעולם המורה ענין הטהרה הפנימית או הקדושה העליונה לאלהים, כי אם מלת קדש אשר יצאה ראשונה מתבנית המשכן ועבודתו אשר הראה יי למשה על ההר.

סוף דבר, ממשפט השכל ומתולדת המעשה, נוכיח לנו בצדק, שמדת קדושת אלהים על פי דרך האמת נודעה בעולם על ידי התבנית, הלא היא עבורת הכהונה. ולא היה דרך אחר אשר משם יוכלו בני אדם ראשונה לדעת זאת.**)

---

*) אחת מדברים הקשים אשר ימלאו שלוחי המשיחיים בהורות אמונתם לבני עובדי האלילים, הוא להודיעם מה הוא ענין קדושת אלהים. כי אין בלבם רעיון כזה, ואין בלשונם מלה להורות על עצם ענין כזה. ועל המורים לחתור ולבקש מלות קרובות לענין או להביאם במשלים ודמיונות.

**) יסוד הראשון אשר כשיגיעם עליו, המבחשים באמונה, ובראשם מבחני אלהים, הוא זה: כי כל דעת תבוא לאדם באמצעות החושים, ואין כי אין ביד החושים להשיג את אלהים, לכן אין ביד האדם לדעת את מציאות אלהים או את מדותיו. אמנם המשפטים אשר הוכחתי יורו, כי התגלות הדת תבנה ותכון על אמתתה, אף לפי יסוד הבריאה.

פרק שמיני

על דבר מקור הצדק והחסד, ואיך נמצאו להיות מתכונת יי.

קדש וצדק, אף ששונים ונפרדים הם זה מזה למראות העין, בכל זה המה לאחדים בשרשם. במדת קדש יש להבין טבע אלהים הטהור והנעלה מכל שמץ וחסרון בעצמו, ובמדת צדק יש להבין היחס לזולתו, אשר על פי מדת הקדש ידין בצדק את יצורי ממשלתו. מדה הראשונה נחשבת ביחס לאלהים, להיותו זך ונקי מכל עון בעצמו, ומדה השניה נחשבת ביחס לזולתו, להיותו שונא עון אחרים ופוקד על עוברי מצותיו. ואף שכבר ידעו ישראל כי קדוש יי, וכי הוא דורש מהם לעבדו בנקיון כפים ובטהרת הלב; בכל זה עוד לא היה בהם כדי להבין מה רב המעל בסור מדבר אלהים, או מה גדלה השנאה אשר ישנא אלהים בני עולה. כי בתורת המוסר אשר כבר נתן בידם והודיעם כי עליהם למלאות דבריה, לא גלה למו אה אשר בלבבו, מה משפט האיש אשר לא ימלא אחרי התורה והמצוה. והמה ככל הגוים עוד לא הסכינו לשקול בצדק ובמישרים את העונש הראוי אשר יושת על העובר את מצות התורה והמוסר. ולכן נכון היה כיום לשים לפניהם משפט אל עליון, כי בצדק הוא ואין בו נפתל ועקש; וכי קדושתו איננה כאחת המדות הצפונה אתו ושוקטת, כי אם אחת לשקוד ולפעול גם על אחרים; ולא לבד כי שונא הוא לעון, אבל גם נקה לא ינקה.

אך באיזה דרך יכלו היהודים לדעת משפט אלהים וצדקו, או גודל הרע אשר נחשב העון בעיניו?

הנה דרך אחד הוא אשר משם יוכל איזה איש להראות לאחרים את שנאת נפשו לעון. ומחוקק לא יורה מה מחשבתו על רעת הפשע, כי אם בערך העונש אשר ישית על הפושע. וכל מי אשר יש לו שלטון לעשות חוקים ומשפטים בארץ, רוח דעתו הוא מורה בקרבו לחרוץ משפט העונש אשר יושת על הממרים; וערך העונש הנחרץ על פי רוח הדעה, הוא כערך השנאה אשר ישנא המחוקק לפשע ומרי, וזה הוא: בערך אשר יחשוב יקרת תורתו, כן ימצא לשנוא בערך זה את הפשע. וערך השנאה אשר ימצא איש לשנוא את החטא, היא בערך הקדושה אשר ימצא איש ההוא בנפשו, וברוח דעתו יצדיק את משפט העונש לפי ערך השנאה אשר שונא הוא לחטא.

אם אב אחד בתוך בני ביתו לא יחוש לשמור את השבת, רוח לבו לא יתננו להעניש את בניו אם גם הם יחללוהו בעשות חפצם ומלאכתם ולא יפנו לתורת היום, אשר גם הוא בנפשו השליך אחרי גוו. אך אם אב אחר ישמור ויכבד את תורת אלהיו, כן יהיה נמשך בלבו להזהיר את בניו לכבד את השבת, וליסרם בעונש אם המרו את דברו. והעונש ההוא אשר לא היה נכון בעיני הראשון ליסר את בניו, יהיה נכון בעיני השני, יען כי לב האחד לקראת התורה שונה הוא מלב השני.

ומכאן יוצא לנו עקר זה, שכל אשר יוסיף איש להיות קדוש וצדיק כן יוסיף לשנוא את העון, וכן יצדיק

ברוח דעתו גודל העונש הראוי לעוברי מצות התורה. ויען כי אלהים קדוש הוא מכל קדוש, על כן גם תכלית שנאה ישנא הוא לעון, וברוח דעתו יחרץ משפט העונש לפי ערך זה.

זה הוא היסוד למשפט העונש היוצא מלפני אלהים. אך עלינו לחקר ולדרש: באיזה דרך יתגלה ערך העון כפי אשר נערך בעיני אלהים, להיות נודע גם לבני ישראל?

אם המחוקק יצדיק ברוח דעתו את משפט העונש, זה יורה כפי אשר נזכר למעלה, ששנאתו לפשע היא בערך שוה לעונש אשר ישית על הפושע. ולכן העונש הנחרץ לפושע, הוא הדבר אשר ממנו ילמדו בני האדם לדעת ערך מדת משפט אשר בלב אלהים.

וקושט העקר הזה יתראה יותר בדמיון אשר לפנינו: נדמה לנו: אב אחד מגיד את דעתו, ומצוה על דבר הנהגת בני ביתו. ובהשמע מצותיו וסדריו, המרו אחדים מבניו בדבר ממשלתו ועברו על מצותיו. אם האב לא יעניש את הפושעים, כי אם יחשב אותם כיתר בניו הסרים למשמעתו; הלא במעשה כזה — יאמץ את רוח הסוררים — ירפא ידי עושי דברו — יהרוס עמודי ממשלתו — ויתן מקום לכל בניו להאמין, כי הוא לא יחוש להנהגת הבית אשר בעצמו ערך סדריו. ומה גם אם סדריו היו לטובת בני הבית ואושר כולם, הלא בעזוב אותם, יאמרו בניו בלבם כי לא יחוש למובתם ואשרם, אך חפץ הוא בבניו המורדים. ואם אך בעונש קל יעניש הפושעים, עוד יניח מקום להם להאמין כי הפשע קל הוא בעיניו, ולפי הטבע לא יעלו על לבם מחשבה אחרת.

אבל אם האב יעניש את בן הסורר, וירחיקנו עד אשר יכנע מפניו וישוב בלב נשבר ונדכה להתודות על אשר חטא — אז ידעו בני הבית כי דבר אביהם הוא דבר נגיד מצוה; ואין דרך אחר לבחור, כי אם למלא את דבריו באהבה, או להגרש מפניו ומחברת בניו הטובים. ובזה ממדת העונש אשר יושת על בניו הסוררים, כל אחד מבני הבית ילמוד כמה יחוש האב לדברי מצותיו, וכמה ידאג לטובת בניו הסרים למשמעתו, ומה רבה השנאה אשר ישנא לכל מרי והפצר.

וכן הוא בדבר מחוקק שליט בארץ. איבתו לְרֶשַׁע נודעת אך ממשפט העונש אשר יגזור על הָרָשָׁע. אם בעון הגנבה לא יעניש את הגנב כי אם בעונש קטן, כל השומעים יאמרו כי אין בלבו שנאה גדולה לחמס וגנבה. ואם יש כח בידו ולא יעניש את הפושעים במאומה, הוא כאלו יגיד לכל עמו, שגם ידו עם הפושעים, ופושע הוא בעצמו בסתר לבו. וכן הדבר בענין הרצח, אם נקה ינקה את הרוצח או יקל משפטו, יאמרו האנשים שגם הוא איננו נקי מדם, וכי אין מבטח לאנשים ישרים תחת ממשלתו. אכן אם יחרץ עונש על כל דבר פשע, ויגיד כזה לעיני כל עבדיו, וגם יפקד במשפט על כל חוטא ופושע לפי ערך עונו, הוא כאלו מגיד לעיני השמש שתורתו יקרה היא בעיניו, וכי איבת עולם לו לכל הפושעים בה.

וכן בדרך זה ולא בדרך אחר, מצא אלהים לגלות לבני אדם צדקת משפטו ויקרת החוקים וההורות בממשלתו. כי לו הקל לענוש את עושי עון אך בעינש

קל, כל בני העולם יחפאו דברים לאמר: הנה אלהי שמים איננו מתעב את החטאים. אמנם אם ענשם נחרץ ברין קשה, זה יורה לבני העולם, כי מתעב הוא את העולה אשר שנא ובוחר בקדושה אשר אהב.

והחקירה, אם העקרים האלה נוגעים גם לשכר ועונש בעולם העתיד או לא — יאמרו מה שיאמרו הבריות — רק דבר אחד נראה ברור לכל, והוא כל חפצי ומגמתי במקום הזה, והוא הדבר שאמרתי, כי האדם יעריך ערך השנאה אשר ישנא אלהים לפשע, בערך העונש אשר ישית על הפושע.

ואחרי ההקדמות המוצעות לפנינו, נשוב נא להחקירה: איך יכלו בני ישראל לדעת גודל המעל אשר נחשב העון בעיני אלהים? או איך יבינו, כי אחת מתכונת מדותיו הוא לשפוט בצדק?

כבר למדו העם להשכיל מה הוא העון; כי נוסף על אור הדעת המאיר בקרב לבם להורות הובתם איש לאחיו, היה בידם ספר התורה והמוסר, מפורש על פי משה, המבאר להם פרטי החוקים ודקדוקי המשפטים והמעשים אשר יחיו בהם. ובזה הבינו שלשה חלקי עון. חלק הראשון המעשים האסורים אשר הזהירה התורה שלא לעשותם. חלק השני חובת הדברים אשר צותה התורה למלאותם. וחלק השלישי דברים ידועים אשר הם למורת רוח התורה אף כי אינם נזכרים מפורש במלותיה, ובאור דעתם יראו כי דברים כאלה אינם ישרים לפני יי קדוש ישראל אשר היה להם למושיע ונתן למו את תורתו.

ואחרי אשר הבינו מה המה החטאים במצות אשר לא תעשינה, ובמצות אשר תעשינה, היה להם חק הקרבנות אשר מגמתו נראה לעיני היהודים ואף לעיני הגוים, והוא להודיע ערך המעל ועונש הראוי במעשה החטא.

ושלשה מינים הם בזבחי הקרבנות.

מין הראשון אשר היה כתורה גם לגוי גם לישראל להקריבו, הוא קרבן העולה אשר עלה כליל על המזבח ונשרף באש.' ולפי הנראה מין קרבן כזה הקריבו גם בדורות הראשונים. ולפי דעת גדולי החכמים, הביאו קרבן כזה לכפר בעדם על כלל החטאים אשר חטאו משך ימי חייהם, והתודו עליו כל עון הנודע לאיש איש בחדרי לבו, כי פעמים רבות הוא עובר על המצוה אשר עליו לעשותה, ועושה דברים רבים אשר שכלו ודעתו יורו לו לבלי לעשותם.

ומין השני, הוא קרבן החטאת; והביא אותו האיש לכפר עליו על אחד החטאים אשר חטא מן המצות המפורשות בתורה.

ומין השלישי, הוא קרבן האשם. ואין הבדל בינו ובין החטאת; כי אם כאשר יחשבו החכמים, שהוא בא מאיש העוזב דבר אשר יעשה, ואיננו ממלא את חובתו; וקרבן החטאת בא מן החוטא ועושה אחת ממצות התורה אשר לא תעשינה.

אולם בין שהבדל מיני הקרבנות פנה למטרה אשר הצבתי או לא, אין לנו פה דבר עם זה; כי אם להראות מה טובו הסדרים בתורת הכהונה, ומה נכונו להעלות ארוכה לכל איש, אשר לנר המצוה ואור הדעת

ידע את נגע לבבו ומכאוב נפשו. אפס העקר שיש לנו להתבונן פה במקום הזה, הוא: כי בשחוט את הבהמה אשר עלתה לזבח הקרבן, נראה העונש הראוי על ראש החוטא.

כי בהקריב אדם קרבנו נתן אותו אל הכהן לשחטו, וסמך את ידו על ראש הקרבן — כידוע מאד ליהודים — להריק עליו עונותיו; ואחרי זה נשפך דם הקרבן תחת דמו שלו. ובזה למד לדעת כי בעברו על מצות התורה, או בעשותו דבר להמרות עיני יי, משפט מות לו, וכי רק נפש הקרבן עלתה תחת נפשו.

מצורף לזה לומדו היהודים לחשוב כי הדם הוא נפש הקרבן, או העקר אשר החיים הלוים בו, כמו שנאמר להם „כי נפש הבשר בדם היא ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשותיכם כי הדם הוא בנפש יכפר." והנה הדם ההוא אשר חשבו היהודים כי הוא נפש הקרבן, זרק אותו הכהן לפעמים על פני הכפרת ולפני הקדש, כאלו יזה את נפש הקרבן לפני אלהים (כי אור המסתתר או דמות כבוד פני אלהים שכן על פני הכפרת בין הכרובים) להיות לאות ולרמז, כפי אשר יוכלון הצללים והתמונות להרמיז, שהקריבו נפש לפני אלהים לכפר על נפשותיהם.

ובדרך זה למדו לדעת על ידי החושים, כי משפט החטא בעיני יי הוא מות הנפש. ובעוד היו עומדים ומתפללים בעזרה, ורואים את להב האש העולה מעל גב המזבח אשר נשרף שם הקרבן החת נפשם — מה נורא ואיום הרושם הדשום על לבם, בעמוד העב ותמרת העשן העולה השמימה! הדעיון הנורא ההוא ידד

חדרי בטנם, כי אלהי המשפט הוא אש אוכלה לחטאים, וכי היתה נפשם רק בגלל הכפר אשר לקח תחתם.

והנה כמו עולל ישכיל הציור בספרי הילדים, בטרם יבין את האותיות, כן בילדות עם היהודים, בטרם השיגו דעת אלהים, ובטרם נמצאו מלות מופשטות להורות על הדעת הזאת, קנו להם על פי החושים, את שתי ראשי הידיעות בדרכי יי; הלא המה, צדקתו וחסדו. צדקתו, באשר שפט כי שכר החטא הוא מות הנפש; וחסדו, באשר ישא אלהים פני החוטא כאשר יתודה על חטאתו, ויכיר כי משפט מות לו, וגם יקריב את הקרבן נפש תחת נפש.

בדרך זה עונש הראוי לעון נודע ליהודים, ודבר תורת יי יקר בעיניהם, ותכלית השנאה אשר שנא נותן התורה לכל חטא יצאה לאורה; וגם חסד אלהים נגלה ונודע בעולמו כנזכר. ובזה איפה, בדרך נאות למעמד בני ישראל, ובתחבולות נכונות לחק הטבע, נגלה בעולם דעת יי, כי צדיק הוא בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו. ולפי טבע מצב הדברים לא היה שם דרך אחר טוב ממנו.*)

---

*) המבקרים בספרי הקדש ינקשו כפעם בפעם, במלאם דברים רבים הנאמרים בשם יי, ולפי הנראה בעיניהם, אין שום להם לגאת מפי עליון יתברך, אשר אין ערך לכבודו ולתהלתו. אך לו יעמיקו לחקור ולהתבונן; מה רושם עשו הדברים האלה בימים ההם על לב היהודים? אז ידעו ויבינו כי ישרים דרכי יי. אכן לא רבים יחכמו להגות בספרי דת היסכה בעין בקורת ובאור דעת ומישרים. ואני איננו דובר פה מבספורי הקורות או מחלקי המלות, כי אם מחלקי בנין הדת הנמלאים שם. אם נראה להבין סוד מעניפים אחדים בבנין דת זו, אין לנו כי אם לשים עול לב שהתכלית בסעיפים אלה המיוגים לחוש, היתה להורות לעם ישראל דעות ישרות או להסיר דעות עקלקלות אשר נאחזו בקרבם בימים ההם. ולא נכון לנו לבאול שאלה: מה נלמוד ומה נשיג מבחנו מתאדי הנס בראותנו

כעיפים כאלה? כי אם: מה למדו ומה השיגו היהודים מתאוי השם בראותם כעיפים האלה? ודמיון אחד או שנים יספיק לבאר הדבר היטב.

המחזה הגדול בהר סיני בראה מגמת תכליתו לעיני כל. יען כי בני ישראל הסכן הסכינו מימים רבים לראות בעבודת העגלים, וראו את הגוים מלחקים את אלילים האלמים מבלי כל בושת ופחד. כי בהיות עץ ואבן לאלהים, אבדה להם כל יראה וכבוד הראוי לאל חי. ועל כן נכון היה להורות את ישראל, כי יי לבאות מרומם ונגלה על כל אלהים, ועל אליה כי נורא הוד. והמחזה בהר סיני התכוון לבנוע וגם בנוע כל זאת בעת ההיא. כמו שנמצא, שהר חרד עד היסוד בו וענן כבד על ראשו, ויהי קלות וברקים ולפידים וחשך ענן וענפל, וקול שופר חזק מאד. וכל העם התקדשו ונזהרו מעגלות בהר או לנגוע בקצהו, וכל הנוגע אם בהמה אם איש לא יחיה. וכל החרדה הזאת הוכנה לתת יראת יי וכבודו הגדול בלב עם ישראל תחת אשר מלפנים לא ידעו.

אלו היה מצב העם שונה ממצב יוצאי מצרים, אולי כל המוראים האלה יהיו ללא צורך או ללא תועלת. אך לא כן עם בית ישראל, יען כי הם ראו כפינים בפינים בעבודת מצרים המלאה הבל ותעלולים, והאלילים היו נקלים ונבזים בעיניהם; ולכן באו המוראים הגדולים ההם לשרש מלב ישראל דעות קלות כאלה, למען יכבדו את יי לבאות, וירא את שם כבודו, כראוי לאל שדי אשר לבחו ולמלכותו אין קץ.

ועדות לדבריהו כי זה כוד המחזה בסיני ווו מגמת תכליתו, הלא כתובה בספר יי: וירא העם ויתנועו ויעמדו מרחוק ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים פן־נמות. ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו.

וממעשה הענגל שקרה אחרי כן נלמוד מה צורך היה במחזה זה, ומה יצא אחרי נסות אותם במוראים האלה. כי כאשר בושש משה לרדת מן ההר, והעם לא ידעו מה היה לו, עמדו והמירו את כבודם בתבנית שור, וקראו חג לפניו לאכול ולשתות ולצחק (כלחוק האלילים ותעלוליהם). ומכאן נשמע שאף אחרי המסה והמוראים הגדול בהר סיני, רבים מהם מאשר היו דבוקים מאד בעבודת אל נכר, ראו לעבוד כן גם ליי אלהיהם, והמירו אותו בתבנית ענגל מצרים. ובזה הראו כי משחתם בהם באפם תקוה, וכי אין תרופה למכתם, ועל כן אבדו מן העולם.

ונוסף על זה היה צורך גדול לשקוח עיני ישראל ולהכין את לבם, למען יראו ויכירו ויאמינו כי קרוב יי מאד וכי ידו בכל משלה. והצורך הזה היה לו פי שנים, אחרי כאשר להם כל פסל ודמות, ותמונת יי לא הביטו בכל המחנה. ושני דברים הם אשר רק משם יוכלו להכיר כי רועה אבן ישראל לן בתוך המחנה, וכי הוא מוליאם ומביאם בכל מסעיהם· דרך האחד, בהעשות דבר מאליו, וכשלם החפץ ולא בכח איש, ודרך השני, במצוא יד העם לעשות דברים גדולים ונשגבים מכחם ומטבעם. ונקח לדמיון לכו את משלת עיר יריחו. אנשי המלחמה נפקדו להקיף את העיר פעם אחת ביום, וארון הברית בתוכם, והכהנים נושאי שופרות היובלים הולכים ותוקעים בשופרות. כה עשו ששת ימים, וביום השביעי סבבו את העיר שבע פעמים; ובמוצא העם קול השופרות הריעו תרועה גדולה, ותפל החומה תחתיה כדבר יי ביד יהושע.

והנה פה עשו דבר מה לעינים אשר אין בו להפיל חומה בצורה; רק החומה כפלה בדרך פלא, למען תקום עלה העליונה והיא תכלית שדי, שיבטחו ישראל ביי אלהיהם, ויכירו כי הוא שליט בכל ופניו הולכים בקרב.

אלו עשו בני ישראל פה מעשים כאלה אשר יש בם כדי לקנות להם הנצחון — אלו הרסו את החומה בקרני ברזל או עלו בסולם על גפי מרומי הקיר, וכבשו את העיר כדרך כל הארץ — היו אומרים כי לא יי פינל כל זאת, כי אם בכח ידם עשו להם חיל וזרועם הושיעה למו; ולא ידעו ולא הביטו כי יי הוא הנותן חיל, וכי הוא לבדו אל מחוללם ומור ישועתם. ולכן יצא דבר שמים, להפיל חומת יריחו ולא בכח איש, למען ידעו כלם כי לא בחרבם יירשו ארץ כי אם בשם אלהיהם, הוא אל המסתתר ואשר כחו וגבורתו מלא עולם.

פרק תשיעי

על דבר חליפת בנין החומרי, אשר פנות האמונה נראו בו לעיני החושים, ותמורתו בבנין רוחני, אשר רעיונותיו המופשטות רשומות במלות ומשלים.

שפת האדם עלתה תמיד ממדרגה הראשונה אשר הרעיונות נוצרו באמצעות החושים, והגיעה למדרגה העליונה אשר רעיונות מופשטות כלולות באותיות ומלות ידועות. כאשר רעיון אחד נולד בלב על ידי איזה עצם חיצוני, ומלה הונחה להורות על רעיון זה, אין צורך ואין תועלת יותר בעצם אשר הוליד את הרעיון, להיות נלוה עם הרעיון ההוא בתוך הלב. והנה ידוע כי לפעמים לא ירד המתבונן לסוף דעת רעיונות המופשטות, בעבור השתוף הראשון אשר היה בין הרעיון המופשט, ועצם החיצוני אשר הוליד אותו. כמו במלת רוח, נבין כיום כונה מיוחדת להורות על דבר רוחני ונקי מכל חומר; אפס הכונה איננה עולה יפה, בעבור הזכרון שהמלה הראשונה אשר ממנה נלקחה זאת, הונחה בתחלה להורות על רוח היסודי, והמלה ההיא נמצאה במקורה על ידי עצם רוח היסודי. וכדומה לזה במקומות שונים. ואף שרעיונות המופשטות והידיעות בדברים הרוחנים לא תצאנה לאורה כי אם ממקור עצמים חיצונים; עם כל זה אחרי אשר יצאו לאורה פעם אחת, ומלות ידועות נועדו להורות על כונות הרוחניות, טוב ונכון הוא להפריד התחברותן הראשונה מן העצמים החיצונים, למען תעלה כונתן יפה וברה.

בכל לשונות הכתובות, נוכל לתור ולמצוא כי עלותן ממעלה מדרגה אחת למעלה מדרגה אחרת, דבוקה בהוספת רעיונות מופשטות; וכבר ידוע מאד על ידי הבחינה, כי עלות הלשון למרום השלמות, ועלות חברת האדם, תלויות יחדיו אשה באחותה.

וכאשר נקח העקרים האלה לענין אשר לפנינו, יצא לנו: כי בנין תורת משה, אשר העיר מאז את הרעיונות המופשטות, לדעת דרכי יי וקושט תכונתו, ישאר ללא תועלת, אחרי אשר נוצרו הרעיונות האלה, ונשלמו ונקשרו במלות ידועות המורות על כונתן הפנימית והרוחנית. ולכן עקב זה יבוא יום, כי יהרס כל הבנין ההוא, אחרי אשר בצע והפיק זממו, אשר בעבורו נבנה הבנין על הלו. ובהתרפא עם היהודים ממחלת האלילים, ויצרפו רבים לדעת את אלהי אמת, השכל וידוע את יי והבן בדרכיו, אז הוא הקץ. וסדר העבודה אשר כולו המונות ומעשים חיצונים „וכל הבאים בתוכו לא היה בו כדי לעשותם שלמים" הסדר ההוא לפי טבע הדברים, יחלף לו, למען הקים סדר יותר שלם ויותר רוחני ממנו.

וכן אמנם אנחנו מוצאים כי נעתק המשכן ממקום למקום עד אשר הלך לו ואיננו; וכי גם מעולם לא עמד על מכונו בשלמות, אחרי התנחלו השבטים את נחלתם. והם נעו במדבר עד אשר מתו כל יוצאי מצרים, ובניהם אשר קמו מאחריהם, היה להם היתרון, כי קבלו כל סדר חינוכם מנוער על פי תורת משה, ולא ידעו מחוקים הרעים, ולא זכרו קדמוניות אשר נעשו בקרב עובדי אל נכר.

ואחרי כן להקת הנביאים לקחו מקומם, בין תורת משה אשר משמרתה בדברים חיצונים, ובין תורת

המשיח אשר משמרתה בדברים פנימים. כי בספרי הנביאים, וביחוד בנביאים האחרונים, תתראה הנטיה מבטוח במעשים חיצונים, וההתאמצות לנטות אל מוסר הנפש וחיבת הלב, הצפונים בתוך מעשים החיצונים. כי הגיונם בברית הישנה היה לפי רוח הפנימי, יותר מהגיון האנשים אשר חיו קרוב ליום הוסדה. ובהורת המשיח היו מחכים הנביאים, למצוא הוספת האור והרוח כהנה וכהנה.

והנה משפט הדבר אשר לפנינו הוא כזה: — משמרת תורת משה היתה טובה ונחוצה מאד בעתה ובמקומה; אפס כי לא היתה המחשבה העליונה, וגם היא לא הוכנה להשאר לעולם. ודעת אלהים אשר הפיצה מסביב, התעתדה לכל אדם; ועד היום ההוא עוד לא פרצה הדעת מהלאה לגבול חלק הקטן ממשפחות בני אדם; ועל כן השאלה נכונה לפנינו כיום: באיזה דרך וסדר תשוטט דעת אלהים והליכות ארחותיו, למען תמלא כל הארץ דעה?

והנה הנם שני סדרים נכונים לבדם. הסדר האחד הוא סדר הישן (סדר מלא עמל וטורח ועול כבר, עד אשר אחד השליחים ענה ואמר, כי כבר נלאה גם הוא גם אבותיו לשאת אותו) וסדר כזה יונח לפני כל עם ולשון ושבט מכל משפחות הארצות, ובאופן הזה יהיה על כל גוי וגוי להתחנך ולהתנהל בסדרו כל אחד ואחד לבדו. וסדר השני הוא, כי עם אחד יתעתד ויתכונן כראוי, אשר תאות האלילים סרה מהם, ודעות אמת הנושאות חותם ימין עליון יפותחו על לבם; והעם הזה יהיה ככלי חפץ להריק ולהעתיק את הדעות האלה

ללשון עם ועם. והנה אלו בחר יי בסדר הראשון, היה מונע מבני אדם לקחת מוסר וללמוד איך יחוש עם אחד לטובת עם זולתו להצלחת שניהם ולאושר נפשם. אך מלבד זה, קורות בני ישראל וכל המוצאות אותם, וגם טעם הדבר בעצמו יוכיח שסדר האחרון הוא אשר חפץ בו יי.

אך אם סדר האחרון נבחר להרחיב על ידו את דעת אלהים בארץ, הדברים הבאים דרושים הם לחפץ זה.

א עם היהודים אשר הם בעלי הדעות האלה, יהיו פזורים בכל הארצות, והפזור יחל זמן רב טרם בוא המועד להאיר את הארץ מכבוד אלהים; למען ילמדו בתחלה לשון העמים אשר יתגודרו בארצותם. ודבר הזה נחוץ הוא, כי בדברם בשפת עם זר יוכלו להריק את דעותיהם ולקשרן במלות ידועות בלשון ההיא, או להביא מלות ומאמרים ממקור העברי אל הלשון ההיא, למען יצא דבר שמים מפורש. ובין שילמדו לשונות העמים בדרך נס ופלא, או כדרך כל הארץ, אין מקום להעתיק דבר מלשון אל לשון כי אם בקנין דעת שתי הלשונות.

ב בטרם יפוצו היהודים, הצורך הוא כי הכבה אש האותם מלזנות אחרי האלילים; כי אם לא כן, פן ישובו וילמדו את חוקי הארצות ושקוציהן, כאשר עשו מאז כפעם בפעם בהתבוללם בין העמים.*)

---

*) תלות האלילים היא הגדולה מכל תלוה אשר יוכה האדם בשרירות לבו הרע. וגם בראשית ימי דת המשיחית, ינד לא כרו מעשי הכפלאות כולם, ועצמות האליליים כמינע שכנו בקבריהם, והנה חוקות אליליים שונים התיצבו בשורה הקדומה, אשר כולה לפי הרוח ולא לפי החומר. ולפתח קהלת רומי החעלת ההיא רובצת עד היום הזה.

ג דת החדשה התכונן בראשונה בקרב העם אשר ידעו רזי לשון העברית, וגם שפת העמים אשר התעתדה הבשורה להתבשר להם. ואין מקום לדת הזאת כי אם להנתן בתחלה ביד היהודים אשר היו נפוצים בין העמים מסביב, והם לבדם היו נכונים להפיץ את הדת בכל הארץ.

והנה דברים הבאים הם קורות ידועות בעולם לעיני השמש.

א היהודים תחת שבט מוסר ותוכחה, סר לבם מכל תאות עבודה זרה, עד אשר היה כל אליל ופסל לשקץ ותועבה בעיניהם.

ב הם היו מתגוררים מדורות רבות בכל ארצות ממשלת רומי; ובכל זאת במקומות מגוריהם עוד לא שכחו דתיהם השונות מכל עם, והמונים רבים מעם פלאים הזה עלו לחוג את חגיהם מכל מקומות מושבותיהם, ונקהלו שנה שנה בירושלים עיר קדשם לראות את פני האדון יי. וגם הבשורה התבשרה ראשונה אל ההמונים האלה כאשר היו נועדים שם, וגם התבשרה בגבורות ובנפלאות גדולות, למען ידעו ויכירו השומעים הראשונים כי הבשורה יצאה מאת יי מן השמים.

ג וכמו כן הוכנה דת החדשה הזאת ראשונה בקרב היהודים בעוד ישבו על אדמתם. ואחרי אשר מספר רב מהם קבלו על נפשם את הדת הזאת, קרו המריבות והרדיפות אשר בעבורן נפוצו בין הגוים למרחוק. ואנשים מהם אשר לא שמעו אז שפתי הגוים, נתן להם בדרך נס ופלא לדעת לשון עם ועם, למען יפתחו ויחלקו לזולתם את אוצר דעת יי אשר הפקד אתם.

ובכן כאשר דת הישנה מלאה את המחשבה העליונה, ותנהל את עם היהודים בדרך אמת, ותפתח להם מקורי הידיעות, וכמו „מורה בבית הספר" הכינה את העם לשמוע בלימודים העליונים היוצאים מפי המשיח; וגם כבר מלאו הימים, וכל חומר הבנין וכלי המלאכה, היו נכונים להקים את היכל הרוחני — היא דת החדשה לכל באי העולם — אז בא הקץ לתקופת תורת משה. וימיה לא יוכלו להמשך עוד מדברי טעם אשר הוציא ישוע מפיו „כי לא יותן יין חדש בנאדות בלים" ואין דבר למנהגים הישנים עם ברית החדשה ודת הרוחנית.

ועל כן איפה אנחנו מוצאים, אחרי הופיעה הדת החדשה, והתיסדה על מכונה לאיתנה, אז יצא מן בת ציון כל הדרה; וירושלים אבן שתיה לבנין דת הישנה, עם בית מקדשה בתוכה, וכל מעשי משמרת הכהונה סרו ועברו יחדיו מן העולם, וחוקים הישנים חלפו להם ואינם. ולא היה טוב בעיני יי להשליכם מעל פניו בטרם המועד הזה, כי חשב לנטוע דת החדשה בגזע דת הישנה, וגם לא נכון לאחר את המועד מדברי טעם שהזכרתי.*)

---

*) הלוך היה כי יחדב בית המקדש בזמן ההוא, לבעבור כבב את היהודים לבלתי עניכם אל המשיח, אשר הגדה למית כפשו וכשא חטא רבים. כי בהקדיבם קרבן החטאת לפי תורת משה, עמד חי לפניהם, ועל הקרבן הזה הוחילו כי ישא את חטאם. והם כבר למדו לדעת על ידי חוקי יי ותורותיו, כי שבר החטא הוא המות, אך בהתודות על עונותם ובתון אותם על ראש הקרבן, הוא יצא למות בכופר תחתם, והם נמלטו לחיים. ומאז לא יכלו היהודים להוחיל לסליחה כי אם בדם הקרבן, כי חשבו בנפשם שמפשע מות להם תחת אשמתם, ואין סליחה עד אשר עלה הקרבן במקום אשר בחר בו יי, הלא הוא המקום בירושלים. ולכן איפה הדם יי את ירושלים והשבית זבח ומנחה, גם הוסר מהם כל בטחון להתכפר על כפשם בדם עולה וזבח. ובזה כדחפו וכלחצו לקבל תורת המשיח לכפרת פשע. ומיום אשר היתה ירושלים לחרבה, כאלו בת קול קורלת מתוך חרבותיה, ומכרזת באזני היהודים: פנו אל המושיע והושיעו, כי אתו הסליחה ואתם בלעדו! —

פרק עשירי

על דבר כלי האמצעות להורות לאדם למודים כלילי השלמות, בתורת האמונה וחובת המעשה.

הדעות אשר התעתדה דת הישנה להגדיל ולהאדיר, נחקקו על לוח לב היהודים. והיהודים יודעי רעיונות המופשטות ורזי שמים הצפונים בתורתם, היו נכונים להעתיקן ללשונות אחרות. הקופת תורת משה אחרי השלימה עצה העליונה, הגיעה לסגור את יומה, ולפנות מקומה לדת החדשה אשר התעתדה לכלות ולהתם בל חזון מיי; כי הוא הואל לתת לבני העולם חק שלם וכליל בדת, אשר יש בה רוח עצה וגבורה להושיע לכל החוסים בה. ועל ידה ישיג האדם להוציא לאורה את שפע טובו הבמום עמדו, ולעלות במרום השלמות, כפי אשר טבעו ומצבו יוכלון שאת.

פה במקום הזה אשר הגענו לרגלי תהלוכות ההתגלות; ואחרי ידענו מה ממצב הדברים, יש לנו להתבונן ולשאול: מה תהיה האמצעות או כלי יוצר אשר יבחר יי לתת לאדם חק שלם וכליל בדתו?

כאשר הבינו העם הרעיונות המודיעות דעת עליון, שפת האדם תהיה נבחרת להגיד על פיה את אשר יוגד. והדבר עֵד לעצמו, אחרי אשר הרעיונות נוצרו והושמו במלות הלשון, הדבר הזה יוכיח, כי באמצעות כלי הלשון יודעו הרעיונות לכל באי עולם. ואחרי אשר הרעיונות נשלמו כנזכר למעלה, אין מחסור כל דבר להוסיף ולהשלים כל דעת, כי אם בבוא המורה לבני אדם, אשר יורה בלשונו וירחיב ויבאר את הרעיונות,

וגם יגיד איך להביא מהן פרי המעשה; ובזה הגכל יגביל את הרעיונות כראוי, ויאיר את הדברים מפורש ושום שכל, וגם לפעמים יוציאן מפשוטן כפי אשר יביא הצורך.

ועוד, הלא חושי האדם מתוקנים כנאות לעולם היסודי, ונפשו המדברת מתוקנת להתרועע עם עמיתו, אזנו הבנוירה מעצם רך, המעבירה את הקול מן התוף למושב ההרגש פנימה, עשה היוצר בדרך נפלא לשמוע וגם להתענג בקול האדם ונועם מדברותיו. וכמו כן תנועות האדם והכרת פניו ועפעפי עיניו, יוסיפו חן ואומץ ללקח פיו ונופת שפתיו. ולפי זה נכון הוא האדם מחק יצירת גופו ונפשו, לקבל דעת מפי זולתו למינהו. ואלו יצאה עצה מאת יי, כי מלאך משמים יורה דעה למשפחת האדם, הלא לא תמלט אחת משתים: אם טבע האדם ירום ונשא, למען יכשר לקבל תורה מפי אחד הגבורה ממנו בצבא הבריאה, או יהיה על אחד הזה לרדת ממעלתו ולבוא למדרגת יכולת האדם, למען יכון להתרועע עם תלמידיו. וכי גם אין די ברדת המורה להתיצב על אחת המדרגות העליונות לבני אדם; כי אם כן, יהיה ללא תועלת לרוב מין האדם. ואף גם לקחו לא יתכן להיות בלשון מדברת גדולות ובמליצה רמה ונשגבה מהמון האנשים; כי אם הוא דורש תועלת הכלל, וחפץ להאיר עיני רוב ההמון, עליו לדבר כלשון איש ואיש, ולבאר היטב את דבריו באזני כל. — ואף אם השם יתברך יבוא בכבודו ובעצמו להורות לאדם דרכו, אין מקום מבלעדי הדברים האלה.

ועוד יש להוסיף, כי מטבע האדם ללמוד יותר בראותו המעשה הנעשה למופת, משמעו אך קול דברים.

כי תלמוד מבלי מעשה או קול פקודה מבלי מופת, אין בו די להיות חינוך שלם. ואיש הלומד בבית הספר חכמת המדידה עד תכליתה, עודנו לא יצלח למלאכת המדידה מבלי נסיון. וכן כל אומן המלמד את אומנתו לתלמידיו או לאחד האנשים אשר חפץ להורותו את מלאכת ידו, לא יעלה בידו לעשותם פועלי המלאכה הזאת, עד כי יקח כלי אומנתו בידו ויורה לעיניהם איך לעשות במלאכה. כי לא יספיק לשון המלאכה לבדה מבלי להראות איך נעשתה זאת. ואמנם כן היא בטבע האדם, שלא יתחנך בלמודים כראוי אם תבנית ותמונה איננו רואה זולתי קול.

ויען כי כלילת התבנית בשלמות טבע האנושי לא תהיה כי אם אחת, והאדם לא יוכל לשנות מקומו או לעבור לעולם אחר להתחנך בלמודים שם; על כן אם מיי יצא הדבר לתת לאדם לקח טוב וחק שלם להנהגת החיים, אין טוב כי אם לשלוח איש אחד שלם וכליל בטבע האנושי, והוא יהיה למופת לכל באי עולם. ואחד כזה לא לבד יורה פקודים ישרים ותמימים, כי אם גם ימלא ויעשה בעצמו את הפקודים האלה לעיני בני האדם. כי לו יתגורר אחד כזה בקרב העם, אשר בכל המבוכות והתלאות והמסות המוצאות את ילדי האדם בעולם הזה, יתהלך הוא לפניהם בתום לבו ובכל צדקת נפשו ומאדו, לכל הנהגת החיים ולכל חובתו לאלהים ואנשים — איש כזה: יהיה חותם תכנית ודגל התבנית לעיני כל, וממנו יראו וכן יעשו למלאות את מצות יי ותורתו כל הימים. וכל מלאך או אחד היצורים בלתי מין האדם, לא יוכל להיות למופת ולתועלת למשפחת האדם. כי כל איש

ילך למינהו לראות איך הוא ממלא חובתו בעודו בטבעו ובמעמדו. והאדם לא יקנה שלמותו, כי אם בצאתו בעקבי תבנית האדם כליל השלמות. אכן בקנין דעת חובתו בידו, וכליל התבנית לנגד עיניו, אז ימצא האדם לפניו הורה תמימה, נאותה מאד לטבעו, ונאותה להוציא לאורה את שלמות טבעו. היוצא מזה, אם חפץ יי לתת לאדם חק שלם וכליל בתורתו, כי אז בחר יבחר בדרך זה, הנאות מאד לחק הטבע אשר שם ביצורי ממשלתו. —

והנה נא ישוע המשיח הוא חותם התכנית ודגל השלמות! הוא הופיע בדמות האדם ובצלמו — בא לעולם הזה מושב בני האדם — הוא באר את התורה והאיר דבריה בשפה ברורה ובחרט אנוש, וגלה מצפוניה לפי סוד הרוח, גם הורה איך להתהלך בה ולהתנהג בכל מעמד ומדרגת החיים — הוא הסיר הדברים אשר לא כן, אשר העם בכלי דעת או בחמדה לבם חפאו על תורת יי — הוא תקן או השבית דברים אחדים, אשר הותרו בעבור חשכת העתים הראשונים, או מפני חוסר הסדר הקדום; ובטוב טעם ודעת הורה את הדרך באצבעו, איך למלא חובת התורה והמצוה בכל המורות מעשי איש ועלילות מצעדי גבר.

ולא די בזה, כי אם אחרי אֲזֵן וְחִקֵּן את התורה, ובפיו הורה נתיב המעשה, מלא בידו כל הכתוב בה; למען יהיה למופת לעולם ותבנית לכולם. ולבלתי תחסר התבנית לעיני כל הנצבים במדרגות שונות ומסבות מתחלפות, לכן התיצב ישוע גם הוא במדרגות שונות: ופעל את פעולתו תחת מסבות מתחלפות. אם איש

שוכן בקרב התבל המלאה מסביב עמל ואון? הלא כן שכן גם ישוע. אם חפץ איש לדעת מה לעשות במעמד כזה? הנה זה ישוע החזיק ביד עניים מרודים והתאמץ תמיד לשרת לאושר נפשם. אם ישנו איש נודע בשערים? הלא כן היה ישיע; ונתן כל כבודו לכבד את בית אביו בשמים. אם יש איש נעזב גם מאוהבו האחרון? הלא כן נעזב ישוע; ולא נתן תִפלָה גם לא התאונן, כי אם נשא עינו למרום לתנחומי אביו. אם איש אוכל במסבת חכמי הדור ומבקר מושב האנשים אשר קרוב יי בפיהם ורחוק מכליותיהם? הנה כן עשה גם ישוע; ובשיחתו עמהם הועיד בם כי יי רואה ללבב, והוכיחם על פניהם על דבר כל חונף ומראה העינים. אם איש נוטה לפתחי אביונים לשבת בצל קורתם? הלא כן עשה ישוע; ובקש לחזק ולנחם את בני הבית בדברים טובים וחפצי שמים. אם איש נקרא בחברת רעים הנועדים להתענג יחדיו בתם לב ובנקיון כפים? הלא כן נקרה ישוע; ונטה ידו עם כשרון הענוגיהם. אם איש פונה לראות המעונים בצרה ולנוד להם? הלא פנה שם ישוע; והוא נתן קולו בבכי! — ובזה איפה, בין בים ובין ביבשה בכל מקום ובכל מצב אשר נקראו שם ילדי אדמה לעולל עלילותיהם — שם נראה ישוע — תבנית האדם — סובב והולך לפניהם, וקולו קול עוז ושלטון מצלצל באזניהם — „לכו אחרי!"

מכל אשר הוכחנו יוצא לנו ברור, כי באמצעות ישוע המשיח, קבל האדם חק שלם להאיר את דרכו; וכי חזון כליל בתכליתו וכולל חובת אלהים ואנשים, לא יוכל להנתן בדרך אחר.

פרק אחד עשר

על דבר בחינות מיוחדות, המעידות כי ישוע הוא המשיח.

הנה נא הגענו עתה למקום במסע הדרך, אשר אור קורות הנודעות יאיר לנו לרגלי חקירתנו. והדברים אשר הקורות יעידו עליהם ויעזרו לנו למחוז החפץ, אלה הם: דבר הראשון, כי נביאי ישראל חיו וכתבו ספריהם כמה מאות שנים לפני הדור אשר בא ישוע בארץ יהודה; ודבר הזה ברור הוא ככל דבר אשר יש ביד האדם לדעתו.

ודבר השני, כי בימי ישוע חכו היהודים וצפו לעקבות המשיח יותר מאשר צפו מעודם; כי חשבו עליו שהוא יוציאם מעול הגוים וירים קרנם מעל כל עמי הארצות. וכולם האמינו עליו כי כמלך ימלוך עליהם בעוז והדר גדול, והיה כהן על כסאו לשמור ולא להפריע סדרי משמרת הכהונה. ואף כי מעטים מן העם אולי הבינו מה מתכונת מלכות המשיח; אך ראשי הארץ וזקניה ורוב ההמון בכל מחלקות האומה, לא ידעו ולא הבינו כי המשרה על שכם המשיח תהיה כולה לפי הרוח ולא לפי החומר. ובאמת טוב ונכון היה לבל יראו בעיניהם ערך יקרת תורת המשיח, ולבל יבינו בלבבם רזי מלכותו בטרם בואו; כי אם מלפנים ראו כל זה עין בעין, היו פורקים עול התורה מעל צוארם, ולא שמרו את בריתה הנופלת מברית החדשה. כי עיני האדם אחרי אשר ראו אור השכל, קשה הוא מאד לפי דרכו, להוסיף ולשקוד על הדברים המוליכים אל האור.

נשמור נא שני הציונים האלה לעינינו: הראשון, כי הנביאים חיו וכתבו ספריהם ימים רבים טרם בוא מועד המשיח. והשני, כי מטעם הנבואות הנמצאות, או מטעם אשר חשבו כי כן נמצאות בספריהם, הוחילו היהודים כי יבוא קץ המשיח בדור אשר בא ישוע בארץ יהודה. ועל אדות השאלה אם רוח יי דבר בנביאים או לא, אין לנו דבר פה במקום הזה. כי בין שמצאו חזון מיי או לא, הלא ספריהם יכילו הדברים אשר עליהם נשענו היהודים כי יבוא להם הגואל. וגם על אדות השאלה איך יכלו היהודים לשגות מבלי להכיר פני המשיח, אין לנו גם כן דבר במקום הזה; אף שפתרון שאלה הזאת איננו עמוק לדלותו. אפס הדברים אשר עלינו להתבונן פה, אלה הם: הנבואות נמצאות; ונבואות אלה דוברות על אדות מושל אחד אשר ירום ונשא וגבה מאד, ממשלתו תכבוש את הכל, אחוזתו עד אפסי ארץ וכסאו כימי שמים — לקח פיו כולו צדק ואמונה, והריחו ביראת יי — מלכותו תהיה ברכה בקרב הארץ לא ליהודים לבדם, כי אם גם עומד לנס עמים ודבר שלום לגוים — ובכל אלה נבזה הוא וחדל אישים, ובני דורו יסתירו פנים ממנו ולא יחשבוהו — ועניו מרה מאד, כי נגוע הוא מוכה אלהים ומעונה; וגם יחתום חזון ונביא, והוא יהיה לברית עם, ואחרי זה יכרת משיח ואין לו, כי הערה למות נפשו מפשע עמו.*)

ובשמור הדברים האלה לנגדנו, נדרוש ונחקור: באיזה תואר היה על משיח האמת

*) ישעיה כ"ג. דניאל ט', כ"ד—כ"ז. מיכה ה', ל'—כ'. מלאכי ג', ל'—ג'. זכריה ט', ט'—י'. ישעיה ט', ל'—ו'.

להגלות בבואו לשרת את משמרתו, ולהורות מעגל החיים לכל בני האדם?

אלו היה נגלה בתואר והדר אשר חמדו היהודים לראות בפני משיחם, ולמלוך עליהם בהוד מלכות וכבוד הארץ, זה יהיה לאות נאמן כי מהעה הוא את העם; יען כי נודע כיום היטב, שכל מחשבות היהודים על אדות תכונתו ומלכותו, היו רק לשם עצמם ולשם גאונם, עשתנות חסרות ונושאות פנים. ואיש שלוח מאת האלהים לתת דת לכל העולם, לא יתכן להיות כפי מחשבות אלה; אך איש אשר מחסה כזב על פניו, מטעם הדבר בעצמו, לא יוכל להגלות בתואר אחר כי אם לפי חפץ העם. אם איש מהעה נתן אל לבו להתחשב משיח היהודים, עליו להתחפש בתואר פניו ולעשות מעשים כאלה אשר ידע כי המה הוחילו למצוא במשיחם. ומשיח שקר אם ישנה תואר פניו מתואר אשר ידע כי העם קוו לראות בפני משיחם, הוא כאלו יעשה מעשים להפריע את סוד עצתו; והדבר נמנע בעצמו; כי מי זה יהאמץ להוציא פרי מחשבתו, ולעשות מעשים אשר יודע כי המה לא יתנוהו להשיג חפצו? לכן איש מהעה בראותו מצפה ארץ יהודה בימים ההם, לא הרה יכול לשנות מאומה, כי אם להגלות נגלות בתואר אשר יאמרו עליו כי הוא זה כתואר פני משיחם אשר מאז קוו לו.

ושים נא לבך קורא יקר, אל שני הציונים. הנביאים תארו בספר את תכונת המשיח חייו ומותו. ותואר הזה לא יכלו היהודים לפתור לאשורו, או פתרו אתו על אנשים שונים; ולכן קוו לראות בפני משיחם תואר שונה מתואר אשר תארו הנביאים.

וראה נא עתה סוף הדבר. אלו היה בא המשיח בתואר זה אשר חמדו היהודים — אז יענו בפניו שלשה מופתים, כי לא אלהים שלחו. **א** חמדתם ומחשבתם עליו היתה במשיא פנים בנטית לב וברוח עועים. **ב** נמנע הידה בידו להיות לפי חפצם, ולשמור את משמרתו הנתונה לו להיות מורה נאמן לכל העולם*). **ג** וכי לא היה ממלא כל הכתוב עליו בדברי הנביאים. אך להפך, אם התנהג כדברי הנביאים עליו, ושמר את משמרתו להיות מורה נאמן ושלם, סופו היה ברור וחתום כי ימאסו בו היהודים.**)

אי לזאת, נוכיח בצדק ובמישרים, כי ישוע המשיח הוא משיח יי; יען עבר במסלה אשר אין להמלט כי ימאסו בו העם. ואיש משגה לא יוכל להבין צעדו במשעול צר כזה; אפס משיח הנאמן לא יוכל לנטות ימין ושמאל.

ועוד, הלא נכון היה כי ישוע יקים דבריו שהוא המשיח בגבורת המופתים***) אך במצב היהודים בעת ההיא קשה היה למאד למלאות כזאת מפני טעמים אלה: אלו בא לעיני כל הקהל בירושלים ועשה, כאשר עשה משה לעיני כל ישראל, מופתים גדולים ועצומים ונפלאות רבות ונוראות, למען ידעו ויכירו כל הארץ כי הוא משיח אלהי יעקב — הלא הדבר יפול באחרונה מבלי מעצור, שיתקשרו

---

*) כמבואר בפרק ינשירי.

**) בשמור ישוע למלאות דברי הנביאים, זה לאות לנו כי הנבואות בפיהם אמת; יען ינקב שמרו למלאות אחריהם כגזר מארץ חיים; וכמותו כאשר חזו יעליו הנביאים, כתן ינדות לבאי העולם כי הוא המשיח הנאמן. כי אם הנביאים דברו שקר, מי זה ילך למית למענן הקיים דבר שקר? הלא כמבטא הוא ביד אדם אם טוב הוא ואם רע.

***) כמבואר בפרק שלישי בדבר המופתים.

כל העם יחדיו מן הקצה אל הקצה, ומרדו בממשלת הרומים, והחזיקו באיש הבא להושיע לחטאים, לעשותו למלך עליהם ולהשתחות לרגליו כמושל הארץ. ועם כל שגיון העם הזה והמבוכה הבאה להיות מרה באחרונה, נחוץ היה למשיח לשמור את חוקו, ולהראות בגבורות המופתים שהוא בא במלאכות יי. ולכן חקירתנו עתה: באיזה דרך יעשה ישוע את האותות, ולא יתן את העם למרוד מרד?

במערכה כזאת נכון היה מעבר אחד, כי מופתיו לא יעשו בפרסום רב ובחוזק גדול; לבלי לשים קטורה באף ראשי הארץ אשר עתות העם בידם, ואשר לא באו בסוד יי במשיחו, להתעורר למרד ולנפול ברעה. וכמו כן נכון היה מעבר השני, כי המופתים יעשו כפעם בפעם וברב כח, למען יראו הרואים התמימים, כי חותם אל שדי ביד ישוע. ולכן בהראות המשיח את אותותיו, היה עליו לירות למטרה מקצה אחד, ולמנוע את חצו מקצה השני. הקצה האחד אשר ירה שם, הוא לפתוח לב התמימים ולהודיעם כי הוא מושיע הנאמן; והקצה השני אשר נטה מפניו, הוא לבל יסבב את שרי העם בראותם גבורתו, להתגודד מסביב לו כראש הצבא, ולהפיל נפשם ונפש עמם לפי חרב בלא עתו.

והנה תכונת ישוע וכל מעשיו אשר עשה מהחל ועד כלה, הם כמשפטים הנזכרים פה; והלא הם כתובים ונודעים בקורות דברי הימים אשר אין לבקר אחריהם. ועשותו מופתים רבים והתאמצו לבלי להשמיע בחוץ קולם, הלא כתוב כן ונשנה פעמים רבות בספר

ברית החדשה. ולכן איפה, הכרת פני ישוע ענתה בו כי הוא משיח האמת. ובמערכת מצב עם היהודים בימים ההם, לא היה ביד משיח האמת להגלות בתואר אחר, או לעשות מעשים אחרים, מבלעדי הנודעים בתולדות חיי ישוע.*)

---

*) ויש להוסיף לדברנו לומר לאחד, להורות כי להוציא תכלית טוב הישועה, היה מוטל הדבר על ישוע להראות בתואר כזה ולעשות מעשים כאלה, אשר על פיהם יתענוררו מקנאת היהודים לבחור בו כמשיחם, ומקנאתם למלוכם בו.

פרק שנים עשר

על דבר ערך המדרגה אשר נכון היה למשיח לעמוד בה בחייו, למען יוכל להיטיב בכל מאדו למשפחת בני האדם, להיותו למופת להם במעלליו ובתורותיו:

רוח-הולך-סביבותיו הוא רעה רבה בנפש, וכל בשר יתן עדותו לזה. ורעה הזאת איננה עצורה במחלקה אחת מחברת מין האדם, אבל היא נטושה על פני כל המין, ופורצת בכל הקצוות. וכל איש יתן עינו לעומד אצלו או הקרוב לו במדרגה, ומתאמץ בנפשו להיות דומה לו, או עליון עליו בהון ושם וכח. חק השכל ורוח אלהים דורש מיד האדם, להתאמץ ולהעלות כל הנופלים עד מעלתו; ורוח זה מתיצב לעומת זה, ומאלץ את האדם להתנשא על כל זולתו. לו יצלח שר עשרה בתשוקת נפשו, ויעלה מעלה מעלה עד היותו כאחד השרים העליונים בשער המדינה, הוא ימצא את התשוקה אשר החלה למשוך אותו במעלותיו, כי שָׁמְנָה וְעָשְׁתָה מרוב עונג, ועוד ידה נטויה למשכו על במתי עילמו; והוא יעפיל לעלות ולא ישוב אחור כל עוד נשמה באפו, בלתי אם יראה כי אזלת יד ולא יצליח עוד, או כי רעה נגד פניו. ורוח זה המתנשא ורודף רק כבוד עצמו, עומד כשטן לאושר איש ואיש, וכפגע רע לטובת העם והחברה.

וכל עוד שיעלה הרוח על סביבותיו, וימצא לו ידים להשתרר ברב כח, כן יוסף משא ותלאה גם לבעליו

וגם לכל הנלוים אליו. ואולי אין משא כבד בעולם ממשא אשר יעיק את מקצת אנשים, אשר כבר הפיקו מחצית זממם, והגיעו לשבת בין מחוקקי דת ודין בשער המדינה. בזעת אפם הם יגעים כל היום, לנסות כח ידם ולמצוא תחבולה, איך להרים מושבם ממעלות אשר עלו ולהוציא כל אשר יזמו לעשות. ומרי יצליח איש מהם לראות פרי תקותו, כן יפרה שורש רוש וקוץ קנאה ושנאה מסותרת בהיק אחרים. ובקרב דלת העם רוח הרעה איננה נוספה בכח כזה; אבל היא נוספה גם שם. וזאת הארורה תמסיך רעל בכוס הצלחת האדם, והיא אם לכל בני עולה. **והנה** תשיקה רעה הזאת בלב כל בשר, הבוחרת במרום המקום ובגאון הארץ תחת אושר החיים ונדבת הרוח, הלא תעלה ותפרוץ הלאה, או תפול בעינידה, בראותה את המקום אשר לקח שם המשיח את עמדתו בקרב בני האדם. כי אם מקומו רם ונשא, כל תשוקת גאון וגאוה בערך זה, תעלה ותפרוץ הלאה כלב תלמידיו. ואם מקומו נמוך ושפל, תשוקת גאון וגאוה בערך זה, תפול ולא תוסיף לשאת ראש, בקרב אנשים אלה אשר בחרו בו וחלקו לו כבוד, להיות להם לראש ולמורה דרך. **וצא** וחשוב, אלו המשיח הוקם על בתור המעלה כאשר הוחילו היהודים, מעוטר בעוז ויקר כגבור ונשיא הארץ, ונושא בראשו הדר מלכות והוד כתר כראשי מלכי בית דוד בימי קדם. אלו הופיע משיח כמורהו בארץ ישראל, הלא ברור הוא מאד, לפי חק טבע האדם, שמעלתו הרמה בארץ תמצא לה תיאנה, להעלות בלב העם כולו וכלב כל איש, רוח גאות וגאוה רעה. וכל רום עינים ומתנשא על במתי הארץ, יתברך בלבבו כי

ישר דרכו; יען כי הולך הוא בעקבות המשיח אשר רם ונשא הוא מכל. וחפץ הזה יעלה ויגבר בכל הלבבות יחדיו, להתאמץ ולהתרומם במצבם הארצי כפי אשר תשיג ידם. וגבהות האדם תלך הלוך ורם ולא תשוב הלוך ושוב. והחת סַבֵּב האֲנשים העומדים בין המעלות, לשמוח בחלקם ברוח תודה, יתלהט חפצם להגביה עוף. ותחת סבב האנשים העומדים ברום המעלות להתחבר ולהיטיב לעניי ארץ, יכבד לבם לבלי לדרוש לטובת אנוש העומד בשפל; יען כי מקומו השפל הוא בתחתית ההר הגבוה, אשר התנוסס שם אדוניהם להיות למופת ולתבנית למו. ותחת סבב העניים והאביונים להתחזק מעט בשפלותם ולא להתעטף בצרתם, מצב המשיח יהיה להם להוסיף על רוע חלקם, עצבון על עצבונם ויגון על יגונם; יען כי מקומם הנבוה לא יתנם לגשת ולהתחבר אל המורה השלוח ממרום. ולכן איפה, בבוא מורה אחד, אשר יאמינו עליו כי הוא שלוח ממרומים, אם יקח עמדתו ברום המעלות ממעלות ההבל, תחת היותו ברכה לכל חברת בני האדם ואות ענוה ואחוה לכולם — יהיה לקללה ולא לברכה להם; יען כי הוא יסמוך ויחזיק גאון וקשי לב בחיק גדולי העם, ואש התשוקה בחיק אנשי הבינים, ותקות עניים תאבד לעד.

והוסף נא וחשוב, לוא יתראה המשיח בתור המעלה אשר חמדו והוקירו בני היונים — ובשבתו על כסא מושב הפלוסופים, חרדו כל החכמים לקראת חכמתו המלאה חדשות ונצורות, ודברי שפתיו הישרים והנשגבים. ואף גם ברוחב לב בינתו, פתח כל רז סתום ופתר כל חידה נעלמה, אשר מאז חתרו כל שוקדי אהל החכמה

ותלמידי שער המדע ונלאו למצוא הפתח. הנה אז — דבריו ימצאו חן בעיני השרידים מן־אצילי החכמה, והפיקו רצון מן שרי התבונה אשר מעטים הם בתבל; אפס את לבות הרבים לא יסערו דבריו, ולא ישיבו נפש אחד מכל ההמון הרב. וגם הפלוסופים אשר כבר מלא לבם כבוד שוא למדי, ימצאו תואנה במשיח להוסיף ולהתהלל עוד בגורל חכמתם. ותחת היותו לברכה להם, ללמדם במה יכנע לבבם, ואיך ידרשו לעשות טוב לאיש ואיש, עוד יתן קטורה באפם ובאף הנמשכים אחריהם, להשקיף על כל אנשים אשר לא חלק להם בבינה, כאלו הם מין שני ונבזה במין האדם.

אך אם לא היה מקום למשיח להתראות לפי חפץ היהודים, וגם לא לפי חמדת הגוים, השאלה לפנינו — איזה מדרגה תהיה הנכונה אשר יתיצב שם המשיח, למען יהי לעזר ולהועיל במצב מדרגתו לכל מין האדם?

בעוד המשפטים האלה לנגד עינינו, המענה באה לרגלי השאלה, לאמר: במדרגה זו אשר משם ידיו רב לו לגרש כל רוח־הולך־סביבותיו ורוח כל גאון מלב כל אדם, ותחת אלה להאציל עליהם, רוח ענוה רוח שמח בחלקו ורוח נדיבה.

ובשמור הדבר הזה אשר יצא ממקור משפט טבע האדם, שים לבך למדרגת ישוע בתבל ארצו, והתבונן איך עלתה בידו ממדרגה זו לכבוש כל רוח־פונה־לעצמו ולהכניע לב גאוה — הוא יצא מבטן בשפל המדרגה התחתית. כל ימי חייו נשא גערה וחרפה מאת כל גֵא ומחרף מבני אדם, ומותו נחשב בעיני כל נבזה ואי כבוד.

והנה אין איש אשר נועז לגשת אליו קבל עם, ולדבוק בו כרב ומורה, בטרם השפיל גאות נפשו עד עפר. כי נמנע היה לאדם להתחבר עם ישוע מנצרת אם עודנו לא נכנע בלבבו; יען כי שתי הרוחות לא יכלו להיות לאחדים. וזה לשון ישוע „שאו את עולי עליכם ולמדו ממני; כי ענו אני ושח לבב ותמצאו מנוחה לנפשותיכם.“

ובכן במדרגה כזו היה עומד ישוע, למען לא יעיז איש לנטות אחריו מבלי ענוה — במדרגה זו, העומדת בקצה האחרון לעומת הגאוה השודדת אושר האדם ופרי טובו. ואחרי אשר הבחינה מודעת בארץ, כי הנפש לא תמצא לה מנוח על כנף רוח השואף לעצמו, ולא על גפי מרומי הגאוה, כי אם בלתי בירכתי ענוה; לכן משפטנו יצא לאור, כי לקח המשיח את עמדתו אשר יאתה לו, ונבחרה בידו למאד להכניע כל גאון ועמל החיים, ולתת לארם חן ענוה וברכת שלום.

ספרי דברי הימים וכתבי ברית החדשה יעידון ויגידון כי כן דברי בזה. טאַציטוס Tacitus מדי דברו על אדות המשיחיים הראשונים, ישא שמותם על שפתיו בבוז וקלון, כהולכי אחרי האיש הנתלה. וקול דבריו יענה בו כי לא ידבר את אשר בלבבו לבד, כי אם גם הוא פה המדבר לרבים מבני דורו — דור רם בעיניו ומצואת האלילים לא רוחץ — וזה יורה הדבר ויקימנו, כי לא יוכל איש ללכת תחת דגל המשיח, בלתי אם למען האמת ולמען המשיח התרצה להיות כסחי ומאוס בעיני העולם. וגם פליני Pliny איש דובר צחות, יתן גם הוא

עדותו, לשפלות הרוח והתמימות אשר התוו פני תלמידי משיח הראשונים.

ובספר ברית החדשה רבים הם הבאים בו להקים הדבר ההוא. ואין לי כי אם להוסיף ולאמר; כי השליחים לא לבד ראו את מצב אדוניהם בחייו ובמותו והפרי אשר עשה בלב מאמיניו; כי אם גם הבינו מאד סוד הדבר וצרכו. וזה לשון פאול „כי אֵל אשר הכל לפניו והכל על ידו, בהנחותו בנים רבים לכבוד, ראה טוב לעשות את שר ישועתם שלם בכור העוני. כי המקדש והנקדשים יחדיו מאת אחד הם, על כן לא בוש מלקרוא אותם אחים" וזה הוא, כי שפלות ישוע ועניו בחייו ובמותו, ראה אלהים כי טוב הוא לעצור יצר לב האדם הרע ולקדש אותו. ונחוץ היה למשיח להיות אחי האדם ולקחת עמדתו בתוכם; כי בהיותם לאחדים עמו, יתקשרו ויתברכו עמו וגם יהיו לברכה.

ובכן איפה, בעוד היהודים שואלים אות, והיונים מבקשים חכמה, בשרו השליחים בשורת המשיח הנתלה; כי הבינו סוד הבשורה וכח ידה וגודל ערכה. וכל עוד הארץ עומדת על מכונה, כל המתבוננים בספר ברית החדשה, בין שהם צדיקים או חטאים, יודו פה אחד ויאמרו, שכל איש הרודף כבוד שוא וטובת עצמו, אין לו חלק ונחלה ברת המשיח.

פרק שלשה עשר

על דבר פנות הראשונות הנבונות לבוא ליסוד מוסד בתורת המשיח.

אחרי בא המשיח בתכונתו הראויה לו, ונתן את אותותיו אותות כי הוא זה, וגם לקח את עמדתו אשר יאתה לו, ראוי לנו לחקור ולדרוש: מה יש לנו להבין בדרכי יי ובטבע האדם, על דבר פנות הראשונות, אשר עליהן תסובבנה תורות ישוע? יי אלהים צדיק הוא בכל דרכיו, ורוחו נדיבה; ואשר לואת בעשותו את יצוריו, יחבר את אושר הנפש עם הצדק והטוב. כי אם לא כן, אז נתון אושר הנפש להמצא גם בלב אשר איננו כלב אלהים; וחלילה ליי מזאת, כי אחרי אשר הוא טוב הלא ההפך הוא רע. — ועוד כאשר נתבונן בבתי הנפש נמצא, כי האושר שם דבוק בחיי צדקה וברוח נדיבה. כאשר האדם נוטה ברצונו הטוב לעשות את חובתו כפי דעתו, או בעשותו את מעשהו כפי אשר הוא יודע כי טוב בעיני אלהים ואנשים; או ימצא שלום בנפשו וגם נחת רוח. ושלום זה או נחת רוח, הוא האושר אשר לא יבוא כי אם ממקור הצדק או ממעשה הצדקה. וכאשר יתעורר האדם לעשות חסד ולבו מלא אהבה לאלהים ואנשים, מעשה חסד זה בחיק אהבה זו, יוליד את האושר. והנה אין מקום אחר לאושר הנפש כי אם השוטף ממעינים כאלה; ובהיות המעינים האלה מלאים על כל גדותיהם, ושוטפים ומתקבצים לנחל אחד — בהיות האהבה שלמה והחיים חיי ישרים — אז התענג הנפש באושר שלם. והתשוקה

לעון אך ברגע קטן, או מזמה רעה בלב, תשלול ותהרוס את אושר הזה; ורגש שנאה ומשטמה כמעט מזער, או עשות איזה עול לאיש אחר מיצורי יי, ישלול ויהרוס את שלום הנפש. וגם איבה לאויב או מחשבת נקמה וכל רגש לא טוב, ישחית את מנוחת הנפש ואשרה.

כי בעשות אלהים את האדם, ברא אותו כדמותו בצלמו, ונתן את אושר נפשו לבוא ממקור צדקתו וטובו.

והנה מורה הבא במלאכות אלהים, עליו להכיר את פנות הראשונות האלה, ולסמוך תורתו עליהן. ויען כי אושר הנפש אשר חיי האדם בו, וגם ראשית טובו ובחיר חלקו בעולמו, אין לו מקום אחר בלתי זה; על כן ראוי להיות בסוד תורת אלהים ובכל מעשה תקפה, להוציא ולהשלים חפץ יקר הזה. והדין נותן כי ישלח אלהים תורה כזאת ואיש מופת כזה, למען יבצע את אשר החל להראות לאדם מדרכו ומטבעו. וכבר נשאה הצלחת נפש האדם עין צופיה למתן הגדול הזה.

והנה לא נאמר פה כפחגם הפלוסופים, לדרוש ולבקש תמיד „מה הוא האושר הטוב?" כי אמנם ההתאמצות למצוא את האושר בדרך זה תהיה הנסבה להאבידו. ואושר איננו מחוץ כי אם בתוך הנפש. אין חכמה ואין עצה ואין מעשה להשיגו, כי אם הוא אחוז בעקב כל מעשה טוב בכחות הנפש פנימה. ולפי זה אין צורך וגם אין תועלת להתלמידים להבין את הפנות אשר היו לעינים למורה דרכם; כי אם רב להם אם תורתו הוכנה ונאותה להנחותם בדרך הצדק והטוב. ואושר הנפש בוא יבוא להם, בין שהם מבינים או אינם מבינים את הפנות אשר שת אדוניהם לנגד עיניו.

והנה תורת המשיח בכל תוקף עוזה, פניה מועדות למחוז החפץ הזה. ובמעלה הזאת היא נבדלת מכל שאר התורות. ותורת חסד על לשון המשיח הוא כאמור „הנני אומר לכם אהבו את אויביכם. היטיבו לצורריכם. אל תחושו לדאגת עולם הזה. ראשית דבר התורה הוא מעשה הצדקה ואהבת אלהים. ואהבת את יי אלהיך ושמעת בקולו; ואהבת את רעך כמוך והיטיב תיטיב לו; כי זאת היא התורה והנביאים. בקשו תחלה את מלכות אלהים וצדקתו, ולא יחסר לכם כל דבר" וזה הוא, בקשו תחלה את הצדקה, ואהבת אלהים והדברים האלה יתנו לכם פרים — הוא האושר והחיים אשר המצאו עקב מעשיכם.

ובכן כזאת איפה, תורת פי המושיע וכל עלילותיו הוכנו ברוח עצה וגבורה להורות את הצדק ואת החסד. ויען כי דברים האלה לבדם הם, אשר יולידו את האושר; לכן הפנות הנמצאות בתורת המשיח, בהיות האושר כרוך בעקב הצדק והיושר, הנה הן לבדהן הפנות, אשר כחן רב, לפי דרכי אלהים ולפי חק טבע האדם, להביא את הטוב הגדול לחיי נפש. ולכן גם זה לנו לאות נאמן, כי ישוע הוא משיח יי; כי משיח יי לבדו הוא היוסד את עמודי תורתו על פנות כאלה — כי פנות אלה הנמצאות בהורתו, הן הנה לבדהן, אשר כחן רב להביא אושר הנפש לאדם, לפי חק הנטוע בטבעו ולפי חק דרכי יי.

פרק ארבעה עשר

על דבר אמונה אשר היא לבדה תצלח להרכיב גזע האמת בשורש הנפש.

כאשר בא המשיח המורה השלם לאדם, והביא בידו את החוקים ואת התורות בדת הרוחנית, נחוץ היה בסדר משמרתו להחל ולנטוע דברי אמת אלה בלב, ולהרכיב גזעם בשורש הנפש, למען יצליחו ויעשו פרי בגן האדם. ולכן השאלה לפנינו: באיזה דרך יסתפחו דברי אמת אשר בבשורה, בשרשי הנפש?

הנה שני דרכים הם להשיג איזה דבר אמת; הראשון הוא המושג בדעת ובחינה, והשני הוא המושג באמונה או בקבלת עדות. בדורות הראשונים והחשוכים, בני אדם קנו להם דעת לפי הרוב על פי מה שבחנו בעיני שכלם או השיגו בכלי חושיהם. וכאשר החל האדם לרוב על פני האדמה, דברים רבים ונאמנים נבחנו על ידי איש אחד או דור אחד, ונמסרו לאיש אחר או לדור אחר, והם האמינו בעדות זו. המושג בדעת והמושג באמונה, הנה הנם שני הדרכים לקנין דבר אמת. וכח שתיהן לאחוז בנפש, נראה להיות כמעט שוה בשוה; מלבד הבדל הנפלא הזה: דברים המושגים בדעת ובחינה, כל פעם אשר יוסיפו להשנות לעיני הבחינה, כן ילך כח ידם הלוך וחסור על הנפש; אבל להפך הוא בדברים המקובלים באמונה, כי כל פעם אשר יוסיפו להשנות במחשבה, כן ילך כח ידם הלוך וחזק על הנפש. כל דבר הנראה יום יום למראה העין כחו יורד והלש; וכל דבר הנראה כפעם בפעם במחזה האמונה כחו עולה ומתגבר.

ואולי חטעם לזה, כי בדברים הנראים לעין, אין מקום לכח המדמה לעשות דבר, אבל דברים בלתי נראים לעין ומקובלים באמונה, יש להם עזר וסעד בכח המדמה, לא להגדיל הדברים יותר ממה שהם, כי אם להלבישם צבעים ודקמה ולעשותם רשום היטב בלב. אכן בין שהטעם כן הוא או לא, הלא אמת הדבר, שכל מה שנוסיף לשאת עין על איזה דבר כן יחלש כחו בעינינו, וכל מה שנוסיף להתבונן על דבר באמונת הלב כן יעלה כחו בעינינו. ואם כן איפה יצא לנו מזה, כי האמינה תהיה הדרך היותר נכון, לגלות על ידה לבני אדם, דברים הרמים והנשגבים אשר בדת החדשה. ומלבד זה ידענו, אחרי אשר הדת הזאת היא כולה רוחנית, וראשה מגיע השמימה לדברים עליונים ונצחים, אין צנור אחר להעבירם לנפש אדם כי אם באמונה.

ועוד, הק הוא באדם, שאמונת לבו תשלוט לא על ארחות חייו ופעולותיו לבד, כי אם גם על כחות הנפש ומדותיה.

האמונה שולטת על דעת הלב.

כבר אמרנו במקום אחר, כי דעת טהורה בלב דבוקה אך באמונה טהורה. ומשפט הזה נודע למאד בדרכי המדות. אין ברצוננו פה לחקור מה הוא הדבר שיוליך את האדם להאמין בשוא נתעה; כי אם יהיה מה שיהיה השורש לאמונתו זאת, אין ספק הוא אם איש מאמין בדבר אחד שהוא ישר וטוב, רוח לבו לא ירשיענו אם יעשה מעשה לפי עצם אמונתו זאת. כי דעת הלב נפתה היא והשק על פי אמונת האדם, עד אשר תצדיק מעשה אחד ביד איש זה או תצוהו לעשותו; ותרשיע

מעשה כזה ביד איש אחר או תזהירו לבלי לעשותו. כל איש בקהלת רומי מאמין כי נכון עליו להתפלל למרים הבתולה שתפגיע בערו לפני אלהים; ואם איש אמונים כזה יחדל מהתפלל אל הקדושים, הלא לבו יכהו עד אשר יתודה על עונו בדמעות שליש. אכן אם איש אמונים ממחזיקי המקרא יתפלל אל אחד הקדושים או אל אחד היצורים, בלתי ליי לבדו, הלא לבו יכהו על אשר עשה כזה; כמו שהכה הלב את איש קהלת רומי על אשר לא עשה כזה. וכמו כן בקרב הגוים תשליך האֵם בתם לבה את עוללי טפוחים אל נהר גאַנגעס Ganges או תחת חריצי האופנים ליוגערנאוט Juggernaut; אכן אם אשה משיחית תעשה כזאת, רוח לבה יענה בפניה שעשתה מעשה רצח. והאנשים אשר אינם מדקדקים במעשיהם, רחוק הוא כי יאשמו בקרב לבם על אשר עזבו רחש תפלתם; אך איש שב ליי באמת, יחשוב עון בנפשו, אם הסיר תפלה מפיו ולא הלה את פני יי אלהיו. ומזה איפה יוצא הדבר ברור ונאמן, שדעת הלב נכנעת לשלטון אמונתו.

האמונה שולטת על אהבת הלב.

האדם כאשר הוא, אין כח בעולם אשר יעורדהו לאהוב איזה דבר, לולא שיאמין כי הדבר ההוא יש לו איזה יתרון נועם או תפארת. ולבנו מהיר לאהבה, אם נאמין כי יש שם היתרון, כמו אם נדע, שיש שם היתרון ההוא. ואין הבדל לפני כח האהבה בין שהיתרון נמצא שם באמת, או לא; כי רק בהאמין הלב שכן הוא, יתעורר בעוז אהבתו, כאלו נמצא שם היתרון באמת. והוא הדבר שאמרתי, כי בחק האהבה לסור למשמעת האמונה.

והאהבה תעלה ותתגבר למאד, אם בעל היתרון הזה יוציא לנו מפרי יתרונו וישביע את נפשנו בעת אשר המחסור חזק עלינו, וכבר מבואר כל זה בפרק אחר. וגלוי הדבר מעתה, שהנהגת האדם בימי חייו תהיה לפי מה שיאמין בלבו; וביחוד כחות הנפש ומדותיה יתנהגו על פי מלמד ודרבן האמונה.

ודבר אחר גדול ונכבד מחובר פה בענינו; והוא זה, כי הצלחת חיי האדם וכל אושר נפשו תלוי במה שיאמין בלבו. וגם האדם וגם כל הנלוים אליו בעולמו, ערוכים ושמורים במערכה כזאת, שאמונת שוא תהיה תמיד לרועץ ולמכשול לו בהצלחת גופו ונפשו; ואמונת אמת תנחהו תמיד בדרך אשר לא יכשל, ותרכיבהו על במתי הצלחתו לבטח.

יש מאמר אחד ישן נושן ושגור בפי כל; ואף כי אין לו רגלים ואין כמוהו לרוע בכל דברי שוא ותפל. והוא זה „כי אין הבדל במה שיאמין האדם אם רק הוא תמים בדרכיו" אולם האמת הוא להפך, שכל אשר יוסיף האדם להאמין בתם לבו בדבר שקר, כן יתהפך לו למשחית בזה ובבא. ועל תוקף הדבר הזה יתתום כל אדם בחותם ידו כי כן הוא.

נתבונן ראשונה באדם המאמין בדבר שקר בענינים הנוגעים לגופו, או מה שבינו לבין חברו. ונבחר לנו מדברים המתחדשים לבקרים וממעשי יום יום, למען באר היטב קושט עקר הזה.

איש גבור חיל ובעל נכסים רבים, בהיותו בדרכי מסחרו, פגע באדם אחד אשר נודע באחריתו להיות נבל. והוא בכזביו הרבים ובחלקת לשונו דבר על לב העשיר

הזה, ויפתנו להתחבר עמו ולקחת חלק בעסקיו השונים והגדולים, ולהפקיד תחת ידו רוב הונו ורכושו. ובין כה וכה אחדים מאוהבי העשיר באו ואמרו לו, שיש מגור מסביב לבטוח באיש ההוא ובישרת לבו; וגם מי יודע אם יצליח בעסקיו השונים והחדשים. — אפס איש העשיר לא שמע לעצת אוהביו, כי אם בטח באיש כזבים הלזה, ונסה לעשות בעסקיו עד אשר פרץ את מעשיו, ויצא נקי מכל נכסיו. ובענין זה לא לבד בטח העשיר בתם לבו בדבר שקר, ונשען על קנה רצוץ; כי אם גם שם פניו בעסקיו לתכלית טוב מאד. יען כי הוא היה נדיב לב ודורש טוב לזולתו, וכבר פזר הרבה לאביונים ונתן מכספו לעבודת הקדש, וחפץ לבו לעשות הון עתק, היה רק למען השיג ידו להיטיב לזולתו כהנה וכהנה. וגם רעתו זאת מצאה אותו, עקב כי האמין בדבר אשר אחרים מאנו להאמינו. ואדם זה המהעה התאמץ להטות גם לב אחרים כמוהו, למען יעשו גם הם כאשר עשה הוא; אך המה לא האמינו לשקריו, ולא הניחו כספם על קרן הצבי, וזה האמין בו ונפל ברעתו.

כאשר הקריב חיל ענגלאַנד תחת האַראָלד **Harold** מלכם, לערוך מלחמה עם ווילאַם המנצח **William the Conqueror** בראש צבא נאָרמאַנדי — היא מלחמה הגדולה אשר חרצה דין שתי המחנות, ותעד לבת בריטאַניאַ את עתידותיה — כראות ווילאַם כי חזקו ממנו גדודי ענגלאַנד, ולא יכול להבקיע אליהם ולפרוץ בשורותיהם הבצורות, התחכם ברבר שוא ונתן רסן מתעה על להיי אויביו לקנות לו את הנצחון. כי הוא נתן פקודה לצלע אחד מארת מחנהו, לשוב בערמה משדרה

המערכה כאלו הם נסים בהחפזם מבלי סדרים. ושרי גדודי ענגלאַנד בראותם האמינו בשוא זה ורדפו אחריהם, עד כי נהפכו הנרדפים, והרודפים נפלו לפי חרב. ובקצה אחר על פני המערכה מנוסת שוא כזאת נעשה שנית, וחילי ענגלאַנד הוסיפו להאמין והרחיקו לרדוף אחריהם ונגפו גם שם. בתחבולות כאלה כלתה ונחרצה הצלחת היום. ואף כי הענגלאַנדים היה להם לב לדעת; בכל זאת נמשכו ועשו למראה עינם, כי האמינו ובטחו בדבר שוא. ומה היה קצם? רבים מאנשי מלחמתם נפלו, זרועם נשברה, וקרן נאָרמאַנדי עלתה על כסא ענגלאַנד. **כמה** פעמים יקרה, כי עלמה רכה אשר דמה חם בקרבה, ואין לה לב לדעת מנכלי הנבלים, הלכה בדרך תוהו ותאמין באומר שוא; ואומר זה יכרית תקותה ואשרה כל ימי חייה! היה היה לה מקום להיות אשת חיל טובת פעלים ומאושרת, אך נשבה לבה ברשת אהבה כוזבה, ותבעל לאיש אשר נשבע לה בשקר כי יאהבנה וייטיב לה כל הימים; ואחרי כן מצאה, כאשר עבר המועד, כי אישה נבל הוא ואכזב, וכי גם היא עזובה ברוח נאנחה למנוד ראש שכנותיה אשר אין להתחמם בחמלתן. ולו אף אם רבים יתערבו לבכות בצרתה, והיא נקיה מכל שמץ ודופי, וגם היא רכה בשנים — כל אלה יהיו לה לא לעזר ולא להועיל, כי היא בטחה בדבר שקר, על כן פרי אמונתה תאכל בדמעה, ואין מציל ומושיע לה, לא בשמים ולא בארץ. לו שמה את מצחה חזק, ולא שתה לבה להאמין לדברי איש כזבים, כי עתה לא תדע רע; אך היא נתנה לו אמונה אמֶן, על כן תרד ביגון שאולה.

ושנית, אמונה בהבלי שוא בענינים רוחנים תעכור ותשחית עניני הנפש ואשרה.

הנה גלוי וידוע הוא, שכל הגוים אשר לא ידעו את יי, גם הקדמונים וגם האחרונים, האמינו והשתחוו לאלהים אשר לא קדושים. וכבר הזכרתי במבוא הספר, כי מחק הטבע הוא, שהעובד ישוב בתכונתו להיות דומה לעצם הנעבד. וכל בני אל נכר, עקב כי יאמינו באלהי תעתועיהם ובדרכי רעתם, הם נבערים מדעת ומלאים כל תועבה ועולתה עד היום הזה. כי כמו חומר מק ונבאש יפיץ דבר ומות מסביב לו, כן תבאיש עבודת האלילים את ריח הנפש, והשלח מגפה רעה על פני כל הארץ. „היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה?" כן הבא אל אליל טמא ונתעב, לא ינקה כל הנוגע בו. וכל זה נודע מאד, עד אשר ליתרה לי לספר פה שנית כל תועבה ונבלה וכל זמה ותבל הנעשים בקרב עובדי האלילים; ואיך יתגודדו בחרבות וברמחים עד שפך דם עליהם, או יענו את עצמם עד אשר לא נותרה בם כל נשמה. ומאיזה מקור נובעות הרעות האלה האוכלות גוף ונפש, אם לא מאמונת שקר בענינים רוחנים? — ומי לא יראה, אלו האמינו הגוים האלה ביי אחד הקדוש מכל קדוש והטוב מכל טוב, כי אז סרו מהם הוקים מגואלים ואכזרים כאלה. ולכן זה דברנו מראש, כי אמונה בהבלי שוא תסיר דעת מהם ותוליך אותם שולל.

וכן נאמן הדבר מכל צד, כי אמונה בדבר אמת תוליך את האדם ישר, ותגן בעד אושר גופו ונפשו ותביאהו לחיי עד. ולהפך אמונה ברבר שקר תוליכהו בדרך

עקש, וכל חפציו בזה ובבא התלוים על יתד כזב כזה, יפלו ואין מקים.

מן הקדמות הקודמות יסתעפו משפטים הבאים.

א האדם כולו, בגופו ובנפשו במעשי ידו וברגשות רוחו, הוא תחת יד אמונת לבו המושלה עליו; וכי טובה אמונת לב ממראה עינים, כי דברים המקובלים באמונה ילך כח ידם מעת לערת הלוך וחזק על הנפש; ודברים המושגים במראה העין ילך כח ידם מיום ליום הלוך והלש על הנפש.

ב אמונה בדבר שקר תהיה לאדם למוקש ולאבדון בכל אשר יפנה, ואמונה בדבר אמת תהיה לו לברכה לעדי עד. וכל אשר יחזק האדם להאמין בשוא נתעה כן יוסיף לו לפצעו ולחבורתו; וכן להפך, כל אשר יוסיף האדם להאמין בכל מאדו בדבר אמת כן יוסיף לטוב לו בכל משאלות לבו. כי יוצר כל נתן את הרעה לאחוז בעקב אמונת שקר, ואת הטובה לאחוז בעקב אמונת אמת. וחק זה חק עולם הוא ולא יעבור. ומי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו לעצור מרוצת האופן האחרון בעוד אופן הראשון רץ לדרכו!

והתבונן נא עתה — זאת התורה אשר תישר את הדעת, ותטהר את הלב, ותעיר לאהבת אלהים ואנשים, אין זאת כי אם תורת אמת; כי כבר שמענו, כי צדק וחסד הוא הטוב הגדול לאושר הנפש, וטוב הגדול דבוק הוא אך באמונת אמת; לכן יצא כנוגה משפט כי זאת התורה אשר תסיר כל חטא ועון מלב מאמיניה, והמלא אותם צדק וחסד, היא תורה הנתונה מאלהי האמת. ואין הבדל בין שבני אדם יורדים לכל עומק תורה הזאת

ומבינים כל רזי העלומותיה, או לא, אם רק השרש את ההטא מלב מאמיניה, והצמיח להם את האושר הבא מתיי ישרים ומאהבה נכוחה — אז מופת בטוח הוא, מחק העולם ומדרכי אלהים ומטבע האדם, כי יצאה התורה מאת יי אבי האמת. ותורה אשר לא הביא ענבים כאלה או תעש באושים — זה הוא לאות כי יצאה מאת השטן אבי כל כזב.

ולכן איפה, ירה המשיח אבן פנה זו בהיכל דתו, לאמר „כל המאמין והנטבל יושע, ואשר איננו מאמין יאשם" הישועה היא לפי הק העולם, והאשמה לפי טבע הדברים ואין להשיב.

פרק חמשה עשר

על דבר מה שעשה אלהים, לפי צורך דת החדשה והרוחנית, להטות את נפש האדם לשמוע מאהבה.

האדם בחק שכלו ובטבע רוחו, הוא תחת דת החדשה כאשר היה תחת דת הישנה. ולכן עצם התחבולות אשר נאותות היו להטות את לבו בראשונה, תהיינה נאותות להוסיף ולעשות כן גם באחרונה. ההבדל בין שתי הדתות הוא, כי הראשונה היתה על דרך הכנה, ורוב מעשי עבודתה היו נראים לעינים ונוגעים לענינים זמניים; ודת החדשה היא כלילת האמת בעצמה, וכולה לפי הרוח, וכל עניניה נוגעים לדברים נצחיים. אפס כל דברי אמת, בין שהם נוגעים לענינים זמניים או נצחיים, ובין שהם נראים למראה עינים או נמסרים באמונה — אם הצורך הוא להביאם בנפש השומע ולכתוב אותם על לבו, תחבולה אחת היא לכל הדתות; ואין שינוי ותמורה, כי אם באשר נכון להכין תחבולה נאותה לפי ערך התבונה אשר פרצה בזמן ההוא, ונאותה למצב האדם ומנהגיו השונים, וגם תהיה נאותה לתכונת הדת הנרצה. כמו למשל תחת הדת אשר רוב דבריה לענינים זמניים, התחבולה היא לעורר את האהבה, בבוא בני אדם לסבול רעות הזמן, ואחרי כן התהפך רעת הזמן ההוא לטובה ביד השם יתברך. ואולם תחת הדת הרוחנית והיוצאת לכל העולם, הצורך הוא גם כן שיסבלו בני אדם בראשונה את הרע ואחרי כן יקבלו את הטוב,

למען ילמדו לאהבה; אפס כי הרע אשר סבלו והטוב אשר קבלו, היה יהיו על דרך רוחני.

כל תורה הנתונה מאת אלהים, אחרי אשר הכין את דרכה להתגלות בעולם, הצורך אחר הוא, כי יעשה מעשים כאלה אשר יהיה בם די לעורר את לב האדם לאהבה את יי ולשמוע בקול תורתו. „ואהבת את יי אלהיך בכל לבבך" זו היא ראשית המצוה הגדולה בתורת העולם. ושם יי לא יכובד, גם האדם לא יראה במובה, בלתי אם ישמע בקול אלהיו מאהבת לבו. והנה דרכי החסד והרחמים אשר הראה אלהים בדת הראשונה, היו לפי רובם בענינים ומניים ונוגעים לעדת היהודים לבדם; אפס כי טובת יי עליהם לא השיגה להעיר את האהבה בלב הגוים. ולואת הנפלאות אשר נעשו במצרים לא היה להן דבר במהותן ואיכותן עם דת הרוחנית ובעלת בלי גבול הנתונה על ידי ישוע המשיח. אך חלק אחד מתורת משה הוא שמור לעולם מבלי חליפה ותמורה, והוא חלק המוסרי אשר מוטל על כל בעלי דעת לשמור לנצח נצחים. וברור הוא מפאת השכל, כי יהיו מה שיהיו התחבולות להדריך את האדם בדרך ישר, או החוקות לכפר להם על נפשותיהם; חק היושר בעצמו אשר הכין אבי עד בצדקתו ובקדושתו, וגם חרות עלי לוח לבו, לא יוכל להשתנות לנצח, וכצור העולם לא יעבור לעדי עד. וכל ההכנות ופעולות הנגלות והנסתרות ודברים המעוררים, תחת כל הדתות, המה שלוחי החסד הנועדים לעזור לאדם לעשות מה שדורש מהם היושר. ולכן איפה החקירה לפנינו: באיזה דרך יובא האדם לאהוב את השם, בעמדו תחת

ברית החדשה היא דת הרוחנית והנוגעת לכל באי העולם?

ולאשר ענין זה יקר ונכבד למאד, נוסיף ונשנה פה אופנים אחדים, הדרושים להעלות אש אהבה בלב האדם לקראת האהוב הנרצה.

רוח הרצון יתעורר על פי חשק ואהבה. וכל מעשי הרצון הבאים מכח אהבה טהורה, הם כליל לשם האהוב ולא לשם עצמו. ואולי אין אדם בעולם אשר חי ימים מספר, ומעודו לא מצא איש שאהבה נפשו, והתענג יותר לעשות את הטוב בעיני האהוב מהרגיע את נפשו. כי מי שאוהב איזה איש, ימצא תמיד הרצון בנפשו לעשות המעשים הנרצים בעיני איש זה האהוב. ומעשים כאלה הבאים מכח האהבה הם כליל לשם זולתו, ואיננו דורש בם טובה לנפשו כי אם למלאות רצון האהוב וחשקו. וברגע זו אשר עלתה האהבה בלב, כן יתהפך רצונו להיות כרצון האהוב; ואם האהוב הזה הוא רם ונשא במעלתו, בערך זה ימהר האוהב לשמוע בקולו ולהפיק חן מלפניו. והעונג אשר נתענג בלבנו לעשות כל דבר כרצון האהוב היקר לנו, איננו מפני שדרש מאתנו לעשות כרצונו; כי אם מפני שכן יסד היוצר בטבע הנפש, ונטע בתוכנו פעולה כואת, העולה כחק האהבה.

אין משמעת מאושרת, בלתי אם נאהב את זה אשר נסור למשמעתו. ומשמעת הבאה מאהבה היא ברכה בנפש השומע, רק אם גם לבבו יגיד לו כי טוב ונכון הוא מכל צד לשמוע בקולו. ואדם השומע בקול זולתו ולא יאהבנו הוא רע לנפשו. והשומע בקול אבותיו

או בקול אלהיו מסבות אחרות ולא מאהבה, לחטא יחשב לו; כי גם בקול השדים יוכל איש לשמוע מטעם כזה. וכל ברי לב יתנו פה אחד, וגם השכל יראה ויודה מבלי דין ודברים, כי נכון דבר כתבי הקדש לאמר: כי אהבת השם היא לראש פנה בכל מעשה עבודת הקדש. והסר למשמעת אלהים או עושה לו כבוד, בעוד לבבו ריק מאהבה, לא לכבוד הוא לפני הבורא, ועושה כזאת הוא חומס נפשו.

כאשר נפגש אחד למול עינינו, והוא מושך את לבבנו אליו, או תער האהבה את מקורה והנפש תתענג בנועם המחברת הזאת. ולבות שניהם יהיו לאגודה אחת, עד אשר כל דבר המושך את האחד ימשוך גם את השני לפי חוזק קשר אהבתם. וכל אחד יעשה רצונו כרצון רעהו, לא כתשלום חוב או כבא בשברו, כי אם מחשק נפשו. ומשא ומתן בידידות כזאת הוא עונג ערב ומתוק לנפש. וכאשר יראה בעין שכלו כי האהוב הוא כליל השלמות, וגם הוא מהיר להשיב אהבה טהורה לחיק אוהבו — אז יצדיק בדעתו את חשק לבו ונטית רצונו, וכל כחות נפשו מתחברים ומתענגים יחדיו כאחד.

ועתה נשוב אל החקירה — תחת דת הדוחנית אשר למשיח: איך יכלה אהבת הנפש להתעורר באמונה, לקראת אלהים אשר הוא לבדו נכון לאהבה ולדבקה בו?

כבר נתבאר עקר הזה, וכל אדם כבחינת נפשו יודה כי כן הוא: שכל אשר תוסיף הצרה ללחוץ אותנו, ואין מושיע לנו בין בגוף או בנפש, וכל אשר יחסר לנו כח ידנו להוציא מצרה נפשנו, ולעצור בעד הרעה הפורצת

על פנינו — כן נוסיף להודות ולאהבה את זה אשר נכמרו רחמיו עלינו, והשליך את נפשו מנגד למען הביא לנו את התשועה.

תחת דת הראשונה נמשכה אהבת ישראל ועלתה אל האלהים לפי חק זה אשר בנפש. הם היו נחונים בצרה גדולה ובחוסר כל, ומרוב עמל ועוני גאל יי אותם ומשך לב אהבתם אליו. והנה היהודים חשבו, כאשר כבר הזכרתי, שיבוא המשיח ויוסף להראות להם הסדים כאלה, להוציא את עמם מיד צריהם ולפרוק את העול מעל צוארם; אך גאולה כזאת הנוגעת רק לגוף, לא באה בסוד דת הרוחנית כלילת השלמות אשר למשיח. כי דת הזאת הוכנה לגאול את האדם מחטאיו, ולהצילו מרוח הרע השולט בו, ולהביא לו אושר החיים עקב שמעו מאהבת לבו בקול אלהים חיים הוא יי אחד.

ולכן השאלה לפנינו, לאשר נחוץ היה לדעת תחלה את המחסור, למען לאהוב את זה אשר נדב למלאות את המחסור ההוא — ואחרי אשר בא ישוע למלאות מחסורי הנפש ולהריק ברכת הרוח לבני אדם — איך יובאו האנשים לדעת את מחסורם, ולשאת עין אל גואל הנפש ומושיע הרוחני?

הנה לי לבאר הדבר פה שנית — לפי החק אשר נטע היוצר בתוך הנפש, עליה לדעת תחלה את מחסורה בטרם תוכל לאהוב את הנותן לה מתן הרוחני. ובערך אשר המצא את עצמה אובדת ואשמה, בערך זה תתעורר לאהוב את האחד אשר פקד אותה בדבר ישועה ורחמים. ואיך איפה יכלו בני אדם לדעת את מחסורם, למען יכונו לאהבה את גואלם הרוחני?

והנה אין מקום לעוני וסבלות הגוף; כי בזה יחכו בני אדם לתשועת הגוף לבדו; ועל כן לסבב את האדם, שיצפה למתן רוחני וידע ערך המתן וגם יאהב את גואלו, אין דרך אחר כי אם לפתוח חדרי הנפש ולהראותה את מצבה ההרוס וכי רעה נגד פניה; כי אין בפיה לענות על אחת מאלף אשר תורה הרוחנית דורשת ממנה, ואין לה מנוס ומפלט מעונש הרוחני הרודף אחריה בצדק ובמשפט. כי אם האדם ישיג לדעת כי חוטא הוא וחדל כח, וכי נפשו נאשמה בדין התורה הקדושה הנתונה משופט הצדק; אז ידע ויבין מה הוא הפדות מיד העון ומיד העונש הכרוך בעקבו. ובדרך זה לבדו יוכל האדם לדעת יקר ערך מתן הרוחני, וידע לאהוב את גואל הנפש.

ושים נא לבך גם לדבר זה המחובר לענינו, אשר ראוי להתבונן בו, ועוד אזכרנו במאמרים הבאים. והוא זה: כל אשר יוסיף המיטיב לנו להשליך נפשו מנגד ולהראות לנו רחמיו וחסדיו, כן תגדל אהבתו בקרבנו, ולבנו יחם לקראתו בחום הידידות.

ועתה שני דברים אלה יוצאים לפנינו לפי חק טבע הנפש. ראשונה: על האדם לדעת את מחסורו ומכאובו בטרם יוכל לאהוב את גואלו — ושנית: בסאה אשר הגואל מודד לנו רחמיו ומשים נפשו בכפו, בסאה זו נשיב אהבה ותודה אל חיקו. ובשמור שני אופנים אלה לעינינו, שים לבך אל התחבולות אשר הכין אלהים, והמעשים אשר עשה בחמלתו, להעלות עוז האהבה בקרב נפש האדם.

בראשונה: הנפש הובאה לראות עין בעין את מצבה הרע וההרוס, ותועלת גאולתה.

טרם בא ישוע, בני דור הרומים היו במערכה נכונה לקבל תורת דתו. היהודים החזיקו בידם את תורת המוסר הנמצאה בכתבי קדשם, והכירו כי אצבע אלהים היא; והגוים ראו וקראו על לוח לבם מה חובתם איש לאחיו ומה אלהים דורש מידם. סופרי היהודים וחכמיהם, וגם הפלוסופים מחכמי הגוים, וביחוד מחכמי הסטאיקים Stoics הורו ברבים והזהירו את אשר מוטל על כל איש לעשות לחברו. ומני אז ועד היום הזה לא היה דור אחר בדורות הגוים, אשר הבינו מה חובת אדם לאחיו, יותר מדור ההוא*) אך היהודים היה להם יתר שאת; כי בקרב הגוים גם המבינים בעם אשר קבלו מוסר הפלוסופים כתורת אמת, לא היתה עליהם פקודה אחרת, כי אם הדבר באשר יצא מפי חכמי הדור; ולזאת לא היה כח ושלטון בדברי מוסר לחדיר עומק נפשם ולהיות רשום בלבותם. אך היהודים החזיקו בתורתם כמצות שמים עליהם, וכפקודה נמרצה אשר יצאה מפי יי שופט כל הארץ. ולכן כל מעשה טוב נחשב להם כעבודה לאלהים; ויען כי כבר למדו לדעת מדרכי אלהים וקדושתו, על כן כל מוסר צדק ועבודת שמים היו לאחדים בידם, ויחדיו היו תַמים בעשרת הדברים הקדושים.

אפס כל העם בשמרם את מצות התורה, שגו שגגה גדולה לשפוט מה הוא חטאת האדם. כי שתו דברי התורה כמצות המדינה, וחשבו למלאותם בפעולת ידים ולא בעבודת הרוח. ומוסר התורה נגע רק להנהגתם

---

*) למודים הטובים בזמן ההוא נבתי כספרי היונים והרומים והחלק שלקחו ממקרמי קדם אבר ליהודים, תמלא בקורות הימים לענפילד.
Enfield's Hist. Phil.

החיצונה ולא להנהגת הנפש פנימה. אם נזהר איש במעשה ידיו למלאות כפי מלות התורה, חשבו גם היהודים וגם הגוים, כי האיש הזה מלא אחרי התורה, וכבר עשה חפץ אלהים ואנשים. ואף שהנפש יושבת חשך ויצר הלב רק רע — אם רק שמרה את החטא כמוס וצפון בקרב חיקה ולא יצא העון לפועל, חשבו כי נקיה הנפש ממשפט כל עונש. וגם הרוח אף כי שובב הוא ואשם, וכל מחשבותיו ורגשותיו רודפות אחרי תאוה רעה ונוטות אחרי הבצע, אם רק הוסיף חנופה על עונו, ולא עשה דבר בפועל להמרות מלות התורה, האדם הזה נחשב בעיניו וגם בעיני זולתו, כי נקי הוא מעון. ולכן איפה רחוק הית מאדם להכיר מה פשעו ומה חטאתו, ואיך נהרס מצבו באשמת רוחו; לולא יפורשו מצות ההורה הקדושה, כי נוגעות הן גם לכחות הנפש פנימה.

והנה ישוע הוא האיש אשר הרים את התורה לקראת הנפש, והטיל את מצותיה על נטית הרצון וחפץ הרוח. כי הוא הורה שכל מחשבה לא טובה וכל הגיון רע, רע הוא בעיני יי כמעשה החטא, ופקוד יפקוד אלהים, ונקה לא ינקה במשפט תורתו. ובכן בזה עשה ישוע את התורה רוחנית, וענשה עונש רוחני; ובשומו את ידו על כס יה, נתן את הנפש בפלילים, והטיל כל מצות התורה עליה ערומה כמו שהיא — הוא העמיק לרדת בתוך חדרי הרוח פנימה וחפש כליות ולב — ולפיד אש התורה שלח בכל המחבואים הנודעים לנפש לבדה; ובקול אלהים נורא מאד, פתח פיהו אליה לבדה, לאמר: לא יהיה לך רצון רע, או תשוקה רעה, או כל רגש און!

ואחרי אשר הודיע כי כל נטיה רעה בתוך הנפש חטא

הוא לפני יי, וכי גם עונה עליה, ואשמה הנפש ההיא בדין תורתו, יצא לבאר עונש הרוחני הכרוך בעקב העון, לאמר: כי נפש ההיא הכרת תכרת ממלכות שדי ולא תבוא לפני המלך, וגם התענה תתענה כל ימי עולם או תגוע ותאבד לעד. והעונש אשר יושת על רוח-חסר-אמונה וממאן בתשובה, באר ישוע לאזני העם בדברים כאלה, אשר יש בם די להבין כי נורא הוא ואיום מאד, ומי יכילנו, לאמר:

איש אשר חטא בנפשו ולא עשה תשובה, וכופר לא היה לו, ירד בגופו ונפשו לאבדון שאולה — יושלך לחשך החיצון ואסור יהיה שם, ותולעתו לא תמות ואשו לא תכבה — ארור ונגרש מלפני יי, ועצור במדורת תפתה הערוכה לשטן ולמלאכיו — נתון בלהב שלהבת ואין מי ישמע להושיט לו מעט מים להקל חומו ממנו. — והנה לקול דברים כאלה, גם היהודים גם הגוים, חרדו לשמוע מה נורא משפט הנפש האומללה, אם אין מפלט לה מיד החטא וקללת התורה אשר תחול על ראשה. וישוע ידע כי היהודים ביחוד, יבינו היטב הדברים האלה, כי יש בם די להזהיר על עונש העתיד כי רע ומר הוא מאד. ובזה בצע את אשר זמם להעלות בלב מאמיניו, כי כל נפש נלכדת בעונה, בהורותו כי התורה הרוחנית נוטלה מצותיה עליה, וכי עונש החטא מתחולל בסער גדול לבלע ולהשחית. והלא זה דברנו, כאשר גם כל מבין יודה לנו, לאמר: כי הלקח אשר יצא מפי ישוע היה רב לו להעלות בלב כל מאמין, כי פושע ובן מות הוא, וכי אין פליטה ממשפט הגדול והנורא השמור לנפשו, אם לא ימצא כופר ולא יחיש לישועה לו.

ובכן איפה על פי דברי ישוע אשר באר את התורה הקדושה לפי סוד הרוח, ועל אשר הטיל מצותיה, כלב אלהים, על חיי הנפש פנימה — שב האדם להיות נכון לאהוב את גואלו הרוחני. ולא היה מקום אחר אשר משם תצלח הנפש ותוכל, לפי דרך האמת ולפי הק טבעה, להוקיר חסדי אלהים הנאמנים ולאהבה אותו כגואל הנפש.

והנה האיר המשיח את אור התורה והאמת לעיני האדם, עד אשר שב והתכונן כראוי להשיב אהבה לחיק גואל נפשו. אך יען כי יי הוא אבי התורה, וכי לו לבדו יאתה ראשית אהבת האדם ומשמעתו; וכי גם האדם לא יוכל להשיג אושר נפשו, כי אם בשמרו למלאות דברי התורה, וגם לאהוב את אלהי התורה; על כן הצורך הוא עתה כי יבוא יי להראות את חסדיו, ולשכוה כבוד עצמו בהביאו ארוכה ופדות הנפש לבני אדם אשר ידעו את מחסורם ונגעי לבבם; למען תעלה ראשית אהבתם ועבודתם אליו כי לו לבדו יאתה. אם איזה יצור, זולתי יי, ימלא את המחסור ויעלה את הארוכה הלא הוא ימשוך אהבת האדם אליו; ועל כן נחוץ היה כי יי בכבודו ובעצמו יעשה זאת, למען ישאו כל המאמינים את עיניהם ולבם אליו לבדו.

אך התכונן נא היטב, כי בהוציא את ההכלית הוארה לאורה, מבלי להפיר חק העולם, לא יעלה ולא יצלח, כי אם באופן אשר קדושת תורת אלהים תעמוד על מכונה, ולא תחולל כל ימי עולם. כי אמנם רוח התורה הוא רוח אלהים ורצונו, וכאשר הוא קדוש לעולם ושמו לא יחולל, הלא כן גם רצונו; ואף כי עובר אלהים

על פשע האנשים אשר אינם יודעים את חובתם ועושים בשגגה; בכל זאת אחרי הודיע את הורתו שלמה ומפורשת, אין ביד התורה אשר רוח אלהים בה, להעצים את עיניה אף מעון אחד. ומלבד זה, אם קדושת ההורה לא תעמוד, לא ישאר מקום לאדם להיות קדוש וטהור לעולם. כי האדם שוב לא ישוב להישיר את דרכו אם לא הודע אליו כי הלך עקלקלות; כי מי יעשה תשובה, או יסור מעון, אם לא ידע בנפשו כי חטא מעודו? ולזאת אם קדושת התורה עומדת על מכונה כמורה דרך החיים, הלא יש תקיה, כי האדם יהגה בה, ועיניו יראו אור באורה, ויתאמץ לשוב מכל חטאיו עד בלתי השאיר להם שריד. אך אם התורה תעצים עיניה מאיזה עון, אין מי אשר ישים אל לבו עוד לסור מעשות עון כזה, או לשוב עליו אם כבר עשהו; וכן ישאר חוטא ופושע לעולם. ועוד נוסיף טעם אחד אשר יש בו די להבריע את הדבר והוא: אם קדושת ההורה תנוד ממקומה, הלא לא יגור עוד החוטא מעונו, ויחסר לו פחד העונש אשר נחוץ הוא, להעלות את אהבתו בלבו לקראת גואל נפשו. וישוע הכין את לב העם ועשה כזה בהגידו לנפש כי דבר התורה הוא דבר מלך שלטון ואין להשיב אף כמלוא השערה. ולזאת איפה, נמנע הוא לפי דרך הטבע שאיזה חוטא ידע להוקיר ערך חסד אלהים, בטרם יבין לאמתו, כי צדק ומשפט מכון כסאו, ותורת קדשו לא תמוט לעולם. ולא יוכל האדם לאהוב את אלהיו כי אם בדעתו שהוא אלהי המשפט והחסד יחדיו. סוף דבר! דבר יי נצב לעולם, וצדקתו עומדת לעד.

אך באיזה דרך יכול אלהים לעשות חסד לחטאים,

לבעבור העלות אהבתו ואהבת תורתו בלבם; ובכל זאת קדושתו וצדקתו לא ינועו ממקומן?

ומענה לזאת היא לאמר: אין דרך אחר כי אם למצוא איזה תחבולה אשר צדק וחסד יפגשו יחדיו ושניהם על כבודם יקומו. אם בחכמה עליונה ימצא יי מקום אתו, לאשר הוא בעצמו יושיע את הנפש מאשמתה, ובכבודו ישא ויסבול חליה ומכאובה, ויכחש בנפשו למען היטיב לאדם באחריתו; וגם הוא בעצמו ימצא ויפתח את הפתח להעלות את הנפש מביה השבי, ולעשותה חפשי בישראל — אז יתגלגל הדבר לבטח, שכל מי שישים על לבו כי חוטא הוא ואשם לפני יי, וגם יראה ויאמין כי יי עשה זאת למען הצל את נפשו מן מגל המות, איש כזה באמונתו זאת, יבוא בעל כרחו לאהוב את יי צורו וגואלו. אך זכור תזכור — שכל עוד שהגדיל הגואל לשכוח את כבודו, לכחש בעצמו, ולהתענות בפדות הנפש; כן במשורה זו תשוב אהבת הנפש ותשתפך לחיקו.

והנה זה הוא עמוד התוך, אשר כל ההיכל נשען עליו בסוד הישועה. ומעתה נאסוף לנו אמרים ממקומות שונים לחזק את הענין ולסעדו ולהפיץ אור על פניו, עד אשר יתראה עמוד הכבוד הזה לפני כל אשר עינים להם.

א עדות ישוע כי על האדם לדעת את מחסורו בטרם ימצא אהבה בנפשו.

במקומות שונים ידבר ישוע כי לא יכול איש לקבלו כמשיחו, אם איננו יודע מראש כי ישועה חסרה נפשו. ואף גם הוא לא יקרא אליו איש, אשר אין לו דין וחשבון עם נפשו, או איש עולם הזה השוכח

את אלהיו, ואין לו לב לדעת מה פשעו ומה חטאתו. וזה דבר ישוע „לא באתי לקרוא צדיקים כי אם חטאים לתשובה: החזקים אין להם דבר עם הרופא כי אם החולים: בואו אלי כל עמל ומסובל ואני אתן לכם מרגוע: מי הוא הצמא יבוא אלי וישתה לרויה: אשרי הרעבים והצמאים לצדקה כי המה ירויון.“

והנה האופנים אשר אמרתי כי דרושים הם לפי חק הטבע, להעלות אהבת הנפש אל האלהים, נמצאים פה מפורש מפי ישוע בעצמו; והציר אשר עליו יסובו אופנים אלה, היה תמיד לנגד עיניו כל ימי משמרתו.

ב עדות ספרי הקדש כי נגלה אלהים לסבול ולהתענה ולשכוח את כבודו, למען היטיב לאדם באחריתו.

הנה זה דבר פאול „אלהים היה במשיח לבעבור יתרצה אליו העולם“ וזה הוא, כי אלהים היה במשיח לעשות המעשים האלה אשר יש בם להטות לב כל מאמין, לאהבתו ולמשמעתו. והמשיח יגיד על עצמו להיות כופר לנפש, ועתיד לשפוך את דמו למען בני אמונים. וגם נאמר עליו שהוא ירד ממרומי אור ומהיכלי עדן, ויבא בדמות אדם וישפיל את נפשו עד המותה על העץ — מות אשר אין כמהו למכאוב ולחרפה. ובזה נשא עון בני אדם בבשרו התלוי על העץ. למען במותו „יהיה יי הצדיק והמצדיק כל מאמין בישוע.“

כזה איפה שכח המשיח את כבודו, ואין בחרט אנוש לתאר כל זאת. כל ימי חייו כלה כחו להיטיב לאדם, מבלי הביט לנזק נפשו; ובכל מדרך כף רגל הקריב לים הזועף לנגדו, עד אשר בא אל קצו ואין עוזר

לו; והחל להתמוגג בגת שמנים, ונשא גערה ומהלומות וקיקלון מידי היהודים והרומים, ואחרי כן נשא העץ על שכמו בעוד נפשו התעטף בקרבו משבר רוח, ובשרו עליו יכאב ממכות ופצעים, וכן הולך הוא ובא אל מקום הגלגלת, זו גֵיא ההרגה, ושם קרא המעונה הזה והמדוכא מעונות בני אדם, ויאמר „תם!" ויגוע.

כל שומעי עדות הזאת מפי סופרי קדש, יחנו פה אחד ויאמרו: כי כל אדם המאמין, אחרי שמעו כי חוטא הוא ואשם במשפט התורה הקדושה הנתונה משופט צדק; וכי ישוע המשיח התענה ומת להיות כופר לנפשו — נמנע הוא בידו, אם רק הוא מאמין כאלה, לבלי יאהב את גואלו.

ג כופר המשיח כחו רב לו להשיב את הנפש לשמוע מאהבה, דבר אשר אין ביד הפלוסופיא לעשותו, ואף לא ביד התורה או איזה פקודה.

בטרם בוא דת המשיחית, נגלתה יד ההשגחה העליונה, לפתוח כל אוצר תחבולות אנוש וכל גנזי חבונת לבו; למען יראו כי כלו כחם לריק למצוא למשפחת האדם דרך חכמת האמת ואושר הנאמן. ואף כי רוב אנשי השם אשר מעולם, יצא שמעם בכל המדינות, עקב כי הרגיזו ממלכות ונתנו חתיתם בארץ חיים, והיו לצנינים ולעקרבים לכל בני התבל; וכי גם העמים בדורות קדומים במבחר ימיהם, לא היו טובים כמעט מן פראים במדבר; בכל זאת בדור אוגוסטוס ופעריקלעס וגם בדור אשר לפניהם, נמצאה חברת אנשים, אשר נתנו את לבם לצבור חכמה ולהישיר את הנהגתם לתהלה ולתפארת.

ובקרב חברת אנשים אלה, נמצאו אחדים כפעם בפעם אשר היו גדולים ונכבדים באמת — אנשים נבדלים מקרב אחיהם בעוז שכלם ברוחב לבם ובאור עינם — ונפרדים גם מהחכמים המבלים כל ימיהם במחקרי הטבע לבד — והאנשים האלה בכל מאמצי כחם, שמו מגמת פניהם למצוא הדרך המוליך אל האושר, וסוד תכלית חיי האדם. והם כולם נתנו פה אחד ואמרו: כי מצאו את טבע האדם חסר השלמות, או הוא נשחת ממקורו, ולא תשיג ידו לשבוע מראשית טובו. והעצות אשר נתנו הם, אשר על ידיהן ימצא האדם את אשרו הצפון בתוך אוצר נפשו, העצות האלה הן שונות ורחוקות אשה מאחותה כרחוק מזרח ממערב; ואין גם אחת מהן הועילה מעולם להוציא את התכלית הנרצה, וכולן אינן נאותות לרוב המון הארץ, והם לא קבלו אותן מעודם. והפלוסופים בנפשם אחרי התאמרו כל הימים, והתאבקו איש עם אחיו לאמר „מי פתח שערי האמת, ולמי כתר ההכמה?" ואחרי כלו ימיהם ביגון ואנחה ברדפם אחרי ההצלחה — מתו ואינם; ובני אדם נעזבו בצרתם כמו מראש, אין אושר ואין מנחם להם. וכל מעשה הפלוסופיא הידה רק להאיר עיני האדם האומלל לראות היטב כי ברע הוא.

ואולי אנשים שנים משרי הכמי קדם יוצאים מן הכלל — הלא המה סוקראַטעס ופלאַטאָ תלמידו. כי המה חזו למרחוק, ובעיניהם הלטושות חדרו תוך הנפש ומצאו המגרעות ביסודותיה; והתבוננו למצב טבע האדם ההרוס, כי עקוב הלב מכל ואנוש הוא מאד. וכאשר התאמצו לתור ולבקש מרפא לנפש, ולהעלות ארוכה ללב, הגידו

ולא כחדו, שאין כח ביד הפלוסופיא, ולא בכל תחבולות אנוש, להרים את המכשול, ולהסיר את לב העקוב, או לתקן את המעות — הלא הוא חוסר רוח אהבה נדיבה בטבע האדם*) והם בחקרם מאין יבוא עזר לאדם, ובבטחם בחסד אלהים כי לא ימנע הטוב מיצוריו, אמרו כי יש תקוה אשר מורה אלהים יבוא משמים, והוא יהיה למשיב נפש ויביא את האמת ואת השלום.**)

ודבר זר הוא, כי בכל הפלוסופים הבאים אחריהם, לא היה בהם די שכל להשכיל מטבע רוח האנוש, ולהוציא משפט, כי האדם לא ימצא מזור כי אם בתורה כתורת המשיח ובעזר כעזרו; ואף שסוקראַטעס ופלאַטאָ חזו כזאת, בטרם האיר שחר החכמה בעולם.

---

*) לאות, כי פלאטא הבין חסרון זה בטבע האדם, אך לא הבין מאומה איך להשלימו, כמלא באומר אחד אשר הוציא מפיו; כי ברצונו את הלבבות חברי אהבה ואחוה, יענן ענה הכבערה כזאת, שהנשים תהייכה לגורה אחת, ותבעלנה לכל איש ואיש מחברת דעים אשר אכף במחזה דמיונו.

**) בשאלה ותשובה אשר לפלאטא על דבר חובת עבודת שמים, כמלא מאמר אחד אשר לפי מחשבתו יגיד שאין ביכולת אדם להשכיל מטבע אלהות, ולא יוכל לדעת במה לעבוד את אלהים כרצוי; אם לא כי יבוא מורה משמים. ומאמר הכפלא הזה יוצא מפי המדבר סוקראטעס ואלזיביאדעס.

סוקראטעס — ואני חושב כי אין טוב כי אם לשבת יחיל ודומם; וכבון לחכות עד אשר תלמוד מה מועל עליך לעשות לפני אלהים ואנשים.

אלזיביאדעס — מתי יבוא המועד הזה סוקראטעס? ומי הוא זה אשר ילמדני? כי נכסוף נכספתי לראות פני האיש הזה — מי הוא?

סוקראטעס — הלא הוא זה אשר משגיח עליך תמיד; רק כמו המירוס Homer יתאר את מיכענרווא Minerva גוללת את החשך מעיני דיומעדעס Diomedes למען יכיר ויבדיל בין אלוה לאדם, כן נכון הוא אשר מתחלה יסיר חשכת לבך ממך, ואחרי כן יביא את הדברים אשר על פיהם תוכל לדעת טוב ורע.

אלזיביאדעס — יסיר נא איפה חשכת לבי ממני, או יעשה כל דבר אשר ירצה, כי יהיה מי שיהיה האיש ההוא, הנני נכון לעשות ולא אמנע דבר מכל אשר יצוה עלי, רק אם אגיע להיות טוב מאשר הייתי. —

והנה שני מוקשים בדרך אשר הם לשטן לאדם, ולא יתנוהו לבוא בשער האמת והשלום על ידי תחבולות בשר ודם. הראשון כבר הזכרתי, והוא: כל תורה היוצאת מפי מחוקק אדם, אין כחה רב לה לכבוש את הלב; ולו אף אם המחוקק הזה יהיה לאל ידו לתת תורת אמת להנהגת החיים; בכל זאת אין ביד האמת ההיא להמיר את הלב, כי כל שומע יאמר בלבו, מי היא האמת אשר אשמע בקולה? והיא יצאה ממקור בשר ודם. וחק זה נטוע בקרבנו, כי לב האדם לא ירשיע את נפשו בהמרותו איזה פקודה הנתונה מאדם כמוהו, אשר לא לו המשפט להשתרר עלינו או לכבוש אותנו. ומלבד זה, אחרי אשר לבות האנשים שונים זה מזה, וכחות נפשם נפרדות, הם לא יוכלו להיות לאחרים, ולתת מענה אחת לדבר השאלה „מה היא האמת?" וכאשר לא נוכל לצפות כי שני ילדים בבית הספר, ידריכו זה את זה בדרך ישרה, מבלי עזרת המורה הרודה בם; כן לא נוכל למצוא שהאדם יתהפך והיה לאיש אחר, על פי דבר רעהו לבדו, מבלי פקודת הממשלה העליונה, אשר אך ידה רב לה להחריד את הלב, ולכבוש את רוח הדעת. והלב עומד וצופה על משמרתו, להכיר ולהחזיק את שלטון אלהים לבדו; אך אם לא יאמין כי האמת נובעת ממקור אלהים, הוא ישוב לאחור ולא ישמור את משמרתו.

ומוקש האחרון הגדול מן הראשון, הוא זה: כי האמת בין שתמצא תוקף ברעיון הלב או לא, אין לה כח להעלות אהבה בנפש. וכל תורה יש בידה להיות נר לרגלי אדם ואור לנתיבתו, אך אין בה להסיר את לב האבן, ולתת לב בשר ואהבה חדשה. ועצם הדבר הזה

הלא הוא היה חפץ המבוקש; וכל חכמת התבל לא מצאה להשלים חפץ זה לתכליתו, וחכמת הפלוסופים לא הצליחה מדור דור להעלות אהבת הנפש השמימה אל הקדוש ברוך הוא. כי לעקור גאון שוא וכבוד עצמו, ולנטוע ענוה והכנעה, לשרש כל תאוה רעה ולזרוע התשוקה להיטיב לכל, ולאהוב את יוצר כל — כל אלה רחקו ממחשבות התבל ומיכולת ידה. וכל חכמת התבל איך למצוא דרך האושר והחיים, היא אולת בעיני יי; וחכמת יי — הוא המשיח התלוי על העץ — נחשבה לאולת בעיני הפלוסופים*) ועם כל זה היא לבדה חכמת שמים ועצה עליונה ותחבולה אחרונה, להשיג את המטרה הנכונה. וכן יאמר פאול השליח מדי דברו בענין זה „כי היהודים שואלים אות והיונים מבקשים הכמה. ואנחנו נקרא בפינו משיח הנתלה, מוקש ליהודים ואולת ליונים. אפס לבחירים גם מן היהודים גם מן היונים, משיח גבורת אלהים וחכמת אלהים" היהודים בשאלם אות ומופת, לא הבינו כי המופתים לבדם, אין די בהם להשיב את לבם

---

*) ממאמר אחד מפי אחד הזקנים, נשמע כי אחרי הגיענה הבשורה החדשה אל היונים, רבים מהם רצו והבינו כי באותה היא להוציא את התפלית הגדלה אשר עד הנה יגענו בנפשם לריק. וזה לשון קלעמינגס איש אלכסנדריה Clemens of Alexandria הפלוסופיא הביאה את היונים למשיח כאשר התורה הביאה לו את היהודים.

ומינוציוס פעליקס M. Minucius Felix יאמר בכוף התנצלותו בנגד דת המשיחית בשנת 250, זה לשונו:

כוף דבר! כל גאון נפשנו הוא כי יש לנו מורשה, אשר הפלוסופים חתרו ובקשו כל הימים ולא מצאו. ואם כן איפה, למה זה יגרה מדון ומשטמה לנגדנו? הן אמת אלהים נגלתה בימינו בכל בלילת יפיה והדרה, ואיך לא נקבל את הברכה הזאת לטובת נפשנו? הלא כאן לנו להשכיל בצדק ובמישרים, יגד אשר אמונת הכל ודבר בלעיגל יאובו יחדיו, ואמונת אמת תריס ראש.

לאביהם שבשמים; והיונים בבקשם חכמה, לא הבינו כי כל חכמת הגוים תיגע לריק להעלות נצוץ האהבה בלב; אך השליח בשר וקרא „משיח הנתלה" כנס מתנוסס תחת כל השמים, כי שם שכח המשיח את עצמו, ונתן, גוו למכים, והערה למות נפשו, באהבתו ובחמלתו למשפחת האדם. וכל השומע בשורה כזו ברוח אמונה, היה תהיה לו לגבורת אלהים ולחכמת אלהים, להעלות אהבתו ויראתו ממקור נפשו. כי פאול ידע והבין גבורת הצלב; והוא נשא עין וראה את המשיח על העץ כאור עולם בדת החדשה, לא כנוגה הירח השולח כהות לבנות וקרנים לא לו, כי אם כשמש צדקה במרכבת ישועה, יוצא מחופתו ומפיץ קרני אור חיים חן ואהבה, לכל הנושאים אליו עין.

ד דמיון בין חוקות עולם הרוחני ועולם הטבעי. **החוקים** הנמצאים להנהגת עולם הטבעי, ישלהם דמיון לאלה אשר דת ההדשה השים לממשלת עולם הרוחני. הארץ תלויה תחת השמש בחבל כח המושך, וסובבת מענל תקופתה כפעם בפעם סביב השמש המחזיק בה והעומד במרכז השמים; והיא הרוץ במסלתה בין יתר הכדורים הסובבים אצלה, וכולם שומרים קרבתם וקשרם איש את אחיו — גבר במסלתו ילכו ולא יעבטון ארחותם. אך סדר הרוחני בארצנו הוא פרוע מאד, וכולו תוהו ובוהו; כי חבל האהבה אשר בו הנפש דבוקה באלהיה, נכרת ונקרע לקרעים, ונפש האדם המתנועעה באהבת עצמו, עשתה לה שביל חדש, ובתקופתה על סביבותיה, תפגוש ותתנגח עם רעותיה, מדי בואה בגבול המעגל אשר לא לה. וכל הגלגלים הרוחנים בארץ הלזו,

יסכסכו זה בזה ויקיפו מבלי סדרים; כי הכדורים נבוכו ותעו משביל הנכון להם, והתגלגלו הרחק מסביב המאור הגדול ואור החיים, אשר לו לבדו הכח להחזיקם ולהדריכם בדרך שלום וכל מעגל טוב. ובתוך צבא הרוחות הנבוכות האלה, ירד אלהים והופיע כשמש בתוך צבא המרום, ושפך שפע אורו לארץ צלמות ולא סדרים, והקריב והגיע מקרוב בעוז גדול, אוחז ומושך מסביב לו, בכח אהבתו וחמלתו אשר הראה בצלב המשיח; עד אשר רבים מן ההולכים בחושך ראו אור הגדול, ועלו מאופל ומשחת, ונמשכו לרוץ במעגלם הנכון להם, מסביב השמש השופך אור חיים ואהבה, הוא המאור הגדול לממשלת עולם הרוחני.

אם צבא השמים אשר לשמש היו בעלי בחירה חפשית, החק הגדול אשר יותן להם להנהגתם, יהיה אומר כזה: ושאפת את השמש בכל נפשך, ואת אחיך הכוכבים כמוך: ואומר זה הוא דבר חק הגדול לעולם הרוחני „ואהבת את יי אלהיך בכל נפשך ואת רעך כמוך" והנה אם אחד הכוכבים יתע ויסור ממעגל תקופתו, הוא יפול ולא יוסיף קום עדי אובד; בלתי אם השמש — כדור התוך המחזיק בכחו את כל — ימצא מקום לרדת אחריו באשר הוא תועה שם, ובגשתו אליו יחזיקנו בחבל כה המושך, וישוב וימשוך את הכוכב האובד עד יעלנו למעגל מרוצתו הראשונה. וכן הוא עם רוח האדם: חבל אהבתו לאלהיו — אלהי הרוחות לכל בשר — נקטע ונכרת, והנופל הזה לא יוכל לשוב לעולם, בלתי אם הקריב יי, ובכח חסדו הגדול אשר הגדיל לעשות — בשכוח את עצמו במשיח בעניו ובמותו — הדביק חבל אהבתו באדם,

והשיבו והעלהו מתהום החטא, ומשכו אחריו כעבותות חן וחסד, להתהלך מסביב לו בנעימות נצח ובאהבת עולם. **ואם** הארץ תתנפל ותעזוב את השמש, אין דרך להשיבה על מבונה בסדר העולם, כי אם בתחבולה הנזכרה, שיעזוב כדור השמש את חוג מרכזו, וירוץ אחרי הבורחת; וביתרון כח המושך יאחז בה וימשכנה, ויעלנה למקומה הראשון. אפס כי אין ביד השמש לעזוב את מקומו בחוג העולם, ולרדוף אחרי כדור האוכד, מבלי להשבית מהלך כל צבאיו הנמשכים אחריו. כי אם כח הכובד והמושך יעבור כמעט רגע, וישנה מקומו בהחלף השמש את מצבו וקרבתו בקרב גדוריו, הלא קרבת כל הכדורים וקשרם זה את זה, ימסו וינתקו, וסדר השמש בכל צבאי ממשלתו יתפרץ, ונהפכה הקערה על פיה.

ונוסיף ונאמר: לפי הק עולם הטבעי, נמנע הוא לשלוח איזה כוכב אחרי הארץ הנדחת, להשיבה אל השמש אדוניה. כי בהגיע הכוכב לגבול הארץ באשר היא, יבואו שני הכדורים האלה בהוספת כח המושך להקיף זה את זה; ואם הכוכב השלוח יהיה גדול הרבה מן הארץ, אז תשוב הארץ להקיף את הכוכב, כירח מסביב לו. אך מעשה כזה לא יהיה בו כדי להשיב את הארץ למקומה בבנין העולם, ולא לתנועתה מסביב לשמש, כי אם להניח אותה במקום אשר נדחה שם, ובתנועה הזרה אשר בחרה לה; והיא לא תוסיף לבוא לעולם, למעלות האופק ולראות פני האור והחום. היוצא מזה, כי לפי הוקות שמים וארץ אשר שם הבורא בעולמו, אם נפלה הארץ לא תוסיף קום; כי אם תשוטט ותשקע בתחתית התהום, או פור תתפורר לרגבים Asteroids.

ואם כן איפה, לא תהיה תקומה לארץ אחרי מפלתה,
בלתי אם בריאה יברא יי, דבר אשר לא נודע כן בחוקות העולם מתמול שלשום (ומי הוא שמאמין כי נעלה אלהים בכח, והוא אבי כל חוקות העולם, יאמין גם כן, שיש בידו לעשות דבר חדש) ואין לדבר חדש הזה להרוס ולהפריע חוקות סדר העולם, אשר חיי כל חלקיו תלוים בהן, כי אם רק לו יריק השמש מקרבו משאת כח המושך לתוך פי הארץ, וכח זה יהיה בו רב לעצור בארץ משקוע תחתיה, אז תשוב לעלות מעלה מעלה עד מקומה הראשון. כי אם חלק מה מכח השואף אשר בשמש, יושם בתוך איזה כלי או גוף וירד ויותן לארץ, אז השמש והארץ יהיו צמודים יחדיו, ואחרי הצמדם בחבל אשר לא ינתק, אם ישוב ויעלה הגוף ההוא מן הארץ אל כדור השמש, אז תתפעל הארץ מתנועה החדשה הזאת, ותחל לנוע ולשאת את עצמה, עד אשר תשוב לגבולה מנגד לשמש כאשר היתה באמנה אתו. אך אם כח המושך ההוא יבוא ממקור אחר זולתי השמש, והארץ תעלה ותתקרב למקור האחר ההוא, אז תסלף הארץ את דרכה, ולא המצא את מקומה בבנין העולם כל ימיה.*)

וכן הוא בעולם הרוחני. קשר אלהים וקרבתו לכל
העולם ומלואו אין להניע, וצדקת תורתו וקדושתה אין להפריע; וחפץ המבוקש הוא, להשיב את המורדים

---

*) אין לקחת הדמיון הזה לאיכות ההויה או לאיכות המציאות בעצם אלהות; כי אם רק מאמר אלהים הוא אבי כל החוקים בעולם הטבעי ובעולם הרוחני, וכח המושך ביסודות בעולם הטבעי, הוא דומה לכח המושך בנבואות אהבה בעולם הרוחני, על כן יש לנו לעשות גזרה שוה זו ולאמר: מה שהיה נכון להעשות מענבר אחד, הוא אמר כיעשה וכשלם על יד המשיח מענבר השני.

והפושעים לאלהיהם, בעוד צדק ומשפט עוטרים את כסאו. והנה כח האהבה הוא כח המושך בעולם הרוחני. ולפי הדברים אשר הזכרתי, אין מקום למורדי אור ועוזבי אלהים לשוב על כֵּנם, בלתי אם יִראה בארץ מלאך אלהים אשר שמו בקרבו, המקבץ את נדחיו ודגלו עליו אהבה; ואחרי התאחדו באהבה והתקשרו באמונה, מדי יעלה מלאך הגואל וישוב אל צורו אשר חוצב ממנו, כן ימשוך אחריו את בני האדם, והם יעלו וישובו לברית גואלם יי צבאות שמו.

ה דמיון נוסף מתולדת הטבע ומספרי הקדש.

מערכת הישועה דמתה לגפן אדדה, אשר נפלה מזרועות האֵלה הגדולה, והיא נטושה לארץ ומתגוללת בעפר. וכל צמרת יונקותיה וכפות שריגיה, העשויות לאחוז בזרועות האֵלה, נאהזות בסבכי שמיר ושית; ומבלי כח להתנער ולקום, הובישה הגפן וחדלה לתת את פריה, וכסוחה בקרב חוצות תחבק אשפתות. אך מה יהיה מעץ הגפן, ואיך תקום אחרי נפלה? הלא אין שם כי אם דרך אחד אשר הצלח לעלות למקומה הרם אשר נפלה משם. והוא זה: אם תושיט האֵלה זרוע אחת לארץ, או איזה קו יחובר בראש האמיר, וקצהו השני מגיע למטה למקום הגפן, אז יסובכו כפות הגפן בקצה הנוגע בה, והיא תחזיק בו והמצא אומץ וסעד להתנער מעפר, ולעלות על יד על יד עד תגיע לראש האֵלה כבתחלה, ועוד תפרח ותעש פרי. וכן הוא עם האדם, כי הוא חמק עבר מזרועות אהבת אלהים, ויפול לארץ לחבק דומן ואשפה; וישוע המשיח כבר אנוש אתא הוה, בידו האחת מחזיק בארץ, וכבר אלהין מאחז פני כסא

בימינו, ומתאחד עם אבי עד. ובזה יש מקום לאדם להרים אהבתו המוזרה, ולקשרה בזרועות משיחו, עד תעלה אהבת לבו ותרום ותשוב לחיק אלהיו.

וכל הנביאים והמבשרים והשליחים וגם בן האלהים, אמרו כמו כן על עצת יי בפדות האדם. המשיח הוא „צמח יי" אשר על ידו תעלה הגפן מעפר ותרום מאשפה. הוא „הזרוע" אשר חשף יי להציל את האדם הנלכד בשחת עונו. וזה דבר פטרוס „ועל ידו מאמינים אתם באלהים (רצונו, מאמינים אתם באלהים הנגלה במשיח) אשר הקים אותו מעם המתים, ויעטרהו כבוד והדר, למען תהיה אמונתכם ותקותכם באלהים" ופאול יאמר כזה „חייכם צפונים עם המשיח באלהים" וישוע יגיד ויאמר, כל המאמין בו „יהיה לו מקור מים נוזלים לחיי עד" ורצונו בזה, כל המאמין במשיח הנצלב, לב האבן אשר בקרבו יוכה במטה האמונה, ויהיה לו בקרב נפשו מקור נובע מים חיים ואהבה טהורה אל האלהים עד עולם. ונאמר עוד „ישוע קרא ואמר כל המאמין בי לא בי הוא מאמין כי אם בשולחי, וכל הרואה אותי רואה את שולחי" והוא זה, האלהים פעל את פעולתו במשיח, ומדות העליון יצאו לאורה על ידי בשר אנוש, לבעבור יראה האדם, וכן יעשה גם הוא כמוהו. והנה יש ויש לאלהים להיות אלהי החסד, אף אם המשיח לא מת מעולם; אפס כי האדם לא יוכל לדעת גודל החסד ועוצם רחמי אלהים, לולא חזה מחזה הצלב. ולא היה מקום לחסדו להיות נודע היטב בלב האדם, כי אם בדרך זה. וגם האנשים אין בם כדי לאהבה את יי כנכון, אם לא שיאהבוהו בהגלות נגלות בחבלי המשיח. ונאמר עוד

„אנכי הדרך והאמת והחיים, ולא יבוא איש לפני האב כי אם על ידי. לו ידעתם אותי ידעתם גם את אבי, אך מעתה ידעתם אותו וגם ראיתם אותו."

ו תוקף למשפט הזה מצד הפכו הנראה להיות מן הנמנעות. Reductio ad absurdum

הנה נכון הוא על האדם לדעת מחכונת אלהי האמת, וגם להתפעל בעצמו מהכונה ההיא. אפס האדם כאשר הוא בטבעו, לא יוכל לדעת ולהתפעל מחסד אלהיו ומעוצם טובו, בלתי אם השם יתברך למען טובת האדם לא יחוש לכבוד עצמו; והופיע יופיע בדמות פני גבר, או בחור יבחר לו איזה דרך אחרת. (והכי לא נאמן הדבר, כי אין מקום לאלהים להראות בגלוי שאיננו הושש לכבוד עצמו למען טובת האדם, בלתי אם ישכון יי בערפל ויופיע בדמות פני גבר?) ואין מקום לחסד להראות לעיני האדם, ולהיות רשום על לוח לבו, כי אם בעשות בעל החסד דבר מה בנזק נפשו. ועקר כזה נודע וברור לכל. וחשוב נא — איש אחד היה עצור במשפט התורה, והשופט אשר בידו הכח, סלח לו אשמתו. הלא סליחה הזאת לא תעשה רושם גדול בלב החוטא, ובמהרה ישכח את הגמולה הזאת, ולא ילמוד להיטיב את דרכו. ואף אם יהיה לו רגש טוב בנפשו לקראת המוציאו לחפשי; בכל זאת אחרי ידעו כי חופש הנתון לו, לא היה לנזק השופט, כי אם עשה מה שעשה ברצונו הטוב לבד — אין מקום שם לתודה גדולה ואהבה נאמנה. והיוצא לחפשי יחשוב גמול החסד לאוהביו אשר פרשו תחנה בעדו לפני השופט, יותר מאשר יחשוב החסד להשופט אשר שמע את תחנתם. ולאהבת

התמורה — חשוב נא עוד: שני אנשים היו שם בתוך הבית הבוער באש מסביב, ושניהם נצלו על ידי שני אנשים אחרים אשר הוציאום מתוך הבית. הראשון נמלט על יד אחד אשר ראה את התבערה, ויבא ויפתח לו הדלת, מבלי רוב עמל או נזק לנפשו. והשני נמלט בדרך אחר: כי בראות האיש הבית בוער באש, והאדם שם סגור בחדר העליה, עלה אליו מהרה, וברוב עמל וטורח, ובעוד לשון האש אחזה ולחכה סביבותיו, פתח לו את הדלת, עד אשר יצא ונמלט על נפשו. והנה נא האחד אשר פתח הדלת מבלי לשים נפשו בכפו, עשה מעשה חסד, והאדם הנמלט יכיר לו גמול החסד ההוא; בכל זאת אין מי שיחשוב, כי מעשה כזה היא חסד גדול מן העושה; יען כי כל אדם לא יחדל מעשות כמוהו. אך האיש האחר, אשר השליך נפשו מנגד ועלה בסולם, והאש אכלה קצותיו, עד אשר הציל את האדם מבין שִׁנֵּי המות, הוא הראה מעשה החסד; וכל הרואים יכירו ויודו לו גמולו. ואדם הנמלט ירגיש החסד ההוא בנפשו; ואם לבו לב אבן, המס ימס, ויזל מי תודה ואהבה לקראת מושיעו זה.

ובאמת יש לחקור, במה יודע איפה לבני אדם, כי נמצא אחד בעולם אשר לו לב נדיב? הלא אין די אם האחד ההוא יעשה טובות לזולתו, ולא ישא עמל או איזה נזק לנפשו; כי מי יאמר לנו, שטובותיו לא תחדלנה ברגע אשר יראה כי לנזק נפשו הן, או ברגע אשר ימצא כי הן לטורח עליו. אך אם הנדיב ההוא נקרא לעשות איזה טובה, ואין שם תקות שכר כי אם נזק לנפשו, והוא לא ימנע מהיטיב, אז יודע כי הוא נדיב לב באמת.

אך התבונן נא — כי האחד אשר יחוש בנדבה לבו להיטיב לזולתו בעוד הוא נושא נזק לעצמו, חדל לא יחדל ממצוא עונג במעשהו; כי נדיב על נדיבות יקום, ויאהב וגם ימצא עונג בנדיבות. ולכן עתה מי שייטיב לזולתו, וישא נזק לעצמו, המעשה הזה לבדו יעיד על נדבת לבו. וראה נא עתה, לפי המשפטים הנזכרים, אם האלהים הוא הנדיב השלם, אין לו דרך אחר להראות לבני אדם את תכונתו הנדיבה, כי אם בהיטיב להם מבלי לחוש לכבוד עצמו; למען ידעו ויכירו כולם כי „אלהים הוא האהבה" ולזאת איפה ברור לנו, שכל אלה הממאנים להאמין בטבע אלהות במשיח המכפר על נפשותנו, אין להם אות בטוח על נדבת אלהים; וגם לא יוכלו למצוא חסדו, אשר יש בו די לעשות רושם גדול בלוח לבם. ומי שיאמר שלב אנוש נכון להתפעל הרבה מאד במעשה החסד אשר אין בו נזק לבעל החסד, הוא כאלו יגיד לכל, שלא העמיק לחקור ולדעת, מה אלה שרשי החיים המניעים בבתי הנפש פנימה. הן האדם נכון הוא לאהבה ולהודות לזה הנותן עין על עניניו, ומתאמץ למלאות מחסוריו; אך הוא נכון לאהבה ולהודות שבעתים, לזה הנותן עין על עניניו, ושולח לו עזר, ואיננו חושש לנזק נפשו. ואשר לזאת, מי שמכחש בטבע אלהות במשיח המכפר עלינו, אין לו אות בטוח על חסד אלהים, ואין לו במה להתפעל הרבה מאד מגבורת חסדו.

ובדעת הזאת אנחנו מוצאים בכתבי הקודש. ודבר תוכחה אשר ספר ברית החדשה יענה בפני האדם, וימצא בו את אשמתו כמינות וכפירה, הלא הוא, לא בכחשו באלהיו, כי אם „בכחשו באלהיו אשר

קנהו" כי המכחש בקנין המשיח אשר קנה בדמו, הוא חומם נפשו; יען כי הוא מכחש בעקר אשר בו לבדו ישיג לאהבה את אלהי האהבה.

ושוד כבר הודעתי נאמנה, כי יי אלהים בבואו ממעון קדשו לחוש לטובת עם ישראל, ובהרבות את אותותיו לפדותם מיד צר, הוא משך לבם לאהבתו; ולאות לנו כי האהבה הזאת עלתה וצמחה משורש חסדו הגדול, נמצא בשיר תשועתם אשר שרו על שפת הים, לאמר: אשירה ליי כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים עוי וזמרת יה ויהי לי לישועה: וכמו כן ישוע המשיח משך לב תלמידיו באהבה גדולה וחזקה, בהקריבו את נפשו ודמו, לפדותם מעבדות השטן ומרוח הצר הצורר אותם. בני ישראל נשאו עול כבד במצרים, ובסבלותם הקשה עיפה נפשם, ולא יכלו לעמוד עוד, על כן נמשכו לאהבה את יי אלהיהם המוציאם מכור הברזל. וכמו כן כל מאמין נשא עול החטא על צוארו, ולא יכול לעמוד עוד כי עיפה נפשו מכח הסבל, על כן נמשך לאהבה את משיחו המוציאו מתחת סבלות חטאו. ולאות לנו, כי בני אמונים דבקה נפשם במשיחם, ונמשכו לאהבתו, עקב כי נתן את נפשו בערם, הלא נמצא בספר ברית החדשה גלוי וברור יותר מאשר אהבו היהודים את אלהים בפדות מצרים. כמו שנאמר מפי אחד „אהבת המשיח תאלץ אותנו" כאלו יגיד, שדמו דופק בעורקיו מאהבת ישוע. ונאמר עוד מפי אחר, מדי דברו אל משיחיים הראשונים „אוהבים אתם את המשיח, אף כי לא ראיתם אותו; ובאמונת לבכם ולא במראה עיניכם, תשמחו בו בעוז והדר, ומשוש אשר לא יסופר." וספרי הקדש דורשים

מיד בני האדם, למלאות כל חובתם באהבת לבם למשיחם, ככתוב „וכל אשר תעשו, עשו העשון בכל לבבכם, כמו לפני אלהים ולא לפני אנשים, בדעתכם כי מאת יי תקחו גמול ירושתכם; כי עובדים אתם את משיח אדוניכם.“ והתבונן נא בינה — המשיחיים האלה, בכל אשר עשו, ובכל אשר הגידו, ובכל אשר הרגישו, התעוררו באהבת המשיח. אהבת ישוע היתה חית נפשם, ונשמת רוחם, וכל מעינם בו.

וראה נא עתה, אם אלהים לא שכן ולא אוה למושב לו באיש ישוע המשיח; כי אם היה אדם או מלאך שלוח מאת האלהים, לפדות את בני ההבל מחטאם ומאשמתם; ולפי מערכת הדברים ועדות ספרי הקדש, עשה ישוע הכל כנאות, וגם הצליח ומשך לב כל מאמיניו לאהבתו, כאשר כבר נמשכו אחריו כל השליחים ומשיחיים הראשונים, וכולם בחרו לתת לו ראשית אהבתם וחמדת לבבם, ועשוהו לראש ולמלך עליהם, ובלתו לא ירים איש את ידו ואת רגלו — והנה נא אם אמת הדבר, כי לא נלוה אלהים עם ישוע המשיח; יצא לנו מזה, כי לקח לו ישוע עצה וגם הצליח, למשוך לב האדם אליו, והיה אך קיר מבדיל בין האדם ובין אלהיו, אשר לו לבדו יאתה ראשית אהבת האדם ועבודתו; ואלהים אשר נטה ידו עם העצה הזאת, הוא כאלו הסכים שיאהב האדם את המשיח, ויעבוד את היצור הזה על פני היוצר, אשר הוא לבדו אלהי עולם ברוך שמו. —

אך יש אומרים: יען כי ברצון אלהים ופקודתו, הורה המשיח את דרך האמת והתענה בגללנו, על כן יש לנו לאהבה את יי בכל הטוב שעשה לנו המשיח. אכן

התשובה בצדה: הלא הדבר הזה נמנע! כי מי יאהב את אחד חלף הטוב שעשה אחר בעדו? ואין אנחנו יכולים לאהוב איזה אחד חלף העמל והעוני הנתון בפדות נפשנו, בלתי אם האחד הזה הוא לבדו הוא אשר נשא כל אלה בנדבת לבו. כי החסד והרחמים אשר יעשה לנו איש בעוד הוא נושא נזק לעצמו, הוא אשר יעורר מקור אהבתנו, ואהבתנו לא תתעורר לאיש זר, כי אם לזה אשר נשא הנזק; יען כי הנזק לבדו, הוא אשר יפתח סגור לב אהבתנו.

אולם בעלי ריבנו מוסיפים ואומרים: המשיח הוא בא במלאכות אלהים למלא רצונו ולא רצון נפשו; ועל כן יש לנו להודות ולאהוב את אלהים לבדו, תחת מה שעשה המשיח בעדנו. ואנחנו נוסיף ונענה: אם רצה אלהים, כי המשיח יצור כפיו יבוא לעולם, ועל ידי עניו ומותו יושיע את החטאים — אין לנו לאהוב את המשיח, אחרי אשר לא עשה דבר מעצמו, כי אם בפקודת אלהיו, והוא בנפשו לא נכמרו רחמיו עלינו, ומה יש לו צדקה עוד; ואין אנחנו יכולים לאהוב את יי, אחרי אשר לא נשא בעצמו איזה נזק ותלאה. ועוד, אם שליט אחד יצוה על איש צדיק ונקי, להתענות בעד אחרים, למען יהיה השליט אהוב בעיני זולתו, הלא השליט הזה איננו שוה לאהבה. ואם אלהים צוה לישוע המשיח יצור ידו, להתענות למען לקנות לו אהבה בהתענותו — הלא מעשה כזה לא יעיר אהבה בלבנו לקראת אלהים; כי אם חמלה בצרת המשיח, ונפשנו תקוץ מפני אלהים. ולעולם לא יבוא אלהים להיות אהוב, ולא המשיח, ולא איזה אחר, חלף החסד הנעשה להנתונים בצרה בנזק עצמו, בלתי

אם יהיה הוא לבדו עושה החסד ונושא הנזק בנדבת לבו. וגם אין כל זכות וצדקה לאחר, כי אם לאחד זה אשר דרש טובת זולתו בשכוח טובת עצמו. ולזאת איפה משפט חרוץ הוא ונאמן: אם נאמר כי המשיח היה אך יצור, כאחד היצורים — תחתונים או עליונים — ואלהים לא נלוה עמו; וגם הוא רצה במעשה המשיח להושיע לחטאים, הלא יהיה כל זה כאלו רצה אלהים בעצה להמרות עיני ממשלתו; יען כי המשיח במעשיו משך לב אהבת האדם אליו כגואל הנפש, ולקח לו החלק והנחלה אשר יאתה ליי לבדו. אמנם לאות לנו, כי ישוע המשיח חשב בלבו למשוך אהבת האדם אליו במותו על העץ, יגיד לנו בפיו לאמר „ואני בהנשאי מן הארץ אמשוך כל אדם אלי: וכזה דבר להגיד באיזה מות ימות" ובמאמר הזה יוצא הדבר מפורש, שמעשה החסד ונזק עצמו הנמצא במותו על העץ, הוא הדבר אשר ימשוך אהבת האדם, וגם ימשוך אהבה זו לנפשו, כגואל הנותן חייו בעד גאולתו. אך אמנם כי ירצה יי בעצה כזאת אשר היא כמרד בממשלתו, וכי גם המשיח יבצע את המזמה ההיא — הוא דבר זר ונמנע מאד; ולכן הוא דבר אשר אין לו שחר.

אך אם אלהים ואדם היו לאחדים בתורת המשיח ובמעשי ידיו — אם „אלהים היה במשיח" (מושך אהבת האדם אליו, או) „לבעבור יתרצה אליו העולם" — אם המשיח בהנשאו מן הארץ, כאשר נשא משה את השרף במדבר, מלא את דברו ומשך לב כל מאמיניו אליו — ובעלותו, כפרצוף השני בשלשת הפרצופים, שב ועלה לחיק אלהים — הנה אז עשה הכל

כנאות; כי בהיותו בארץ קשר בו חבל אהבת האדם, ואחרי כן עלה והדביק ראש החבל בחיק אבי עד, אשר משם לא יכרת עוד לנצח. ובדרך זה בנה את הנהרסות, ואהבת נפש האדם שבה ועלתה לביח אביה הוא אלהיה ויוצרה, אשר לו לבדו יאתה ראשית האהבה. מה גדלה תכונת אלהים ומה רב טובו! מי יחקור האורך והרוחב והעומק והרום אשר במערכת הישועה הנפלאה הזאת! „הנה נשגב ממנו סוד דרך אלוה. אלהים נגלה בבשר, ונצדק ברוח, ונראה למלאכים, הוגד לגוים, ויאָמן בעולם, ועלה אל הכבוד" לך יי היושב על הכסא ואל השה, הברכה והכבוד הממשלה והגבורה לעולמי עולמים אמן ואמן!

פרק ששה עשר

על דבר השלטון אשר אמונת המשיח תחזיק על נטית הלב וכחות הנפש.

כבר הוכחנו כי אֵל המושיע בלקח פיו ובזבח סליחתו, ימשוך על ידי אמונה את לב האדם לאהבתו. ועתה נחקור נא: מה היא הפעולה אשר אמונת המשיח ואהבתו, תפעל על נטית האדם, ורעיון דעתו, ויצר מחשבת לבו, ודרכי חייו? האם תשיג אמונה במשיח־יי ואיש מכאובות, לעורר כחות הנפש, ולהדריכן במישרים ובנעימות?

א שלטון אמונת המשיח על נטית הנפש.

בהתפעל הנטיה באדם, כל הנפש תתפעל עד היסוד בה. במלת נטיה כונתי על חמדת הלב ותשוקה הפנימית, אשר תפעל על בחירת הרצון לטוב ולרע. ראש ההבדל בין תכונת רוח ורוח תלוי בנטיתם. כל רוח השוקד תמיד באהבתו את החטא, ובשנאתו את הקדש, הוא רוח שֵׁד; ואין הבדל בין שהוא בעולם העובר או בעולם הנצחי, בין שהוא שוכן בבית החומר או ערום מבלי גוף. וכל רוח השוקד תמיד באהבתו את הקדש, הוא רוח נדיבה בכל מקום ובכל מצב שהוא. רוח שד או רוח רע, הוא הרודף תמיד אחרי תענוגיו בעשותו רעה; ורוח קדוש או רוח נדיבה, איננו מוצא תענוגיו כי אם בעשותו טוב. ולכן איפה כל דבר הפועל על נטית האדם, הוא פועל על עצם תכונת נפשו. ואשר לזאת השאלה גדולה ונכבדה: מה היא הפעולה אשר אמונה במשיח הפעל על נטית האדם?

והתשובה לשאלה הזאת איננה עמוקה ממנו. ונראה נא, האם ישוע המשיח הוא קדוש? כל הקהל בארצות המשיחיים, בין שהם מאמינים בלב שלם או לא, עונים פה אחד ואומרים: הן. והנה ידוע כי אהבה לעצם קדוש היה תהיה לשטן לכל טומאה בלב. וקדושה לא תשכון בחיק אחד עם החטא, כי מלחמה ואיבה בין שניהם תמיד. והנפש לא תוכל לאהוב עצם קדוש ולעשות דברים, אשר היא יודעת היטב, שהם למורת רוח האהוב ולגועל נפשו. ואהבת הקדושה לפי טבעה, תוליד שנאה ואיבה לחטא. והאהבה הלא היא מלאות משמרת התורה, וחטא הוא מעל בתורה; ולכן בעוד שהנפש מלאה אהבה טהורה למשיח, אין מקום נשאר בלב לפעולת החטא.

כאשר נפש האדם קשורה בנפש אחרת, וביחוד, אם נפש האחרת כולה מחמדים, ונקיה בתכונתה כעצם השמים לטוהר, האדם ההוא מואס בכל דבר אשר יהיה לפגול בעיני הנפש הזאת הדבוקה באהבתו. ואין דבר אשר יתן את החוטא להנחם ולהתעצב אל לבו, יותר מאשר יראה, כי חטאתו נהפכה לידיד נפשו ליגון ואנחה.

והנה יסופר על זעלאָיקוס Zeleucus מלך לוקרי Locri היא ממלכת קדומים, כי הוא נתן חק אחד, ואם יעבור איש עליו, אחת דתו לנקור שתי עיניו. ואחרי כן הלך אחד מבניו ועבר על החק ההוא. והמלך אהב את בנו, וגם הוקיר את החק אשר חקק בצדק, והעונש אשר שת בצדו. וישלח ויקרא לבנו, ויצו, וינקרו אחת מעיניו; אך למען עשות חסד לבנו אשר אהב, ולהראות כי חוקו

חק עולם ולא יעבור, נקר הוא אחת מעיני עצמו, תחת עין בנו השנית. ואמנם אנחנו לא נביא פה ענין כזה לדוגמא גמורה מכל צד, כי אם להראות מה שורש דבר נמצא במעשה כזה, אשר צדק וחסד נפגשו בו יחדיו. כי אמנם ברור הוא לפי הטבע, שמעשה הזה יוציא שתי פעולות. פעולה אחת נוגעת לכל עבדי המלך, כי הם כולם יתפעלו ויראו כי דת מלכם עומדת בתקפה ואין להשיב; וגם המלך בנפשו איננו נועז לשנותה. והרושם הזה יהיה יותר חזק בלבם, מאשר צוה המלך לנקר שתי עיני בנו; יען כי בזה ראו כולם עין בעין, אהבת המלך לבנו, ויקרת תורתו בלבבו. אלו נתן את בנו להמלט, היו אומרים בני ארצו, כי לא יחשוב ערך תורתו גדול למאד; ואלו צוה לעשות לבנו כדי משפטו, והוא בעצמו לא נשא חלק בעונשו, היו אומרים, כי אין בלבבו אהבה גדולה לבנו. ואמנם המלך בהיותו המחוקק בעצמו, היה לאל ידו לסלוח לבנו, מבלי להעכירו תחת שבט המשפט, ומבלי לשאת בנפשו חלק בעונש; ומפני זה כל לב יראה ויבין, כי מעשה המלך היה ברצון ולא באונס. ואות צדק וחסד כמוהו, בהקימו משפט תורתו, ובהושיעו לבנו בנזק המלך, ימלא כל לב יראה וכבוד מפני עוז רוח המחוקק ומפני קדושת תורתו.

אך פעולה גדולה מזאת ונצחת, תמצא בלב הבן אשר הפריע את החק. מדי יראה את אביו שתום העין, ויזכור כי הוא נשא עונש חטאו, כן יוסף אהבה לאביו, וכן ירכה לתת יקר לתורתו, וזכר עונו יהיה לו לגועל נפש. ובכל רגשותיו יתן עוז למלכו, ובלבבו יכנע מפני דבר תורתו, ונפשו תקוץ בכל מחשבת און.

והנה נא עצם פעולה כזאת, נחוצה תמיד בתת סליחה לפושעים, בעוד צדק ומשפט שומרים את תפקידם. אלו הידה מקום כושר בשער המשפט, לתת סליחה לפושעים, ובסליחה זאת ישובו הפושעים והיה להם לב אחר, ויחלו לאהוב את התורה אשר פשעו בה, ולשנוא את הפשע אשר עשו, וגם לשנוא את נפשם תחת אשר עוו וסרו מדרך הטוב, ורוח חדשה תתעורר בקרבם, לשמור כל חוקי המדינה באמונה ובלב שלם — אלו יצאה תכלית כזאת על ידי הסליחה לבדה, אז הסליחה היתה דים; יען כי כחה רב לה להמיר נטית הפושעים מרע לטוב, ולעשותם ישרים וצדיקים, תחת היותם מלפנים פושעים ובוגדים. אך מעולם לא היה ולא יהיה מקום כושר כזה בשער המשפט. ומשפט הכושר נמצא רק בשער המלך ועלאָיקום המחוקק האב, בנשאו עונש החטא בעצמו; וגם נמצא כן בשער המלך השופט כל הארץ, בהסגירו את ישוע המשיח לכפר על נפשותינו. כמו שאמר הנביא „והוא מחולל מפשעינו מדוכאָ מעונותינו" והשליח יאמר „והוא נשא את חטאתינו בנפשו על העץ" וישוע יענה ויאמר „גויתי זאת הנשברת בעדכם" והנה נא שתי פעולות תצאנה, בהקריב המשיח את נפשו באהבתו ובחמלתו. פעולה אחת תמצא בלב המאמין אשר חטאתו לנגדו תמיד. מדי יראה בעין אמונתו, כי משיח יי נשא הזעף והקלון והצלב, למען היות קרבן על אשמתו, כן יוסף לאהוב את משיחו וגואלו זה; וכן ירבה לשנוא חטא עצמו וחטא אחרים, אשר היה הנסבה בצרת מלכו. ופעולה השנית תמצא בלב כל היצורים הקדושים הנמצאים בעולם. כי אם ידעו שמשיח יי נגזר מארץ

חיים, למען הקם משפט התורה, ולפדות את החטאים, הלא ירעדון ויפחדון יותר מפני כס משפט העליון, וישקצו ויתעבו יותר כל חטא ומעל. ובדרך זה ההפעל יתפעלו כל מאמיני המשיח, וגם יצורים הקדושים יחדיו בכל העולם. המאמינים יחרדו וישובו לשמוע בקול יי ולהתהלך בקדש ובצדקה; ויצורים הקדושים ימצאו עוז ותוקף לשמור ברית שלומם את אדוניהם.

וכדעת הזאת אנחנו מוצאים בדברי השליח „כי את אשר לא שתה התורה מבלי יכולת ידה אל החומר, שת אלהים בשלחו את בנו, בדמות חומר החטא, ובעבור החטא, והחרים את החטא בחומר" הרצון בזה כי התורה אף שיש בידה להורות לאדם מה רע ומר החטא, בכל זאת אין בידה להמיר את הלב לשנוא ולתעב את החטא; אך המשיח בבואו בחומר גוף האדם החוטא, ובמותו בעבור החטא, הוא שפך רוח חדש בקרב האדם המאמין, עד אשר יתעורר לבער ולהחרים כל חטא ועון מקרב לבו ובשרו.

הרגשה פנימית לא תתודע לחוץ על פי השכל, ולא על פי המצוה. ולקח איזה חכמה או ספר התורה, לא יעביר הרגשות המחוקק מלבו אל לב זולתו. אך הרגשות הרוחניות להשם יתברך, התודעו בעולם על ידי זבח המשיח; והודעה זו עוררה והניעה את הרגשות לב האדם, עד אשר נהפכו להיות דומות להרגשות העליונות — לסור ולהרחיק מכל עון, תועבת יי אשר שנא — אשרי אמונה כזאת! כי כעוד יזקק בה האדם את לבבו, תמלאהו שפעת חן ואהבה, ותכוננהו לקבל קדושתו העליונה.

ב שלטון אמונת המשיח על הגיון הלב או רעיון דעת המאמינים.

איש השוקד בחצרי השכל והגות לבו תבונות, הוא ימצא את עצמו נכון להתבונן היטב בדבר זה אשר הוכחתי: שרעיון דעת האדם מתנהל על פי רסן אמונתו. רעיון הדעת הוא העליון בין חושי הנפש, או השליט והמשביר לכל כחות הנפש; והשליט הזה לא יעשה דבר כי אם על פי רוח אמונה, כי היא תמשול בו. משפט לב האדם דבוק תמיד ברוח אמונתו, ישנה את טעמו בשנותה, ירד ברדתה, ויעלה בעלותה. ויען כי כן עשה יי את הנפש, כי אהבתה ודעתה מתפעלות ומתנהלות על פי האמונה, וכי גם טהרת האהבה וכשרון הדעת ושקידת כל כחותיה, תלויות במה שיאמין האדם; — ואם כן הדבר, מי לא יכיר ויודה, כי אבן אמונה אשר ירה המשיח להיות לראש פנה בהיכל דתו, היא לברה השורש והיסוד הגדול, המחזיק כל כחות הנפש על משמרתן ושקידתן בנחת ושלום ואושר רב.

וכבר הקדמתי לדבר, כי פרי הנחמד והטוב הזה, לא יעלה ולא יצלח, כי אם משורש אמונת אמת, ולא מאמונת שקר; וגם השכל יורה כן, כי הלילה להבוא לעשות כן את הנפש, להתנהל כל כחותיה על פי אמונה, ואמונת שקר גם היא תשיג לתת חיים ואושר לכחות האלה. מחשבה כזאת זרה היא לעין השכל, ופניה יענו בה כי אָון בקרבה. ולכן כאשר נתור למצוא הפתרון לשאלה הידועה „מה היא האמת?" התשובה היא, כי לפי מה שנוגע לאושר חיי האדם, עלינו לראות מה אלה הדברים הפועלים על נטית האדם וכחות נפשו, ואמונה כזו אשר

ישׂבידה לעורר את הכחות האלה ולהעמידן על דרך טוב, הלא היא האמת.

ועתה נבוא לענינו: מה פעולה מוצאת ברעיון דעת המאמינים במשיח, כאשר הוא בטבע אלוהותו, ובלקח פיו, ובדם זבחו?

התשובה נקלה להבין — כל אלה המאמינים במשיח שהוא מורה שלוח משמים, וכל דבריו דברי אלהים, אמונתם זאת תפעל על רעיון דעתם, עד אשר רעיון דעתם יוכיחם על פניהם תמיד אם יחטאו ולא יעשו כל מעשיהם כמעשי ישוע. כי ברגע אשר האדם יכיר ויאמין במשיח כי הוא המורה משמים, ברגע זה ישפוט רעיון דעתו, כי כל דבריו ומעשיו אשר עשה למופת לנו, כולם מוטלים עלינו לשמרם ולעשותם. ולא לבד יראה המאמין בעין שכלו, שכל דברי המשיח ומעשיו נובעים ממקור האמת, כי אם גם יחשבם כתורה וכמצוה הנתונים מאל עליון, אשר לו המשפט לתת דת לנפש יצוריו. ואחרי כי אמונה במשיח תנהל את רעיון הדעת בדרך מצותיו ועלילותיו, נותר עלינו לשאול: האם יש במעשי המשיח ומצותיו, תורה שלמה להנהגת האדם לפני אלהים ואנשים? והחקירה הזאת כבר הובאה בפרק אחר, והוכחנו כי כל האנשים, בין שהם מאמינים או לא, מודים פה אחד כי הדרך אשר התהלך בו המשיח לפני אלהים ואדם, היה שלם ותמים. ואם כן הדבר, יסתעף מזה, כי כל אלה המקבלים אותו כמלכם ומחוקקם, ימצאו בו מנהל שלם לרעיון דעתם, ואור תמים לנתיבתם.

ועוד, כמו שידיעת האדם מה חובתו, תאיר את רעיון לבו; והידיעה שדבר חובתו הוא דבר מצות

אלהים, הוסיף לו האזהרה לעשות מה שמוטל עליו; כן הוא הדבר עם האמונה בדם כופר המשיח, כי כחה רב לה יתר מאד להגדיל את האזהרה הזאת. יש שני אנשים היודעים יחדיו מה חובתם, אך אחד ירגיש יותר מן השני, כח האזהרה למלאות את חובתו; ולכן כל דבר המוסיף כח האזהרה, הוא מוסיף כח ברעיון הלב, וכן יתאמץ האדם ביתר עוז למלאות כל חובתו לפי התורה והמצוה.

ודם כופר המשיח כחו רב לו להגדיל את האזהרה בנפש המאמנת; יען כי יעורר אותה להכיר גמול החסד ולאחוז בתקוה טובה. כי זכרון החסד יתן כח גדול בלב אשר אין למעלה ממנו. אם האדם יחדל מעשות את חובתו, לבו יכהו על זה; אך אם יחדל מעשות את חובתו להמרות עיני מיטיבו הגדול, הלא לבו יכהו כפלים. ואם המיטיב הגדול הוא בעצמו נותן התורה והמצוה, לב החוטא יענה בו אשמתו, לא מפני החטא לבדו, כי אם גם על אשר איננו מכיר טובה למיטיבו. — ועל דבר התקוה טובה— **אם** אחד זה אשר נכון לשמוע לו, מלבד אשר גמל חסדו עלינו, עוד יש בידו למלאות כל תקותינו בימים העתידים, הלא כח האזהרה הולך וחזק. כל הממאן לשמוע בקול זה אשר נכון לסור למשמעתו, חטא הוא; ואם פי המצוה הוא זה המיטיב לנו בנזק נפשו, כל הממאן לשמוע לו איננו מכיר טובה נוסף על חטאו; ואם המיטיב הזה לבדו הוא אשר יכול למלאות כל תקותינו לטובה, הלא הממרה בו מוסיף פחזות על חטאו, מלבד אשר לא הכיר טובה. ובכן לפי זה, כל המאמין בישוע המשיח, מדי יעבור על אחת המצות, רעיון לבו יכהו בשוט

המשולש, כחוטא, וכבלי מכיר טובה, וכפוחז; והבא למלאות אחרי דברי הגואל, ימצא תוקף בשלשתם, כי יתאזר לעשות את חובתו, ולהכיר גמול למיטיבו, ולאחוז בתקוה טובה.

ועוד נשאר דבר אחד — רעיון הלב ישפוט, כי עלינו להשיב גמול לפי ערך הטובה אשר קבלנו. אם נדיב אחד השליך נפשו מנגד, ונשא נזק גדול למען היטיב לנו, הלא הכרת הגמול תאלף אותנו בכל עוז לעשות רצון הנדיב, ולשמור כל דבריו. ורעיון לבנו ישפוט, כי יאות לנו להכיר טובה בד בבד, עם ערך הנזק והתלאה אשר נשא הנדיב ההוא בעדנו. אם יפזר איש שקל כסף, או יעמול שעה אחת למענינו, הכרת הטובה ההיא איננה גדולה בלבנו; אף שגם היא איננה נקלה — אך אם יתן איש את נפשו, ועבר בים צרה, למען החיות את נפשנו, כל לב ורוח יכירו טובה בזאת. ואם מקבל טובה גדולה כמוה, ישכח אחרי כן, ולא יחוש להשיב גמול בכל נפשו ומאדו לאוהבו זה אשר כן גמל עליו, הלא איש כזה יהיה בעיני כל, כאחד הרקים והפוחזים.

וכן הוא הדבר עם כל מאמין בישוע המשיח. כי מלבד אשר רעיון דעתו ימצא בו את אור השלם לנתיבתו, יתאזר ויתגבר מכל צד לצאת ידי חובתו. המשיח הנהו מהוקק האלהים, לכן נכון לשמוע בקולו. אך הוא המיטיב לנו, לכן הכרת הטובה חזקה עלינו לסור למשמעתו. אבל אחרי אשר הוא נתן גם את נפשו וכל כבודו בעדנו, הלא עלינו לעשות גם כן כמוהו, ולתת כל אשר לנו למען שמו. כמו שנאמר מפי השליח „הוא מת בעד כולם, למען כולם יחיו לא לנפשם, כי אם לנפשו אשר מת בעדם וחי.“ ונוסף על כל אלה, כל תקותנו בכל עתידותינו קשורה

במושיע זה, אשר יאות לנו מצד הדין והחסד לשמוע לו ולאהוב אותו. ובכן איפה לפי זה, אמונה שלמה במשיח, תפעל על רעיון דעת האדם, להיות שלם מכל צד; כי היא תנחה אותו ותעוררהו, ותורה לו מה רבה חובתו, לעשות כתורה וכמצוה.

ג שלטון אמונת המשיח על יצר המחשבה.

בקרב פעולות הלב, יש אחת מהן גדולה לרוע מאד, אף שהיא מתנכרה, ואדם דש בעקבו — הלא הוא יצר המחשבה אשר רק רע כל היום. אנשים רבים יבלו ימיהם במחשבות שוא ותפל, ויחזו משאות שוא ומדוחים, לא להועיל למו כי אם למוקש לנפשם. רוחם יגביה עוף על כנף דמיונם, רצוא ושוב מהוהו לבוהו, ויראו נפלאות אשר לא היו ולא נבראו, וייגעו בדי ריק, ובדי עמל ואון יעפו. אלה המה האנשים אשר יבלו עתותם, ויחלמו חלומות ביום כמו על משכבם בלילה. בני עולם הזה, הוזים והוגים בשם גדול בעונג ובעושר; ואלה אשר רוח אמונה ונדיבה בקרבם, יחלמו לאסוף להם הון, ולפזר לעניים ולעבודת הקדש, או לעשות דברים אחרים טובים או רעים, כפי אשר תהיה יד הדמיון עליהם. ולמען באר הדבר היטב, נתבונן נא במראה אדם כזה — נער אחד בשבתו על מלאכתו בדומיה, עף במועף דמיונו, וחזה מסבות מתהפכות, עד אשר בא אל נחלה גדולה וירש לו הון עתק. ואחרי כן חשב כי לו ארמון גדול, מעוטר בגנות ופרדסים, עושים פרי טוב ומשמחי לב ונפש. והרבה לו סוס ורכב, כולם מצוינים וכלילי יופי, גם בני בית אסף לו הרבה מאד, יקירי אמונה בחורי חמד, וכל תענוגות בני אדם שדה ושדות — וכן עלה בדמיונו

ממעלה למעלה עד אשר הוא רם ונשא בעיני כל, ויושב עם נדיבי ארץ, וכולם נותנים לו כבוד והדר, ושמעו הולך בכל המדינות. כדברים האלה חשב בעל החלומות הלזה משעה לשעה, ואסף רוח בחפניו מדי יום ביום.

והנה איש כזה, תחת תתו את לבו למחשבות טובות ומועילות, הוא יושב „ובונה מגדלים באויר" זמן גדול יתור ויחפש בלבו איך יצבור אוצרות כסף להתעשר, ואחרי כן ישנה באולתו לחשוב איך יוציא את הכסף מאוצרו. אפס כי מחשבות כאלה אין בהן עולה ופשע, אם נשקול אותן לעומת מחשבות רעות מאלה, אשר רבים אחרים יהגו בלבבם. המתערבים בדברי המדינה, והמהגודדים בדברי ריב ומדון, חורשים כל היום מחשבת נצחונם על אנשי ריבם. ורודפי תענוגים, נשים ואנשים, מתיפים בדמיונם, וכובשים הכל מבית ומבחוץ. ואלה אשר לבם זונה ואשם, לא יפנו למחשבות זכות ומועילות, כי אם יזנו בשרירות לבם הרע, לטמא את נפשם ברוח זנונים ועגבים. ולא לבד קלי עולם ומתי און כאלה, כי אם גם קדושי ישוע ובני בית אמונה, יפלו לפעמים ברשת מחשבה זרה. והם אף כי לא יעיזו להתמכר במחשבתם ליצר רע ובליעל, כזרע מרעים אשר ללא אלהים; בכל זאת גם המה יתעו בהגיון שוא, וירדפו אחרי רוח אשר הבל הוא ואין מועיל. וגם יעשו כזאת בעת אשר נכון היה להם להתבונן בדברי אמת אשר יש בם לטהר ולקדש את הלב. בהתאסף העם לעבודת אל, רבים מהם מדי יכרעו על ברכם, ויסגרו עיניהם כמתפללים לפני אלהיהם, יהתלו בו בלבם; כי ישוטטו ברוחם הנה והנה, ונפשם תחזה להם מהתלות ודברי און. בשפתיהם

יכבדו אלהי הכבוד, וברוחם יחבקו הבל ועצבים.

ואין אומרים אנחנו כי פעולת המחשבה היא רעה ממקורה. הפעולה הזאת היא אחת מפעולות הגדולות והנכבדות בנפש. והלא דבר הוא! כי הנפש יודעת להמציא לעיניה, כל מחזה נחמד ונעים, אשר כליל הוא בהדרו ומלא חן ועונג, ומבלי כל מום וחסרון הנמצא על פני יצורי האדמה. וכח זה בנפש יעיד על יקר ערכה, ואולי גם על חיי עתידותיה. כאשר יצר הלב שוקד לתאר לו כל יופי והדר בתולדות הטבע, או כאשר ישוט לאסוף לו אמרי חן ודברי צחות, ולחלקם בחרוזים על פי משקל השיר אשר כולו ממתקים, הלא מלאכה כזאת תרומם את הרוח, וכאלו תביא „תפוחי זהב במשכיות כסף" לעיני הנפש. כי יצר האדם יודע טוב ורע, ויש בידו לטמא ולחלל, או לרומם ולזקק מחשבות לבו. ועל כן שאלה גדולה היא: באיזה דרך יעצרו יצרי הלב, לבלי יוסיפו להרע ולהשחית, כי אם להאציל רוח צח וטהור, לרומם ולזקק את הנפש? היש באמונת המשיח למנוע את הנפש, מנטות אחרי משכיות הלבב היפות וסרות טעם כאלה —

„אֵלֶּה הַפִּרְטוֹת עַל־פִּי נָבֶל,
לְעַוֵּל יוֹשֶׁר וְלְיַשֵּׁר עָוֶל;
וּבְקֶסֶם הַשִּׁיר כְּיֵין תַּרְעֵלָה,
יוֹצִיאוּ מִיָּקָרָה נֶפֶשׁ וּוֹלֵלָה,

עַד אֵשׁ הַתַּאֲוָה מִתְלַקַּחַת
וְקֶרֶב וּכְלָיוֹת רֻתְּחוּ כַּמִּרְקַחַת;
וְאַהֲבָה וְחָכְמָה בַּלֵּב וָטֶחַ,
נִכְמְרוּ כַּתַּנּוּר מִזַּלְעֲפוֹת רוּחַ?"

כאשר רוח הדעת צרוף ומזוקק, הוא לא יתן את יצרי הלב לסלף דרכם; וכאשר נטית הנפש ישרה ונכוחה לא תמצא נחת במחשבות לא טהורות. ולזאת ימצא המאמין את דעתו הצרופה ונטיתו הנכוחה, כעוזרים שנים לעצור במחשבות לבו. אך נוסף על זה, יש כח באמונת המשיח לכבוש את מחשבות הזרות, כי כל דבר היקר והנחמד בעיני האדם, ימלא כל ירכתי לבו, ויגרש כל מחשבה אחרת. כמו חברת מרעים הנדברים יחדיו איש אל אחיו על דברים שונים, ובבוא איש אחד יקר ונכבד ביניהם, ופתח פיו בדבר גדול הנוגע לכולם, כל דברים האחרים נופלים מפיהם ונשכחים, ויטו אזנם ולבם לשמוע לדבר הגדול ההוא כראשית חפצם; כן בהראות פני משיח הנצלב בחדר הנפש, כל כחות הנפש יעמדו ויכרעו בדומיה, ואף בנות המחשבה האוהבות לעוף, תרפינה כנפיהן ומכסות את גויתיהנה, להשתחות לרגלי עמנואל. כי כאשר ישים האדם עינו ולבו לצלב המשיח, ויתבונן בחסדו הגדול ובדמו השפוך להיות לכופר על נפשו, אז תחרד כל מחשבה זרה ותשוב להכנע ולקחת מוסר. ופאול השליח בדעתו את הצלב כי גבורתו גדולה להכניע כל דבר תהפוכות ומזמה רעה, פתח פיו בדברי חן וטעם לאמר כי כחו גדול „להפיל כל מזמה

וכל דבר המתנשא על דעת אלהים, ולצודד כל מחשבה למשיח ולמשמעתו."

וכל איש משיחי יכיר בבחינת נפשו, ויודה בפה מלא, כי ענין זה הוא דבר בפועל ולא שיח תפל. כאשר המחשבה תתע בהבל וריק או בדברי און, אין עצה ואין תחבולה להמיר יצר הרע הזה ביצר טוב ממנו, כי אם בלתי לשאת עין הנפש אל „שה האלהים הנושא חטאת העולם" ורעיון נחמד וקדוש כזה יטאטא במטאטא השמד, כל מחשבת און מבתי הנפש.

כזאת איפה תשיג אמונת ישוע המשיח לצרף ולזקק כל יצר מחשבת הלב.

ד אמונת המשיח ידה חזקה על חיי האדם, והיא תנחנו בדרך כזה אשר יבוא יום, ואור הישע יבקע לכל יושבי תבל.

הנה ברור לנו שבני אדם יש להם כל כשרון והכנה להיטיב זה לזה, ולהאציל ברכה איש על אחיו רק אם ירצו לעשות כן. וחשוב נא, אלו רק אדם אחד היטיב ייטיב לכל זולתו לפי כחו וגבורתו — מי יוכל לערוך ערך הטובות והתנחומים אשר יוכל איש הזה לחלק לחסרי טובה וצמאי נחמה, או ערך הדעת והאור אשר יערה על יושבי חשך וצלמות, או ערך המוסר והתוכחה אשר ישמיע באזני רעים וחטאים? — וחשוב נא עתה, אלו תמצא חברה אחת מחוברת מאנשים כאלה, אשר לא יחושו לפנג את נפשם או להתענג בתענוגי התבל כבני עולם הזה. כי אם יתאמצו כל ימי חייהם, להריק ברכה ושפע הבשורה מסביב להם — אלו רק ירצו האנשים או החברות האלה, לחפש ולחתור כל ימי חייהם, לעשות

נדיבות לאחרים תחת תועלת עצמם — הלא ברור הוא, כי אין מחסור להם כל דבר מיד הבורא; כי הוא נתן להם כל כשרון וכלי חפץ הדרושים לכלות מלאכה כזאת. הם יש להם לב לאהוב איש את עמיתו; והם בעלי שכל ודעת ויכולים ללמוד וללמד; וגם יכולים לנסוע לכל מקום אשר יושבים שם עניי הדעת ואביוני אדם בארץ ומחוץ לארץ; ואם אין כח בנפשם לעשות זאת, הלא יש להם ידים להכין ולשלוח אחרים, צירי רחמים ונדיבות בכל העולם. ועל כן אין ספק לנו שהאדם יש לו כל, ואין מעצור לו להריק מברכת נפשו לכל העולם.

ושנית, הלא מטבע האדם הוא, כל עוד שיוסיף להוציא פעולותיו לטובת אחרים, הוא מעדיף ומתברך בנפשו. כי דבר ידוע הוא מיד הבחינה ומפי הפלוסופיא, שכל כח בנפש מדי יתעורר להוציא פעולתו, כן יתגבר ויעלה בין לטוב ובין לרע. אם יתאמץ רק לטובת עצמו ולרעת אחרים, כן יוסיף להיות פונה לעצמו ומבקש רעת אחרים; ולהפך אם יתאמץ לשכוח את עצמו ולעשות נדיבות, כן יוסיף להיות נדיב לב. הפונה לעצמו הכל מודים כי הוא שורש רע בלב, והשוכח את עצמו למען טובת אחרים הוא שורש טוב, ועומד לעומת השורש הרע ההוא. וכל עוד שיתגדל ויתערה השורש הטוב הזה, כן ישרש ויעקר השורש הרע ההוא. ולכן הוא טוב מאד לפתות כל איש אשר יש לו ברכה בנפשו, שיאציל מברכתו על אחרים, כי זה הוא מפזר ונוסף עוד.

היוצא מזה, כי לא לבד תשובת החטאים וחסרי דעת, ואחרית טובם, תלויה על נדיבים ושוכחי עצמם, אשר יש לאל ידם להאיר עיניהם בדרך אמת ולהדריכם

בנתיב האושר; כי אם גם טובת האנשים אשר יש להם ברכה בביתם, תלויה בהריקם מברכתם לזולתם. והוא שנאמר „טוב לתת מלקחת" כי בפעולה הזאת להיטיב לאחרים, רוח נדיבה תתגבר בנפש, ומפעולת הנדיבות יבוא האושר. בני אדם נכונים תמיד לפזר מהונם למען הרבות הון לנפשם, ובהרבות להם קנינם ורכושם, כן יוסיפו להם כעס ומכאוב. ולכן אין טוב כי אם לפתותם שיפזרו בעד אחרים, ומברכת אחרים יבורכו גם הם.

והנה אין ספק, כי בדור המשיח כל יושבי התבל, חסרה להם ברכת הדת ואמונה טהורה; וגם ברור הוא, כי אחרית הדת הנתונה משמים תהיה לברכה ולאושר לכל יושבי הארץ. ועל כן שלשה דברים אלה גלוים ונכונים לפנינו: (א) דת משמים עתידה להיות לברכה לכל יושבי הארץ. (ב) וכל יושבי הארץ ישיגו ברכה זו, רק אם יחושו להודיע את הדת הזאת איש לאחיו בכל הארץ. (ג) ויסוד הגדול אשר על ידו תתכונן ותגיע הדת לכל קצות הארץ, הוא אם ישליכו המאמינים את נפשם מנגד, ויסירו תענוגיהם ומעדני עצמם, למען הרבות חסדים ונדיבות לאחרים.

והנה ישוע המשיח התאמר לתת דת רוחנית לכל באי עולם, אשר ידה פשוטה לקבל כל יושבי התבל, ולהריק שפע הברכה על כולם; ואת רוח האמונה נפח כנשמת חיים באף הדת הזאת. ולכן יש לנו לשאול: היש ביד אמונת המשיח לנהל את בני האדם בדרך הנכון, ולהאיר עינם ולבם שיהיו נכונים להיטיב איש לאחיו, ולבער כל רוח הפונה לעצמו, ולחוש לשלום החברה ואושר כולם, כפי שלשה עקרים הנזכרים?

א כבר הוכחתי כי עלילות המשיח ומצותיו הן הנה בנר ואור לרעיון הדעת, וכתבנית ומופת לחק האמונה והמעשה. ונראה איפה מה אמר ומה עשה המשיח, לעורר את מאמיניו, למען יטיבו איש לאחיו ויתאחדו לשבת בשלום ובנעימים כאחים יחדיו?

בשורת המשיח יש לה כל תכונה הדרושה להמצא בדת כללית. כי היא נאותה מאד לטבע האדם; לא רק לארץ אחת לבדה או למחלקה אחת מחברת האנשים, כי אם לטבע כל המין, וכל דבריה ברורים ונכוחים, ונשמעים באזני כל עם ולשון. והיא רוחנית בעצם הכונתה, ונקלה לפעול על לב ורוח כל אדם; עד אשר כל מקום הנמצאים שם בעלי דעת, שם קרובה הבשורה להשמע באזניהם על ידי האמונה, להסיר מהם כל טבע רע ונטיה רעה, ולהביא להם אושר ושלום.

כל פקודי ישוע ותורותיו, ערוכים ונכונים מאד לחבר ולקשר כל בני אדם, להיות למשפחה אחת צמודה באהבה ושלום. כי תחת הועבת עבודות זרות לאלהים רבים ושונים, הורה ישוע כי אחד הוא האלהים, אשר לו יאתה עבודה; וגם הורה דרכי אל אחד הזה ומדותיו, במחזה הגדול לעיני העולם — הלא הוא מחזה הצלב — אשר שם שכח את עצמו ברוב רחמיו וחסדיו; והמחזה הזה כחו רב לו למשוך כל עין ולחבר כל לב לנקודה אחת תיכונה, הלא היא נקודת האהבה.

בכל מצותיו להנהגת בני אדם, חשב אותם כאחים בני משפחה אחת, וגם צוה עליהם שגם הם יחשבו זה את זה כמו כן. לא נתן להם רשיון לגמול רעה תחת רעה, כי אם איש אשר קבל את הרעה, עד האלהים

יביא דבר משפטו, כמו לפני אבי המשפחה. וגם אין לאדם לחשוב את זולתו כשונא לו, וגם חדל לא יחדל מהתאמץ בכל עמלו להיטיב לרעהו כל הימים, אם לא שעמלו הושב לחיקו בבוז וקלון, ולא עלה בידו להיטיב לרעהו, כי אם להכביד את לבו.

ב כל זמן חייהם נועד להם להאציל מברכת נפשם על אחרים, אשר נפשם רֵקה ואין כל. ולא כבני עולם הזה המתאבקים בכל מאמצי כחם, לעשות חיל ולהתגבר ולעלות על אחיהם, הם התכוננו להפך, להעלות את כל אחיהם הנופלים מהם בדעת, ולהאיר את עיניהם, למען יתעננו גם הם בכל הטוב והיתרון, אשר ברכם יי.

ופעולתם זאת, להריק תמיד מברכת נפשם על אחרים, להוציא יקר מזולל, ולתת תכונה לאיש בער, פעולתם זאת, אין לה לשבות ולעמוד אחרי הגיעה לקרוביהם או לעמם או ללשון מולדתם; וגם לא התעתדה למכירי טובה או לנשואי פנים לבדם, כי אם אהבתם לאנשים היה תהיה כלב אביהם בשמים, הנותן שמשו להאיר על הצדיקים ועל הרשעים; ומשך עתה כל ימי החיים, ודרך גבולה מקצה הארץ ועד קצה. וכל עוד שאנשים נמצאים חסרי דעת ונבערים מתבונה, כן יוסיפו הם להתאמץ בנדבת לבם, לפתוח עינים עורות ולהיות להם לברכה.

והנה כל משכיל יבין כי לוא נמלאו המצות האלה ככל משפטן וחוקתן, אז ישבות כל ריב ומדון בין איש לאיש ובין עם לעם; ואור הברכה והנדיבות יבקע ויפרוץ לכל רוח, עד אשר כל מוכה עורון יראה אור, וכל טה לבב ימצא דעת בגבורת אמונת המשיח.

ולאשר נחוץ היה כי יתראה שורש המצות האלה לעיני כל, למען יתעוררו האנשים לכחש בנפשם ולמלאות אחריהן — הנה כבר בארנו, שכל אשר יעשה המאמין הוא עושה כרצון ישוע המשיח וכפי חפצו, ולכן יצא ישוע לאמץ נפש תלמידיו ולהגיד להם, כי כל היצורים העניים נחשבים בעיניו כנפשו; והמצות האלה אשר הטיל על אחרים כבר מלא בידו גם הוא לעיני כל. וגם אמר על המצות האלה הנתונות להנהגת החיים, שעל פיהן ישפוט את האדם לפני כס שמים, ועל פיהן יוציא משפט איש ואיש ביום האחרון, אם לחיי עולם או לחרפות ולדראון עולם. והוא שאמר „כי את אשר לא גמלתם עם אחד הצעירים מאחי אלה, לא גמלתם עמדי" ובזה יכלול המשיח את נפשו בין כל אביוני אדם, ויחשוב כל חסד הנעשה להם כאלו נעשה לעצמו. ולכן בכל עת שאהבת המשיח תאלץ את בני אדם, הם ימצאו כי רצונו וחפצו הוא שידאגו ויחושו איש איש לטובת רעהו. וכל אוהבי המשיח והמחילים לחסדו, עבוד יעבדו אותו רק בעשותם טוב לאחרים.

ומלבד זה קים המשיח את המצות האלה בנפשו, ויהי לנו למופת; כי הוא חיה חיי צער ועמל, למען עשות טוב לכל זולתו. ודבר פקודתו לכל איש, לאמר „השלך את נפשך מנגד, שא את צלבך, ולך אחרי" ובכן איפה, בדברי פיו ובכל עלילות ידו, וביחוד בענותו הגדולה לכלול את נפשו בין האביונים, למדו בני אדם לדעת, כי אין הנהגה נכונה ומאושרת, זולתי זאת אשר יש בידה להכין איש ואיש להיות עזר לעמיתו, לקשר ולחבר כל

משפחת האדם באהבה ואחוה, ולעשותם ברכה בקרב הארץ בהיטיב איש לאחיו על ידי אמונת המשיח.

כל אוהבי ישוע ומוקיריו יתאמצו לעשות חפצו, וגם ימצאו עונג לשמוע בקול פקודתו, ופקודתו עליהם, שהיטיב יטיבו לכל היצורים. כל מאמיני ישוע וידידיו יכינו רוח דעתם לפי מצותיו ועלילותיו; ובזה יתכונן רוח דעתם להישיר כל מעגל תהלוכותיהם, עד אשר יבוא יום וכל התבל בשחיתותיה תשאב מים בששון ממעיני הישועה.

היוצא מזה, כי אמונה בישוע המשיח הוכנה וגם נאותה לחזק רוח נדיבה ואהבה בקרב בני אדם, ולאמץ רוח החפץ לשקוד ולעשות טוב לכל בשר, עד אשר בוא יבוא המועד ולא יכזב, כי תמלא הארץ אהבת הבשורה, ולכל בני אדם יהיה אור במושבותם.

פרק שבעה עשר

על דבר תקוני העבודה, סודם ומעלתם.

א תפלה ותחנונים.

כבר התבאר כי תכונות אלהים ומדותיו הנגלות בספרי הקדש, ערוכות ושמורות להוציא פרי טוב בנפש האדם; אך למען יצא פרי נחמד הזה, הצורך הוא כי יושמו דברי אמת אלה בלב האדם ויתאחדו עמו, עד אשר יוחקו בשרשי נפשו. כי דברי אמת הנגלים בכתבי הקדש, הם היסודות לכל הכחות בעולם הרוחני; ומי שידבק בם באמונה, כן יצליחו הם לטהר מקור חיי נפשו ויישירו כל מעגלותיו. וכמו שנכון לחולה לקחת את הסמים בדרך שיצוה עליו הרופא אשר בו בטחה נפשו, כן הצורך לכל מאמין לשים דברי אמת אלה בלבו בדרך כזה שיהיו דבוקים בו למען עשות פרי. והנה תפלה היא העבודה אשר על ידה תעלה הנפש ותחזה בדרכי יי, כי אז תגש ותתבונן במדות אלהים ודרכיו, ולא תשוב משמה עד כי התפעל תתפעל בראותה עושר העליון, ומחסורה שלה; ותשתוקק וגם תתאמץ לדבוק במדותיו יתברך, עד אשר רשומות תשארנה בנפשו.

והתפעלות זאת אשר יתפעל המאמין בתפלתו, יש לה דמיון גדול בהמצאה החדשה והנפלאה דאַגוערעטיפע Daguerreotype. כי במלאכה זו דמות התמונה תעבור דרך זכוכית שקערורית, ותפול על לוח מוכן לקבל את הצורה; כן כבוד פני אלהים יראה בעת התפלה, ויעבור על פני המתפלל אשר מוכן הוא באמונתו לקבל הצורה העליונה. ובזה ישאר צלם אלהים רשום

על פניו. והוא הדרך אשר צלם המשיח נוצר בנפש מאמינים, הלא המה המאמינים אשר נאמר עליהם בכתבי הקדש, כי ימצאו עוז לאור באור זיו העליון.

והנה נזכר במבוא הספר כי נטית האדם אשר הוליכנו לעבודת אל, תהיה לקללה לנפשו, אם עצם הנעבד הוא עצם לא טהור; וכי לא היתה ארוכה למחלה ההיא, כי אם בהגלות עצם טהור וקדוש אשר לו יאתה עבודה ותפלה; ולכן אחרי נגלה יי הצדיק והקדוש ברוב רחמיו לעיני יצוריו, התפלה היא לברכה ולא לקללה לחיים ולא למות.

והתבונן נא בדבר זה הנערך לפי משפט ההגיון — **האדם** בעבדו ידמה להיות בתכונת מדותיו כעצם הנעבד.

אלהי כתבי הקדש הנגלה בישוע המשיח, הוא לבדו צדיק וחסיד ונעלה מכל אלהים.

ולכן לא ישיג האדם להיות צדיק וחסיד, כי אם בעבודה אשר תנחנו להיות דומה בתכונת מדותיו לאלהי כתבי הקדש.

ונוסף לזה, כבר הוכחתי למעלה, כי רק צדקה וחסד יביאו לאדם הצלחתו ואשרו — הוא טובו הגדול הצפון בנפשו; ולכן לא ימצא האדם טובו הגדול, כי אם בעבודה אשר תביאהו להיות דומה בטבעו לצלם אלהים.

היוצא מזה, כי תפלה היא אחת העבודות הגדולות והנפלאות, ועמוד כאחד העמודים אשר אושר האדם תלוי עליו. והשליח ידע והבין סוד הדבר באמרו „ואנחנו כולנו עין בעין מביטים כבוד יי במראה, ומשתנים להמונה ההיא מכבוד אל כבוד כעל פי רוח יי" ולזאת

אנחנו מוצאים בספרי הקדש אזהרה אחרי אזהרה, ופקודה על פקודה, על אדות התפלה; ונשנה כואת במה פעמים מפי אנשי הרוח, וגם מפי בן אלהים אשר עשה כן בעצמו, וגם צוה בפיו, שיתפלל האדם תמיד ביחיד ברבים ובציבור; ונשא משליו להורות, כי יש להתאמץ ולא להתרפות בתפלה בל הימים.

יתרון תשוקה רבה ושקידה עצומה בתפלה.

העושה חסד אין לו להוחיל כי המקבל יכיר לו חסדו, אם לא היה לו כל חפץ לקבלו. כי ישאל עולל פת לחם והוא איננו רעב, ובעוד לא ידע את מחסורו נתן לו אביו את שאלתו, העולל ההוא לא יוכל להוקיר את מתן אביו ולא יודה לו על זה. וכבר התבאר כי כן הוא בטבע הנפש, שלא תוכל להוקיר מתן הנתון לה, ולא תשיב תודה חלף החסד, אם לא ידעה מתחלה מה חסר לה. וכן הוא עם המתחנן בתפלה. אם משים נפשו בשאלתו ולבבו בבקשתו, הוא ישיב תודה ותהלה בכל רוחו ונפשו, בהשיגו משאלות לבו. אפס מבלי תשוקה עזה בלב המתחנן, שם יי לא יכובד בעשותו לו משאלות תחנתו, וגם המקבל לא יראה טובה בברבתו. שם יי לא יכובד, כי המקבל לא ידע מחסורו, ולא יכיר לו גמול הטובה; והמקבל לא יראה טובה בברכתו, כי רוח תודה ותהלה בלב המקבל, הוא לבדו המסבב את ברכה הרוחנית לנפשו; ואין מקום לרוח תודה ותהלה מבלי דעת את המחסור, ומבלי השוקה עזה להשיג את הברכה.

ואם התחנה היא בעד איש אחר, שנים מתברבים בהריק יי את ברכתו בדבר התחנה, האיש אשר התחנה

בעדו, ובעל המתפלל. ואם אלף אנשים יפרשו יחדיו כפם השמימה, להעתיר ליי לנכח איש אחד, אלף האנשים ישימו כבוד ליי, ולבות כולם יתברכו בהעתר להם יי. ובוא יבוא יום וכל צבאי עליון בשמים, וכל קדושי מטה בארץ, כולם יתברכון בהתברך נפש אחת — הוא היום אשר חוטא אחד לבדו אהרון על עפר יקום, ובעמדו במרדו תצא השמועה פתאום בשמים ובארץ, כי נבנע לבו גם הוא, ושב אל יי ונשא עינו לגואלו ומושיעו — הוא היום אשר כל היצורים המחכים והמצפים לתשובת הרשעים כולם, ירונו ויצהלו בגאון יי, וישירו „כבוד ליי ורצון לבני אדם."

היוצא מזה, אין תפלה טובה מבלי תשוקה עזה ושקידה רבה ועצומה בנפש המתפלל; כי לולי זאת, אין מקום לכבד שם יי בעבודת התפלה, ואין מקום לברכה בנפש המקבל. ולפי יסוד זה תמצא כי ישוע הורה תמיד, שיש להשתוקק ולהתאמץ בתפלה בטרם יעשה יי רצון יראיו.*)

יתרון האמונה והבטחון, כמשרתים שנים להעלות התפלה לרצון לפני יי.

כבר הוכרתי כי האמונה היא היסוד והעקר בכל עבודה אשר תעלה לרצון לפני יי. ובטחון הנפש באלהים כי הוא לבדו יתן לה שפע ברכתו הוא בטחון אמת וצדק. כי הלא לא תבוא ברכה רוחנית לאדם כי אם מיי, ולכן נכון עלינו לשום בטחוננו בו לבדו, ולדעת ולהכיר כל זאת בנפשותינו. ומלבד זה, הלא מבלי אמונה ובטחון

---

*) מתיק ה׳—ו׳; לוקס י״ט, ה׳—י׳; וגם י״ח, ט׳—י״ד.

באלהים שהוא לבדו עושה חסד לכל קוראיו, איזה כבוד יוהן לשמו תחת ברכת טובו? — כי אם שני אנשים השתוקקו שוה בשוה לשפע רוחני, ויי נתן להם את שאלתם בשמעו את תפלתם, הלא שניהם כאחד יגילו ויודו לו חסדו. אך אם אחד חשב כי משאלות לבו נתונה לו באשר שמע יי את תפלתו, והשני נבדל מאחיו במחשבתו ולבבו לא כן ידמה, הלא יפול הדבר באחרונה כי האחד אשר שם אמונתו ביי, יגיל וישמח באהבת בוראו כרוב טובו, והשני יגיל וישמח בנפשו, אך לא באהבת יי. הראשון יתן כבוד ותהלה ליי חלף טובו, אך השני מה יתן ליי? גם תהלתו גם אהבתו אבדה. ואמנם אנחנו לא נביא דמיון זה כדמיון גמור בכל פרטיו; כי איש אשר לבבו איננו שלם עם אלהיו, לא יוכל להכיר את חטאו, ולא יוכל להשתוקק לשפע רוחני; אך לברר הדבר הבאתי הדמיון לפנינו, כי מבלי אמונה לא יכובד שם יי. וזהו שנאמר: כי מבלי אמונה לא יפיק איש רצון מ"ל:

לפי דברי אלה נשמע, כי לא יוכל איש להתפלל תפלה רצויה אם אין לו אמונה שלמה ובטחון נאמן במשיח. ובכל המעשים שעשה המשיח, וגם בדברי מצותיו על חובת התפלה תמצא, כי הוא שמר את הפנה הזאת לנגד עיניו, לקיים את הדבר כמו שהזכרתי. כי הוא בכל חסדיו ונפלאותיו לא עשה מעשה, כי אם באופן שמקבלי החסד יראו ויכירו כי ליי החסד. ומאמר זה הידה שגור בפיו „אם תוכל להאמין תטהר" כאלו יאמר, הן נודע לי חפצכם מאשר תפצרו בי בדבר שפתים; ואשר לזאת אם יש אמונה בלבבכם לראות כי יד יי תריק את

הברכה, ותתנו כבוד ועוז לשמו, אז אמלא משאלותיכם, אך אם אין אמונה לכם, גם חסד אין.

וכן נמצא כי הואל ישוע לחזק את הבטחון בלב מאמיניו, ולעורר את אמונתם, בכל עת שמתחננים לפני יי. כי כאשר חזה עתידות, הוא היום אשר יבצע את מעשהו, ויתן את נפשו כופר בערם, אמר לאמר „ביום ההוא לא תשאלו ממני מאומה, אפס כל מה שתשאלו בשמי מאת האב הוא יתן לכם" ומה שתשאלו בשמי, הוא הבטחון על הגואל המכפר והמפגיע בעדם. ובמקום אחר יאמר, „וכל מה שתשאלו בשמי, כן אעשה לכם" ובזה יורה הגואל למאמיניו, להשען עליו בכל עת שיגשו לפני היושב על כסא רחמים.

וכמו שמוטל על בני ישראל לזכור גאולת מצרים כל ימי חייהם, לבעבור יתעוררו לאהבה את גואלם ולהשען עליו ולבטוח בו; כן על בעלי ברית המשיח לזכור תמיד גאולתם מעבדות החטא בדם זבח הגדול, למען ילמדו לאהבה ולדבקה בו ולהשען עליו. ויען כי המאמינים בוטחים ונשענים על משיחם, וחן אלהים עליהם בדם המכפר בעד נפשם, לכן הם כולם נקראים ממלכת כהנים, המקריבים זבחי רצון לריח נחוח ליי על ידי ישוע המשיח.

ב שירי זמרה.

דבר אמת המתבאר בפרקים הקודמים נשנה פה, לדעת כי התגלות אלהים בישוע המשיח, מדי תפגוש עין הנפש ידה רב לה למלאות את הלב קדושה עליונה, והיא הסבה להצלחת האדם וראשית טובו. ויען כי תכלית הזאת לא תקום ולא תהיה כי אם בבוא דבר אלהים הנגלה בסוד ישועתו, ועשה רושם בלב ונחקק על

הנפש; לכן הצורך הוא להכנות הטובות ומועילות כאלה, אשר יש בהן כדי לרשום ולחקוק דברי אלהים על לוח הלב והנפש.

והנה ידוע מאד מה גדול כח השיר לעורר הנפש —

„קוֹל הַגָּרוֹן יְנִעַם לָנֶפֶשׁ"

כי הנפש תתעורר ונמשכה לקול השיר, ותקשיב למלות הזמר. כי אמנם זמר נעים וערב — לא במינים ועוגב או בכלים אחרים, כי אם בפי מיטיבי נגן ונותני זמירות בגרונם, ומנצח בכלי שיר עומד עליהם אך להרים קול — זמר כזה יורד ובוקע חדרי הנפש.

„סֹגֶרֶת וּמְסֻגֶּרֶת תֵּשֵׁב הַנֶּפֶשׁ בְּטִירוֹתֶיהָ
וְלִקוֹל תְּרוּעַת הַשִּׁיר תִּפֹּל הַחוֹמָה תַּחְתֶּיהָ"

וכאשר תצלח רוח השיר כן יתהפך רוח השומע אם לאבל וקנה או לצהלה ורנה, ואת דברו ישמור בלבו; בין שהוא לאהבת ארץ מולדתו או לאהבת אלהיו; בין שהוא לרומם עלילות רמות ונשגבות, או לשבח אהבה עזה ונצחת.

ומודעת זאת בכל הארץ מימי דור ודור, כי מסגולת השיר להיות רשום בלב לזכר רב, ולהטות את רוח האדם, אל אשר יחפץ. יש ממהוקקים הקדמונים אשר כתבו תורותיהם בחרט השיר, ושרו אותם בתוך קהל ועדה. ודברים רבים מקורות הימים הראשונים נמצאו כתובים דלתות דלתות כשירי נגינות Lyric poetry.

ובדרך זה הכין השומע את לבו לזכור הדברים, ואזנו נפתחה להקשיב מה שבהם. כי בכחו המדמה חזה מסביב להם כל יופי עוז והדר, ובקסם הזמר נקשרו

דברי לקחם בתוך הנפש. ולאשר הלב מתפעל מאד משיר כליל בנועם זמרותיו ובשכל מליו, ענה אחד ואמר „לוא יותן בידי לכתוב לעם שירי המונם, אז לא אחוש מי הנותן למו את תורתם.

ואחרי ידענו מה גדול כח השיר על הנפש, נשכילה מה טוב ומה יקר הוא לעבודת שמים, לעורר לב המאמינים לכל דברי הדת. ונבחר הוא למאד, לחות דעת לאדם, מכבוד שם יי ותואריו הגדולים והנשגבים, ולהעלות על לוח זכרונו דבר כל חזון אשר בספר אלהים; ועל כל זאת, למלאות את לבו רגשות אהבה וידידות לגואל העולם, אשר השלים צדקת אלהים וחסדו, במשמרת כהונתו בסבלות נפשו ובדם זבחו.

ואין בכל עשתנות אדם ומחשבותיו רעיון יקר וטוב לשירי זמרה, כמו רעיון הרם והנשא מענין הגאולה וכל קורותיה; כי מה נאות יותר לחומר השיר מתולדות חיי ישוע? — כל צדקותיו וחסדיו אשר עשה יוהירו כזוהר פני אלהים, וכליל הם בהדרם בעוז שדי ובעלילות אדם. ובהגיע המשיח לסגור ימי משמרתו על הארץ, הבט נא אל אהבתו ונחומיו לתלמידיו, ושים עינך לסעודתו האחרונה עמהם; ולך נא אחריו לגת שמנים, ומשם לחצר המשפט בעמדו לפני שופטיו, נאזר בעוז האמת והצדק, ולא נע לבו ולא זע מהם ומהמונם אשר התגעשו בחמתם ועמדו לבלעוהו; ואחרי כן שא נא עיניך וראה המראה הגדול והנורא הזה — הלא הוא מותו על הצלב! והגואל אשר יצוריו חזקוהו במסמרים אל העץ, פתח פיו והתחנן „אבי שא נא להם, כי אינם יודעים מה המה עושים" ובעוד חשך עלטה כסה את פני השמש, ופני

הטבע זועפים ומתקדרים, נשא קולו ואמר „הם!" והפקיד את רוחו. כזה וכזה גבר הענן החשך והערפל על פני כל הארץ —

„עַד אֲשֶׁר זָרְחָה הַקֶּשֶׁת מִזֹּהַר הַמּוֹשִׁיעַ

בַּעֲלוֹתוֹ מִקִּבְרוֹ כְּאוֹר מֵעַל לָרָקִיעַ"

ענין גדול ונשגב כמוהו, אם יצא מפי יודע נגן ומנעים זמרותיו עלי נפש שומעת וחרדה לדבר יי, לשיר כזה יחם הלב ויעלה בעוז וזמרת יה

„מִי יַקְשִׁיב שִׁיר כָּזֶה וְלֹא יִבְעַר כְּשַׁלְהֶבֶת?

וּמִי הוּא הַמַּאֲמִין וְאֵין לוֹ אֹזֶן קַשֶּׁבֶת?"

היוצא מזאת, כי הדברים הנבחרים לעורר את הלב לדת אמת ואמונה, ואת הנפש לדבקות אלהים, גם שירי זמרה נחשבים כאחד מהם; ואם הם נעדרים אין דבר אשר ימלא מקומם. ואין דעתנו בזה שיש יתרון לשירי זמרה על דברים האחרים, העומדים ברום העולם להראות לעיני הנפש הדר יי ועוזו; כי אם רק מעלת שירי זמרה יקרה ונעימה מאד, ומבלעדם יהיה חסרון בסדר העבודה אשר לא יוכל להמנות.

ועתה נוכל להשכיל למה נבחרו שירי זמרה בסדר העבודה גם תחת ברית הישנה וגם החדשה. ומשה לא לבד נתן תורה לעמו, כי אם גם כתב להם את שיריהם. ויש מהם אשר כתב וילמד את בני ישראל, ויצו עליהם לשנן אותם לבניהם אחריהם, למען יהיה להם לעד ולזכרון, ולא ישכח מפיהם כל הכתוב בשירי קדשם.

ובעבודת בית המקדש שרו הלוים שיר יי לגאון ולתפארת; וגם תחת ברית החדשה, כן עשה ישוע להיות למופת לנו; ושלוחיו פקדו עלינו על הדבר הזה בלשון מצוה. ומעשה ישוע אשר עשה כזאת; הלא נמצא בסעודתו האחרונה, היא סעודת הערב אשר תקן לאות על מעשה יי הגדול וזכר לתכלית אהבתו. ודבר המצוה בפי שלוחיו יש בו די להודיע מה יקרה עבודה הזאת בעיניהם, באמרם „ואמרו בנפשכם תהלות וזמרות ושירי הרוח, ושירו וזמרו בלבבכם לאדני, ועל הכל הודו תמיד לאלהים אבי כל בשם ישוע המשיח אדנינו." ואף אם אמנם בדבר זה, כאשר גם בדברים רבים אחרים, לא שמרו עדת הנוצרים את פקודתם באמונה, וכפעם בפעם חלפו חק והפרו בריה; בכל זאת מעולם לא חדלו שירי יי ומשיח קדשו, מבתי תפלתם. וסופרי עכו"ם המזכירים ראשונה את שם המשיחיים, יביאו את דבתם רעה לאמר „כי ישירו שיר לפני המשיח כמו לפני האלהים" וזאת עדות לדברינו כי כן עשו התלמידים הראשונים, ונתנו בשיר קולם לעורר לבם לאהבת משיחם. וכאשר היה מאז כן עתה, וכל איש אשר נתן לו יי לב חרש, יתענג בשירי רוח כאלה, המדברים על ישוע כגואל צדק ורב להושיע.

אמנם לא כל אנשים יכונו לתת שיריהם לבית יי, כי אם משוררים כאלה אשר נפשם קשורה באהבת ישוע. ומפני זאת, איזה שירים משירי קאופער, צאַרלעס, וועסלע, וואָטס, ונויטאָן Cowper, Charles, Wesley, Watts & Newton, ישארו בבית יי כל הימים, או לא יתמו לנצח.

ואלפי אנשים עלתה אש אהבתם כנגן המנגן:

הִנֵּה מַעְיַן דָּם מָלֵא עַל גְּדוֹתָיו,

שׁוֹטֵף מֵעוֹרְרֵי עִמָּנוּאֵל וְהָיָה לְפֶלֶג;

כָּל הָרוֹחֵץ בּוֹ יִטְהָר מִטֻּמְאוֹתָיו,

וַחֲטָאָיו כַּשָּׁנִים יַלְבִּינוּ כַּשֶּׁלֶג.

או זה:

צוּר הָעוֹלָם הַנִּבְקַע לְמַעֲנֵנוּ

שִׂימֵנוּ בְּנִקְרָתֶךָ וְשַׂכֶּךָ עָלֵינוּ.

ואלפי אנשים התעוררו לעשות את חובתם, ולהתחנן לפני יי על נפשם, בעבור קול הרנה:

בְּמִשְׁעוֹל צַר כְּאַמַּת אִישׁ רַגְלַי יַנְחוּנִי

וּשְׁנֵי יַמִּים זְעֵפִים מִזֶּה וּמִזֶּה יַסְגִּירוּנִי

וְאֵיךְ לֹא אָשִׁית לִבִּי!

ואיזה משורר מבלעדי משיחי יוכל לחבר שורות כאלה:

כָּל מִבְחַר חַיַּי רוּחִי שׁוֹאֶבֶת

מִמַּדְקְרוֹת מְשִׁיחִי וּמִדַּם פְּצָעָיו.

ג קריאת הדורש.

כבר הזכרתי כי דברי אמת אשר בספר אלהים וכל התגלותיו הם היסודות לכחות הרוחניות; וכאשר תדבק בם הנפש כראוי, כן יוציאו ויביאו אותה ויישירו כל מעגלותיה. והנה מרקחת הסמים אף שנכונה היא להסיר את המחלה, לא תועיל לחולה כי אם בקחתו את

המרקחת כמצות הרופא עליו; אפס אם גברה המחלה על החולה עד שהגיע עד שערי מות, והוא איננו יודע את מחלתו האנושה, כי היא נסכה עליו רוח תרדמה עד שהוא כישן ואיננו יודע מאומה — אז יהיה על הרופא לעורר תחלה את החולה מתרדמתו, ואחרי כן יתן לו את מזורו ורפא ירפא. וכן הוא עם תחלואי הנפש, כי ארוכה לא תעלה לאנשים עד שיקיצו ויתעוררו תחלה מתרדמת נפשם, ואחרי כן תנתן להם מרקחת האמת למען הפעול על רוח דעתם ולבם. ולכן איפה, כל דבר המוכן להעיר את האזן להקשיב לדבר אמת, הוא הדבר אשר יתכן על ידו להעיר את הלב להבין שמועת הבשורה.

והנה שתים הן המבואות אשר דרך עליהן יבוא ויגיע דבר שכלי לנפש פנימה; ושתים הן התוצאות אשר מהן יצא כל דבר לבוא למבואות האלה. קול היוצא מפי המדבר יגיע לנפש על ידי חוש האזן; והכתב מעשה אצבעותיו יֵראה על ידי חוש העין. ויש יתרון לקול המדבר על לשון הכתב, כי אם הקורא בכתב איננו קורא מהיר, עמל הקריאה תיגענו ולא ירצה להגות בספר, גם לא יוקיר דבר אמת הרשום בו; ומלבד זה רבים מהמון האנשים לא ידעו קרוא ספר, אך כולם יודעים ושומעים קול מדבר באזניהם לשון מולדתם. ולכן פה המדבר הוא הטוב והנכון מכל הצדדים ללמד לבני אדם את דרך האמת. וגם יש יתרון לבעל הלשון לפתוח אזני שומעיו, כי הוא ישים דבריו ומשליו לפי דרכם ומלאכתם, ועין בעין יביט בפניהם, וקולו הולך מפה לאזן ויורד חדרי נפשם.

ומכל זה נראה ברור, כי יאות לאיש דברים להיות אחד וראש בין התחבולות אשר יבחר יי להודיע את חסדו ואת אמתו לבני אדם. ובסדר כזה בחר ישוע; כי הוא הקים מגידי ישועתו, ונתן להם לדבר בלשון עם ועם, ויצו עליהם ללכת בכל הארץ ולבשר הבשורה באזני כל היצורים.

אך מלבד כי דת המשיחית וכל תקוני העבודה, התכוננו על סדרם ועל מכונם לפי מצב האדם וערך טבעו; יש לנו לשים לב ולראות, האם דרכו גם השליחים בנתיבות האלה, ושמרו את תפקידם לפי דרכי הטבע, למען יצא דבר אמת מפיהם ויבוא מלב אל לב?. כבר הוכחנו כי על האדם לראות תחלה את אשמו ואת הרעה האוחזת בעקבו, בטרם יוכל לאהבה ולהודות את נושא אשמו ומצילו מרעתו. וגם כן נזכר העקר הנודע מעצמו, כי מבלעדי דעת החטא לא יתכן מקום לתשובה. כי אם לא יכיר איש בעונו, מה יביאנו לסור ממנו. ואין מי אשר יתעצב אל לבו על מעלליו, וינחם עליהם, וישנה דרכי חייו, אם לא יראה כי ברע הוא, ומרה תהיה אחריתו. ומי פתי יחשוב, כי ישנה אדם דרכיו ומעלליו אף אם לא מצאם נשחתים ורעים; הלא פתיות הוא. ואשר לזאת, ראשית דבר המוטל על משרתי אל, השוקדים להשיב לב בנים לאביהם שבשמים, הוא להגיד להם את פשעם ולכל הקהל את חטאתם. ולפי החק אשר שם הבורא באדם, אין דבר אשר יעוררהו לשוב מחטאיו גלהתהלך בקדש כי אם באופן זה.

אמנם לא כל דבר אמת, אשר יש בו די להראות לאיש אחד כי חוטא ופושע הוא, יש בו די לאיש אחר.

ולכן מי שירצה להטות איזה איש או איזה עדה לתשובה, עליו לזכור לפניהם תחלה המעשים הידועים להם, אשר מכבר הסכינו להבדיל בם בין טוב לרע, ואשר בנפשם נמצאו אשמים עליהם. כמו הגוים אשר בימי השליחים, הלא לא היה שם מקום להאשימם בדבר מות המשיח ובדמו השפוך. אמנם היהודים אשר כל מחשבותם על טובם ורעתם, ועל הצלחת נפשם וגופם, קשורות ודבוקות בעקבות משיחם, אין טוב כי אם להגיד להם עון בת עמם — הוא עון הפלילי ומעל הנורא אשר מעלו ושלחו יד במשיח יי. ומצד אחר, הגוים אשר דבר אין להם עם עון זה, חטא לא יחשב להם, כי אם בשמעם מתועבת אליליהם ונבלותם; וכי יי אל אמת וקדוש הוא; וכי תורתו צדק ומשפט, ומוטלה עליהם לשמרה והם פשעו בה; וכי על פיה ישפטו כולם ביום האחרון.

ולפי זאת, נכון היה על המבשרים הראשונים להודיע בתחלה לכל שומעיהם, כי כולם חטאו ופשעו ולא יזכו במשפט לפני יי. אך לבעבור ישמעו השומעים ויראו בלבבם כי כֵנים דבריהם, נכון היה לזכור לפניהם מעשים באלה אשר עונם בם יותר גלוי ומפורסם; ואחרי ראותם את מעלם ואשמתם, יודיעו להם את דבר הישועה על ידי המשיח, אשר הוא לבדו פודה ומציל לכל החוסים בו.

והנה דברי פעלי השליחים יעידון ויגידון כי דרך זה לבדו — דרך נכון מצד האמת, מצד הפלוסופיא, ומצד טבע האדם — הוא הדרך אשר בו הלכו המבשרים הראשונים. כי ראשית דבר, אחרי נתן מתן הלשונות ליודעי חן, ורוח הקדש נאצל עליהם, עמד פטרוס וקרא

את הקריאה בחג השבועות לעיני כל הקהל בירושלים, לאמר: כי חטאו היהודים במשיח יי ושפכו דם נקי. והקריאה הזאת דקרה אזני רבים למאות ולאלפים, ויך לבם בקרבם וישובו אל יי. אך לא כן עשה פאול בהיותו באתונה לבשר לגוים את מלאכות השלום; כי הוא שם לפניהם בראשונה, לשקול במאזני שכלם, וגם לשפוט מטעם גדולי חכמיהם, איך נואלו עובדי אלילים אלמים, ואיך נסרחה חכמתם. וגם העיד בם כי ימקו בעונם הגדול, אם אחרי שמעם דבר הבשורה, עוד יוסיפו להכביד את לבם וללכת אחרי גלוליהם, אשר עד עתה העלים יי את עיניו מהם. ואחרי כן דבר אליהם על הגמול והעונש בעולם העתיד, ועל יום הדין הגדול אשר יבוא אלהים במשפט עם כל בשר, ויחרץ את דינם על ידי ישוע המשיח.

ויהר דברי השליחים וכל אשר עשו, ואיך הגידו מפורש לאיש איש אשר ידע את חטאו ואת נגע לבבו — כי רק ישוע הוא המושיע לכל החוסה במותו, וכי כולם באמונתו יחיו, ובאורו יראו אור — הלא הם כתובים על ספר פעלי השליחים ועל ספרי הקהלות.

והוא הדבר שאמרתי, כי בהקים יי מבשרי הישועה, ובתתו בפיהם להגיד את הבשורה בכל הארץ, בחר יי בדרך הנאות לטבע יצוריו; וכל משרתי אל ודורשי טוב אשר רוח יי דבר בם, גם המה בחרו בהגיד דבר אמת לאיש איש, כלשונו וכדרכו וכל משפטו והוקתו.

פרק שמנה עשר

על דבר פועל יי הפועל ישועות בקרב הארץ, ועל איזה דרך הוא פועל.

אחרי המתיק יי סודו והודיע דבר אמתו והכין כל כלי ישועתו, החקירה לפנינו: על איזה דרך יוציא את המחשבה למעשה, ומי הוא אשר יצוה ישועת עמו? והנה אין לחשוב כי יעזוב רסן הנהגתו מידו, או כי יניח בשר ודם קצר כח ותבונה, להיות נגיד מצורה וצופה הליכות ביתו. כי אם אלהים הכין החומר והאבן להיכל הישועה, וחרץ את תבניתו מראש, גם ערך כל חלקיו אחד אחד במקומו הראוי לו, ועשה כל כלי המלאכה לבנותו — איך יתכן אחרי הכינו כל אלה, כי יעזוב ולא ישגיח בעצמו על מלאכת הבנין עד תומו? והנה אין דבר נעזב בעולם מחוץ לממשלתו, אף כי דבר הגדול הזה, אשר חרץ את תבניתו מראש, וגם ידיו יצרו? ומפני זאת השכל יורה דרכו, כי אלהים בכבודו ובעצמו יבצע את אשר החל לעשות. ולכן יש לנו לדעת: מי הוא פועל יי, ועל איזה דרך הוא פועל, להביא צדק עולמים ותשועת נצח לנפשות בחיריו?

והנה אין ספק לנו, כי הפועל הזה במהות עצמו ותכונתו, הוא רוחני ולא גשמי; יען כי יי רוח הוא, ונפש האדם רוח הוא, ותכלית הישועה היא לעבוד את יי ברוח ובאמת. אך על אדות איכות פעולת הפועל הזה — הוא דבר אחד מהדברים אשר אין בידינו להשיגם, כי נשגבים הם מדעת אנוש. וכמו שאין בידינו להשיג, כי נפלא ממנו, איך יתן יי חיים למין הצומח ומין ההי

או לבעלי בלי גוף. ואמנם אף כי אין בידינו להשיג איכות פעולה ההיא modus operandi אשר לאלהים, בכל זאת מציאות הפעולה והמקור אשר ממנו תוצאות החיים, הם דברים קרובים לבינת אדם, ויוכל לראותם היטב בעין שכלו. וכן הוא לענינו: אם שפע הרוח יורד על הנפש מבלי אמצעי, או הוא בא באמצעות דבר אמת, הכל הולך לתכלית אחת. ובין שמחיה הרוח את הנפש ופוקח עיניה לראות מה היא האמת, או שנותן כח וגבורה לאמת עד אשר תלך ותגע בנפש, הכל אחד הוא. ואין הבדל אם הדונג ירך לקבל צורת החותם, או החותם יחם, ואיזה כח אחר יחזיק בו לחתום את הצורה על הדונג; ואם גם שניהם כאחד יעשו, אין הבדל בתכלית המעשה. ואין די לצורף מטבע אם המתכת מוכנה לקבל חותם המטבע, כי אם גם החותם צריך להיות נכון ונאות למתכת ההיא מה שהיא. — ואם צורת המלך והכתובת על החותם, וכלי בית יד מוכן להחזיקו בעשות את המטבע, עוד המטבע לא תצא בלתי אם ירים מי בכחו את החותם ויחתום על המתכת, או ירים את המתכת וידפים על החותם. וכן הוא בעולם הרוחני. חומר המתכת (הוא לב האדם) צריך להיות מוכן. והחותם (הוא דבר אמת בבשורת יי) נחוץ להגלות ולהיות נאות לחומר המתכת. וצורת המלך (הוא דמות פני ישוע המשיח) והכתובת (כבוד ליי ורצון טוב לבני אדם) היה יהיו פתוחי החותם. וידים לחתום חותם אמת זה על חומר הלב, נכונות תהיינה; ואחרי כל הכנות ותחבולות אלה, יש לרוח הקדש להיות נגיד מצוה על כל מלאכה הזאת, עד אשר תשא הנפש דמות צלם המשיח.

ואם צורף המטבע אשר הבאתי למשל, יש לו מלאכה יתרה, בכל זאת אין מלאכתו יתרה מן המכלכל חיים והמכין מזון לנפש הטבעית עם נפש השכלית. אם נתבונן בגוף האדם עם אלפי אבריו וגידיו הערוכים לצרכו, וכולם תלוים במזון הגוף אם הוא מזון ראוי לחיות עליו; ועם כל זאת נפשו השכלית נתונה לו מאת אלהי הרוחות לכל בשר, כי יי יתן חכמה ותבונה. וכמו כן הוא בסוד הישועה: רבים עומדים על משמרתם ועבודתם, ורוח אלהים מרחפת על פני כל.

ובכתבי הקדש נאמר מפורש, כי רוח אלהים הוא הנותן עוז והעצומות לכל תקוני העבודה; וכי גם הוא פועל בכל דבר הנעשה לפי היסודות והעקרים הנזכרים בפרקים הקודמים. המשיח אמר לתלמידיו להוחיל עד כי ישלח להם את רוח הקדש. ובבואו „יוכיח את העולם על חטא ועל צדקה ומשפט" וזה הוא: כי על פי רוח הקדש יכירו רבים את חטאם וישובו אל יי — כי אחרת מפעולת רוח אלהים אל העולם, להוכיח על חטא; ושונה פעולתו אל הקדושים, כי הוא מנחמם ומשיב נפשם; והוא לוקח מאשר לישוע ונותן להם.*) וזה הוא: כי הוא פוקח עיני עם האלהים לראות ולהשכיל יותר ויותר, מה רב החסד והאמת, ומה נשגב העוז והתפארת בצלב הגואל! ובדעתם זאת ילכו מחיל אל חיל, עד אשר יעמדו בסוד ישוע המשיח. כי אמנם המשיח בעבודת כהונתו ובדם זבחו הכין כל דבר הראוי לגאולת נפש; אך רוח הקדש הוא הפועל על פי דברים אלה לטהר ולקדש את הלב.

---

*) יוחנן י"ו, ז'—י"ד.

ופאול מדי ידבר על שפע הרוח, הפועל על ידי תפלה ותחנונים, יגיד כזה „ואנחנו כולנו עין בעין מביטים כבוד יי במראה, ומשתנים בנפשנו להמונה ההיא מכבוד אל כבוד כעל פי רוח יי.“

וכי תשאל: באיזה זמן ופרק ישלים הפועל הזה את פעולתו בדרכי הישועה? לזה נענה ונאמר: בעת אשר נשלם כל סדר ותקוני הדת אשר על פיהם יציץ ציץ הישועה, אז יבוא הרוח וישלים את פעולתו. כי כל כלי אשר עשהו האומן לעשות בו איזה מלאכת מחשבת, לא יחל לעשות במלאכתו עד אשר נגמר הכלי; ולולא כן מלאכת מחשבתו לא העלה כראוי; כי בעוד הכלי חסר איך יוציא בו דבר שלם למעשהו. וכן הוא לענינו. ישועה שלמה חשב יי להת לעמו, ועל כן שלח מתחלה דבר אמתו, וערך כל הנגלות לנו, בטרם יערה עלינו רוח ממרום להרים קרן הישועה.

והנה עלילות הגדולות והנשגבות אשר נעשו תחת דת החדשה, הן הנה מות ישוע, ותקומתו מעם המתים, ועלותו השמימה. ולולא נעשו עלילות אלה לא יצאה תכלית הדת לאורה. ולפי זאת ראוי הוא שחומר הבנין יהיה מוכן מראש, וכל כלי המלאכה נכונים, וידים עושות במלאכה ערוכות בכל, ואז ירד הרוח ויעמוד עליהם לעשות ולכלות את המלאכה עד הומה; והיכל יי יבנה על תלו לגאון ולתפארת.

וכל דברי אלה הם לפי הכתובים בספרי הקדש.

בראשונה נאמר שם, שלא יעלה דבר ולא יצלח אם אין רוח יי נוסחה בו; ואם יי לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו.

ובשנית יורו לנו, כי רוח אלהים הוא הפועל על הנפש על ידי האמת, או יעיר את הנפש להשכיל ולהשיג את האמת.

ובשלישית, הלא נמצא כי לא נתן מתן הרוח עד אשר נשלם כל הסדר והתקונים בדת החדשה. כי השליחים קבלו את הפקודה להקהל בירושלים אחרי עלות ישוע השמימה, ולהוחיל עד אשר ינתן להם עוז וגבורה ממרום. ובחג השבועות נחה עליהם הרוח כאשר נאמר להם — ואז הבינו השליחים מה היא מלכות המשיח, ואיך היא כולה לפי הרוח ולא לפי החומר. ויחלו לדבר בכל אומץ וגבורה, כי רוח יי דבר בם ומלתו על לשונם. ויראה אחזה את השומעים וההודו על עונם, ורבים שבים ליי באמת ובאמונה, כי נפל פחד המשיח עליהם. והוא רוח אלהים אשר על פיו תצא הבשורה בכל הארץ, הלוך ונסוע במרכבות ישועה, עד אשר כל ממלכות הארץ תהיינה ליי אלהינו ולמשיח צדקנו אמן ואמן.

פרק תשעה עשר

על דבר פעולת הדת ופרי ידיה.

הבחינה אשר שם ישוע המשיח להיות לאות, כי דתו מימין אלהים, היא הפעולה אשר תפעול על המאמינים והמחזיקים בה. כאמרו „כל הממלא אחרי רצוני הוא יכיר את הלקח אשר נתתי לכם כי לאלהים הוא" והוא כמו החולה שחיה מחליו, אחרי קחתו את סמי הרפואה כמצות הרופא עליו, הוא מכיר אז פעולת הסמים וחכמת הרופא. כל קדושי ישוע ימצאו עדות בבחינת נפשם, כי מיי יצאה דתם; והפעולה אשר תפעול על רעים וחטאים להיטיב דרכם — הפעולה הזאת עדות לעולם, כי לֶקַח יי לִקְחָה וגבורות ישע ימינו. כמו שנאמר „בפרי ידיהם תכירו אותם" ולכן יש לנו להשלים את ספרנו בשאלה זו — מה פעולה ידועה פעלה אמונת המשיח, ואנה הבשילו אשכלותיה ענבים?.

ואנכי לא אזכר פה ההבדל בדרכי החיים, הנמצא בין ארצות הגוים מחזיקי הברית, ובין משפחות בני אל נכר. וגם לא אפנה אל הקדושים אשר בארץ, הלא המה יחידי הסגולה מדור דור, ואנשי השם אשר מעולם, אנשים או נשים כולם מבחירי המשיח וממיודעיו; אף כי הם בצדקת נפשם ובישרת לבם, ידם רב להם להקים העדות הזאת, כי ישוע אמת ותורתו אמת, וכל דברי הספר הזה אמת וצדק. אך נניח כיום את העדות הגדולה והנאמנה הזאת, ונסורה לראות אנשים אחדים מבני גילנו אשר בקרבנו הם יושבים, ואשר דבקו באהבת המשיח, ובאמונתו הם חיים עד היום הזה. והם יהיו

לאנשי מופת, לנו ולכל החפצים לבקש את יי ואת דוד מלכם.

ואנשים אלה הנקובים למטה, אשר בחרנו בם לעדות לנו, כי תורת המשיח עץ חיים היא למחזיקים בה, הם מאנשי קהלה באחד הכפרים בארצות אַמעריקאַ United States. ובני הקהלה הזאת אין להם יתרון בחכמה ולא בעושר, כי הם מהמון הארץ ומדלת העם. ולוא בקשנו בקהלות אחרות מצאנו ראינו בהן קורות גדולות וטובות מאלה הנזכרות למטה. וגם אולי יש ויש אנשים אחרים בקהלה זו, אשר אינם נופלים מאנשים הנקובים פה, המעידים על עוז הבשורה. ורק אנכי המחבר בחרתי לספר מאנשים אלה בקהלה זו; יען כי פה מצאתי לי תואנה טובה לראותם עין בעין ולדבר עמהם פה לפה, יותר מכל אשר מצאתי במקום אחר. והם ידועים לי מאד כיום הזה, אחרי אשר שהרתי פניהם ודברתי עמהם כפעם בפעם, על אדות הדבר אשר אנכי מספר. ואף אם אינני זוכר עצם המלות אשר הוציאו לי מפיהם, בכל זאת הנני מגיד תוכן דבריהם באמונה —

ספור הראשון הוא מאיש זקן אשר החזיק באמונת אלהיו מנעוריו, ואשר מלפנים היה מקריאי העדה הנקובים לראשי זקני הקהלה. וזה לו עשרים שנה מיום חלשו אבריו, והוכח במכאוב על משכבו, וכמעט לא יצא מפתח ביתו מאז ועד עתה. ואיש כזה לולא מצא תנחומי אלהיו בנפשו פנימה, היה קץ בחייו, וכלה ביגון ימיו. כל ספריו הם כתבי הקדש, ושנים שלשה ספרים ישנים מספרי מוסר ואמונה. ואדם הזה איננו מתאונן על גורלו, כי אם שמח בחלקו. מדי ידבר על משיח מלכו, אהבתו

תאיר פניו, ועיניו ירטבו מדמעה, וראש תענוגיו הוא לשיח בעניני אמונה; ואם ימצא רֵע כמוהו המדבר עמו על ארות שאהבה נפשו, הוא כעולה על במתי הצלחתו, וזה מקרוב מתה עליו אשתו אשר עמדה לימינו מנוער ועד זקנה ושיבה, ומותה היה מות ישרים; ואלה דבריה האחרונים אשר אמרה לבניה העוטרים את מטתה: הנני רואה את העץ! — ופתאום צהלו פניה ועיניה ראו כמו אור, ותאמר: בוא ישוע ברוך יי! הנני שפחתך כי מלאו הימים!: ותכל לדבר ותגוע. ובעלה הזקן בא לספוד לה ולבכותה, ובכה עליה הרבה בכי; ועם כל זה אמר כי כוס יגונו מהול בששון ונופת צופים. מה רע ומר היה חלק הזקן האומלל בעשרים שניו האחרונות, לולא שאב מי ששון ממעיני ישוע! ומה אנוש לשברו בראותו את חברתו אשת בריתו שדודה מחיקו, והוא נעזב לבדד על משכבו, לולא חזה כי יש שבר בשמים ואחריתו צפונה שם! — ודבר הזקן הזה לאות לנו, כי יש באמונת המשיח לשאת את ידידיה, ולחדש אהבתם לבקרים עד זקנה ושיבה; ובכל צרות הזמן, היא תהיה להם למשיב נפש, וימצאו נוחם משדי תענוגיה.

ספור השני הוא מאיש אשר כִחש באלהים ואחרי כן שב לאמונתו. ואנכי ידעתי גם ידעתי כי רבים יעיזו לשאול אם יש אלהים בעולם; אך מעודי לא פגשתי ולא ראיתי איש אשר התמכר בכל מאדו לכחש באלהים ולאמר לא הוא, כאיש הלזה המדובר בו. ואנכי ראיתיו פעם הראשון בהיותו בבית חתנו איש משכיל וירא אלהים; והזקן הזה הברת פניו ענתה בו כאיש אשר בלה ימיו, וגם שיבה זרקה בו, ולא ידע נחת. מדי היינו מדברים

יחדיו, לא מנע מלכחש באמונת אלהים; וידבר גם בכל מחזיקי הדת לאמר, כי יש סבה אחרת לאמונתם. ומפי אחרים שמעתי עליו כי כבר החל לקוץ בכל חברה ורעוה, ולשנוא בלבבו כל בני אדם בכלל, באמרו כי כל בני אדם הם כהנינים ודגי הים הנכונים לבלוע איש את אחיו, או להיות לטרף זה לזה; ולכן מחובהו לנפשו לנסות כחו ולהציל טרף מבין שִׁנֵּיהם כאשר תשיג ידו. לשונו היה כלשון בליעל המחלל כל קדש, וידו היתה לקראת כל עושי טוב, וחמתו בערה בו מאד לקראת המתאמצים להזיר את העם מין שכרון, ותכלית שנאה שנא כל משרתי אל ודורשי אמונה. ואחרי אשר כבר יבש כל לֵח אהבה במקור נפשו, גם עצמותיו נחרו, כי לקחו חלקם, ולא היה מחום בבשרו.

אפס בתו הצנועה ואישה, העתירו ליי לנכח זקן ממרא הזה, והפגיעו בעד נפשו שנה אחרי שנה. ויט יי את לבו, וילך עם בניו לבית תפלתם ימים מספר לשמוע דבר יי. ובמשך זמן הזה נהפך לבו בקרבו ושב לחיק אמונה. והתמורה הזאת היתה לפלא גם בעיניו גם בעיני כל יודעיו; כי אחרי היותו ראש המכחשים נהפך כילד קטן ותמים באמונה. והוא נדמה כאלו הקיץ משנתו ומצא את עצמו בעולם חדש אשר לא ידע מוצאיו ומבואיו. ואף שיש לו דעת נכונה בעסקי העולם, בכל זה לא יכול למצוא מלות נכונות להוציא מחשבות אמונתו, כי אם בלעגי שפה ובלשון אחרת ידבר על עשתנותיו החדשות המתרוצצות בקרבו; כי בהיות כל רגשות נפשו חדשות בעיניו לכן לא ידע, כי לא נסה לדבר עליהן דבר דבר על אפניו.

והפעולות אשר יצאו עקב תשובתו, כאשר הוגד לי וגם לאיש משכיל אחד מראשי חכמי הרופאים בארץ, אלה הם.

דבר הראשון אשר עשה, היה לאהוב בפועל את ראש שונאיו. הוא איש אחד מיושבי הכפר אשר היה לו דין ודברים עמו, ויחשבהו לבוגד ושונא כל הימים. וכאשר שב ליי רץ אחרי השונא הזה, ויחל את פניו לסלוח לו, גם התאמץ להיטיב לו ולהטות את לבו אל דרכי יי.

בשנית, רוח נדיבה החל לפעמו ולהרחיב את לבו. ונדבתו הראשונה אשר נתן ביד המאסף לעבודת הקדש, היתה עשרים וחמשה מנה. והוא כיום מפור מכספו באשר ידו משגת, לכל דבר המתעהד להגדיל ולהאדיר תורת משיחו. ופתוח יפתח את ידו לכל השואל ממנו לסמוך איזה דבר טוב, ולא ישיב פניו ריקם; מלבד אשר ירים תרומה ליי לאוצר בית תפלתו ולכל צרכי הקדש. ובשנה הזאת התנדב יותר, בחשבו לעשות טוב בעיני אלהים ואדם, מכל אשר פזר לנדבה כל ימי שני חייו.

בשלישית, לבבו הרגז והקשה נהפך להיות טוב ונעים. ומדי דברו עמדי הגיד לי כזאת: הנני רואה בנפשי כי מקרא אחד ממקראי הקדש הוא אמת. והוא הכתוב: והסרותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר: מלפנים הייתי קשה כסלע, ועתה ברוך השם כי הסלע הזה נותן מימיו. שתי נשים מתו עלי וגם קברתי ששה בנים, ואנכי הכבדתי את לבי כקשה יום וכאכזר ולא הוצאתי דמעה עליהם; ועתה מדי זכור אזכור כאלה עיני יורדות מים. ועוד הוא מדבר כזאת ודמעתו באה

על לחיו. ולפי הנשמע לא עברה עליו שבוע שלמה מיום תשובתו ובכה לא יבכה, תחת אשר מלפנים לא ידע דמעה מיום עמדו על דעתו. ואין מי אשר יזכר בשם הגואל באהבתו ובחמלתו, והזקן הזה לא יתעורר לקראתו לשפוך לבו כמים ועיניו כמקור דמעה.

ברביעית, הפעולה בדרכי חיין. מיום שובו ליי לא הדל מעשות טוב ככל אשר מצאה ידו. וכבר השיב רבים מעון, והביאם לחסות תחת כנפי המשיח. ואחדים מן השבים האלה היו רעים וחטאים מאד, עד אשר אברה כל תקוה להשיבם מדרכם. (ואחד מהם היה רע מעללים ושותה שכור, ונהפך כיום להיות איש נכבד ואב יקר בקרב בני ביתו) וגם נודע על הזקן, כי יבקר בתים שונים ביום אחד, ויתפלל עם בני הבית וידבר על לבם לבוא לעבודת אל בימי השבת. וגם החזיק בידי עניים מרודים לקנות להם בגד ללבוש ומנעלים לרגליהם, למען יבואו לבית יי (מעת נדפס הספר הזה ראשונה, דבר חדש ונפלא הוגד אל המחבר ממעשי האיש הזה: כאשר נכנע ושב לאלהיו, וכר כל רֵעיו ומיודעיו מסביב לו, ונשא את שמותם בספר. והוא שם לו לחק להתפלל בעד נפשם מדי יום ביום, ולהתאמץ בכל מאמצי כחו להשיב לב כולם לאביהם שבשמים. ואנשים אלה נקובים בשמותם על ספרו, מאה וארבעה עשר. ובמספר אנשים אלה, היו אחדים מכחשי אלהים שונאי טוב ורודפי יין, וכדומה לאלה הנעזבים מאין תקוה. ובמשך שנתים מיום תשובת הזקן, כמאה איש מהם נספחו על בית יי, והחזיקו בדרכי אמונה. ואף שקשה הוא להאמין, כי איש אחד בזמן קצר כזה ימשוך מספר רב כמוהו לקהל יי; בכל

זאת דבר אמת הוא בתולדות הדת וקורותיה, ונפלאת הוא בעינינו.

בחמישית, מעת נהפך לאיש אחר, הוא אך שמח ואין עצב עמו. ואנכי ראיתיו ברחוק בני עדתו, ויען באזני כל הקהל ויאמר: מיום חסיתי בצורי וגואלי לא היתה לי כי אם שמחה אחת, ושמחה זו עודנה עמדי עד היום: פעם אחת עמד לבדו על מלאכתו לגדור גדר, ואיש עובר על פניו, ושאל לו לשלום לאמר מדוע אתה עומד לבדך על מלאכתך? ויען הזקן ויאמר, אינני לבדי כי אלהים עמדי. ושמעתי אותו אומר: כי אין מלאכה כבדה עליו כיום, כי הוא שוקט ובוטח תמיד, ושמחת עולם על ראשו. וגם עמדתי אצלו פעם אחת בהגיע לאזניו שמועת בנו, אשר הלך לפאתי תימן, ופגע שם באיש וינצו שניהם, ויור עליו האיש ההוא וימיתהו. לבשורה הרעה והמרה הזאת נכמרו מעי האב הזקן ויבך כהמר אב על בנו; בכל זאת גם אז התחזק ביי אלהיו, ושאב נחומים לו ולאבליו.

בששית, מרפואת הנפש עלתה ארוכה גם לבשרו. כי בהתרפא נפשו מחליה, גם גופו החל להתחזק ולשוב לאיתנו. פניו הפיקו הבונה ואור עיניו רצון. ועליו אמר הכתוב: עדות יי מחכימת פתי, ומצותו מאירת עינים: וגם בגדיו בכל עת לבנים וטהורים, ומכאוביו הרבים הלכו להם על יד על יד ועוד מעט ואינם; כי היה לו דבר יי חיים לנפש, ומרפא לעצם.

כל ספור הזה הוא אמת לא הוספתי עליו מאומה; וכן יעידו לי עדים רבים למאות ולאלפים היודעים את האיש ואת שיחו. וביחוד איש אחד מחכמי הרופאים

אשר ידע אותו מימים רבים. והוא בשמעו כל אשר נעשתה עמו, ואיך זרוע יי נגלתה עליו, שם על לבו לדרוש את יי כי ירא לנפשו. ואחרי ימים מעטים, מנסבה זו ומאיזה מסבות אחרות התנער הרופא משנתו, ויעזוב את אמונה השכלית Rational Religion*) וידבק בדבר יי באמת ובאמונה.

כפור שלישי הוא משני אנשים דליים חסרי כסף וזהב ומלאים הון ועושר בנחלת יי. זה מספר שנים אשר הלכו לגור אצל מושב חדש, ובית אין שם לעבוד את יי. ורק על פי עצתם נאספו השכנים מסביב בימי השבת לשיר משירי יי, ולשמוע תוכחה וקריאה מכתבי יד. והקריאה הזאת נגעה ראשונה בלב הגבירה, היא האשה בעלת הבית במושב ההוא. ותתהלך את האלהים מיום ההוא ומעלה, עד היותה למופת בצדקתה ובכשרון מעשיה. אפס בעלה עודנו הולך בשרירות לבו ושותה יין לרויה שלא כמשפט. אך הבנים אשר גדלו, הלכו בעקבות אמם ויאהבו את יי. ובאחרית הימים, גם אביהם גם כל בני הבית, עמדו בברית המשיח לעבוד את יי. ומיום ההוא חדל לתת בכוס עינו, ויין לא בא אל פיו; גם אמר כי נפשו קצה בזכרון השתיה אשר לא כדת. וכיום הזה הוא ואשתו זקנים באים בימים, ובניהם אין אתם. ואזני האשה כבדו מזוקן, לא תוכל לשמוע היטב; בכל זאת תלך לבית התפלה אם תשמע ואם תחדל. והיא יושבת שם עיניה צופיות אל פני הקורא הדורש, ולבבה מלא שמחה וששון, בדעתה כי על מלכות המשיח הוא מדבר.

---

*) המופלא ההוא היה מענדת כוזיכום Socinus לאדר נקנו ענקרי לאמונתם בשם לאמונה שכלית שלא כמשפט.

פעם אחת הקשיבה אותו אומר: כי מקור האמונה כפלגי מים היים הנוזלים מן הצור להשקות כל צמא ועיף בדרך: ובטרם לכתה אמרה אל העומדים אצלה, בנחת ובענות חן: ואנכי שתיתי מן המים המתוקים האלה לא אחת ולא שתים. וכל כך גדלה אהבת יי בלב הזקנה ובעלה, עד שכמעט כל שיחתם, וולתי צרכי הבית, היא ביראת שמים. והם דבקים תמיד באמונה, ומתענגים יחדיו בשיבה טובה. מדי יהגו בספרי הקדש או יתפללו בביתם, כן יחם לבבם בשלהבת יה, וישחקו ליום אחרון. ועיניהם נשואות בתקותם כי יקיצו בין ישני אדמת עפר לחיי עולם, בדמות כבוד הגואל, ויעמדו לפני יי לאורך ימים.

ספור רביעי, הוא מאשה אשר מנעוריה כתבה ידה לעדת יי, ועשתה לעינים כל מה שהם היו עושים.

אך מימים רבים לא מצאה יתרון ולא ראתה כל טוב במעשים כאלה; בכל זאת עשתה אותם כי לא יכלה לעבור עליהם. והיא היתה נשואה לבעל אשר בסוף ימיו היה ירא את יי מאד ועשה כל הטוב בעיניו. ובעת ההיא נהפך לבה עליה עד שהיתה לאשה אחרת. ולפי דבריה, הקדישה את נפשה מעת ההיא כליל להמושיע, ותקץ בכל דבר העומד להמרות עיני כבודו, ולא מצאה כל שמחה כי אם בעשות כרצון ישוע, ולא עונג כי אם בתפלה ומעשים טובים. כי דבקה באהבת הגואל בכל נפשה ומאדה, ואליו נשאה עין בזה ובבא. ותחת אשר מלפנים עשתה מה שעשתה מיראת העונש, תעבוד עתה את יי מאהבה, וכל מעשיה לשם שמים. והיא לא תחשוב כי היתה מלפנים מעוזבי יי וממפרי בריתו; כי גם אז היה פחד התורה והמצוה על פניה; אפס כי לא ידעה אז

מאהבת המשיח ומעבודה לשמה בלתי היום. ורק עתה תדע איך להתפלל ליי להפנות אליו כל רשעי ארץ ולתקן עולם במלכות שדי. בנה הקטן בן תשע שנים הוא שאול ליי כל הימים, ובתה נערה בתולה באה כיום בקהל יי. וזה כשתי שנים קדר עליה היום, וימת בעלה מות תחלואים קשים, ויאסף לעמיו בחצי ימיו. אז התאבקה בתפלה ובתחנונים, להפקיד עתותיה ביד יי, ולא עליו תלונותיה. ואף כי התאוננה על עצמה פן לא נסתה ככל אשר היה בכחה להאריך חיי בעלה שאהבה נפשה; בכל זאת לא נתנה תפלה לאלהים, כי אם ברוח ענוה פצתה פיה לאמר: איך לא אשתה מן הכוס אשר נתן לי אבי? — את בעלה תספור בין קדושי ארץ, ועוד הוחיל לראות את פניו בעולם שכולו טוב, ואת שמו תשא על שפתיה בקדושה ובטהרה, וזכרון צדקותיו וחסדיו לא ימוש מפיה לנצח.

ומה זה אשר הניע את לבה ראשונה לאהבת אלהים, ואיך השיגה ברכת שלומו — הגידה לי מפיה כאשר שאלתיה על זאת: כי רק על פי מקרה, שמה עיניה בתוך ספר קטן אשר הביא בנה עמו מבית הספר. וספר הזה ידבר על חבלי המשיח והמחזה הנורא בנשאו את העץ על שכמו כאשר הוליכוהו לגיא ההרגה: ובהתבוננה במחזה זה, נפתח מקור האהבה בלבבה, וטעמה כי טוב יי, וכי שלומו עולה למעלה מכל עונג אשר הפה יכול למלל.

עמוד פה קורא יקר! אשאלך והודיעני: איך יתהפך מחזה עמל ועוני כזה, לתת מעדנים לנפש ונועם עולם אשר אין למלל? אם לא כי המדוכא הזה בחיר יי הוא, אשר מוסר שלומנו עליו ובחבורתו נרפא לנו — וזה

סוד הצלב, אשר בישועתו יעלזו חסידים, ויתענגו מזיו כבודו אשר לא יִסָּפֵר.

קנצי למלין

פה בסוף הספר יניף המחבר את ידו ויתן קולו לבני אדם, לאמר: לכו דרשו מעל ספר זה ככל הכתוב בו!. כי כל איש אשר דעתו שלמה ורוחו נכונה עליו, אם יקרא דברי הספר הזה בשום לב מהחל ועד כלה, יש תקוה, כי לא יסור מפה, עד אשר יכיר ויודה כי הדת בכתבי הקדש נתונה מימין אלהים, וכי היא נאותה כיד יי להיות לברכה לכל משפחות בני אדם בעולם הזה ובעולם הבא. ואם מאן ימאן איש להאמין; כי יאמר בלבו מי יודע ומי יגיד לנו, אם הדת יצאה ממקור אלהים, או בתחבולות אנוש? (אף שהוא דומה לאיש הרואה בנין גדול למראה, הבנוי לתלפיות בכל חרושת מעשה ובמלאכת מחשבת; ואומר מי יודע ומי יגיד לנו, אם הבנין נעשה על פי חכם חרשים, או הוא מעשה ידי אמן אוילי? — כי איך יתכן לאדם חסר תבונה וקצר כח, לתת דת המלאה חכמת אלהים ויכולת שדי?) אך אם לו כדבריו כן הוא — תהיה הדת נובעת מאיזה מקור שהוא, בין משמים או מארץ או מתחת לארץ — בכל זאת משפטנו יצא לאור כי רק על פי דת זו, יכון האדם להתענג בטובו הצפון לו, ויצליח להקים מזבח לבבו ההרוס, ולהתהלך בקדש ובצדקה כל הימים.

ספר

חזוק אמונת אמת

בישוע המשיח בן האלהים

נגד

שאלות ותשובות הכופרים ובראשם בעל חזוק אמונה

מאת ה. אבן צהר

לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה׳ הִנְנִי יִסַּד בְּצִיּוֹן
אָבֶן, אֶבֶן בּוֹחַן פִּנַּת יִקְרַת מוּסָד מוּסָד
הַמַּאֲמִין לֹא יָחִישׁ. (ישעיה כ"ח י"ו)

Befestigung im wahren Glauben

an

Jesum Christum, den Sohn Gottes

wider

die Fragen und Antworten der Ungläubigen

und an ihrer Spitze Isaak Trocki, den Verfasser des

Chisuk Emunah.

Motto: Jesaia 28, 16.

הקדמה.

אמר המחבר, הכופרים כמשיח אלהי יעקב הוא ישוע המשיח בן אלהים יחתרו בכל עוז להתעות בני האדם אחר כזביהם אשר להם מאבי הכזב. ועל כן ירבו בשאלות והשובות וטענות לערבב את דעתם ולעור את עיני שיבלם למען יפלו בשחת רשתם. ויהי במאה הששה עשר עמד איש אחד חכם בעיניו וקולו כנחש ילך, ויקבץ את רוב דבריהם וטענותיהם ויכתוב ספר מלא לענה וראש נגד ספרי ברית החדשה ומאמיניהם, ויקרא אותו בשם „חזוק אמונה" (של הבל) למען תת אכן נגף וצור מכשול לבני ישראל להכשילם לעולם ועד, ועד נצח לא ישיגו ארחות חיים. ויהי בהגיע זה הספר ליד החכם הנוצרי וואגענזייל העיר את לבות חכמי הנוצרים באיירופא לילך במלחמה — מלחמת העט — לקראתו ולהשיב על טענותיו, אולם גרונו נחר בקראו, כי לא שמו לבם אל דבריו, וכמה מהם אשר החלו לצאת במלחמה ולא עלתה בידם. והנה בימינו אלה קם איש יהודי אחד ויוסף סרה, בהעתקתו את הספר הנזכר לשפת אשכנזית, כי שם לו למטרה להתעות גם לבות המאמינים, להדיחם מדרכם דרך הקדש למשואות נצח והאדון היהודי ראטהשילד נתן יד לפושעים ויהמכהו במתנת ידו בשלש מאות פראנקען. הה שמה ושערוריה! ועתה ברוך ה' אלהי ישראל כי העיר את רוחי בחסדו, וצרקתו היא סמכתני לקנא קנאת ה' ומשיחו ולצאת במלחמת תנופה נגד הכופרים והמדיחים מן האמת, ולהראות לאחינו בני ישראל ולכל העמים כי כל דברי ספרי ברית החדשה בצדק נאמרו אין בהם נפתל ועקש וכי כל דברי הנביאים המה עומדים לימין צדקם.

דברי השואלים וטענותיהם יתחלקו לששה חלקים, הראשון אשר ישאלו על אמונת איזה נוצרים שסותרת לדברי ספרי ברית החדשה והישנה, והשני אשר ישאלו על המבשרים עצמם כי סותרים דבריהם זה לזה וכן לספרי ברית הישנה גם יתנו השובות על ראיות הנוצרים לאמונתם, והשלישי שאלות וטענות הנוגעים לאמונת אלהות ישוע המשיח והנה על הראשון לא אשיב כלל כי אין אחריות אמונת איזה נוצרים עלינו. אך על השני והשלישי באתי בספרי זה לערות את דבריהם עד היסוד בם. וחלקתי את ספרי לשלשה חלקים, הראשון אשר קראתיו בשם "תשובות באנשי און„ בתשובות על טענות הכופרים להראות כי ספרי ברית החדשה מתאימים זה לזה וכן לספרי ברית הישנה, והשני אשר קראתיו בשם "מלחמת תנופה" בראיות וטענות מספרי ברית הישנה כי אמונת ישוע המשיח היא אמיתית, וכי הוא היה המשיח, הוא ולא אחר, וכל תשובות הכופרים ישארו מעל כהבל נדף. ונלוה אליו נוספה בסתירת כל סיפודי היהודים בלירת המשיח ומעשיו הנמצאים בתלמוד ובשאר ספרים. והשלישי אשר קראתיו בשם "מאמר האחדות והשילוש„ ידבר כראיות מספרי ברית הישנה על אמונת אלהות ישוע המשיח, והשובות על טענות הכופרים בענין זה. ונלוה אליו מאמר הצדקה להדאות בראיות כי מבלעדי צדקת המשיח לא יושע כל בשר.

ועתה קורא נכבד, מה אנכי שואל מעמך? לקרוא את ספרי זה בלב נכון רורש אמת ומהיד צדק, וה' ברחמיו ורוב חסדיו יפקח את עיניך ואתה תשוב ובקשת את ה' אלהיך ואת דוד מלכך, ואז יאר גם ה' פניו אליך וישם לך שלום ביד שר השלום הוא ישוע המשיח אדוננו ומלכנו לעולם.

אז בימי בית השני בסור עול היונים
במלוך שמעון החשמוני הנשיא וראש לכהנים.
הארץ ממלחמה שקטה וישראל לבטח ישבו
הפושעים ירדו מטה וישראל לאלהיהם שבו.
תורת אל מורשה בכל לבבם דרשוה
וכל בה דבר קשה חכמי לב פרשוה.
דורות חמשה עברו מן האמת נדחו
החשמונים ממלוך סרו ועניי הצאן נאנחו.
מדות רבות דרשו וגזירות רבות גזרו
ומסרה ורה חדשו אשר נביאנו לא זכרו.
אלהים שלח משיחו והם לא הכירוהו
המרו את רוחו ועל העץ הצליבוהו.
שלשים כסף שקלו וערך עבד ערכו
מחיות ממלכה חדלו והמה בגולה הלכו.
כי אלהים הדיחם לבקש בורות נשברים
להבאיש את ריחם בשחותם מים המרים.

שיר מאת אחי במשיח ה"ר י"ג פרידמאן נ"י.

Das unschuldige Lämmchen, Tochter Jakob's,
Das deine Ahnen zur Schlachtbank geführt:
Der wahre verheißene Messias ist's,
Ueber dessen Kreuzigung sie haben triumphirt.
Er will dir doch deine Sündenlast nehmen,
So du ihn suchen wirst mit Thränen,
Und dich mit deinem himmlischen Vater versöhnen,
Wenn du dich deiner Missethat wirst schämen.
Möchtest du deinen Stolz und Hochmuth ablegen
Vor dem sanften Könige, Davids Sohn,
Der für dich geduldet Schmach, Schimpf und Hohn,
Dein Knie demüthigend und flehend beugen.
Bekenne, bekenne Ihn mit Herz und Mund,
Denn bald, bald nahet heran die schreckliche Stund,
Da er kommen wird mit herrlicher Pracht,
Lebendige und Todte zu richten mit Seiner Macht.

G. Friedmann.

חלק ראשון

תשובות באנשי און

כָּל כְּלִי יוּצַר עָלַיִךְ לֹא יִצְלָח וְכָל לָשׁוֹן תָּקוּם
אִתָּךְ לְמִשְׁפָּט תַּרְשִׁיעִי זֹאת נַחֲלַת עַבְדֵי יְהוָה
וְצִדְקָתָם מֵאִתִּי נְאֻם יְהוָה. (ישעיה נ"ד י"ז)

הטענות והראיות אשר יביאו מתנגדנו כי ישוע הנוצרי לא היה המשיח המיועד מפי הנביאים, יפרו לששה ראשים. (ע' חיזוק אמונה פ"א ופ"ו ופמ"ד ופמ"ה מהחלק הראשון ונשנו בדבריו בחלק שני ע"ש). האחד עבור יחוסו לבן דוד. שמתי (א') ולוקס (ג') סוהרים זה את זה. השני עבור פעולותיו, שהנביאים מיחסים אל המשיח פעולות טובות לשום שלום בארץ וסותד לדבריו (מתי י' ל') ע"ש. גם הלא ישוע הנוצרי ביטל את התורה ועשה את מאמיניו חפשים ממנה וזה סותר למה שאמרה התורה בכמה מקומות חוקת עולם לדורותיכם וכן אמר בתהלים (קיא) סמוכים לעד לעולם וגו' וכן שם (קי"ט) קדם ידעתי מעדותיך כי לעולם יסדתם ועוד כרומה. גם התורה אמרה (דבריב י"ג) כי יקום בקרבך נביא וגו' ונתן אליך אות או מופת וגו' לאמר נלכה אחרי אלהים אחרים וגו' לא השמע אל דברי הנביא ההוא וגו' והנה הוא אמר כי הוא בן האלהים אני והאב אחד אנחנו (יוחנן י' ל'). השלישי עבור זמנו שלא בא לזמן המיועד מפי הנביאים כי הנביאים יערו ביאתו באחרית הימים. והרביעי עבור החבטחות שלא נתמלאו על ידו עד כה. והחמישי כי המבשרים סוהרים בסיפוריהם זה את זה וזה ראיה כי אין אמת בפיהם. והששי כי כותבי ספרי ברית החדשה יביאו כתובים מספרי ברית הישנה לראיה לאמונתם ואין מהם ראיה אחר העיון כלל, ולפעמים יביאו אותם בחילוף ממה שכתוב בנביאים, ועל כן אין לסמוך עליהם. אלה קצות דבריהם. ועל כן באתי פה בחלק ראשון מספרי זה לערות דבריהם עד היסוד בהם, ולהראות כי אין בפיהם נכונה, אף כי לשונם יהליקון. והקורא ימצא התשובות על השאלה מביטול התורה והשאלה מזמן אחרית הימים בדברינו במתי (י"א י"ג). והשאלה מאלהות המשיח תבא תשובתה בחלק שלישי מספרנו כי שם מקומה. והתשובה על השאלה מן ההבטחות שלא נתמלאו על ידו ימצא בדבדינו במתי כ' וכ"א בקוצר ובחלק שני באורך. והתשובות על שאר השאלות ימצא כל אחת על מקומה על סדר ספרי ברית החדשה, כאשר סדרם בעל חיזוק אמונה. והוספתי שאלות רבות ותשובותם אשר לא נזכרו בו, למען לא יחסר כל בספרי, וזה החלי, בעזר גואלי.

מתי.

א (י"ז) **מתי** חשב פה מאברהם ועד דוד י"ד דורות ומדוד עד גלות בבל י"ד דורות, ומגלות בבל עד ישוע המשיח י"ד דורות. ומצאו פה הכופרים מקום להפסו במה שחשב פה בפסוק ח' "ויהורם הוליד את עזיהו", שהוא סותר בזה להמבואר בכתבי הקודש הישנים כי יהורם הוליד את אחזיהו, ואחזיהו את יואש, ויואש את אמציהו, ואמציהו את עזיהו (ובד"ה א' ג' י"ב נקרא ג"כ עזריה). ואנכי הרואה כי מתי עשה כדין וכישר שפסח על השלשה דורות הנזכרים, כי לא הביט על דור הפרטי האב והבן שהזכיר פה, כי בהחשב דורות ראוי להביט על דור עם ישראל בכלל, על דרך שנמצא בכתוב (שמות א' ו') וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא, ועל דרך דור המדבר שאמר הכתוב (במדבר ל"ב י"ג) ויניעם במדבר ארבעים שנה עד תום כל הדור וגו' וכרומה הרבה במקרא.*) ונכון לאמר כי מתי היתה לו קבלה מרבו או ידע מרוח הקודש כי עם בני ישראל בכלל היה ארבעה עשר דורות, ואלה הדורות הפרטים שהביא פה, הביא רק לרוגמא ולראיה קרובה לאמת זה הענין המקובל לו, שנדע על ידם דורות עם ישראל בכלל. והנה אלה השלשה דורות הפרטים החסרים פה אחזיהו יואש ואמציהו כלם נהרגו טרם בא יומם כמבואר במקרא ואין לידע מהם דורות עם ישראל הכלליים. אך זה נדע כי נמצא בדברי הימים ב' (כ"ב) כי אם אחזיהו היא עתליהו אשת יהורם היתה המלכה בחיי אחזיהו וגם אחרי מותו מלכה על הארץ, והיא עוד מדור יהורם כי אשתו היתה, גם יהוידע שמלך בימי יואש, כמבואר בכתוב שם, אף כי היה חתן יהורם היה מן דור יהורם עוד, ומזה יש לשפוט כי בדורות ישראל הכלליים עוד חי הדור הישן, ועל כן לא חשב אחזיהו ויואש. ואמציהו לא חשב כי היה ידוע לו שבני דורו היו בימי עזיהו בנו וכמו שכתוב "ויקחו כל עם יהודה את עזיהו, והוא בן ששה

---

*) ובדרך זה הלך הרמ"בן ליישב הכתוב (ראשית טו י"ו) ודור רביעי ישובו הנה, על דור יושבי הארץ בכלל הם האמורים ע"ש וכן כתב הראב"ד בפירושו למס' עדיות פ"ב מ"ט. ושם במשנה נאמר כי הקציים שנותן הקב"ה הם למספר הדורות (יע' מכילתא דר"י פ' בא על פסוק ומושב בני ישראל), והוא גם כן כוונת מתי פה כי קץ שם הקב"ה י"ד דורות מאברהם עד דוד י"ד דורות להרמת קרן ישראל. ומדוד עד גלות בבל י"ד דורות להשפלת קרן ישראל, ומגלות בבל עד דור ישוע המשיח (ועד בכלל) י"ד דורות, כי הדור הזה ראה הרמת קרן ישראל על ידי המשיח בשאת חטאת המאמינים, והשפלת קרן ישראל בחורבן בית שני וגלות רומי. והבן.

עשר שנה וגו' (ד"ה ב' כ"ו) ובפרט לפי מה שכתב דש"י כי ט"ו שנה נמנות לאמציהו ולעויהו ע"ש. ועל כן לא חשב גם יואש, כי היה בימי שני הדורות האלה כי בדורות עם בני ישראל בכלל לא היו רק שני דורות, דורו של יהורם ודורו של עויהו, ועל כן עשה מתי בקצרה ואמר פה „ויהורם הוליד את עזיהו„. ומה שחשב אמון בן מנשה אף שגם הוא נהרג, זהו בעבור כי מנשה מלך הרבה נ"ה שנים, ובוראי היו שני רודות בעם ישראל הכללים, ובפרט לפי העתקת השבעים וידידיה הוא פילון האלכסנדרוני (מ"ע פל"ה) כי אמון מלך י"ב שנים. גם שאלו (ע' מודה נבוכי הזמן לקדאכמאל בסופו) על מה שאמר מתי פה "ויאשיהו הוליד את יכניהו ואת אחיו לעת גלות בבל„ שהוא סותר המבואר בדברי הימים ב' (ל"ו) כי יהויכין (הנקרא בירמיהו ובדה"א ג' יכניהו) היה בן יהויקים, ויהויקים היה בן יאשיהו (וכן מבואר בדה"א ג' י"ו) ולמה פסח מתי על יהויקים? ובעיני גם בוה יפה עשה אחר הדקדוק היטב, כי בדברי הימים א' שם מבואר כי שני צדקיהו היו, האחד היה אחיו של יהויקים, והשני היה בן יהויקים ואחיו של יכניהו (ע' במס' הוריות דף י"א ע"ב בוה). ובדברי הימים ב' (ל"ו י') נראה לפי ההשקפה הראשונה כי לאחר גלות יהויכין לבבל מלך צדקיהו אחיו בן יהויקים במקומו. אולם במלכים ב' (כ"ד י"ז) הוא מבואר כי מלך בבל המליך במקום יהויכין את מתניה דודו ויסב את שמו צדקיהו. וכן מפורש בירמיהו בכמה מקומות כי צדקיהו היה בן יאשיהו. נמצא כי לאחר יהויכין מלך צדקיהו דודו אחיו של יהויקים, והוא הכוונה ג"כ במלת "אחיו„ ברה"כ הנ"ל. אחי אביו. וכן בדורות עם ישראל בכלל חי אז הדוד השני של יאשיהו, לכן חשבם מתי כולם לדור אחד אחר יאשיהו ואמר בכלל ויאשיהו הוליד את יכניהו ואת אחיו וגו' והכונה במלת אחיו ג"כ אחי אביו ואחיו. וכן כתב האבן עזרא בפרושו להושע (ב' ג') ע"ש.

אולם צריך לדעת כי יכניה עצמו היה הקטן בדורו של אחיו, (ע' דברי הימים ב' ל"ו ט"ו ובדד"ק שם) ועיקר חייו נחשב לדור השני אחר הגלת בבלה. והדאיה לזה כי יהויכין, לפי המסופר בסוף ירמיה, היה שבע ושלשים שנה אסיר (ובימי מאסרו הוליד את שאלתיאל כמבואר בדה"י שם ובני יכניה אסיר שאלתיאל בנו, וכן אמרו בתלמוד סנהדרין ל"ז ע"ב) ואויל מרודך הוציאו וינשאהו וכו', ומוכח מזה כי רוב חייו חיה בבבל אחרי גלותו בבלה. ומעתה יובן מדוע חשב מתי את יכניה עצמו לדור ראשון לארבעה עשר הדורות אחרי הגלת בבלה, זהי"ר דורות האחרונים עד ישוע המשיח הם עם יכניה.

ולפי דברינו אלה, כי מתי שם עיניו אך על דורות עם ישראל בכלל, יובן מה שאמר "ושאלתיאל הוליד את זרובבל„ אף כי לפי המבואר בד"הי א' ג' היה בן פדיה בן שאלתיאל, אמנם בנביאים האחרונים, חגי זכריה ועזרא נמצא תמיד זרובבל בן שאלתיאל*) והנכון הוא כי פדיה מת בימי עלומיו וזרובבל נתגדל אצל אבי אביו שאלתיאל ונקרא על שמו ולכן הוא ג"כ הדור

*) ע' מאוד עינים פל"ט בזה, והרד"ק וכן הרמב"ן בפ' שמות אמרו משום דבני בנים הן כבנים ובאמת התלמוד פסק להלכה בבבא בתרא קמ"ג ב' רבני בנים אף שהם כבנים (יבמות ס"ב ע"ב) אינן נקראים בנים ע"ש.

השני לו. (ע' סנהדרין ל"ח ע"א) ומזה ראיה על דורות עם ישראל בכלל. ועל דרך זה אמרו המפרשים בענין זכריה בן ברכיה בן עדו (זכריה א) שנקרא בעזרא (ה' א', ו' י"ד) זכריה בר עדו (וכן בתלמוד עירובין כ"א ע"א) כי ברכיה מת בימי עלומיו ונתגדל אצל אבי זקינו עדו וקבל ממנו משרת הכהונה כמו שנמצא בנחמיה (י"ד י"ו) בחשבון הכהנים "לעדוא זכריה", וכן הוא הענין במה שאמר הכתוב לבן בן נחור (ראשית כ"ט ה') כי בתואל מת בימי עלומיו כמ"ש רש"י פ' חיי שרה (כ"ב נ"ה) והוא נתגדל אצל נחור אבי זקינו (והרמב"ן שם נדחק בזה). וכמו כן הענין במפיבושת בן שאול כי הוא, גם אביו יהונתן, נתגדלו בבית שאול כמבואר בשמואל במעשה יהונתן ודוד. ואולי היה זה הענין גם בפדיה וזרובבל שנתגדלו שניהם בבית שאלתיאל, והיה זרובבל בדור השני לו, (וכן בלבן בן נחור ובתואל והבן).

ובזה יובן מה שאמר "וזרובבל הוליד את אביהוד", ובדברי הימים שם ובן זרובבל משלם וחנניה ושלומית אחותם אך לפי הנראה היה אביהוד בן משולם בן זרובבל אך היה הדור השני לזרובבל. כי זה הכלל בדברי מתי בכל דבריו באמרו "הוליד", יאמר ג"כ על שלשים ועל רבעים על דרך הכתוב הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם. ואולי הוא משולם הוא אביהוד והיו לו שתי שמות על דרך שאמרו המפרשים בנשי עשו בערה בת אלון החתי ובבשמת בת ישמעאל (ראשית כ"ו ל"ד, ל"ו ב') וכן בבני שאול (שמואל א' י"ד מ"ט, דברי הימים ט' ל"ט).

(ט"ז) ויעקב הוליד את יוסף בעל מרים אשר ממנה נולד ישוע הנקרא משיח. מפשטות דברי מתי נראה כי כוונתו היה לאמור כי ישוע המשיח היה בן דור בעבור יוסף בעל מרים שהיה בן דוד. כי לפי דת היהודים כל מה שקנתה אשה קנה בעלה כמבואר במשנה כתובות פרק מציאות האשה וכאשר מרים קנתה איש את ה' ולא ילדה אותו מאדם אחר הוא קניית יוסף מצד הדת וישוע הוא בן יוסף לפי הדת וכל הזכיות שיש ליוסף הוא זוכה בהם גם אמרו (שם ס"ו ע"א) שאשתו כגופו דמיא כמו שאמר הכתוב ודבק באשתו והיו לבשר אחד. ויש מחכמי הנוצרים השיבו בעבור שיוסף גדלו על ברכיו, והמגדל כאילו ילד ילכן הוא בנו וכמו שאמרו בתלמוד סנהדרין י"ט ב' על פסוק (שמואל ב' כ"א ח') בני מיכל בת שאול כי מירב ילדה ומיכל גדלה נקראו על שמה. ובשמות רבה פמ"ו אמרו בפירוש לא המוליד הוא האב אלא המגדל הוא האב וכו' ע"ש. אולם זה הישוב הוא ענין מכופף בעבור כי נאמר שם אך לענין המוסר ולא לענין דינא ע"ש. (ועיין מה שכתבתי למעלה בהערה לענין בני בנים ודו"ק) ומה שהביאו ראיה ממס' קירושין (פ' ע"א) גם כן אינה ראיה מכרחת כמ"ש בלוקס ג' כ"ג בהערה ע"ש. ומה ששואלים החולקים מלוקס כי לוקס חשב יחוס אחר יתבאר להלן בביאור לוקס ג' ע"ש.

(כ"ב) וכל זה היה למלאות דבר ה' ביד הנביא לאמר הנה העלמה הרה ויולדת בן וקראת שמו עמנואל וגו', הוא בישעיה (ג' י"ד). השואלים תפסו פה כי מבואר בפירוש בשם כי אמר המאמר אל אחז שלא רצה אות על מפלת ארם ואמר לו הנביא "שמעו נא בית דוד המעט מכם הלאות אנשים כי תלאו גם את אלהי לכן יתן ה' הוא לכם אות הנה העלמה הרה וגו'", נמצא שנתן האות

אל אחז וביתו, ואיך יסובב על ישוע שהיה אחרי כן שבעה מאות שנה? גם אמר העלמה בה"א הירועה על עלמה ירועה אצלו, גם אמר שם חמאה ודבש יאכל וגו' כי בטרם ידע הנער וגו' תעזב האדמה וגו', הנה מפורש כי יסובב על זמן ישעיה ואחז וביתו וכמו שמבאר שם יביא ה' עליך וגו' כי חמאה ודבש יאכל וגו' (וע' במדבר רבה פי"ד ורו"ק). וראיתי למפרשים נוצרים שבארו הכתוב חמאה ודבש יאכל וגו' על שאר ישוב בן ישעיה שבפסוקים הקודמים והוא דוחק גדול, ובעל דעה ישרה לא יורה לזה. ויש ישיבו כי ישעיה הסב מאמרו לבית דוד ואמר שמעו נא בית דוד ואולם מה יעשו בכתוב בטרם ידע הנער וגו' תעזב האדמה מפני שני מלכיה וגו'? ובעל חיזוק אמונה ביאר על אשת הנביא, וגם זה הוא טעות כי אשת הנביא קרא בסימן שאחר זה "הנביאה" ולא תקרא עלמה, כי עלמה הוא נערה בתולה בכתוב*). גם נראה מהמשך הכתובים כי עמנואל הזה יהיה מלך ישראל וגואלו, כאמרו שם בסימן שאחר זה מלא רוחב ארצך עמנואל, הנה לך כי הארץ היא של עמנואל, ומה שאמר בעל חיזוק אמונה שהוא על דרך לך לך מארצך (ראשית י"ב) אינו רומה כלל כי שם קראה ארצך לעומת מה שאמר אל הארץ אשר אראך, שהיא ארץ נכריה, אולם פה על מה ולמה ייחס הכתוב לבן ישעיה ארצך? גם אומר הכתוב שם עוצו עצה ותופר וגו' כי עמנו אל כי כה אמר ה' אלי וגו' והיה למקדש ולאבן נגף וגו' שיסובב על המשיח עמנואל כאשר נתקיים בו המכוון שהוא יהיה בחינת אלוהות ויהיה למקדש ולאבן נגף וכמו שביאר פאול אל הרומיים (ט' ל"ב) וכן ביארו בתלמוד סנהדרין (ל"ח ע"א) כמו שהובא בביאורנו שם. ועל כן נבא עוד להלן העם ההולכים בחושך ראו אור גדול וגו' כי ילד יולד לנו בן נתן לנו ותהי המשרה על שכמו וגו' מועתה ועד עולם (ע' רש"י בזה ששאל על הנוצרים ולפי ביאורי פה הוא נכון) שנראה מכל דבריו ביחד כי בן העלמה יהיה מלך המשיח. אמנם האמת היא כמו שביארתי במקום אחר בביאורי לישעיה כי ישעיה נבא על זמנו כי יבא המשיח אחר נפילת אשור שהוא יהיה על דרך גוג מלך המגוג כמו שאמר (ל"א ח') ונפל אשור בחרב לא איש וגו' הן לצדק ימלך מלך וגו' וכן שם סימן ט' וסימן י' ע"ש כי כן היה הרצון אז לפני הקדוש ברוך הוא (וכן אמרו בתלמוד סנהדרין כמו שהובא שם) ועל כן דבר אל אחז וביתו יתן ה' הוא לכם אות וגו', הנה העלמה הרה וגו' בה"א הירועה והיינו העלמה הירועה להקב"ה ומיועדת לזה בגזירתו הקדומה**). ואמר

---

*) ומה שנמצא במשלי (ל' י"ט) דרך גבר בעלמה, והוציאו מזה כי עלמה היא בעולה ואין לה בתולים עור ולכן לא יוכר דרך הגבר, אין ראיה כי הכוונה שם לאמור שאף בעלמה שניכר אצלה פתיחת רחמה באבירת בתוליה על כל זה דרך הגבר לא יוכר כי אולי היא מוכת עץ ולא על ידי גבר כמבואר במשנה כתוכות פ"א ע"ש ולכן לא אמר דרך גבר באשה.

**) או כמו שהעיר ירידי הר"י פרירמאן כי היתה קבלה בידם כי עלמה תלד המשיח וכן הוא מפורסם בכל הדתות הקדמוניות כמו ברת צאראאסטאר וכדומה ועל כן אמר העלמה הידועה לכם, והקבלה הזאת באה עוד מהזה שאמר הש"י אל הנחש ואיבה אשית בינך ובין האשה בין זרעך ובין זרעה הוא ישופך

חמאה ודבש יאכל לדעתו מאוס ברע וגו' רצונו כשכבר ידע מאוס ברע ובחור בטוב, כי בטרם ידע הנער העזב האדמה וגו' ואשור יבא וגו' והיה מרוב עשות חלב וגו' כי חמאה ורבש יאכל כל הנותר וגו', כי לפי הורה משה הנער יוצא לרשותו ונחשב למבין בשלימות בין רע לטוב לבן עשרים שנה ועל כן אז יצא בצבא ומספרו בין האנשים*). ותשוב הדאה כי זאת הנבואה היתה בשנת ארבע לאחז כמו שכתב רש"י (ויחזקיהו היה אז כבן י"ג שנה ועל כן לא תוכל הנבואה לסבב עליו כמו שכתב האבן עזרא) ועד ששה לחזקיהו שגלו אז עשרת השבטים יהיה עדך עשרים שנה ועל כן אמר כי בטרם ידע היינו בטרם מלאת עשרים שנה לו תעזב הארמה, וכשכבר ירע מאוס בדע כו' חמאה ודבש יאכל כי חמאה ודבש יאכל כל הנותר בקרב הארץ. ובעל מאור עינים פי"ו הביא בשם חכם אחר שהיתה שביתת הכסא בין אחז לחזקיהו ע"ש והוא טעות מן הכתוב במלכים (ב' י"ח) כי בשנת שלש להושע מלך חזקיהו. ונפלו ג"כ דבריו שם שהיתה שנה עודפת כו' ע"ש. זאת הוא כוונת הנבואה על צד האמת והדרך הפשוט. אך בעבור עונות ישראל בימים ההם לא נולד אז המשיח ולא נתקיימה הנבואה אז, זעל כזה רמז ישוע באמרו (מתי כ"ג ל"ז) כמה פעמים רציתי לקבץ את בניך וגו' ולא אביתם. ובחלק שני מספרי זה מבואר מדברי הנביאים במקומות רבים כי העון אך ירחיק הזמן ולא עצם הדבר כי דבר ה' לא יפול ארצה. ועל כן נתקיימה הנבואה ונתמלאה בסוף ימי הבית השני במרים וישוע. ומה שלא קראוהו עמנואל כי ענין צרדי יוכל להשנות כמו שיתבאר שם. גם הרבה שמות יש אל המשיח וכמ"ש ישעיה בעצמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד (והו ביחוסו לנו, אבל ביחוסו אל האלהים האב הוא בן האלהים) שר שלום (וכן הוא במדרש משלי סימן י"ט שמונה שמות יש למשיח כו' ובדברים רבה פ"א ביארו גם כן כי ילד יולד לנו על המשיח). ופירוש מפרשי היהודים כי פלא יועץ אל גבור אבי עד יסובב על הקדוש ברוך הוא שהוא קרא שמו של חזקיהו שר שלום אינו נכון כי מן הכתוב שם (י' כ"א) שאר ישוב שאר יעקב אל אל גבור גראה כי ישעיה דקדק במלת אל גבור להורות כי הוא הוא הנזכר

ראש ואתה השופנו עקב כי הנחש הקרמוני הוא השטן (התגלות יוחנן כ' ב'). (וע' בתרגום יונתן על פסוק והאדם ידע את חוה אשתו ובחלק שלישי כהבתי בזה ע"ש) ובביאורי למקרא (ראשית מ"ט י"ח) אמרתי כי אולי מטעם זה יעקב אבינו בברכתו את דן יהי דן נחש עלי דרך וגו' הנושך עקבי סוס וגו' עלה על זכרונו ענין הנחש והמושיע ממנו הוא המשיח ועל כן אמר לישועתך קויתי ה', ועיין בתרגום ירושלמי על זה שביארו לישועת המשיח ע"ש.

*) ע' רמב"ן בפ' במדבר וכן אמרו בתלמוד בבא בתרא קנ"ה א' קטן מאימתי מוכר בנכסי אביו מבן עשרים שנה. וכן כתב הרמב"ם פרק כ"ט מהלכות מכירה הלכה ג' וכן בחושן משפט סימן רל"ה סעיף ט' וכן אמרו במדרש משלי סי' א' עד כמה שנים נקרא נער? עד עשרים שנה כמה דאת אמר מבן עשרים שנה ומעלה שמעשרים ולמעלה מחשבים לו עוונותיו. וכן אמרו בשיר השירים על פסוק צאנה וראנה אדם הראשון וחוה כבעלי כ' שנה נבראו ע"ש.

פה אשר לא כולם יקבלוהו (וע' פאול אל הרומיים ט' כ"ז). גם דש"י שם הורה שהוא רק לתשובת המינים ובאמת כולם הם שמות המשיח ע"ש.

ב (ט"ו) למלאות וגו' ממצדים קראתי לבני. השואלים יצעקו כי הכתוב יסובב בהושע (יא) על עם ישראל בכלל, ובאמת כוונת מתי היתה לאמור בעבור שהמשיח הוא מקור כל הנשמות כמו שאמר אנכי הגפן ואתם הזמורות (וע' פאול א' אל הקורינתים י"ב כ"ז ואל האפסים ד' י"ב י"ג) על כן גם בו נתקיים מה שנתקיים אצל כלל ישראל. ועל דרך זה אמרו גם בעלי המדרש (מדרש רבה פ"מ) כל מה שכתוב באברהם כתוב בבניו כו' אברהם ירד למצדים כו' ע"ש. וכבר אמר לוטהער על דברים כאלה כי לא היתה כוונת מתי להתווכח ולהביא ראיות מוכיחות אל הכופרים כי אם נכתבו אל המאמינים. (י"ח) רחל מבכה על בניה ומאנה להנחם כי איננו. גם פה יצעקו כי הכתוב כי איננו יסובב על אפרים. ובאמת כוונת מתי היתה כי הכתוב בדרך רמז*) ירמוז על ישוע שנתקיים בו כי איננו שברח למצרים דאם לא כן למה שינה הכתוב מלשון רבים בניה ללשון יחיד כי איננו, אך ירמוז בעבור כי הוא איננו על כן קרה צרה ורעה לבניה, ועל דרך זה אמר בזוהר פ' ויקרא ב' ע"ב כי איננו ולא אמר כי אינם בגין דמלכא קדישא אסתלק כו' ע"ש. ובעל חיזוק אמונה שאל עוד על דברי מתי מרוע הבכה דחל על בני יהודה שבבית לחם יהודה? ולא הבין כוונת מתי פה באמרו בבית לחם וכל גבוליה כי סביב לבית לחם הוא חלקו של בנימין כאמרם בספרי פ' וזאת הברכה על פסוק ובין כתיפיו שכן. ושמה הוא קבורת רחל כמו שכתוב בשמואל א' (י' ב') קבורת רחל בגבול בנימין והוא סביב לבית לחם כמו שכתוב (ראשית מ"ה ו') ואקברה בדרך אפרת הוא בית לחם. ועל כן בהכות הוררוס את הילדים אשר סביבות בית לחם הרג גם את בני בנימין בניה ונשמע הקול מקברה כי תבכה על בניה. ועל דרך זה ביארוהו המדרשים על גלות יהודה ובנימין תחת נבוזראדן. והובא ברש"י פרשת ויחי על פסוק ואני בבואי מפדן ע"ש.

(כ"ג) וישב בעיר הנקרא נצרת למלאות הדבר הנאמר ביד הנביאים נוצרי יקרא. פה יצעקו הכופרים כי לא נמצא כלל בדברי הנביאים. והנראה בכוונתו בעבוד כי כל הנביאים אמרו כי משיח יקרא צמח (זכריה ג' י"ח, ו' י"ב, ירמיה כ"ג ה', ישעיה ד' ב') וכן הוא בבמדבר רבה פי"ח ובתנחומא סוף פרשת קרח. גם נצר (ישעיה י"א) כי נצר וצמח הוא ענין אחד. והוא בעבור שנאמר עליו (שם נ"ג) ויעל כיונק לפניו, ועל כן סיבב השם יתברך אשר ישב בעיר נצרת ועל ידי זה נקרא ישוע הנוצרי בין היהודים בכדי לקיים הנבואה שיקדא נצר וצמח, וידידי החכם ה"ר ד"ד ביזענטהאל נ"י בביאורו לפעלי השלוחים אמר בזה כונה אחרת תדרשנו משם. ומתי קיצר פה בהמעשה כי לפי דברי לוקס ישב כבר בנצרת אך אחרי כן שב עוד הפעם לנצרת עירם ע"ש.

ד' (י"ד) למלאות אשר נאמר ביד ישעיהו ארצה זבולון וגו' העם ההולכים

---

*) כי הכתובים יפורשו על דרך פשט רמז דרש וסוד אצל חכמי המשנה והתלמוד, והמנהג הזה התחיל עוד בימי הבית השני כנראה מספרי פילון האלכסנדרוני. ומן התרגום ליונתן כן עזיאל.

בחושך וגו'. דרש סמיכות הכתובים כמנהג חכמי ישראל הקדמונים וכמו שאמרו בתלמוד (בדכות י' ע"א סמוכין מן התורה מנין כו' וע"ש כ"א ב' בזה) ובעל חיזוק אמונה עקם במזיד פה ביאור הכתוב גליל הגוים, ועזב המשנה המפודשת בסוף כתובות שלוש ארצות וכו' יהודה עבר הירדן והגליל, והוא אומרו פה דרך הים הוא יהורה (וע' יהושע ט"ו היטב) עבר הירדן, גליל הגוים יאמר על ארץ הגליל ונקרא כן בעבור שישבו שם גוים רבים עם היהודים ביחד כידוע. וכן כל המדרשים אמדו כי משיח בן יוסף יעמוד בארץ הגליל וכן כתב רבינו סעדיה גאון מאמד ח' מספרו האמונות והדעות וכן הוא בזוהר פ' שמות.

(י"ט) ויאמר להם לכו אחרי ואעשה אתכם דיגי אנשים. החזוק אמונה פעד פי דובר הוות לאמור כי האדון הורה בזה שכל כונתו הוא לצודד אנשים כדגי הים. וכמו שהדגים הנאספים במכמורת מיד מתים כן האנשים הנלכדים ברשתותם אי אפשר להם להיות חיים חיי הנפשיים כלל. כל הפוסל במומו פוסל כי הוא יצורר אנשים ויטיח עיניהם מראות אמיתת כוונת דברי הארון. כי כוונת האדון הוא כמו שהדגים מתים בגופם כמו כן האנשים המאמינים בו וילכו אחריו ימותו חיי הגוף כמו שאמר בעצמו (ט' כ"ג) כל מי אשר יאבה ללכת אחרי יכחש בנפשו (בחיי העולם הזה) וישא את צלבו יום יום וגו' . . . וכל מי אשר יכרית את נפשו למעני הוא יצילנה, כי הנוצרים היו להרג ולבזה ימים רבים כידוע, וגם עתה המאמין האמיתי במשיח אלוהי יעקב (ובפרט מעם ישראל) ימצאוהו רעות דבות וצדות למען אמונתו ואז ישיג חיי הנפשיים בעולם הבא כידוע. בשם ידידי י' ג' פרידמאן.

ך (מ"ג) שמעתם כי נאמר ואהבת לרעך ושנאת את אויבך, בעל חיזוק אמונה פער פה דובר נבלה ואמר שקר העיד מתיאש וכו' כי לא נמצא בתודה גם בנביאים לשנוא את שונאיו. והביא פה פסוקים ממשלי כ"ד וכ"ה בנפול אויבך אל השמח וגו' אם רעב שונאך האכילהו לחם וגו', ונהג עמהם — כמו שיאמד הוא על הנוצרים — כי סופי הפסוקים לא הביא לעוד עיני הקוראים כי סופם הוא סותר דבריו, והוא, פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו וכן כי גחלים אתה חותה על ראשו. ובתלמוד יומא (כ"ג ע"א) אמרו מפודש כי לא תקום ולא תטור הוא רק בצער ממון, ולא בצער הגוף ע"ש. ומאמר ישן הוא (קידושין ע') כל הפוסל במומו פוסל. ואמתת כונת האדון פה בכל הקאפיטעל הזה ביארתי על נכון בביאורי לברית החדשה עיין שם. וע' בספר למודי הנביאים במאמר אבן בחן שלו בפ"ד בהערה בזה.

ך (כ"ח) ובבאו לעבר הים אל ארץ הגרגשים (ובמרקוס נקראה הגדרים והוא הוא) ויפגעו בו שני אנשים אחוזי שדים יוצאים מן הקברים. ובמרקוס (ה) מספר דק מאיש אחד ע"ש. וכבר ישבו חכמי הנוצרים זה בטוב טעם ודעת, כי מדקוס בעבור שרצה לספר באורך מן האיש הזה, איך שדבד עם ישוע דבדים נפלאים ואיך הוא הלך אחדי כן ויפרסם אותו ברבים. ועל כן לא דבר כלל מן השני אף שגם הוא נרפא אך ממנו לא היה לו מה לספר וכמו כמה חלים שנתרפאו מן ישוע המשיח ולא נמצא זכרם בספר, אך מן האיש ההוא שיש ענינים ראוים לספר לפי מטרת סיפוד מרקוס על כן הזכיד אותו וסיפר ממנו. והדמיון לזה נמצא גם במלכים ב' (י"ח י"ו) ששלח מלך אשור את דבשקה

ואת תרתן ואת רב סריס וגו' ובישעיה (ל"ו) לא הזכיר אך רבשקה בעבור כי הוא היה המרבר אל חזקיהו ואך ממנו ראוי לספר ועל כן לא הזכיר האחרים כלל כי אין לו צורך בהמה למטרת סיפורו.

י (י') ולא ילקוט לדרך ולא כתנות שתים ולא נעלים ולא מטה וגו'. ובמרקוס (ו' ח') מספר שאמר להם זולתי מטה לברו וכן אמר כי אם להנעיל בנעלים וגו'. ונראה שסותרים בסיפוריהם זה את זה. ויש שפרשו פה שהכיונה על מוהרות חוץ מלבושיהם (פאררראטה) אולם מרבריו שאמר אצל כתנות שתים ואצל נעלים ומטה אמר בפשיטות ולא נעלים ולא מטה לא משמע כדבריהם. ולרעתי כי בלשון עברי וארמי שדברו בימי ישוע אז, יש חילוק והפרר בין מטה למקל, כי מטה הוא מקל חשוב ועל כן נקרא המיד במקרא מטה עוז, מטה מושלים, כמו שרדכו עוד היום אצל כהני הנוצרים המזרחים, ומקל הוא מקל פשוט על דרך כי במקלי עברתי את הירדן וגו' (ראשית ל"ב י"א) והרבה כמוהו. ובמרקוס מספר כפי שאמר בלשון ארמי או עברי זולתי מקל לברו. וכן ראוי להעתיקו. וכן יש חילוק בלשון עברי שרברו אז בימיו (לשון המשנה) בין נעלים וסנרלים כירוע מרברי המשניות (וע' שבת רף ס' ע"ב בזה וביבמות ק"א וק"ב ע"א) כי סנדל הוא מנעל פחות וגרוע של עץ או של עור קשה ולפעמים רק התחתיתו של עור ומקושר על הרגל בחבלים דקים, ובמרקוס אמר כי אם להנעיל סנרלים וכן הוא שם בלשון יון (σανδάλια) וכן ראוי להעתיק.

(ל"ד) אל החשבו כי באתי לשלוח שלום בארץ, לא באתי לשלוח שלום כי אם חרב. (ובלוקס י"ב נ"א מרון) כי באתי להפליג בין איש לאביו ובין בת לאמה ובין כלה לחמותה ואויבי איש אנשי ביתו. בעל חזוק אמונה שאל כי בזה הוריע שלא היה משיח, כי על המשיח המקוה נאמר בזכריה ט' ורבר שלום לגוים וגו'. ועל הזמן ההוא הכתוב אומר (ישעיה ב') לא ישא גוי אל גוי חרב וגו' וכן מיכה ב' לא ישא גוי אל גוי חרב וגו' וכן ממה שכתוב להפריר בן מאביו וגו' הורה גם כן שלא היה משיח בי בזמן המשיח המקווה יבא אליהו הנביא אשר נאמר עליו והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם (מלאכי בסופו) ע"כ. והנה מה ששאל מלא ישא גוי אל גוי חרב אינו ענין לפה ויבואר להלן בקאפיטעל כ' וכ"א. אך מה ששאל מן ודבר שלום לגוים וכן מה ששאל מאליהו, שאליהו ישיב לב אבות על בנים והביא הכתוב ממלאכי, הנה סוף הפסוק לא הביא (לעור את עיני הקורא כאשר יאמר הוא על הנוצרים) אשר אמר פן אבא והכיתי את הארץ חרם, הנה כי ביאת המשיח לא תהיה כביאת אליהו. וכן אמר שם, על ביאת הארון ומלאך הברית שהוא המשיח כמו שאמרו כמה מפרשי ישראל, ומי מכלכל את יום בואו כי הוא כאש מצרף וגו' כי ממנו החל הצירוף והבירור בין המאמינים ובין שאינם מאמינים. והנה הכתוב הזה לא יובן כלל מה הוא המחלוקת בין אבות לבנים אשר אליהו ישוה וישיב את לבם זה על זה? גם מן החכמים אמרו במסכת עריות בסופה אליהו בא לעשות שלום בעולם, ומה הוא השלום שיעשה בין אבות לבנים? האם מחלוקת של נדן וממון ועניני אישות ישוה ביניהם (עיין ברברי הראב"ד והמהרש"א בעין יעקב שם על זה שדחקו בזה מאוד). אולם לפי דברי אחינו ישוע נבין הכתוב הזה כי על ירי ביאת המשיח תהיה מחלוקת בארץ איש על אביו וגו' עבור שזה

יאמין בו*) וזה לא יאמין בו כאשר ראינו בעינינו ולכן בא אליהו הוא יוחנן המטבל (מתי י"א י"ד) מקודם לבשר אותו ברבים, והבית ששמע ליוחנן מצא שלום בביתו. ומה שנמצא בכתיב שם בזכריה ודבר שלום לגוים וגו' גם זה נתקיים בישוע כי הוא דבר שלום גם לגוים המאמינים בו כי הוא צוה לקרוא את הבשורה לכל הגוים (מתי בכופו) וכמו שאמר ישעיה (מ"ט) ונתתיך לאור גוים להיות ישועתי עד קצה הארץ (פעלי השליחים י"ג מ"ג) והמאמין והנטבל יושע ואשר לא יאמין בו יחרם, ועל כן אמר שם במלאכי והכיתי את הארץ חרם.

יא (י"ג) כי כל הנביאים והתורה עד יוחנן נבאו, הכוונה שהם התנבאו עד יוחנן כי הותם הנביאים מלאכי חתם דבריו באמרו הנני שולח לכם את אליהו וגו' ויוחנן הוא אליהו, כי כל הנבואות הם רק עד יוחנן ועד זמנו הם בתור נבואות, ומאז והלאה החלו הנבואות לצאת אל הפעל כמאמר הארון מקודם ומימי יוחנן המטבל ועד עתה מלכות השמים נקחת בהזקה וגו' ובלוקס (ט"ז ט"ז) מעת ההיא התבשרה מלכות האלהים וכל איש יהדום אליה וכן פירש ה"ר פראממאן בלוקס שם ע"ש. והוא על דרך שאמר דניאל (ט' כ"ד) ולהתום חזון ונביא ופי' האבן עזרא שם שכל הנביאים נתנבאו על ימי הבית השני ועמ"ש בחלק שני מספרי זה באורך**), (ומ"ש והתורה כי גם בתורה יש נבואות כידוע) ומה שאמר להלן (בפסוק ל') כי עולי נעים ומשאי קל כוונתו לענין אחר, בהתנגדות אל הפרושים אשר אמרו נהוג נשיאתך ברמה זרוק מדה (והרמב"ם במס' אבות סוף פ"ר העתיק מורא) בתלמידים (כתובות ק"ג ע"ב) וכן נהגו, אולם הוא ענו ושפל רוח כאמרו בכתוב שקודם לזה. ומעולם לא היתה כונתו לבטל התורה כמו שאמר במתי ה', ונפלו דברי החיזוק אמונה ע"ש.

(י"ד) ואם האבו לקבל זה הוא אליהו העתיד לבא, וביוחנן המבשר (א' כ"א) מספר כי יוחנן המטבל עצמו כאשר שאלו לו האתה אליהו? אמר על עצמו שאיננו אליהו? ובאמת אינה שאלה כלל כי בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם כדרך המקרא, ואמר (לוקס א' י"ז) שבא יוחנן המטבל ברוח וגבורה

---

*) ע' במדרש במדבר רבה פי"א ורות רבה פ"ה ר' ברכיה בשם ר' לוי וכו' כגואל ראשון כן גואל אחרון כו' נגלה להם וחוזר ונכסה כו' כל מי שהוא מאמינו וכו' ע"ש. וזה הר' ברכיה בשם ר' לוי אומר במדרש ר' משה הדרשן בפ' וישב על פסוק אל השפכו דם אף המשיח שאעמיד לכם אין לו אב וכו', והוא האומר גם כן באסתר רבה על פסוק כי אין לה אב ואם אף הגואל שאעמיד לכם במדי אין לו אב וכו' כעין דבריו שבמדרשו של ר' משה הדרשן הנ"ל ע"ש.

**) ואמרו במס' עבודה זרה (ט' ע"א) בשם אליהו שני אלפים תהו שני אלפים תורה שני אלפים ימות המשיח כו' ע"ש. ומה ששאל בחיזוק אמונה ה"א פ"א שהנביאים נבאו ביאת המשיח באחרית הימים אינה שאלה כלל כי הלא יעקב אמר לבניו (ראשית מ"ט) האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים ואמר להם מה שהגיע להם אחר שלש מאות שנה, וכן משה אמר (דברים ל"א כ"ט) כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחיתון וגו' וקראת אתכם הרעה באחרית הימים וגו'. וכדומה במקרא הרבה.

אליהו, כי באמת לא היה אליהו בעצמו שבא משמים כאשר דימו השואלים לו אך נולד מאיש ואשה, רק שנתלבש בו רוח וגבורת אליהו, והוא בסוד העיבור הידוע להמקובלים (ע' פרדס שער היכלות פרק י"ד בענין אליהו כדברים האלה) וזהו גם כן כוונתו פה זה הוא אליהו העתיד לבא, אתם שמעתם כי אליהו עתיד לבא זה הוא, כי אליהו אין הכוונה אותו בעצמו שחי אז אלא נביא אחר ברוח קדשו של אליהו וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות מלכים פרק י"ב יעמוד נביא לישר ישראל להכין לבם ע"ש. ומה שאמר שם שאיננו נביא, היינו כי נביא הוא יודע עתידות ומתנבא, וזה לא ניתן לו משמים אף שהיה בו רוח וגבורת אליהו, כי אם שניתן לו הכח לקרוא פנו דרך וגו'. ועיין בדברי פאול בראשונה אל הקורינתים י"ב בזה והבין.

יב (ל"א) כל חטא וגדופה יסלח לבני הארם אך גדופת הרוח לא תסלח וגו' ואשר ידבר דבר בבן אדם יסלח לו ואשר ידבר ברוח הקודש לא יסלח לו וגו': פה הפסו החולקים כי בעצמו עושה חילוק בין בן האדם לרוח הקודש? ובאמת דברי ישוע פה מבוארים במרקוס (ג' ל') שביאר מרקוס בעצמו דבריו "כי אמרו רוח טמאה יש לו", והכוונה כי כל מה שיאמרו עליו דברי גדופה יסלח להם ואולם מה שידברו ויגדפו ויכפרו ברוח הקודש אשר בו לא יסלח (ואין כוונתו פה כלל על פרצוף רוח הקודש) ויסובב על המעשה פה, שאמרו כי בבעל זבוב הוא עושה הנפלאות, והיינו שעושה ברוח הטמאה ולא ברוח הקודש אשר בו. והוא אמר פה (בפסוק כ"ח) שעושה ברוח האלהים.

(מ') כאשר היה יונה במעי הדג שלשה ימים ושלשה לילות כן יהיה בן האדם בלב הארץ שלשה ימים ושלשה לילות. אף כי לא היה רק שני לילות וביום השלישי כאור בוקר קם מעם המתים? וכן אמר בעצמו במקום אחר ביום השלישי יקום, כי חשב פה גם הלילה שהיה בבית האסודים וכמו שאמר (תהלים פ"ח) שתני בבור התחתיות במחשכים במצולות וגו' הלמתים תעשה פלא וגו' היסופר בקבר חסדך אמונתך באבדון וגו' וכן שם (קמ"ג ג' איכה ג' ו') הושיבני במחשכים כמתי עולם. וכן אמר שלשה ימים בעבור שעמד ביום הראשון כאור הבוקר ומקצת היום ככולו כמבואר במסכת פסחים ד' ע"א והיא הלכה רווחת בישראל.

יג (לה) למלאות הנאמר ביד הנביא לאמר אפתחה במשל פי אביעה חידות מני-קדם. הכתוב הזה הוא בתהלים ע"ח, ומפרשי ישראל נדחקו בו מאוד כי אסף לא דבר במשלים, גם לא הביע חדות, כי חדה היא דבר סתום כמו בשמשון (שופטים י"ד י"ב) ובעצמו אמר אשר שמענו ונדעם ואבותינו ספרו לנו, וכמו שאבותיו ספרו לו כן רוב ישראל ידעו זאת מאבותיהם? אך האמת הוא כי רוח הקודש המדבר בפי אסף (על רדך רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני) והוא האומר האזינה עמי תורתי וגו' הוא האומר אפתחה במשל פי אביעה חדות דברים סתומים מני קדם (ביונית ביארו מני הוסדה ההבל) והכוונה כשאביעה חדות מני קדם אז אפתחה במשל פי, אדבר במשלים למען לא הכל ישמעו ויבינו, אולם דברים אשר שמענו ונדעם ואבותינו ספרו לנו לא נכחד מבניהם, ועל כן האדון כאשר דבר חדות מני קדם דברים נעלמים מראשית הבריאה עד בואו דבר במשלים.

טן (ט) ולשוא יראו אותי ומלמדים מצות אנשים, כן הוא ההעתקה לפי היונית (μάτην) וכן הוא בהעתקת השבעים. בספר זרובבל שאל הלא האדון אמר בוראי הכתוב, כאשר הוא בעברית, ובעברית נאמר ותהי ידאתם אותי ומדוע שינה המבשר? ולדעתי כי הזקנים וגם האדון קראו הכתוב ותהו יראתם אותי על דרך הכתוב לא אמרתי לזרע יעקב תהו בקשוני (ישעה מ"ה), ותהו הוא כמו שוא, דבר שאין בו ממש כמו רוח ותהו נסכיהם (שם מ"א). וכזה הרבה בהעתקת השבעים וגם אף בעלי התלמוד היו להם נסחאות אחרות במקרא כמו שאמרו בסנהדרין דף ק"ז ב' על הכתוב וילך אלישע, ושאלו להיכן אזל, ולפנינו הנוסח ויבא אלישע ועיין שם בתוספות ורש"י וכן בברכות ס"א ע"א הביאו הכתוב וילך אלקנה אחר אשתו, ולפנינו איננו ועיין שם בתוספות ובמהרש"ל. וכן הרבה כדומה. וכן בספר הזהר, וכל המדרשים כידוע.

(י"א) את אשר יבא בפה לא יטמא את האדם וגו'. לא היתה כוונתו בזה לבטל תורת משה כאשר דמה הסכל בעל חזוק אמונה, כי לא יסתור דבריו אשר אמר במתי (ה') לא באתי להפר אך כוונתו היתה כי הבא אל הפה לא יטמא כמו דבר היוצא מן הפה, כי היוצא מן הפה מטמא את הנפש אשר היא נקראת אדם באמת והגוף נקרא בשר אדם בתורה (שמות ל') וכן כתב הרמב"ם בספרו, אבל הבא אל הפה לא יטמא אך את הגוף. ומה שאמר משה ולא תטמאו את נפשותיכם? הכוונה על הגוף כי נפש בתורת משה הוא הגוף כמו שאמרו המפרשים בראיה מן הכתוב ועל נפשות מת לא יבא, ונפש כי תגע). וע' בזה בספר למודי הנביאים במאמר אבן בחן שלו בפ"ד בהערה. ובעל חזוק אמונה רכר בגאוה ובוז, ופי כסיל מחתה לו.

יט (י"ז) ואם תחפוץ לבא אל החיים שמור את המצות וגו' אם תחפוץ להיות תמים לך מכור וגו' יתבאר מאתי על נכון בחלק שלישי במאמר הצדקה ע"ש. ועיין מה שכתבתי גם כן בפעלי השלוחים ט"ז ל"א בזה.

כ (כ"ח) כאשר בן האדם לא בא למען ישרתוהו כי אם לשרת ולתת את נפשו כפר בעד רבים. שאלו כי בזה הודיע על עצמו שלא היה משיח לפי שעל המלך המשיח הכתוב אומר (זכריה ט') ומשלו מים ער ים ומנהר ער אפסי ארץ, וכן התלים ע"ד וישתחוו לו כל מלכים כל גוים יעבדוהו, וכן אמר דניאל ז' וכל שלטניא ליה יפלחון וישתמעון. עשו עצמם כאלו לא ידעו את דברי הארון (כמתי כ"ד) הבנוים על יסוד דברי הנביאים שבראשונה יבא המשיח בשפל המדריגה עד כי ימאס ויהרג כמבואר בישעיה נ"ג ובפעם שנית יבא עם עננו השמים כמבואר ברניאל ואז יתקיימו כל היעודים הטובים של הנביאים (כמבואר בפעלי השליחים ג' כ"א א' ז' והרבה כדומה) ודברי הנביאים האלה הביאו גם אל היהודים להאמין בשני משיחים, משיח בן יוסף אשר יהרג, ומשיח בן דוד אשר יתרומם ויתנשא מאוד. אולם טועים בזה מאוד כי בישעיה נ"ג מבואר כי אותו אשר יהרג הוא בעצמו ירום ונשא וגו' ואת עצומים יחלק שלל. ובחלק שני יבואר מזה באריכות.

כא (ד') וכל זאת היתה למלאות הנאמר ביד הנביא לאמור: אמרו לבת ציון (עמ"ש בזה ביוחנן י"ב ט"ו) הנה מלכך יבא לך עני ורוכב על החמור ועל עיר בן אתונות, בעל חזוק אמונה פירש הכתוב בזכריה (ט' י') והכרתי רכב

מאפרים וסוס מירושלים. ונכרתה קשת מלחמה, שהכונה שהבטל המלחמה מן הארץ כמו בישעיה ב' ושאל כי לא נתקיים בישוע המשיח שבא על עיר בן אתונות. ובאמת המעיין היטב בזכריה יראה כי אין כוונתו שלא תהיה מלחמה עוד שהלא אמר בעצמו להלן שם כי דרכתי לי יהודה קשת וגו' ושמתיך כחרב גבור וגו' וכן בסי' יו"ד כי פקר ה' צבאות את עדרו ושם אותם כסוס הודו במלחמה וגו' ממנו קשת מלחמה וגו' והיו כגבורים בוסים בטיט חוצות במלחמה ונלחמו כי ה' עמם והובישו רוכבי סוסים הנה לך שתהיה מלחמה ויצליחו במלחמתם, ואף כי לא יהיו להם סוסים ורכב וקשת מלחמה. אך באמת זכריה נבא כסדר, בתחלה יבא המשיח עני ורוכב על החמור ועל עיר בן אתונות ואז יכרית ה' רכב וסוס וקשת מלחמה מישראל על דרך והכרתי יושב מבקעת און ותומך שבט מביה עדן (עמוס א' ה') כי והכרתי הוא לרעה ולא לטובה וכדומה במקרא הרבה והוא לעת חורבן המקדש בעבור שכפרו במשיח אלוהי יעקב (וכן באמת יספרו סופרי רומא וכן היוסיפון כי לא היו להם כלי מלחמה בימים ההם הנאותים למול הרומים) כי אם לגוים ידבר שלום ומשלו מים עד ים וגו' אך העורון יהיה לישראל אך עד כי יושעו הגוים ואז כל ישראל יושע (אל הרומים י"א כ"ה) והוא שאמר גם אתה בדם בריתך שלחתי אסיריך וגו' ינבא על צאת ישראל מגלותם בהכירם את גואלם, גם היום מגיר משנה (מגיד נראה לי כמו נגיד כי אותיות מ"ן מתחלפות בעברית כידוע) ור"ל בפעם השניה כמבואר למעלה, ועל כן אמר כי אף שלא יהיו לישראל רכב וסוס וקשת מלחמה יהודה בעצמו אעשה לי לקשת ושמתיך כחרב וגו' זכן ישימם כסוס וממנו פנה וגו' ממנו קשת מלחמה והיו כגבורים וגו' אך בידיהם בלא כלי זיין והובישו רוכבי סוסים וגו'. אולם מענין הנבואה היחעה כי מלחמה תבטל בביאת זמשיח שהיא תתמלא בביאתו פעם שנית ובהתיישב ממלכתו מזה לא דבד זכריה פה כי אם בישעיהו ב', ומה שאמר והכרתי רכב מאפרים וגו' כי גם רבים מאפרים ישבו בבית שני על אדמתם כמבואר בספר יהורית (באפאקריפא) כי אף כי בימי עזרא לא עלו רק מיהודה ובנימין אך אחרי כן גם מארץ אשור באו לשבת בארץ ישראל כמו שהוכיח בספר מאור עינים פרק י"ג ע"ש (וע' דברי הימים ב' ל' י"א כי גם אחרי גלות עשרת השבטים נשארו פלטים על אדמתם באפרים ושארי השבטים עיין שם). וע' רש"י חזלין פ"ו ע"א ד"ה ומשעלו בני הגולה כו' בזה. וע' בתלמוד מגילה י"ב ע"ב וע' רש"י סנהדרין ק"י ע"ב. וע' בירושלמי מעשר שני פ"ה הלכה ה'.

(מ"ב) הלא קראתם בכתבים אבן מאסו הבונים וגו'. כי המשיח נקרא אבן בדברי הנביאים בישעיה (כ"ח י"ו) הנני יסד בציון אבן וגו' המאמין לא יחיש, וברניאל (ב' ל"ד מ"ה) כי מן ההר התגזר אבן שלא בידים ויסובב על המשיח שנולד מרוח הקורש, וכן בזכריה (ג' ט', ד' ז') כי הנני מביא את עבדי צמח כי הנה האבן וגו' על אבן אחת שבעה עינים זגו' ומשתי אה עון הארץ ההיא ביום אחר, וכתב רש"י שם ואיני יורע באיזהו יום עיין שם, וברוך השם כי אנחנו המאמינים במשיח יודעים איזהו יום זה יום שנהרג בו ישוע המשיח שנקרא אבן, ומה שאמר שבעה עינים וכן שם להלן (ר י') ושמחו וראו את האבן הבריל וגו' שבעה אלה עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ ירמוז למה

שאמר בהתגלות יוחנן (ה' ו') שה עומד כטבוח ולו שבע קרנות ושבע עינים אשר המה שבעה רוחות האלהים השלוחים אל כל הארץ וע"ש בסי' א' ר' ומשבעת הרוחות אשר לפני כסאו ובארר"נ פל"ז שבעה מדות משמשות לפני כסא הכבוד (ובמקובלים ז' מדות רבריאה בו'). וכן הוא בתנחומא סוף פ' תולדות ע"ש. ועל כן פירש הארון הכתוב הזה אבן מאסו הבונים על המשיח (וכן פירשו רש"י במיכה (ה' א') על פסוק ממך לי יצא להיות מושל וגו' והבונים הם תלמידי חכמים כמו שאמרו בסוף ברכות ובשבת קי"ר ע"א עיין שם, ועל כן אמר הכתוב אחרי זה מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו זה היום עשה ה' הוא יום הנ"ל (וכן הכתוב שאחר זה ברוך הבא בשם ה' יסובב על המשיח כמו שאמר הארון במתי [כ"ג ל"ט] ע"ש).

כב (מ"ד) נאום ה' לאחני וגו'. כל המדרשים הקדמונים ביארו הכתוב הזה על המשיח באבות דר' נתן פרק ל"ד (ואמר שם שחביב מכהן צדק שהוא לעולם) וכן משמע בבמדבר רבה סוף פרשה ה' ובמדרש תהלים סימן י"ב וסימן י"ח ובילקוט רמז תרכ"א ורמז תכ"ט. וכן ה"ר סעדיה גאון בביאורו לדניאל י' י"ג עיין שם. וכפי הנראה בימי הארון היה רבר מקובל בין הפרושים כי נאמר על המשיח ועל כן לא השיבו לארון דבר. כי רור הוא מחבר המזמור כרשום בתחלת הסימן "לרור", ופירושו כמו בכל מזמורי תהלים שנאמר מלת לרור היינו שרור הוא המחבר וקורא אל המשיח "אדוני", כי המשיח גדול ממנו. ומה שאמר בעל חזוק אמונה שעבדיו ואנשיו אמרו על רור נאם ה' לארוני, ויסובב, על המעשה בשמואל ב' (כ"א) אשר אנשי דור נשבעו לו לאמור לא תצא למלחמה הוא פירוש אך לרחות כי איפה נזכר שם כי ה' אמר לו שישב בביתו? גם היה צריך לכתוב נאם ה' לארונינו. גם מה שפירש אתה כהן לעולם בעבור שהעלה עולות בגורן ארונה היבוסי אינו אמת, כי מי הגיד לו כי דור בעצמו העלה אולי ע"י הכהנים על דרך (יחזקאל מ"ה י"ז) ועל הנשיא יהיה וע"ש במפרשים וכמו עולות שלמה (דה"ב ח' י"ב) וכן שם (ז'ד') והמלך וכל העם זובחים וגו' והיו שם כהנים (ז' ח'). ואנו רואים כי רור החזיק כהנים (בשמואל ב' ח') ואיך יהיה כהן לעולם ויעבור על התורה אשר איש זר לא יקרב? (ועיין אל העברים ח' ר' ואלו היה בארץ לא היה כהן ע"ש) גם מה שרצה לאמר כי כהן היינו שר ומושל אינו אמת כי הלא הכתוב השוה אותו למלכי צדק שנאמר בו והוא כהן לאל עליון. וכן רש"י בר"פ יתרו כ' כל כהן משרת לאלהות ע"ש, וגם מדוע לא אמר אתה מלך לעולם.

(מ"ה) ואיך הוא בנו כוונת הארון פה מבואר בחלק שלישי מספרי זה ע"ש.

כג (ט"ז) איש כי ישבע בהיכל וגו' ואם ישבע בזהב ההיכל וגו' ואיש כי ישבע במזבח וגו', מקור למאמר הפרושים הזה תמצא אחר העיון היטב במשנה נדרים י"א א' ובתלמוד ירושלמי על זה וקידושין נ"ר ע"א ובש"ע יו"ד סי' ר"ר ס"א וכן מה שאמר והנשבע בשמים כו' כיון להוציא מדעת הפרושים במשנה שבועות ל"ח ע"א וע' רמב"ם פי"ב מהלכות שבועות ובש"ע יו"ד סי' רל"ז ס"ב ועיין שם ס"ט בענין ידות שבועה. ובביאורי לספרי ברית החדשה ביארתי באורך.

(ל"ה) למען יבא עליכם כל דם נקי הנשפך וגו' עד דם זכריהו בן ברכיה אשר הרגתם אותו בין ההיכל ולמזבח. מפרשי הנוצרים נדחקו בזה. ולדעתי

נראה בפשיטות כי זכריה בן ברכיה הרגו ישראל אף שלא נזכר במקרא אך היה קבלה אצל היהודים (וכן משמע ביוסיפון ליהורים פרק שמונים ומספר שם כי זכריה הנביא נשחט לפני היכל ה' ולא כסתה הארץ את דמו וגו' ואין לפרשו על זכריה בן יהוידע כי הוא נרגם באבנים (דברי הימים ב' כ"ד כ"א) ע"ש). והראיה לזה כי נמצא בתרגום איכה ד' אות ד' על פסוק אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא, כמה דקטלתון ית זכריה בר עדו כהנא רבא ונביא מהמנא. והוא זכריה בן ברכיה בן עדו הנזכר בזכריה א' הנקרא בעזרא (ה' א', ו' י"ד) זכריה בר עדו וכן בתלמוד עירובין כ"א ע"א, והיה כהן כמבואר בנחמיה (י"ב, ד', י"ו) בחשבון הכהנים לעדוא זכריה וכמבואר למעלה במהי א'.

כן (ז) צלחת שמן יקר מאר וגו'. עיין חזוק אמונה, והבל יפצה פיהו, כי המעיין היטב בכל המקומות בפנים בלשון היוני יראה כי אין להעתיק כמו שהעתיק הוא ושינה במזיד ורשע וסכלות. בכדי לעור עיני הקוראים. ומה ששאל שפה אמד והצק על ראשו וביוחנן ולוקס אמרו את רגליו יהבאר ביוחנן ע"ש.

(י"ט) ויכינו את הפסח ויהי בערב ויסב וגו'. פה שאלו כי מהי ומרקוס ולוקס מספרים שאכל ישוע והלמידיו את הפסח ונהרג למחרתו ביום הששי, אם כן נהרג ביום טוב ראשון של פסח ביום החמשה עשר בניסן, כי הפסח אוכלים בארבעה עשר בין הערבים כמבואר בתורת משה, ויוחנן המבשר מספר שנהרג בערב הפסח והיה שה הפסח האמיתי (י"ח, כ"ח. י"ט, י"ד ל"ו) וכן אמר פאול בראשונה אל הקורינתים (ה' ז') משיח פסחינו נזבח בעדינו וגו' וכן נמצא ביוחנן (י"ג כ"ט) כי במשהה הערב חשבו כי אמד וגו' קנה את הדברים הנצרכים אל החג וגו' ומשמע שלא היה יום טוב ע"ש. ובאמת מי שיודע קורות בני ישראל בימי הבית השני אינה שאלה כלל. כי היו אז בין היהודים שהי כתות, ויש שהיה אצלם יום החמישי באכול ישוע את הפסח בין הערבים יום ארבעה עשר בניס וערב הפסח ויש שהיה אצלם יום הששי היום שנהרג בו יום ארבעה עשר בניסן וערב הפסח.*) ויסוד המחלוקת היה לפי המבואר במשנה (ראש השנה פ"ד) שבאו עדים על ראיית הלבנה לקדש החודש ניסן מן המנחה ולמעלה ביום הששי, שלדעת החכמים חושבים יום ד"ח ניסן מיום השבת ונמצא יום י"ד בניסן הוא ביום הששי (ולכן אמרו ג"כ בהלמוד סנהדרין מ"ג ע"א שנהרג בערב הפסח) ולדעת ר' יוחנן בן זכאי שם חושבים יום ראש חודש ביום ביאת העדים והוא היה אז יום הששי, ונמצא יום י"ד בניסן הוא ביום החמישי, והצדוקים בקרוא מקרה כזה היו שמחים לקבוע יום טוב ראשון של פסח בשבת בכדי אשר יום ששה עשר בניסן יום הבאת העומר לדעת הפרושים יהיה ביום ראשון ויתקיים ממחרת השבת שהוא כפשוטו לדעתם כמו שכתבו התוס' שם (דף כ"ב ע"ב דבור המתחיל להטעות). ואם כן הצדוקים אשר הכהנים אשר מסרו את ישוע לפילטוס היו מהם כמו שכתוב בפעלי השלוחים (ד', ו'. ה' י"ז) בוודאי היה אצלם אז יום

---

*) כי אז היו מקדשים על פי הראיה כמו אצל הקראים עד הנה, ועל היסוד הזה שובתים היהורים בגולה עד היום שני ימים כל יום טוב, כידוע. ואצל הקראים מקרים באלה ומחלוקת בקביעות לרוב מאד ועל כן בעל היזוק אמונה שהיה קראי לא שאל שאלה הזאת.

הששי ערב הפסח. ומעתה תבין שאכל ישוע את הפסח ביום החמישי בערב ברעת הכתה האחת (ובאמת אחר חורבן בית המקדש הנהיג רבן יוחנן בן זכאי את כל ישראל בהקנתו כמבואר שם). וגם זה נכון כי ערב שבת היה עדב הפסח וזמן שחיטת הפסח כרעת הכתה האחרת והכהנים היו מהם על כן אכלו את הפסח ביום שנהרג כמבואר ביוחנן (י"ח כ"ח). וירוע דת הפדושים כי קביעת וקירוש הרגלים תלוי בבית דין (שלא כמו שבת, שהקב"ה קבע יום השביעי) כאמרם על פסוק אשר תקראו אותם במועדם (ראש השנה פ"ב במשנה וע"ש בגמרא, וכן במדרש שמות רבה פט"ו ע"ש) ואמדו ישראל מקרשי לזמנים (ביצה דף י"ז ע"א) וצריכים קירוש בית דין (בבא בתרא קנ"א א') נמצא לפי דת הפדושים אשר נהגו ישוע ותלמידיו לפיה (ע' מתי כ"ג ב') שני הימים יש להם כח קדושה, ועל כן אכל ישוע הפסח ביום החמישי בידעו כי מהר יהרג ויהיה הוא הפסח. והכל הוא נכון. ונראה גם בשאול (ש"א כ"ב) שהיו שני ימים ראש חודש לרעת המפרשים ואולי גם אז קדה מקרה כזה (ועיין שבת פרק אמר ר' עקיבא בענין פסח מצדים ובטור אורח חיים סי' ת"ל וצדיך עיון).

(ל"א) כי כתוב אכה אה הרועה וגו' עמ"ש למעלה ט"ו ט'. ומה שהשיב בעל חיזוק אמונה בח"א פ"ל יתבאר בחלק שני ע"ש.

(ל"ט) אבי אם יוכל להיות העבר מעלי את הכוס הזה. בעל חזוק אמונה שאל שמשמע מזה שלא היה ברצונו הגמור. והוא שאלת הבל שהלא ישוע סיים כי לא רצוני כי אם רצונך, וכוונתו כי אם אתה רוצה אני מבטל דצוני ואני מסכים לרצונך, ואם כן היה ברצונו הגמור שהסכים לרצון השם יתברך, ואם לא היה מסכים לא היה נהרג, וכל תפלתו היתה מצד הבשר, כמו שאמר הרוח הוא חפצה אך הבשר דפה. ומפרשי הנוצרים אמרו, כי לא רצה בתפילתו לבטל מעשה ההריגה והגאולה אשר לזה בא לעולם כמו שאמר למעלה (כ"ב"ח), רק בקש על העצבות והיסורין שבאו לו אז מלמעלה. למען יהיה על דרך האנושיות בשלימות ורצה נחמת השם יתברך, ועל דרך זה אלי אלי למה עזבתני וע' יוחנן י"ה י"א הכוס אשר נתן לי אבי וגו' משמע כרברי ובמרקוס י"ד ל"ה תעבור ממנו השעה וביוחנן י"ב כ"ז הושיעני מן השעה הזאת אך לזאת באתי לשעה הזאת וצ"ע. ומה ששאל שמשמע מזה שאין רצון הבן כרצון האב לא הבין, כי פה דבר מצד טבעו האנושית (וכמו כ"ה כתובים ברומה לו ויבואר אם ידצה ה' בחלק שלישי עיין שם), כי מצד זה היה לו דצון אחר, אבל מצר טבעו האלהית רצונו ורצון האב אחד הוא. ומה ששאל הסכל בחלק א' מספרו פמ"ז הלא היהורים עשו רצון האל שיהרג המשיח והעושה רצונו מוצא חן בעיניו כו' היא שאלת סכל ובער כי הלא היהורים הרגוהו בעבור שלא האמינו במשיחותו וחשבוהו לנביא שקר כירוע. וע' ברברי הרמב"ן ע"פ כי גר יהיה זרעך וגו' (ראשית ט"ו י"ג) כעין זה.

כז (ט') אז נמלא הרבר הנאמר ביד ירמיהו הנביא וגו' הכתוב הזה הוא בזכריה (י"א י"ג) וכבר כתבו מפדשי הנוצרים כי מלת ירמיה הוא טעות נפל בספרים ובכמה ספרי יונית ודומית איננה (וכן בהעתקת בעל חיזוק אמונה איננה ע"ש) וכן איננה בהעתקה הסורית הנעתקה במאה השניה למנין הנוצרים וצריך להיות פה הנאמר ביר הנביא והכוונה זכדיה הנביא. והנה החכם בעיניו בעל

חזוק אמונה פעד פה פיו כדרכו ואמר כי מתי לא הבין כוונת הכתובים הקודמים והמאוחרים. קורא נכבד! נביטה נא בעין חודרת ובלב נכון לשפוט הדבר לאמיתו ונראה מי הבין כוונת הכתובים לאמיתתם אם מפרשי היהודים או מתי המבשר. בראשונה, אשאל את בעל חזוק אמונה בפירושו שאמר כי מקל נועם הוא סובב על נשיאת זרובבל ונחמיה ובמותם נשבר המקל נועם והופר הברית את מלכי פרס הלא זה הוא שקר גמור כי כל ימי מלכי פרס היו ישראל שלוים ושקטים גם אחרי מלכות יון עד מלוך אנטיכוס עפיפאנוס הצורר בשנת קמ"ה לחשבון היונים כירוע מספר יוסיפון? ובשניה, הלא אנו רואים כי השלשים כסף לא ישרו בעיני ה' ועל כן אמר לו השליכהו אל היוצר אדר היקר וגו' (ולא הזכיר פה בית ה') ואיך השליך אותם בבית ה' אל היוצר אם למורת רוח היו בעיניו? ואיך יקבלם באוצרו אוצר בית ה' לפירוש המפרשים? והשלישית, כי לכל מפרשי היהודים היתה מלוכת מקל נועם קודמת בזמן למלוכת מקל חובלים, ואיך אמר ואקח לי שני מקלות לאחר קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים וארעה את הצאן, שמשמע מזה שבשני מקלות ביחד רעה את הצאן, אך אצל הגדיעה והשבירה אנו רואים כי בתחלה גדע מקל נועם ואחר כך מקל חובלים, הרי כי שתיהם היו בזמן אחד? והרביעית, שאמר הכתוב כה אמר ה' אלהי רעה את צאן ההרגה, ולפי פירוש היהודים הוא זכריה המדבר ואליו אמר ה' רעה את צאן ההרגה, ועתה תפול השאלה הלא זכריה לא רעה את ישראל כלל? גם איפה מצינו שהנביאים נקראו רועים? ובעל חזוק אמונה בעצמו מפרש כי ואכחיד שלושת הרועים בירח אחד יסובב על חגי זכריה ומלאכי ואיך יאמר הוא וארעה את הצאן? ואחרי כן אומר ואקח את מקלי וגו' ואגדע אותו להפר את בריתי אשר כרתי וגו' האם זכריה כרת ברית את הגוים? ומלבד זה הלך כל מפרש בשטה אחרת, ובכל שטה יש מעות לא יוכל לתקן. ועתה קורא יקר שמע נא ואנכי אחוך. הנה חכמי ישראל המקובלים הניחו ליסוד (הראב"ד בפירושו לספר יצירה וכן בעין יעקב תענית פ"א סי' ב' הובא בשמו ע"ש. והרמב"ן ורבינו בחיי בפרשת ויגש ופרשת יתרו) כי האלהים אין סוף לא ראה אותו איש מעודו אך כל הנביאים לא ראו ולא דבר עמהם רק הפרצוף השני מאלהים ונקרא בלשונם מטטרון שר הפנים ובמקרא (ישעיה ס"ג ט') מלאך פניו, (וע' דברים ד' ל"ז ויוציאך בפניו ותרגם אונקלס ואפקך במימריה). או מלאך האלהים בה"א הידיעה ובלשון המשנה בשם שכינה ובלשון ההרגום מימרא דה' ובחלק שלישי נתבאר באורך, וכן אמר יחנן (א' י"ח) את האלהים איש לא ראה מעולם הבן היחיד אשר בחיק האב הוא הודיעו, וכן אמר האדון (יוחנן ו' י"ו) לא כי ראה איש את האב וגו'. ועל כן נמצא בנביאים ערבובי דברים בענין אחד או במקרא אחד שהמדבר מתחלף פה ידבר כלשון ה' בעצמו ופה ידבר כלשון שלוח מאלהים ובלוקס ד' הראתי כמה כתובים בישעיה אשר המפרש רש"י הודה בהם עיין שם ופה אראך קורא יקר כדומה לזה גם בזכריה. בסימן ב' י"ג ט"ו כי הנני מניף את ידי עליהם וגו' וידעתם כי ה' צבאות שלחני, ונלוו גוים אל ה' וגו' והיו לי לעם ושכנתי בתוכך וידעת כי ה' צבאות שלחני אליך, וכדומה. כי המדבר הוא הפרצוף השני מאלהים ושלשה הפרצופים אלהים אחד, ועל כן ידבר בלשון אלהים ובלשון שליח והוא המדבר גם פה בסימן הזה ואמר:

כה אמר ה׳ אלהי רעה את צאן ההרגה, כי אחר שאמר מקורם קול יללת הרועים כי שררה אררתם, קול שאגת כפירים כי שרר גאון הירדן אשר ירמז על מיתה יוחנן המטבל כאשר ביארתי במרקוס (ז׳ י״ג) אז אמר אליו ה׳ שהוא בעצמו ירעה את צאן ההרגה, כי הוא (הפדצוף השני) הבא במשיח ישוע הנוצרי לרעות את ישראל כאשר אמר האדון (יוחנן י׳ י״א) אנכי הרועה הטוב ויציל את הצאן מן הזאבים וכן נמצא במרקוס (ו׳ ל״ר) כי כאשר הגידו לישוע שנהרג יוחנן וירחם על ההמון כי היה כצאן אשר אין להם רועה. ואחר כן מספר וארעה את צאן ההרגה לכן עניי הצאן, לרעות אך בעבור העניים שבהן הנדכאים מן הרשעים כמאמרו שם מקורם איש ביד רעהו וגו׳, וכן אמר הארון (מתי ט״ז כ״ד) לא שולחתי אלא לצאן אובדות מבית ישראל וע״ש במתי (י׳ ו׳) כעין זה. ויקח לו שני מקלות כדרך הרועה אשר יש לו שני מקלות האחר בעבור צאנו לרעות אותם והוא מקל נועם, והשני בעבור החיות הטורפות אשר יכה אותם עד למות וכן בעבור הכבשים הסוררים הרוצים לברוח ממנו והוא מקל חובלים, וכן עשה גם האדון כי רעה בשני מקלות, הטובים רעה במקל נועם בנעימות כמו שאמר כי נעים עולי וקל סבלי (מתי י״א ל׳) ובעבור הרשעים אשר הם כזאבים הטורפים היה לו מקל חובלים לרדות אותן שלא להניחן לטרוף צאנו ולא יצאו מתחת השגחתו, וכן יחזקאל נבא (ל״ר ט״ז כ״ג) אני ארעה צאני וגו׳ ושפטתי בין שה בריה ובין רזה יען בצד ובכתף תהרופו ובקרניכם תנגחו את הנחלות וגו׳ והקימותי להם רועה אחר וגו׳ ועברי רוד נשיא בתוכם וגו׳ וכרתי להם ברית שלום וגו׳, כי בימי הארון היה להם לישראל שלום עם הרומיים אך פנטיוס פילטוס היה פחה ביהודה ויעזבו את ישראל לילך בדרכיהם ובמשפטיהם. וארעה את הצאן ואבחיר את שלשת הרועים בירח אחר, רצונו כמו שפי׳ האבן עזרא פה אחרי שכבר כחדתי את הרועים הרעים ע״ש (וע׳ הענית ט׳ ע״א שנדחק התלמוד בזה). כי הורדוס הגדול השאיר אחריו שלשה בנים (עיין יוסיפון) ארקילאוס, הוררוס אנטיפס והוא הנקרא גם כן טטרדכוס, ופיליפוס, וכולם הסיר אותם ה׳ מארץ יהודה (כי כחד היינו הסרה מן העין והידיעה במקרא כמו והנכחדת תכחד פה) כי ארקילאוס הוליכו לרומי בזקים וימת שם, והוררוס אנטיפס נעשה לפחה בגליל אשר שם היו יהודים למעט מאוד כידוע וכמו שהבאתי במתי (ל׳ י״ד) ופיליפוס פחה באיטוריא בארץ נכבשת מן החשמנאים, אך פנטיוס פילטוס נשאר ביהודה לפחה ונציב הרומיים ועכו״ם לא יקרא רועה כמו שאמר האבן עזרא פה על פסוק ורועיהם לא יחמול עליהן ועל כן עמר הארון בעצמו לרעות את ההמון כמבואר*) אולם זמן רעותו לא נמשכה ימים רבים כי תיכף קצרה נפשו

---

*) גם יש לפרש כי שלשת הרועים יסובב על שלשה מיני רועים שהיו אז בישראל הכהנים הנשיאים והסנהדרין וכלם נכחדו בימי הארון. הנשיא שמעון בן הלל מת בימיו (ע׳ צמח דוד) הסנהדרין גלו מלשכת הגזית ותוקח מהם הממשלה להמית איש (יוחנן י״ח ל״א) וכן אמרו בתלמוד (סנהדרין מ״א ע״א) ארבעים שנה קודם חורבן הבית גלהה סנהדרין וישבה לה בחניות (ופירש״י מקום בירושלים ושמו חניות ובמדרש רבה איכה פ״א משמע שהיה מקום בהר הבית

בצאן וגם נפשם בחלה בו ויאמר כי לא ירעה אותם עוד, ויגדע את מקל נועם היינו ממשלה הנעימה שלו ויפר את הברית אשר כרת את כל העמים, כי אז החלה אש המרירה לבעור בישראל למרוד ברומיים. וידעו כן עניי הצאן השומרים אותי וגו' היינו עניי הצאן המחכים עלי (מלשון ושמר לי על הפתח (ברכות ג' ע"א) וכן שומרת יבם במשנה) הבינו כי דבר ה' הוא ולא במקרה נעשה כל זאת. ואומר אליהם, אם טוב בעיניכם שארעה אתכם, הבו שכרי, ומה השכר אשר ה' שואל מישראל? לירא אותו ולעשות הישר בעיניו. וישקלו את שכרי שלשים בסף, היינו שעשו את המעשה בשלשים הכסף, שנתנו ליהודה שלושים כסף למען יסגיר להם את ישוע המשיח כי הם דמו וחשבו כי מעשה טוב הישר בעיני ה' עושים בזה. ויאמר ה' אלי השליכהו אל היוצר ארד היקר וגו', ירמוז בזה למה שמסופר פה כי קנו את שדה היוצר לקבורת גדים בעבור שאמרו שאינו נכון לתתו אל שופד הקרבן*), ואף כי יהודה השליך את הכסף בהיכל כמבואר פה, לא הניחוהו אותו שם אך קנו את שדה היוצר בעבורו, והוא שאמד ואשליך אותו בית ה' ואחרי כן אל היוצר, כי בתהלה נתן הקדוש ברוך הוא בלב יהודה המסגיר להשליכהו אל ההיכל, אל הכהנים אשר בשם והכהנים לקחוהו (כי ה' נתן כן בלבבם) וקנו בעדו את השדה כמבואר. ואחרי מות ישוע המשיח גדע עוד את מקל החובלים אשר היה לרדות בו את הרשעים שלא ירימו קדנם על עם ישראל עניי הצאן ויפר את האחוה בין יהודה וישראל, היינו שאז בימי אגריפס הראשון החלו הפריצים להשתרר על ההמון ורוב הפריצים היו מארץ הגליל ולא מיהודה כמבואר ביוסיפון באורך. וביאור אדד היקר אשר יקרתי מעליהם הוא, כי השלושים כסף היו למורת רוחו ועל כן קדא את המתנה לגנאי היא אדר היקר מעליהם כמשל האדם כאשר ירע בעיניו מתנת חבירו (ומתי ביאר עוד הלשון אשר יקרתי שהסך המבואר הייתי יקר בעיניהם כי האלהים בא במשיח כמבואר). והנה מתי הביא את הכתובים לפי ביאורם ופירושם בכרי שכל אדם יבין הכונה האמיתית בכתובים, וכן עשה למעלה (ב' ה') עם הכתוב ואתה בית לחם אפרתה וגו' ע"ש, וכן מנהג פאול תמיד כמו שביארתי באגרותיו וכן דרך שאר המבשרים. — וכן היה המנהג בין חכמי ישראל האחרים גם כן וכמו שאמרו מפורש במסכת בבא קמא (פ"א ע"ב) על הברייתא שם שהביאה כתוב מהיות טוב אל תקרא רע שאיננו בכתובים רק שהיא שינוי לשון לפי הכונה מן הכתוב אל תמנע טוב מבעליו. וכן בבבא בתרא (קי"ז ע"ב) דכתיב ובני מנשה חפר וישעי ופירש הריטב"א הובא בעין יעקב סימן קי"א דרך התלמוד לקצר וכן להוסיף לביאור כמו שאמרו במסכת תענית בפסוק לתת להם אחרית ותקוה בגולה כו' עיין שם. וכן כתבו התוספת בשבת (קכ"ח ע"א) על הגמדא שהביאה הכתוב ונתן הכסף וקם לו שאינו כן במקדא אך שהגמרא מקצרת לפי

עיין במתנות כהונה שם) ולא רנו דיני נפשות כו' ע"ש גם הכהנים לא יכלו לעשות דבר בלתי רשות פילאטוס כמבואר בדברי המבשרים פה.

*) ביונית כתוב (εἰς τὸν κορβανᾶν) והכוונה אל השופר שכתוב עליו מלמעלה מלת קרבן ושם נתקבץ המעות לקרבנות נדבה כמבואר במס' שקלים בענין י"ג שופרות שהיו במקדש ע"ש. וכן העתקתי.

הכוונה, והביאו ראיות מעירובין ס"ה ע"א וברכות נ"ה ע"ב ע"ש (ועיין נחמיה א' ח' וכן שם ח' י"ד ט"ו כעין זה והבן).

(ל"ה) יחלקו בגדי וגו', הוא כתהלים כ"ב, וכן להלן (מ"ג) בטח באלהים יצילהו עתה שיכוין על הכתוב שם גל על ה' יפלטהו יצילהו כי חפץ בו שהוא לעגת שונאיו ויסובב שם על הכתוב שלמעלה ממנו כל ראי ילעיגו יפטירו בשפה וגו', וכן להלן (מ"ו) אלי אלי למה עזבתני הביאו הכתובים על המשיח. כי המעיין שם במזמור ידאה שכל המזמור יסובב על המשיח, ואולי אילת השחר ירמוז על בן שחר (לוקס א' ע"ח) ועל כן נמצא שם בסוף המזמור לפניו יכרעו כל יורדי עפר ונפשו לא חיה זרע יעבדנו וגו'. וע' באכן עזרא על הכתוב יחלקו בגדי וכן מה שאמר על זה במיכה (ד' י"ד) על פסוק בשכט יכו על הלחי וגו' ובאמת נתקיים כפועל ממש בהאדון המשיח כמבואר במתי(כ"ו ס"ז).

כח (י"ז) ויראו אותו וישתחוו לו ואיזה מהם הסתפקו, לא שהסתפקו בתקומתו, כי כבר ראו אותו ביניהם בירושלים תיכף ביום הראשון בערב כאשר יספרו יוחנן ולוקס (ומתי לא ספרו כי דרך מתי המיד לקצר במעשי האדון, ואך מטרתו המיד לספר דברי הארון ומאמריו כידוע וכן עשה גם פה), אך איזה מהם הסתפקו בהשתחויה ואף כי השתחוו לו על כל זה לבם הכה אותם בעבור זה, כי בחייו לא עשו לו כזה, ועל כן נגש עליהם האדון וידבר אליהם נתן לי כל השלטן בשמים ובארץ ואין להסתפק בהשתחויה אלי כי שם אותי אלהים לאדון בכל קנינו וכמו שאמר פטדוס בפעלי השליחים ב' ל"ו ע"ש. ועיין מה שכתבתי במרקוס י"ר ע"ב ברוך המקדאות ע"ש, (ואולי הכוונה בדברי מתי פה בפסוק ט"ז אל ההר אשר צוה להם ישוע בהיותו ביניהם בירושלים כי בדברי המלאך וכן בדברי האדון (מתי כ"ו ל"א) וכן אל מדים פה לא נמצא מענין יעידת הר כלל ע"ש והבן).

מרקוס.

ב (כ"ו) את אשר בא לבית אלהים בימי אביתר הכהן ויאכל את לחם הפנים אשר אין מותר לאכול רק לכהנים ויתן גם לאלה אשר אתו, החולקים תפסוהו כי זה היה אצל אחימלך (שמואל א' כ"א) הכהן ובנו היה אביתר ודור היה לברו שם. ובאמת כוונת ישוע היתה בעבור שאביתר בנו היה כהן גדול אחריו ובעת שהיה דוד אצל אחימלך היה אז אביתר אצלו ולא מיחה לאביו בזה (והראיה שברח לדוד) ובוודאי עוד שימש אביו בזה. ודצה להביא ראיה מאביתר כי הוא יותר בר סמכא מאביו כי היה כהן גדול לדוד. וגם מה שאמר ויתן גם לאשר היו אתו אף שנראה מן הכתוב כי דור היה לבדו שם, אולם לדעת אחימלך ואביתר נתן גם לנערים שנשמרו מאשה כמבואר שם ועיין שמואל ב' ח' י"ז. ט"ו כ"ט ל"ה. מלכים א' ב' כ"ו כ"ז. דברי הימים ט"ו י"א,

י"א י"ז. כ"ד ו' שינויים בשמות אחימלך ואביתר שהאב נקרא בשם הבן, והבן נקרא בשם האב ואולי מזה נמשך שינוי הנוסחאות.

ג (ל"א) ויבואו אחיו ואמו ויעמדו מחוץ, וישלחו אליו לקרוא לו. וההמון ישב מסביב לו וגו'. ותמצא זה הענין גם כן במתי סוף פרק י"ב ובלוקס (ח' י"ט) הנך רואה מזה המאמר שאמו ואחיו בראותם שהוא מסית ומריח את הפתאים בעם לא רצו להכנס לבית ההוא אלא שלחו לקרוא לו לחוץ וכו' והראיה על זה מה שכתוב ביוחנן (ו' ה') כי גם אחיו לא היו מאמינים בו עד כאן לשון בעל חזוק אמונה. קוראים נכבדים! הביטו וראו מרמות והוך תחת לשון הנבל הזה, כי הביא בכונה לשון המאמר במרקוס פה וכתוב והמצא זה הענין בלוקס ח' י"ט, ויגנוב את לבב הקוראים בזה, למען לא יראו אשר לוקס כתב מפורש ויבואו אליו אמו ואחיו ולא יכלו לגשת אליו מפני ההמון. הנה לך מפורש כי רצו ליכנס אך לא יכלו, וגם מדקוס עצמו סמך פה על מה שאמר לפני זה בפסוק (כ') ויקהל עוד המון עד כי לא יכלו לאכול לחם, וגם פה אמר, וההמון ישב מסביב לו, וכונתו בזה להראות שהיה לחץ גדול עד שלא יכלו לגשת אליו. ומה שהביא ראיה לדבריו מדברי יוחנן שאמר, כי גם אחיו לא היו מאמינים בו, זה היה בהחילת ההגלותו אבל אחרי כן האמינו בו והרי אנו מוצאים שיעקב אחי הארון היה בין השלוחים (אל הגלטים א', י"ט) גם כל אחיו אחרי מותו התהלכו בארץ ובשרו את הבשורה (א' אל הקורינתים ט' ה'). ואמו גם בתחלה האמינה בו כמסופר ביוחנן (ב' ג') במעשה היין שאמרה את אשר יאמרו אליכם עשו ע"ש.

ט (י"ג) אליהו בא ויעשו לו כרצונם ככתוב עליו. אולי כוונתו על דרך כל הנמצא כתוב בספר (דניאל י"ב) וברומה, והכוונה בזה שנגזר עליו ונכתב בספר המקרים לפני ה'. ואולי נרמז בזכריה י"א ג' קול יללת הרועים כי שרדה אדרתם קול שאגת כפירים כי שרר גאון הירדן. כי לבושו היה אדרת שער וקריאתו היתה בבכר הירדן כמו שאמר בלוקס. ועיין מה שכתבתי במתי כ"ז בזה.

יד (ע"ב) ויקדא שנית התרנגול. ויוכור פטרוס את הדבר אשד אמר אליו ישוע כי טרם יקרא ההרנגול פעמים תכחש בי שלש פעמים. וישם אל לבו ויבך, אמנם מתי ולוקס לא הזכירו כי התרנגול קרא שנית, ובדברי הארון אשר הביאו לא הזכידו מלת פעמים. ומפרשי הנוצרים השיבו, כי כוונת מתי ולוקס היתה על הקריאה אשר העירה את פטרוס לזכור בו, והיא קריאה השניה. ולדעתי הוא, כי האדון באמרו בטרם יקרא התרנגול, היתה כונתו בטרם יגמור קדיאתו (אויסרופען) כי בעבריה יחסרו מלות היחס הנרבקים אל הפעלים, ומרקוס כאשר אמר ויקרא שנית ההרנגול או מלות פעמים לא היתה כוונתו על הקריאה אשר יכפול ההרנגול בכל הלילה, כי אם כונתו היתה גם כן על הקריאה הראשונה של ההדנגול, אך דרך ההרנגול הוא בקריאה אחת להכפיל את קריאתו זה אחר זה. ומרקוס בעבור אשר כתב בשורתו על פי פטרוס אשר אליו אמר האדון דבר זה על כן דקדק פטרוס יותר בדברי האדון לספרם בפרטות. גם יש להשיב כמו שאמרו בעלי ההלמוד על ענינים כאלה דברי תורה עניים במקום אחר ועשירים במקום אחר (ירושלמי ראש השנה פ"ג הלכה ה') כי דרך המקראות הוא מה

שחסר זה מגלה זה. וכן יש במדרש רבה במדבר פרשה י"ט בל דברי תורה צריכין זה לזה, מה שזה נועל זה פותח וכו' עיין שם. ועל דרך זה הם במה דברים מסופרים בהסימנים האחרונים האלה מה שחסר זה גילה זה, זה יקצר בענין אחד וזה יאריך. כמו חירוף הנצלבים שלוקס (כ"ג ל"ט) גילה יותר כי רק אחד גדף וכדומה.

טו (כ"ח) ויתמלא הכהוב ואת פושעים נמנה נתבאר בחלק שני באורך ע"ש.

לוקס.

א (כ"ו) ובחודש הששי שלח המלאך גבריאל מאת האלהים וגו' עד רוח הקודש תצלח עליך וגו', בעל היזוק אמונה שאל אם מרים ידעה כי ישוע נולד ברוח הקודש על ידי בשורת המלאך מדוע לא ספרה זה מרים לאחיו בכרי שיאמינו בו? וביוחנן (ז' ה') אמר כי גם אחיו לא האמינו בו. ולדעתי התשובה בפשיטות, בראשונה, אם לא האמינו תחילה במופתיו גם לה לא יאמינו, כי היהודים בטבעם עם קשה עורף אשר אינם מאמינים לחמשה מאות אנשים אשר ראו את ישוע אחר הקומתו (א' אל הקורינתים ט"ו ו'), ועוד כי אם תספר זאת לבניה אז יתגלה הדבר גם לאחרים, ואחרים בוודאי לא יאמינו דבריה ויאמרו כי ממזר ילדה, ועל כן הסתירה הדבר בכדי שאחרים ידמו כי הורתו ולידתו הוא מיוסף אחר נשואיה. ומה ששאל על מה שאמר המלאך למרים ונתן לו אלהים את כסא דוד אביו הלא לא ישב על כסא דוד ולא משל בישראל כלל? יתבאר בחלק שני כי זה יתקיים בביאתו פעם שניה, כי אז ישב על בסא דוד וימשול בישראל כמו שאמר בעצמו (מתי י"ט ב"ח) אל השלוחים בשבת בן אדם על כסא כבודו גם אתם תשבו על שנים עשר כסאות לשפוט את שנים עשר שבטי ישראל וכדומה הרבה. וכן .משמע במאמר האמונה מעיר ניקעע כי דברי המלאך פה יסובבו על ביאה השניה. ומה ששאל על מה שאמר זלמלכותו אין קץ מדברי פאול אל הקורינתים (ט"ו כ"ד כ"ט) כי בזמן העתיד ישיב הבן את המלוכה אל האב (וכן הוא בפרקי דר"א פי"א המשיח עתיר להחזיר המלוכה לבעליה להמלך הראשון הקב"ה ע"ש)? ביארתי על נכון בחלק השלישי מספרי זה אשר בו דברתי מענין אלהות המשיח. ומה ששאל כי דוד איננו אביו הישוב תמצא בדברינו במתי א' ובלוקס ג', ובפעלי השליחים ב' ל', ע"ש.

ב (מ"ג) ויעלו יולדיו וגו', יוסף נקרא יולדו לא בעכור ההולדה אך לפי שגדלו כמבואר באורך במתי א'. וכן מה שאמרה מרים (פסוק מ"ח) הנה אביך ואני בקשנוך הוא מכואר לפי מה שכתבנו למעלה בסי' א' כי הסתירה הדבר מאחרים. ומה שהביא בעל ח"א הפסוק ל"ג ויתמהו אביו ואמו שקר העיד כי שם נאמר ויתמהו יוסף ואמו ע"ש.

ג (ד') ככתוב בספר דברי ישעיהו הנביא לאמר, קול קורא במדבר פנו דרך ה' ישרו מסילותיו, ולפנינו יש במקרא, קול קורא, במדבר פנו דרך ה' ישרו

בערבה מסילה לאלהינו. ומשמע כי מלה במדבר נמשך למטה במדבר פנו, כמו ישרו בערבה. (עיין מה שכתבתי במרקוס ז' בענין נסחאות אחרות) אולם ממה שאמר הכתוב במדבר פנו דרך ה' ולא אמר פנו במדבר כמו ישרו בערבה נראה כי כוונה הכתוב היה שמלת במדבר תהיה נמשך למעלה ולמטה כמו שאמרו בתלמוד (יומא נ"ב.) על חמשה כתובים שאין להם הכרע וכמוהם הרבה. גם אם מלת במדבר ההיה נמשך למטה הוא עולה לכוונה אחת, כי הכוונה במדבר לפנות דרך על ידי שטבלו על ידי יוחנן (וזה שאמר במרקוס (א' ד') ויהי יוחנן מטבל במדבר) לסליחת חטאים. וכן מה שאמר ישרו בערבה הכונה על ערבות הירדן והוא המדבר אשר הזכיר. ועל כן קצרו המבשרים ואמרו ישרו מסילותיו. ועמ"ש במתי כ"ו בשם התלמוד.

(כ"ג) וישוע החל להיות כבן שלשים שנה בהיותו כאשר נחשב בן יוסף בן עלי וגו' בן נתן בן דוד. אודות הסתירות שבין מתי ולוקס בענין יחוס יוסף כבר שאלו רבים וכמה תשובות נאמרו בזה. ולדעתי הוא כי לוקס כתב ספרו אל יהודי וגויי סוריא ויון (העלליניסטען) כידוע. והנה מצינו בספר העתים המיוחס לירידיה הוא פילון האלכסנדרוני כי יואש אשר המליכו יהוידע הכהן (מלכים ב' י"א) לא היה מורע שלמה כי באבוד עתליהו את זרע הממלכה נכרת כל זרע שלמה אך היה מורע נתן בן דוד כי יהודי יון וכן רוב ההמון בארץ ישראל היה להם התנ"ך בלשון ארמי ויונית ולא בלשון עברית והיו להם כמה נסחאות אחדות במקרא כאשר האריך בזה החכם ה"ר עזריה מן האדומים בספרו מאור עינים פרק ט' ואף כי האחרונים מחכמי הנוצרים הוכיחו כי ספר העתים איננו מפילון אך מאיש אחר*) על כל זה נראה מדבריו כי יהודי יון כן היה למודם ע"ש. ומעתה נכין ההפרד בין מתי ולוקס, כי מתי כתב ספרו אל העברים (ויש אומרים כי כתבו בלשון עברית) כנראה מכל דבריו ועל כן חשב היחוס לפי התנ"ך אשר ביד העברים שיוסף היה בן דוד לפי שהיה בן יעקב וגו' עד שלמה בן דור, ונתן הטעם כי ישוע אף שנולד מרוח הקדש הוא בן דוד בעבור כי יוסף היה בעל מרים אשר ממנה נולד ישוע וגו' ולדת העברית מה שקנתה אשה קנה בעלה ועל כן ישוע שייך לו והוא בנו לפי הדת (געוועטצליך) כמו שביארתי במתי א' ע"ש, ויחוס לוקס לא היה יכול לחשוב כי הוא לזרע נתן בן דור, וזרע נתן בן דור אין לו משפט לשבת על כסא המלוכה אך זרע

*) ולזה גם דעתי נוטה כי המעיין בדבריו בעין בקורת יראה כי נתחבר אחר נורע בשורה לוקס בארץ והבאים אחריו לא הבינו את סדר יחוסו וחשבו כי הוא אותו היחוס שבמתי ובתנ"ך כאשר חשבו קדמוני הנוצרים. וישבו הסתירות כי היו להם שני שמות ע' חיזוק אמונה וכן המחבר ספר העתים הזה רעתו היה ליישב יחוס לוקס ועל כן אמר שם כי יויכין נקרא גם כן נרי ומנשה ג"כ עד חזקיהו לוי ויואש ג"כ שמעון וכן משולם בן זרובבל נקרא ג"כ ריסא ובנו יוחנן בן רסא ובן יוחנן יהודה ע"ש, גם אמר שם כי יואש נקרא ג"כ עלי ולארמים אלי ואליקים ויהויקים אחר הוא (?) וכל זה להבין את שמות הדודות הנזכרים ביחוס לוקס וכפי הנראה הגיהו וחיסרו איזה דורות ביחוסו אמנם הוא טיח תפל ושקר, כי יחוס לוקס אינו זה שבתנ"ך והוא אחר לגמרי כמו שביארתי בפנים.

שלמה כירוע כי כן הבטיח הקדוש ברוך הוא (שמואל ב' ז' י"ב). ואולם לוקס אשר כתב ספרו אל יהורי יון, ויהודי יון חשבו מיואש והלאה לזרע נתן בן רוד כמבואר, לא יכול לדרוך בדרך אשר דרך מתי ולחשוב את יואש מזרע שלמה כי לא רצה לערבב את דעת ההמון האמונים על התנ"ך שלהם במבואר מאתי בפעלי השלוחים (ז' י"ב) בשם החכם בעל מאוד עינים עיין שם גם לא יכול לחשוב אותו כמו יהודי יון מנתן בן רוד כי הוא ירע אה התנ"ך העברי שלנו ואיך יכתוב שקר? על כן סלל לעצמו מסלה אחרת שלא לחשוב יחוס יעקב כלל, ונתן טעם אחר להיותו ישוע בן רוד בעבור כי העולם חשב אותו לבן יוסף, ויוסף הוא בן רור על כן גם הוא בן דוד והוא גם כן לפי הדת העברית כי כן פסקו גם בהלמוד (קדושין פ' א') סוקלין על החזקות, כאשר אנשי העולם יחזיקו את אחר לבן או לאח הוא גרון כבן או כאח (ע' רש"י בראשית ל"ו ב' ורו"ק). וספרו שם כי בימי בית שני הביאו לבית דין אשה ובנה שגירלה אותו ובא עליה וסקלום, ואמרו הטעם בעבור כי סוקלין על החזקות*). וכן הוא הרין לענין נחלה וירושה כמו שכתב הרמב"ם בהלכות

---

*) וכן כתב הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה פרק א' הלכה כ' וזה לשונו שם והגדילתו בחזקת שהוא בנה ע"ש (וע' דבריו שם פט"ו הלכה ט"ו). אבל בעבור הגידול לבד אינו גירון כבן או כאח אם יודעים שאינו בן, או אח כמו שהוכיח ה"ר רור דייטש בנוספותיו לחיזוק אמונה וכן אמרו בתלמוד סוטה מ"ג ע"ב על מאמר ר' אליעזר בן יעקב חורגתא (בת אשתו) הגדילה בין האחים אסורה להנשא להאחים דמהחזיא כי אחהייהו, ולא היא מידע ידיע וכו' ע"ש (ועיין תוספת יבמות כ' ע"א דבור המתחיל ומותר). ויש להביא ראיה לזה מן הכתוב אצל המר (שמואל ב', י"ג י"ג) כי לא ימנעני ממך, ואף שהיתה גרילה בין האחים, כי הגירול אינו מועיל אם יודעים שאינה אחות ע"ש. ויש שאמרו כי לוקס חשב פה יחוס מרים, ומה שאמר בן יוסף בן עלי, היינו חתן עלי ומרים היתה בת עלי, וסמך לזה יש בירושלמי, וכבר רחאו הפירוש הזה גם מפרשי הנוצרים האחדונים מן הכהובים בלוקס (א' כ"ז, ב' ד') גם מדוע לא אמר לוקס פה ויהי בן מרים בת עלי וגו' גם מן הירושלמי אינה ראיה מכרחת כי בוודאי כונתם על הירושלמי חגיגה פ"ב הלכה ב' וסנהרין פרק ו' הלכה ח' ושם מדבר מן אשה אחת בימי שמעון בן שטח ששמה היתה מרים בת עלי והחסיד ראה בחלומו מפתח הגיהנם באזנה על שהיתה צומה ומפרסמה מו' ולא הזכיר מענין אחר כלל ע"ש. ועיין מה שכתבהי עור בענין זה בפעלי השליחים (ב', ל'). ויש קבלה ביר הכנסיה (קירליכע נאכריכטען) וכן הוא באפוקריפא כי אבי מרים היה נקרא יויקים. והנה נמצא בלוקס (א' ל"ו) והנה אלישבע קרובתך וגו' ואלישבע היתה מבנות אהרן כמ"ש לוקס (א' ה') ונראה מזה כי גם מרים היתה מבנות אהרן. וקרוב לאמר כי יוקים היה מזרע יויקים בן ישוע בן יהוצרק הכהן הגרול (נחמיה י"ב י'), ועל כן אמר בזכריה (ו' י"א) להשים עטרות בראש יהושע בן יהוצדק ואמר אליו הנה איש, צמח שמו ומתחתיו יצמח וגו' וכן שם (ג' ח') שמע נא יהושע וגו' כי הנני מביא את עבדי צמח כי הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע וגו' כי המשיח יהיה מזרעו ע"ש. ובביאורי לזכריה הארכתי בזה ע"ש.

נחלות פ"ר הלכה ב' ע"ש. והנה יוסף אף כי יעקב הולידו כמבואר במתי אבל נתגדל בבית עלי קרובו והעולם דמה והשב אותו לבן עלי. ועל כן לוקס אשר חושב את ישוע לבן דוד בעבור שהעולם חשב אותו לבן יוסף הוכרח לחשוב גם את יוסף לבן עלי בעבור כי כן חשב העולם, כי כל דבריו המה לפי רמיון ומחשבת העולם (וכמו שאמר, כאשר נחשב, ויסובב על כל דבריו) ועלי הוא מזרע נתן בן דור באמת (כפי יחוס לוקס פה והוא יחוס אחר לגמרי מן יחוס מתי) ולפי דעת יהורי יון יש לזרע נתן משפט לשבת על כסא המלוכה בעבור כי כל זרע שלמה נכרת כמבואר למעלה. (ובעבור העברים לא ראג לוקס כי להם היתה בשורת מתי ועזר רבים כאשר כתב לוקס בעצמו בתחילת ספרו יען כי רבים שלחו ירם לכתוב ספור הדברים וגו').

(ל"ו) בן קינן בן ארפכשד וגו' כן הוא בהעתקת השבעים, ובמקרא שלנו איננו עיין מה שכתבתי בזה בכתוב הקודם שהיו להם נוסחאות אחרות. ועמ"ש במתי ט"ו ט' בשם התלמוד.

(ל"ז) בן אדם בן אלהים, עיין מה שכתב בעל חזוק אמונה. והוא טרוף הדעת, כי לוקס לא יסתור דבריו אשר אמר למעלה (א' ל"ה) רוח הקודש תצלח עליך וגו' ועל כן הקדוש הנולד ממך יקרא בן אלהים. אך כוונת לוקס היתה פה לרמות את ישוע המשיח לארם הראשון, כי אדם בעבור שהוא יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא בלא אב ואם הוא נקרא בן אלהים, וכן המלאכים נקראים מטעם זה בני אלהים, כן גם ישוע הוא בן אלהים בעבור שנולד מרוח הקודש בלא אב כמו שאמר למעלה. ומטרתו היתה אל רברי פאול אל הרומיים (ה' י"ד) והוא הבנית הארם העתיד לבא.

ד (י"ז) ויתנו בירו ספר ישעיהו הנביא, ויפתח את הספר וימצא את המקום אשר כתוב שם רוח ארני ה' עלי יען משח ה' אותי לבשר ענוים שלחני לחבוש לנשברי לב לקרוא לשבוים דרור ולעורים פקוח עינים לשלוח רצוצים לחפשי לקרוא שנת רצון לה', כן הוא לפי היוונית. בעל חזוק אמונה העתיק במקום לשלוח רצוצים לחפשי שביונית, ולנשברים פקח קוח. ודמה כי המאמר ולעורים ראיית עינים הוא הוספה מלוקס לעזר אמונתו. כי נמשך אחרי מפרשי היהורים שפירשו ולאסורים פקח קוח הוא ענין פתיחה לפתוח את האסורים ממאסרם. ובאמת הוא טעות כי הפעל פקוח לא נמצא במקרא על התיר ופתיחה ממאסר כי פקוח נאמר במקרא רק על ראיית עינים (וכן על שמיעת אזנים) לראות מה שלא ראה מקודם. ולרעתי פקוח איננו ענין פתיחה כלל אף לא פתיחת עינים. כמו בארם וחוה נאמר והפקחנה עיני שניהם נידעו כי עירמים הם (ראשית ג' ז') וכן בהגר ויפקח אלהים את עיניה והלא גם מקרם היו עיניהם פתוחות? אך פקוח הוא ענין ראות עינים לראות מה שלא ראה מקורם והוא כמו המלה ביונית פה (ἀνάβλεψιν) דאס אויפבליקען) והמלה פקח-קוח הוא כמו פקוח רק שנכפלו ע' ול' הפעל כמו ירקרק, ארמרם. וכונת הכתוב הוא על רדך הכתוב בישעיה למעלה (מ"ב ז') לפקוח עינים עורות להוצא ממסגר אסיר מבית כלא יושבי חושך, כי האסיר היושב בחושך בבית הכלא (כי כן המנהג באזיא ואפריקא אשר בתי כלאים המה בבור תחתיות במחשכים) הוא כעוד ועינים לו ולא יראה מאומה ובהוציאו אותו מן המאסר אז תפקחנה עיניו ומשיג את הראות. ועל

כן המלות אשר בעברית ולאסורים פקח-קוח נעתקו ביונית פה ולעורים פקוח או דאות עינים וכן הוא בהעתקת השבעים. וכן תרגם יונתן אתגלו לניהור ע"ד הכתוב לאמד לאסורים צאו לאשר בחשך הגלו (ישעיה מ"ט ט'). אך הנוסף פה המה המלות לשלוח רצוצים לחפשי שלא נמצא במקדא שלנו. גם בהעתקת השבעים ביונית איננו.

ואם תשאל קורא יקר, איככה בא הנוסף הזה לדברי לוקס? אעידך על ענין נכבד אשר הודיענו החכם בעל מאור עינים פרק ט', על דברי פילון היהודי בספריו שברוב דבריו הלך אחר העתקת השבעים ובכמה דברים אחר המקרא שלנו ובכמה דברים לא כמקרא שלנו ולא כהעתקת השבעים. והאריך החכם הנ"ל והוכיח בראיות ברורות כי יהודי סוריא ויון היה להם התנ"ך בלשון ארמי הדומה להעתקת השבעים ביונית ולא בכל, ובכמה מקומות היתה משונה גם ממקרא שלנו גם מהעתקת השבעים. וההנ"ך בלשון עברי אשר בידינו היום היה שמור רק בירושלים וביר העברים גדולי דורם עיין שם. ומעתה תובן ההוספה פה כי לוקס מספר שהיה המעשה הזה בנצרת אשר נתנו לו ספר ישעיהו לקרוא וימצא את המקום אשר כתוב שם הדברים האלה. ובנצרת מקום קטן ובזוי באדץ הגליל (ע' יוחנן א' מ"ו) בוודאי לא היו להם התנ"ך רק בלשון ארמי, ובהתנ"ך הארמית היתה כתובה ההוספה הזאת לשלוח רצוצים לחפשי. ובזה יובנו כמה שנויים בספרי הברית החדשה. ועיין מה שכתבתי בפעלי השלוחים סי' ז' פסוק י"ד. ולמעלה ג' כ"ג עוד בזה.

(כ"א) היום התמלא הכתוב הזה באזניכם, בעל חזוק אמונה שאל: בראשונה כי לא נתמלאו בו הכתובים הבאים אחר כן; ובנו חרבות עולם וגו' ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו'. והשנית כי הכתוב הזה לא יסובב על המשיח כלל כי אם הנביא אמרו על עצמו משח ה' אותי וכמהו תמשח לנביא תחתיך (מלכים א' י"ט) וכן פירש הרד"ק. (וסותר עצמו למה שכתב בשרשיו בשורש "משה" כי יסובב על המשיח). ההשובה היא, כי אי אפשר שיסובב על הנביא ישעיהו שהוא המדבר רוח ה' עלי יען משח ה' אותי, כי איככה יאמר אחרי כן בפסוק ח' כי אני ה' אוהב משפט וגו' אשר הם דברי ה'. ואחרי כן באמרו שוש אשיש בה' תגיל נפשי באלהי כי הלבישני בגדי ישע וגו' יסובב מחדש עלי ישעיהו? ואיך הלבישו בגדי ישע? וגם אחרי כן באמרו למען ציון לא אחשה וגו' יהיו מחדש דברי ה'? ואחרי כן באמרו נשבע ה' בימינו בזרוע עזו יהיו מחדש דברי ישעיהו? ואיך יתחלף המדבר בענין אחד, פה ידבר ישעיהו ופה ידבר ה'? וכן נמצא בישעיהו בדומה לזה כמה פעמים (מ"ה כ"ג) בי נשבעתי וגו' כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון אך בה' לי אמר וגו'. וכן (מ"ח י"ו) בפסוק אחד קרבו אלי שמעו זאת לא מראש בסתר דברתי מעת היותה שם אני ועתה ה' אלהים שלחני ורוחו (ועיין רש"י שנדחק מאוד בזה ואמר כי ערבובי דברים יש ע"ש). וכן נ' ג', אלביש שמים קדרות וגו' שהוא מאמר ה', אלהים נתן לי לשון למודים וגו' גוי נתתי למכים וגו' הם דברי ישעיהו לפירוש המפרשים ומסיים שם מידי היתה זאת לכם וגו' שהוא דבדי ה'? ובדומה הרבה. וכן נמצא בכל הנביאים בירמיה וזכריה אשר בקאפיטעל או בפסוק אחד יתחלף המדבר פה ידבר ה' ופה ידבר הנביא לפירוש המפרשים ומדוע זה? אך האמת היא כמו

שנתבאר במתי (כ"ז) בשם המקובלים כי המדבר לנביאים הוא מטטרון שר הפנים הנקרא בדברי המשנה וכן בתלמוד בשם שכינה (בסוד לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה וכו') ובהרגום אונקלוס מימרא דה' ובלשון יון (λόγος) והוא הפרצוף השני מאלהים. ועל כן ידבר תמיד בלשון שהוא אלהים בעצמו ופעם מדבר גם כן בתור שליח כי הוא מלאך יהוה או מלאך האלהים בה"א הידועה או מלאך פניו הנזכר במקרא. והוא שליח מן האב פרצוף הראשון מאלהים ושלושה פרצופים אלהים אחר הם כידוע. ובזה יבואו על נכון כל הכתובים הנזכרים כי המדבר אחד הוא. וכן פה בענין שלנו כי המדבר קודם התחלת הקאפיטעל הזה אני ה' בעתה אחישנה הוא המדבר גם כן רוח ארני אלהים עלי יען משח ה' אותי וגו' כי אני ה' אוהב משפט וגו' שוש אשיש בה' וגו' כי הלבשני בגדי ישע ומעיל צדקה יעטני וגו', והוא הפרצוף השני המדבר להנביאים ועל כן אמר יען משח ה' אותי כי הפרצוף השני יבא במשיח והדבר יהיה לבשר כמבואר בבשורת יוחנן. ועל כן אומר ג"כ הלבשני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני וגו' כמבואר מאתנו בחלק שלישי בראיות רבות וברורות מדברי הנביאים. ועל כן ישוע המשיח האמיתי אמר היום התמלא הכתוב הזה באזניכם (גם ה"ר סעדיה גאון בספרו האמונות ודעות מאמר . . . ביאר הכתוב הזה על המשיח). ומה ששאל בעל חזוק אמונה שהכתובים הבאים אחר זה לא נתמלאו בישוע המשיח? לא דקדק דברי האדון *) באמרו היום התמלא הכתוב הזה באזניכם. אבל הכתובים הבאים אחריו יתמלאו בבואו פעם שנית כמבואר מאתנו במתי כ' וכ"א ובחלק שני באורך.

(כ"ח) בימי אליהו בהעצר השמים שלש שנים וששה חדשים, וכן הוא באגרת יעקב השליח (ה' י"ז). המבאר פראממאן נ"ע שאל מן הכתוב (מלכים א' י"ח א') ויהי ימים רבים ודבר ה' היה אל אליהו בשנה השלישית לאמור לך הראה אל אחאב ואהנה מטר על פני האדמה שנראה מזה כי עצירת טל ומטר לא היה רק שלוש שנים? והשיב כי בשנה השלישית פירושו כמו אחר השנה השלישית על דרך מתו במדבר בצאתם ממצרים (יהושע ה' ד') ועינינו אחר צאתם וכן כל הנוגע בהם במותם (ויקרא י"א ל"א) פירוש אחר מותם וכן ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים פירוש אחרי הימים ההם. ולדעתי הוא כי באמור ה' לאליהו לך והראה אל אחאב ואתן מטר וגו' היתה הכונה רק כי כבר נשלמה הגזירה ומוכן אני לתת מטר, כי הנה אנו רואים אחרי כן בהראותו אל אחאב לא המטיר ה' תיכף אך אליהו צוה בדבר ה' לקבץ אליו את כל ישראל אל הר הכרמל ואת כל נביאי הבעל והאשרה, ואחרי כי שלח אחאב בכל בני ישראל ויקבוץ את כל הנביאים אל הר הכרמל (שם פסוק כ') אז הראה אליהו אה המופת עם האש והעולה, וכאשר כל העם הודו ואמרו ה' הוא האלהים ושחטו את כל נביאי הבעל אז אמר אליהו אל אחאב, עלה אכל ושתה כי קול

---

*) בעל חזוק אמונה העתיק בעברית ברשע היום הזה התמלא הכתוב באזניכם ולא העתיק ההמלא הכתוב הזה באזניכם לפי היונית (ἡ γραφὴ αὕτε) כדי לשאול ולהוליך שולל את הקורא כדרכו. וה"ר דוד דייטש המעתיקו לאשכנזית לא הרגיש בזה ע"ש. י"ג פרידמאן.

המון הגשם (ל"ט מ') והגשם ירד על הארץ. והנה כפי הנראה בבירור נמשכה קבוצת כל ישראל וכל נביאי הבעל והאשרה ימים רבים, והיתה קבלה בידם כי נמשכה עד ששה חדשים לשנה הרביעית.

ן (א') וילך בקמות ויקטפו תלמידיו את המלילות וידוכו בידיהם ויאכלו וגו' את אשר אין מתר לעשות בשבת, המבאר פראממאן נ"ע הקשה פה מן המשנה בשבת קכ"ח ע"א שמוללין מלילות כו', לא הבין כי השאלה היתה פה על שקטפו המלילות מן הקמה המחוברת לארץ (ובמשנה מדבר מתלושים עיין שם) ולא על המלילה והריכה. וכן מתי ומרקוס ספרו רק מן הקטיפה ע"ש.

(י"ן) ויעמוד במקום שפל בן הוא לפי היונית והכונה שירד מגובה ההר ויעמוד במקום שפל ומרווח שבהר אבל עודנו על ההר כמבואר במתי ה'.

(כ"ט) ולמבך על לחי האחת הטה גם האחרת וגו'. בעל חזוק אמונה כתב ותמצא זה הענין גם כן במתי ה' ל"ט. ושאל כי אפילו ישוע עצמו לא היה מתנהג כמו שהיה מלמד לאחרים כי הנה מצינו ביוחנן פרק י"ח פסוק כ"ב כאשר הכה אותו איש אחר על הלחי לא נתן לו לחיו השנית אלא נתרעם אפילו על הכאה אחת באמרו למה אתה מכה אותי וכן שאל על פאול בפעלי השלוחים פרק כ"ג פסוק ב' עיין שם. קורא נכבד! גם פה גנב את לבב הקוראים והביא את הכתוב בלוקס פה וכתב ותמצא זה הענין במתי, ומרוע לא שאל על זה מקורם כאשר בא אל המאמר הזה במתי? אך הקורא שם יראה כי אינה שאלה כלל, כי שם נאמר ואני אומר לכם לא תתנגר אל הרע ואם יכך איש על הלחי הימנית הט אליו גם האחרת שיראה מזה בבירור כי לא היתה כוונתו בפשטות (בוכשטעבליך) כי יתן למכהו לחי בלא שאלה כלל כי עקר מטרתו היה רק אשר אמר אל תתנגר אל הרע דהיינו שלא יתנגר ויכה או יחרף את מכהו כדרך בני ארם אלא לקבל באהבה ולעבור על מדותיו*), אולם לשאול את מכהו בנחת בלא חרוף וגדוף למה אתה מכה אותי על זה לא היתה כונתו כי זה מותר אף לפי למודיו. ושקר העיד בעל חזוק אמונה באמרו כי האדון התרעם, כי לא התרעם כלל אך שאל בנחת ואם טוב למה הכיתני. ומה ששאל על פאול אבאר במקומו אם ירצה השם, כי איש על מקומו יבא בשלום. ומה שאמר הארון להלן (כ"ב ל"ו) אולם עתה וגו' ימכור את בגדו ויקנה חרב כבר השיב על נכון במקומו ירידי ד"ר ביעזענטהאל בהשלמתו הביאור ללוקס עיין שם.

יד (ה') ויען אותם לאמור. אי זה מכם אשר חמורו או שורו יפול אל הבור ולא מהר יעלנו ביום השבת, בעל הנצחון שאל שגלוי לכל העמים שאין הישראלים רשאים להעלות שום בהמה בשבת לא מבור ולא מחפירה. והמבאר פראממאן נ"ע ערבב פה הלכות שבת ויום טוב ואינו נכון. והאמת הוא כי פה ההעתקה הנכונה לפי היונית (φρέαρ) היא בעברית באר, והמלה הזאת

---

*) ועל דרך זה בבבא קמא סוף פרק החובל (צ"ב ע"ב) חברך קרייך חמרא אוכפא לגבך מוש אם חברך קרא אותך חמור תשים כר שעל החמור (זאטטעל) על גבך שאין הכונה בפשיטות (שישים כר החמור על גביו) אלא שיקבל באהבה ויעבור על מדותיו.

נמצאה גם ביוחנן (ר' י"א) כאשר אמרה האשה ארוני אין דלי לך והבאר (φρέαρ) עמוקה. וכן באמת העתיקו המעתיקים האחרונים. וגם אף במתי (י"ב י"א) המלה היונית (βόθυνον) נוכל להעתיק באר או בור של מים (געגראבענער ברונענען). כי פה לא היתה הכונה על בור ריק שאין בו מים כי אם על בור שיש בו מים (כלשון הכתוב ויקרא (י"א ל"ו) אך מעין ובור מקוה מים וגו' ועיין באבן עזרא שם. וע' עירובין ק"ב ע"ב בשם בור וברש"י שם כי בור הוא כמו באר עי"ש). וכמו במשנה בבא בתרא (ע"ח, ב') מכר בור מכר מימיה. וכן נקראים בארץ ישראל עד היום החפירה שעושין בחצירות לקבל מי הגשמים להוכן בשם בורות וכאלה היו הבורות של עולי רגלים הידועים בתלמוד. והנה בבור כזה שיש בו מים מבואר בפירוש בשבת (קכ"ר א' וקכ"ח ב') שמותר להעלות וכן נפסק בשלחן ערוך אורח חיים סימן ש"ה סעיף י"ט עיין שם. ובעל חיזוק אמונה לא שאל זאת כי היה קראי כידוע.

כב (נ"ו) והרא אותו שפחה אחה בשבתו נגר האש וגו' ומה שנמצא ביוחנן (י"ח י"ז) ותאמר השפחה השוערת וגו' גם כן הכונה בראותה אותו מתחמם כי יסובב שם על הכתוב שאחריו ויעמדו וגו' ויעמוד עמהם פטרוס ויתחמם (ראם לא בן הוא כפל הסיפור עם הכתוב שם בפסוק כ"ה ויעמוד וגו' ורו"ק).

(נ"ח) וירא אותו אחר כן הוא לפי היונית (ἕτερος) והכונה אדם אחר כי אף שהיתה נקבה שפחה כמבואר במתי ומרקוס על כל זה ארם היא כמו שכתוב ויקרא את שמם ארם ביום הבראם (ראשית ה' ב'). ויש העתיקו איש אחר ואינו נכון. גם מה שהעתיקו במרקוס (י"ד ס"ט) ותרא אותו עוד השפחה וגו' אינו נכון כי במתי (כ"ו ע"א) מבואר כי אחרת ראתה אותו. וההעתקה הנכונה היא ותרא אותו השפחה ותחל לאמר עוד וגו' כי מלת (πάλιν) ביונית נמשך למטה, ובכמה ספרי יון היא כתובה אחרי מלת (ἤρξατο) עיין שם. וכן העתיק לוטהער. והכונה כמו שפירשו חכמי הנוצרים כי השפחה השומרת שם באולם ראתה אותו, ואין הכונה כי השפחה הקורמת ראתה אותו ולכן אמר ביוניה אך מלת (ἡ) ולא אמר (αὐτή). ויוחנן מספר (י"ח כ"ח) ויאמרו אליו וגו' כי היא אמרה אל הנצבים שם והסכימו אליה. וכן על דרך זה מה שאמר פה ואיש אחד החליט וגו' כי גלילי הוא ובמתי ומרקוס כי רבים אמרו זה. וביוחנן (י"ח ב"ו) מספר ויאמר אחר וגו' הלא ראיתיך עמו בגן כי גם זה היה בפעם ההכחשה השלישית, כי ההכחשות היו שלש פעמים. ועיין מה שכתבתי במרקוס (י"ד ע"ב) בדרכי המקרא בשם התלמוד והמדרש, כי מקרא אחד מקצד ומעלים והשני מאריך ומגלה, ואף שבהשקפה הראשונה נראים הספורים כסותרים זה את זה, עם כל זה אלו ואלו דברי אלהים חיים, ושניהם נקרו ויאתיו, יע' ספרי פ' נשא על פסוק ישא ה' פניו בסופו וברבה במדבר פי"א, וזהו הענין גם כן בהספורים של דמבשרים בענין גדוף הנצלב וכן בהראות האדון אחר תקומתו וכדומה. וכבר סדרו מפרשי הנוצרים הענינים לבל יסתרו זה את זה. דאה בדבריהם.

יוחנן.

א (כ"א) וישאלו אותו ומי אתה וגו' עיין מה שכתבתי בזה במתי י"א י"ד.

ב (כ') ויאמרו היהודים בארבעים וחמש שנים נבנה ההיכל הזה וגו', פה שאלו כי לפי ערות יוסיפון נבנה בנין הורדוס אשר היה בזמן האדון בשמונה שנים ועיין מאור עינים בחלק מצרף לכסף מאמר א' סוף פרק ב' בשם חכם נוצרי אחד וטעה מאוד עיין שם. ומפרשי הנוצרים השיבו כי אף שעיקר בנינו נשלם לשמונה שנים, על כל זה הוסיפו אחרי כן כמה שנים בקשוט בנינו, עד ארבעים וחמש שנים. ועיין מה שכתבתי בפעלי השלוחים י"ג כ'.

ג (י"ג) ואיש לא עלה השמים זולתי אשר ירד מן השמים וגו', השאלה פה הלא אליהו עלה לשמים הביאה לבעלי נסתרות הקדמונים (גנאסטיקער) לרעות נפרדות, הובאו דבריהם ביד ר' משה דיליאון שהובא בפרדס שער היכלות פי"ד, ובילקוט ראובני בפ' בראשית, ועד היום נשארה לישראל תפלה בין התקיעות כשם שקבלת ע"י אליהו וע"י ישוע שר הפנים ושר מט"ט, אולם יעקב השליח אמר באגרתו (ה' י"ז) אליהו היה אנוש כמונו ע"ש, ובחלק שלישי מספרי זה אבאר הענין הזה ותשובתו באורך ע"ש.

ד (ט"ו) ויתמהו היהודים וגו' והוא לא לומד, הכופר הקראי נעשה פה מאמין בתלמוד ואמר שהעידו עליו בתלמוד חכמי אותו הדור כאשר ראוהו בעיניהם שהיה תלמידו של יהושע בן פרחיה וכו' וגנב את לב הקורא באמרי כזב כי בתלמוד לא נמצא אך הגדה וסיפור (סנהדרין ק"ג ע"ב, סוטה מ"ז ב') שבהרוג ינאי המלך את החכמים ברח יהושע בן פרחיה עם ישוע הנוצרי לאלכסנדריא וכו' ולא נזכר שם המספר כלל. והיא הגדה ברויה מאנשים שלא ידעו בקורות הזמן כלל כי יהושע בן פרחיה היה כמאה ושבעים שנה קודם החורבן, והתלמוד בעצמו סותר דבריו למה שמספר במקום אחר (שם ס"ז ע"א) וכבר עמדו על זה חכמי הנוצרים. ואשר אחזה לשיה נוכפות הוא כי התלמוד בבלי סותר אל התלמוד ירושלמי (חגיגה פ"ב ה"ב) שמספר זה המעשה עצמו מיהודה בן טבאי עם תלמידו ושם התלמיד אינו מזכיר. גם סותר אל המספר ברבה בראשית פרשה צ"א ע"ש ובחלק שני בהנוספה יבואר בזה באורך.

ה (ג') ויביאו הסופרים לפניו אשה הנמצאה בזנות וגו' עד גם אני לא ארשיעך וגו'. בעל חזוק אמונה שאל שהוראה הזאת היא הפכית להוראות התורה אלוהית שנאמר ובעדת הרע מקרבך. החכם בעיניו הזה לא הבין המסופר פה כי יוחנן אמר מפורש (בפסוק ו') וזאת אמרו לנסותו למען יהיה להם מה להלשין אותו, והכוונה כי אז כבר אפס הכח ביד היהודים להמית איש בלא רשות הרומיים וכמו שמספר יוחנן בעצמו (י"ח ל"א) שאמרו היהודים

לפילטוס אין לנו רשות להמית אדם עיין שם ועל כן רצו שהוא יאמר להמיתה ולשינוהו אל פילטוס שהוא מצוה להמית איש בלא רשות הרומים כי חושב עצמו למלך היהודים ועל כן רחה אותם בקש בהבינו מחשבותיהם כי הוא רק נסיון כמו נסיון המס (מתי כ"ב י"ז). ומה שאמר ישוע פה גם אני לא ארשיעך וגו' הוא בעבור שאמרה היא אין גם אחד, היינו שלא הרשיעה איש ועל כן אמר גם אני לא ארשיעך בי לא באתי לשופט עתה כי גם לפני האשה שמר מוצא שפתיו שלא ילכרוהו בספרה אחרי כן את דבריו ולא שהורה חס ושלום ההפך מתורת משה כדמיון הסכל הנ"ל. ונראה פה כי הסופרים ששאלוהו פסקו כי אשת איש היא בסקילה ודעת המשנה שלנו כי אשת איש היא בחנק כירוע.

י (ט"ז) והיה עדר אחר ורועה אחד, החיזוק אמונה חזר פה דבריו שאמר בחלק ראשון פ"א ופ"ו ופמ"ר כי לימות המשיח רת ישראל אף בחוקיה (צערמעניעל געזעצע) השתרע על כל הגוים ואין מן דעת השלוחים. ומה שהביא ראיה מישעיה (ס"ו כ"ג) והיה מרי חדש בחדשו ומרי שבת בשבתו וגו' על זה ישיבו הנוצרים כי יום אחר בשבת יום תקומת האדון בא במקום השבת. וכן על הראיה מזכריה (י"ד ט"ז) שיחוגו את חג הסוכות, משיבים כי פסח ושבועות יש כבר להנוצרים, ולעתיד לבא בבוא המשיח פעם שנית יהיה חג האסיף בל הבחורים מכל קצות השמים (מתי כ"ד ל"א) ואז יחוגו את חג האסיף הוא חג הסוכות (שמות כ"ג י"ו). ויש לאמר גם כן ישוב אחר ובביאורי לברית החדשה ביארתי באורך. וכן הכתוב בזכריה (ט' ז') והסירותי דמיו מפיו ושקוציו מבין שיניו הכונה על איסור הדם וזבחי האלילים כי הם נקראים גם כן שקץ במקרא (ישעיה ס"ו ג' וכרומה) ושניהם באסת אסרו השלוחים על הגוים. ומה שפירש בעל חיזוק אמונה וכן הרד"ק הכתוב בישעיה (ס"ו י"ז) המתקרשים והמטהרים וגו' על הגוים לא ראו ולא הבינו המשך הכתובים שלמעלה הימנו. כי הנביא מדבר רק מן עם ישראל ויעש הפרר בין החרד על רבר ה' ובין הרשע מעלה מנחה דם הזיר וגו' (בפסוק ב' ג') ועל זה אומר (בפסוק ה') שמעו דבר ה' החרדים על דברו אמרו אחיכם שונאיכם מנדיכם וגו' ומנחם את החרדים ונראה בשמחתכם והם יבושו הכונה רשעי ישראל ואותם יקרא בשם אויבי ה'. ועליהם יסובב גם הכתוב הזה המתקרשים והמטהרים וגו' אוכלי בשר החזיר וגו' על דרך שאמר למעלה על רשעי ישראל (ס"ה ב') האוכלים בשר החזיר ומרק פגולים וגו', אבל מן הגוים (שאינם מצוים על זה) לא רבר עוד פה, אך אחרי זה (פסוק י"ח) מתחיל לרבר מהם לקבץ את כל הגוים וגו' עיין שם ותראה כי כנים דברי.

(ל"ד) ויען אותם ישוע הלא כתוב בתורתכם (תהלים פ"ג) אני אמרתי אלהים אתם, אם לאלה אשר היה להם דבר ה' קרא אלהים וגו' התאמרו על זה אשר קדש אותו האב ושלחו אל העולם כי מגדף אתה יען אמרתי בן-האלהים אנכי, (ובחזוק אמונה העתיק ברשע על שאמרתי אני האל והוא שקד). החזוק אמונה טען כי מכתוב הזה אינה ראיה כלל כי כוונת הכתוב הוא, אני אמרתי בשפטיכם צדק תהיו כמלאכים בעלי קיום וההמדה מצד הנשמה העליונה. אכן בהיותכם נמשכים אחר האות החומר ותשפטו עול תמות הנשמה שלכם כאדם

שהוא הגוף, זה תורף דבריו. וכן פירש האכן-עזרא. ואינו נכון כי איך אפשר לפרש שהנשמה תמות כמו הגוף? הלא כל נשמה אפילו של הרשע היא נצחיית רק שבאה לגיהנם, אבל מיתת הנפש ובטולה זה היא דבר שאי אפשר כאשר יאמינו כל בני עולם וכאשר הארינו בראיות החכם סאקראטוס והחכם מענדעל זאהן בספר הפעדון. אך האמת היא כמו שפירשו הרבנים הקדמונים במדרש רבה סדר שלח לך פרשה ט"ז ובתלמוד מסכת עבודה זרה (ה' ע"א) בשם כמה תנאים וכן פירש רש"י ושאר מפרשי היהודים, אני אמרתי על ידי קיום התורה תהיו באלהים ובני עליון שלא השלוט בכם המיתה בגוף (כמו שאמרו שם שהתורה ניתנה על מנת שיהיו חרות ממלאך המות וכו') אכן כאדם תמותון אחרי שאתם עוברים על התורה כמוהו. וזה לשון המדרש אני אמרתי שאין אתם הוטאים ותהיו חיים וקיימים כמוהי, כמו שאני חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים וזהו אני אמרתי אלהים אתם, ובני עליון-כלכם כמלאכי השרת שאין מתים וכו' אכן כאדם תמותון כאדם הראשון שנברא בצלם אלהים שיהיה הי וקיים כמותי והוא חבל מעשיו וכו' ואמרתי לו כי עפר אתה וכו' וכעין זה בספרי פ' האזינו ד"ה היה ר' מאיר אומר ע"ש והבאור הזה בימי הארון היה בלי מחלוקת. ועל בן הביא ראיה מן הכתוב הזה ואמר אם לאלה אשר היה להם דבר ה', היינו התורה, קרא אלהים שיהיו באלהים וכמלאכים התאמרו על זה אשר קדש אותו האב ושלחו אל העולם, והוא בוודאי בלא חטא (יוחנן ח' מ"ו) כי מגדף אתה יען אמרתי בן-האלוהים אנכי? כי גם אתם בקיום התורה, בשלימות כלא חטא תהיו לאהרים עם אלהים (עיין יוחנן י"ו, נא-נג). בתורתכם אף כי נכתב בהתלים? כי הורה היה נקרא בימים ההם כל המקרא כמו שהוכיח בעל מאור עינים בפ"ז מדברי התלמוד ע"ש.

יב (ג') והקח מרים ליטרא מרקחת נרד יקר מאוד ותמשח את רגלי ישוע ותנגב את רגליו בשערותיה. אין זה המעשה המבואר בלוקס ז' מאשה החטאה, כי שם היה בבית שמעון הפרוש ושם לא אמר הארון שמשחה את גויתי לקבורה, והיה הרבה ימים קודם מותו כי לוקס אחרי זה מספר (ח', א') ויהי אחרי כן ויעבור בערים ובכפרים ויקרא ויבשר וכו' ואחרי כן באו אל כפר מרתה ומרים (לוקס י' ל"ח) אכל זה המעשה היה קורם מזהו והיה המעשה במרים אחות אלעזר, ומרים לא היתה אשה חטאה, כמבואר בלוקס (י' מ"ב) וקבלת הקאטוליקים בזה כי האשה החטאה היא מרים אחות אלעזר והיא מרים המגדלית אשר גרש האדון ממנה ז' שרים (לוקס ח' ב') הוא שקר כי מדוע לא הזכיר לוקס במעשה החטאה שגרש ממנה שרים. ומה שאמר פה והמשח את רגלי ישוע ותנגב את רגליו בשערותיה אף כי מבואר במתי ומרקוס כי יצקה על ראשו, וכן מבואר מדברי יוחנן בעצמו למעלה (י"א י"ב) באמרו היא מרים אשר משחה את הארון במרקחת ונגבה את רגליו בשערותיה שמבואר מזה שהמשיחה היתה על גוף הארון כלו כי כאשר יצקה על ראשו ירד על רגליו ולזה אמר האדון (במתי ומרקוס שם) גויתי (ראם לא כן מדוע לא אמר היא מרים אשר משחה את רגלי האדון ונגבה אותן

בשערותיה כלשון הכתוב בלוקס שם?) אך הכונה פה שמשחה גם את רגליו כי מראשו ירד על רגליו*).

(ט"ו) אל תיראי בת ציון, הנה מלכך יבא לך רוכב על עיר בן אתנות, אף כי בכתוב (זכריה ט' ט') נאמר גילי מאוד בת ציון וגו' רוכב על חמור ועל עיר בן אתנות וגו'? יוחנן לא הביא הכתוב כלשונו אך הכונה, ועל כן קצרו. והנה מהמשך הכתוב הזה עם הכתוב הקודם לו, וחניתי לביתי מצבה מעובר ומשב ולא יעבור עליהם עוד נוגש וגו' מבוארת הכונה גילי בת ציון אל תיראי עוד. ובמתי (כ"א ה') הביא הכתוב אמרו לבת ציון הנה מלכך יבא לך וגו'? כי מתי הביא שני כתובים, הכתוב בישעיה (ס"ב י"א) אמרו לבת ציון הנה ישעך בא והכתוב גילי מאד בת ציון הנה מלכך יבא לך וברבות הימים נחסר שורה אחת מן בת ציון לבת ציון מן הספרים.

יג (י"ח) למען יתמלא הכתב אוכל לחמי הגדיל עלי עקב, אף כי דוד אמר הכתוב הזה על עצמו והראיה כי אמר מקודם רפאה נפשי כי חטאתי לך אך כבר נודע מדברי המקובלים כי דוד היה רמז ודמות (פארבילד) על המשיח דוד היה ראש ותחלת מלכות ישראל והמשיח יהיה סוף ותכלית מלוכת ישראל והוא סוד שאומרים היהודים בתפלה לקידוש הלבנה דוד מלך ישראל חי וקים ויקויים בנו מקרא שכתוב ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם וכו' ע"ש. ועל כן פירשו הקדמונים (הובאו ברמב"ם הלכות מלכים פרק י"ב) הכתוב בנבואת בלעם דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת וגו' כי נבא על דוד ומשיח. ומחץ פאתי מואב זה דוד וקרקר כל בני שה זה המשיח, כי דוד הכה מואב, וכל העולם יכבוש המשיח. וכן פירש רש"י שם. כי דוד היה המתחיל והמשיח יהיה הגומר ועל כן מה שנתקים בדוד נתקים גם בו ועמ"ש להלן י"ט בזה.

(ל"ד) מצוה חדשה אני נותן לכם אשר תאהבו איש לרעהו וגו', פה שאל הלא גם משה אמר ואהבת לרעך כמוך. טח לבו מהשכיל דברי האדון אשר ביארם פה בעצמו כאשר אהבתי אתכם כן גם אתם תאהבו איש לרעהו. ולהלן (ט"ו י"ב) ביאר ביותר באמרו כאשר אהבתי אתכם אין לאיש אהבה גדולה מזאת לתת את נפשו בעד אוהביו. והיא מצוה הדשה לאהוב לרעהו יותר מעצמו ולמות בעדו, כי משה לא אמר רק ואהבת לרעך כמוך משמע מזה ולא יותר ממך, ועל כן פסק ר' עקיבא בתלמוד (בבא מציעא ס"ב ע"א) חייך קודמין לחיי חבירך (עמ"ש בחלק שני בזה) אבל לדברי האדון היי חבירו קודמין**) ומה שהביא במתי (כ"ה ט"ו) בדברי העלמות לא נתן פן גם לנו גם

*) ועל כן כפל פה מלות רגליו בלשונו ואמר ותמשח את רגלי ישוע ותנגב את רגליו ולא אמר ותנגב אותן (כמו הלשון בלוקס שם) להורות ההפרד כי המשיחה היתה על כל הגוף עד שבאה לרגליו אבל הנגיבה לא היתה אלא ברגליו לבד. י"ג פריעדמאן.

**) ונמצא בירושלמי הובא בתוספות קדושין (כ' ע"א ד"ה כל הקונה) ע"פ כי טוב לו עמך הפך מדברי רבי עקיבא (שלמד שם בבבא מציעא בבבלי כנ

לכן לא ימצא? הביא למשל כי הם מדברות כדרך בני אדם ולדוב בני אדם קשה מאד לקיים מצוה הזאת של האדון כאשר אמר פאול אל הרומים (ה' ז') כי גם בעד הצדיק למות יקשה לאיש וגו'.

ט"ן (כ"ה) אך למען יתמלא הדבר הכתוב בתורתם ושנאת חנם שנאוני, ידעתי כי כיון אל הכתוב (תהלים כ"ח י"ט) ושנאת חנם שנאוני ופירש רש"י שלא כדין והוא כמו בחנם. ואולי כיון אל כתובים ברומים לו (שם ל"ה י"ט; כ"ט ה') ועיין מה שכתבתי למעלה בסי' י' ל"ד בפי' מלה תורה. ובסי' י"ג י"ח בענין דוד.

י"ח (ד') ויאמר אליהם ישוע אני הוא, אך גם יהודה המסגיר אותו עמד אתם, כן הוא לפי היונית, ובזה ירמוז אל המעשה המסופר מהמבשרים האחרים כי יהודה קדב לנשק לו למען ידעוהו אך קצר בענין הזה וכן דרך כותבי ספרי המקרא הישן במקומות רבים בידוע וכמבואר מאתנו בראיות למעלה במרקוס י"ד ע"ב עיין שם.

(כ"ד) וחנן שלח אותו אסור אל כיפא הכהן הגדול, יש פירשו וחנן שלח, וכבר שלח אותו (על דרך שפירש האבן עזרא בראשית י"ב א' וזכריה י"א ה' וכדומה הרבה במקרא) כי מפרשים מה שנאמר קודם וישאל הכהן הגדול לישוע על תלמידיו, הוא כיפא כי הוא היה הכהן הגדול בשנה ההיא. ונוכל לפרש עוד כי מה שאמר וישאל הכהן הגדול יסובב על חנן חותן כיפא, כי אף שכיפא היה כהן הגדול בשנה ההיא על כל זה היה גם חנן נקרא כהן גדול, כי לפי הנראה החליפו עצמם בכהונתם, שנה אחת היה חנן הכהן הגדול ובשנה האחרת היה כיפא, וראיה לזה כי יוחנן אומר שכיפא היה כהן הגדול בשנה ההיא, ובפעלי השלוחים ד' ב' מצינו אחרי מות האדון כי חנן היה הכהן הגדול וכיפא החתיו. ועל כן מספר לוקס (ג' ב') חנן וכיפא הכהנים הגדולים. (ואולי הוא חנן הכהן הגדול הנזכר בפסחים ס"פ מקום שנהגו אוי לי מביה חנין וכו' ע"ש).

י"ט (י"ז) וישא את צלבו ויצא וגו'. רצונו לומר שנשא את צלבו עד שיצאו מחצר המשפט ובצאתם נתנו לשמעון קורני לשאת את הצלב כמבואר במתי כ"ז ל"ב ובדברי המבשרים האחרים.

(כ"ח) למען יתמלא הכתב, הכונה על הכתוב בתהלים (ס"ט כ"ב) ויתנו בברותי ראש ולצמאי ישקוני חומץ (וע' מתי כ"ז ל"ד מ"ח) כי כל הסימן שם ביארו השלוחים על המשיח וכמו ביוחנן למעלה (ב' י"ז) בכתוב כי קנאת ביתך אכלתני, וע' דברי פטרוס בפעלי השלוחים (א' ט"ז) כי התנבא רוח הקדש בפי דוד וגו' ע"ש.

הכתוב והי אחיך עמך ע"ש בגמרא) שחיי חבירו קודמין דאם לאו איננו מקיים כי טוב לו עמך או והי אחיך עמך וכן ואהבת לרעך כמוך שאוהב עצמו יותר מחבירו, ונמצא לפי דברי משה הוא דבר המוטל בספק, ועל כן אמר האדון מצוה חדשה בעבור שאינו לפי למודי רוב הפרושים כרבי עקיבא וחבריו, אמנם דברי משה בתורה יש לפרש כדעת הירושלמי והבן.

פעלי השליחים.

ב (ל') לכן בהיותו נביא (ע' סוטה מ"ח ע"ד) ויודע וגו' להקים המשיח מפרי בטנו כבשר וגו'. פטרוס יבאר כי לכן אמר דוד המאמר הזה כמדבר על עצמו אף בשרי כי לא תעזוב נפשי בעבור כי המשיח מפרי בטנו ונכלל בו כהבן בהאב על כן יוכל לאמר על עצמו כי לא תעזוב נפשי וגו'. והוא על דרך הכתוב ביום ההוא אקחך זרובבל וגו' ושמתיך כחותם וגו' (חגי בסופו) בעבור כי המשיח יהיה מזרעו כמו שאמרו המפרשים ע"ש. והנה זה המאמר מכריח לומר כי מרים אם ישוע היתה מזרע דוד מפרי בטנו, וכן אמר פאול אל הרומים (א' ג') הנולד מזרע דוד כפי הבשר וגו' ויובן זה לפי הקבלה אשר ביד הכנסיה (קירכליכע נאכריכטען) כי אם מרים ושמה חנה היתה בת מתן (והוא מזרע זרובבל כמבואר שם) ואחות יעקב אבי יוסף הנזכרים במתי א', זמה שלא הביאו זאת לא מתי ולא לוקס, כי יחוס האם לא יעזור לישוע המשיח לעשותו בן דוד לירש כסאו כי לפי התורה יחשב רק למשפחותם לבית אבותם (מדבר א' ב' י"ג) וכן בתלמוד (יבמות נ"ר ע"ב בבא בתרא ק"ט ע"ב) משפחת אב קרויה משפחה ולא משפחת אם וכו', וכן בית דוד יחשב רק לבית אבות כידוע, ועיין באבן עזרא ורד"ק בשופטים (י"ז א') בזה. ומה שנמצא בדברי הימים א' (ב' ל"ה) ולששן עבד מצרי ושמו ירחע וגו' שהיחוס הולך שם אחר האם, הוא בעבור כי ירחע היה עבד מצרי ועכו"ס ועבד אין להם חייס (יחוס) כמו שאמרו בתלמוד (המורה כ"ט ע"ב, יבמות ס"ב ע"א) ופסקו הרמב"ם בהלכות עבדים פ"ט ה"ג.

ד (ג') אל הכבוד נראה אל אברהם בהיותו בארם נהרים בטרם שבתו בחרן ויאמר אליו לך לך מארצך וממולדתך ובא אל הארץ וגו'. פה שאלו כי בכתוב (באשות ו"ב) ממואר כי השם יתברך אמר לו בחרן לך לך מארצך וגו'? ובאמת המעיין יראה שם כי גם תרח רצה ללכת לארץ כנען (שם יא), וגם איך על חרן יאמר הקדוש ברוך הוא מארצך וממולדתך? ועל כן בארו הקדמונים (וכן כתב באבן עזרא על פסוק זה, וכן משמע בפרקי דר' אליעזר פרק כ"ז עיין שם) כי השם יתברך נראה אליו עוד בהיותו בארם נהרים ואמר לו לך לך מארצך וממולדתך, ועל כן הניע את תרח אביו ללכת עמו, ואחרי כן בחרן אמר לו עוד הפעם כי ילך גם מבית אביו, ועל כן אמר לו שם מבית אביך (וזה שאמר סטיפאנוס ומשם העביר אותו וגו') והכתוב יספר בספר בראשית את מאמרי השם יתברך ביחד והכוונה כאשר אמר ה' אל אברהם מארצך ומבית אביך בשני פעמים אז וילך אברם וגו'.

(ד') ומשם אחרי מות אביו העביר אותו וגו', פה שאלו כי אברהם יצא מחרן בן ע"ה שנה ותרח בן שבעים שנה בהולד לו את אברם בנו. נמצא כי תרח היה עוד הרבה אחרי יציאת אברם מחרן. וידידי החכם ד"ר ביעזענטאהל

נ׳ בביאורו לפעלי השליחים יישב זה ואמר כי אף כי בכתוב נמצא שם (י״א כ״ו) ויהי תדח שבעים שנה ויולד את אברם את נחור ואת הרן, אינו דאיה כי אבדהם היה בנו הבכור, כמו שמצינו בשם חם ויפת שחשב שם מקורם אף כי יפת היה הגדול ממנו (דאשית י״א כ״א), ואולי אברם נולד כשהיה תרח בן מאה ושלשים שנה כי הכתוב רק מספר כי לשבעים שנה החל להוליד בנים. אולם לא שהולידם כלם אחר שבעים שנה בשנה הראשונה. ונמצא לפי זה בהיות אבדם בן חמש ושבעים שנה כבר מת תרח. ועל כן יספר הכתוב שם וימת תרח בחרן ואחרי כן יספר יציאת אבדם מחרן אלה דבריו. ואני מוסיף על דבריו, כי באמת כן מסקנת ההלמוד בסנהדרין (דף ס״ט ע״ב) כי אברם זוטא דאחוי הוי ורדך חכמתן קא חשיב להו כמו שם חם ויפת כו׳ עיין שם וכעין זה יש בבבא בהרא (ק״כ, א׳) לענין בנות צלפחד, עיין שם.

(ז׳) ואהדי כן יצאו ויעבדו לי במקום הזה ובכתוב שלנו יש ואחדי כן יצאו ברכוש גדול? וידידי הד״י פדיעדמאן השיב כי סטיפנוס ביאר הכלית היציאה ממצדים, כי הכלית היציאה היתה עבודת אלהים בארץ הנבחרת, וכמו שאמר הכתוב כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצדים (ויקרא כ״ה נ״ה) כי הוציא אותם למען יהיו לו לעבדים וכמה כתובים בדומה לו. ואולי כיון אל באור המדרשים שבארו ברכוש גדול בעבודה אלהים. ולא קבץ סטיפנוס שני כתובים כאחד כמו שדמה החכם בעיניו.

(י״ד) וישלח יוסף ויקרא אל יעקב אביו ואל כל משפחתו חמש ושבעים נפש, כי הכתוב במקדא שלנו (דאשית מ״ו כ״ו) אומר כל הנפש הבאה ליעקב מצדימה יוצאי ירכו מלבד נשי בני יעקב וגו׳ שבעים. כי חשבון השבעים הם רק יוצאי ירכו וכמבואר שם מן החשבון בפרט, אבל נשי בני יעקב לא היו בחשבון השבעים, ולפי הנדאה נשי בני יעקב היו בעת הזאת במספר חמש (כי שאר הנשים, כמו נשי יעקב כבר מתו). ועל כן סטיפנוס כאשר אמר פה ואל כל משפחתו ולא יוצאי ירך יעקב בלבר, חשב חמש ושבעים נפש עם הנשים. ומספר הנשים היה קבלה בירו, וכן נמצא בהעתקת השבעים, ואולי היה כתוב כן בהעתקה האדמית אשר היתה לישדאל אז כמו שכתבתי למעלה בשם החכם ה״ד עזריה מן הארומים בספרו מאור עינים פרק ו׳. וכן נמצא זה המספר חמש ושבעים בספרי מילון היהודי כמו שכתב החכם הנ״ל שם בשמו. ואם השאל מרוע לא חשב סטיפנוס אך יוצא ירך יעקב כפי נוסח המקרא שלנו? כבר השיב על זה החכם הנ״ל בשם חכם נוצרי אחר כי המדבר סטיפנוס אמר כן בכונה למען בטרדתו לתכלית אחד (והוא להדאות אמונת המשיח) לא יעדבב דעת ההמון האמונים עלי ההעתקה הארמית או היונית*) ובזה יבואו

*) וכבר היה מעשה בימי יוסטיניאן הקיסר שדצו יהודי יון מאמיני המשנה אך האמונים על ההעתקה היונית אשר בכל בתי כנסיות תפלות היהודים יקראו התנ״ך בלשון יונית באמדם כי היונית יותר מוגה מן העברית והיהודים האחרים עמדו למולם ויבא משפטם לפני הקיסר ויצא דבר מלכות ממנו לקדוא התנ״ך יונית ואת המשנה לשדש מן הארץ, ואז יהודי יון בראותם כי דעה נגד פניהם

על נכון כמה כתובים בספרי ברית הישנה שהובאו בספרי ברית החדשה לפי העתקת השבעים או הארמית אף כי רוב המבשרים היו יהודים וראו את כתבי הקודש העברים, כי לא רצו לערבב דעת ההמון האמונים על העתקה המפורסמת להם (כי המקרא העברי לא היה שכיח ביד ההמון), ואף שאולי נפל טעות בהעתקה, כי לא היתה כונתם פה לתקן ההעתקה כי אם להכלית אחר להראות אמונת המשיח. ובזה יישב החכם הנ"ל שם את החכם פילון היהודי שהלך אחר העתקות אחרות ולא אחר המקרא שלנו, והביא שם ראיה מן הירושלמי פרק ד' דתענית (הביאו התוספת סוף פרק קמא דראש השנה דף י"ח ע"ב דבור המתחיל זה) שאומר כי גם בכתבי הקודש הישנים נמצאו ספורים בלתי צורקים בעצמם כי אם נכתבים כפי סברת ההמון, והנביא לא רצה לשנות מסברת ההמון, ועיין שם בתוספת.

(ט"ו) וירד יעקב מצרימה וימת הוא ואבותינו וינשאו שכמה וישמו בקבר אשר קנה אברהם במחיר כסף מבני חמור אבי שכם, הנכון הוא כי מלת וינשאו ויושמו יסובבו על השבטים כמו מלות ואבותינו אשר אמר. כי יש קבלה עד היום שנקברו בשכם אצל עצמות יוסף המבואר ביהושע בסופו שנקברו בשכם בחלקת השדה אשר קנה יעקב מבני חמור אבי שכם. ועוד גם היום מראים בשכם (נאבלוס) קברי י"ב השבטים, וכן כתב רש"י (בריש פרשת בשלח שאף עצמות השבטים העלו ממצרים, והוא מדברי המדרש רבה בראשית פרשה ק' ועיין בירי משה ריש פרשת בשלח) ומה שאמר בקבר אשר קנה אברהם מבני המור אבי שכם? כבר כתבו מפרשי הנוצרים (גערלאך) כי טעות נפל בספרים, וצריך להיות אשר קנה יעקב, או בלי שם כלל כי מלת קנה יסובב על יעקב אשר הזכיר מקודם כמו וימת הוא, ומלת אברהם נכתבה בטעות ומיותרת. ולדעתי כי סטיפנוס אמר אשר קנה כאברהם עם כ' הדמיון (וברבות הימים נחסרה כ' הדמיון או ביונית מלת ὡς). וכונתו היתה בזה לבאר שני השאלות מה ששאלו המפרשים, האחת (ע' אבן עזרא והרמב"ן ראשית ל"ג) לאיזהו צורך קנה יעקב חלקה השדה מאת בני חמור אבי שכם? מדוע לא גר בארץ כמו אבותיו? והשניה (עיין רד"ק סוף יהושע) מדוע קברו עצמות יוסף בחלקת השדה אשר קנה יעקב הלא אז היתה כל הארץ שלהם? אולם מדברי המדרש רבה פרשה וישלח בפרשה ע"ט אנו לומדים התשובה על זה, כי יעקב קנה את חלקת השדה לאחוזת קבר לבניו יוסף ואחיו כאשר קנה אברהם את מערת המכפלה לאחוזת קבר עד יעקב ולאה. ועל כן קברו בני ישראל את עצמות יוסף בחלקת השדה ולא במקום אחר. וזאת כונת סטיפנוס פה באמרו ויושמו בקבר אשר קנה (פירש יעקב כמבואר) כאברהם, רוצה לומר שיעקב קנה את הקבר כמו אברהם שקנה את מערת המכפלה לאחוזת קבר כן גם הוא קנה חלקת השדה לאחוזת קבר. (ועל כן אמר בקבר אשר קנה ולא אמר בחלקת השדה).

נחמו על רצונם ותשקט המריבה ע' קורות היהודים להחכם יאסט ובספר נדחי ישראל למהר"שי פין.

(מ"ב) ויתנם לעבוד את צבא השמים ככתוב בספר הנביאים וגו' עד מהלאה לבבל סטיפנוס ביאר מסמיכות שתי הכתובים כי גם במדבר עבדו עבודה זרה על דרך שאמרו גם בעלי המדרש כי פסל מיכה עלה עמהם ממצרים. וכדברי סטפנוס פה מבואר הוא בדברי הנביא יחזקאל בסימן כ' פסוק י"ז ומפסוק כ"ר עד כ"ז ועיין שם בדברי רש"י ומצודת שפירשו הכתוב שם בהעביר בל פטר רחם שהעבירו למולך או למלכום שיקוץ בני עמון (כי העברה לא היתה רק למולך כמו שאמר הכתוב מזרעך לא תתן להעביר למולך ויקרא י"ח כ"א). ועל כן אמר גם סה ונשאתם את סכות מלככם ופירשו אוהל של מלכום, הוא המולך, (כי סוכה הוא אוהל) וכן הוא בהעתקת השבעים וכן מה שנזכר בכתוב כיון תרגמו רמפן, ועיין באבן עזרא שם. ומה שאמר פה מהלאה לבבל? כן היתה הנוסחא בידם שלא כנוסחתינו מהלאה לדמשק, ועיין מה שכתבתי למעלה בשם בעל מאור עינים בזה.

י (ט"ו) והנה עוד שנית קול אליו את אשר טיהר אלהים אל תפול אתה, כונת המאמר ביאר פטרוס בעצמו להלן בפסוק כ"ח אתם ידעתם וגו' ואלהים הראני לבלתי קרוא פגול וטמא לכל אדם על כן לא מנעתי וגו' כי הכוונה פה אך לטהר את הגוים אשר היו טמאים ומתועבים אצל היהודים כמאמרו שם. ובזה נפלו דברי החכם בעיניו פה. ומה שהביא מדברי האדון כל מה שיכנס בפי אדם, כבר נתבאר במקומו. ומה שהביא מפאול אל הקורינתים זה נתיישב בדברינו באגרת אל הגלטים ג' י' ע"ש.

יג (כ') ואחרי כן כארבע מאות וחמשים שנה נתן להם שופטים עד שמואל הנביא, המעיין בספר שופטים ויחשוב כל השנים הנזכרים שם היינו ימות השעבוד וימות השקט אשר שקטה הארץ אחרי כן וימות השופטים ימצא עד שמואל הנביא אחרי מות עלי ערך ארבע מאות וחמשים שנה. ומה שאמרו המפרשים (ע' רש"י ורלב"ג ע"פ בשבת ישראל שופטים י"א כ"ז) כי שנות השעבוד נכללים בשנות השופט ובשנות ההשקט ופירשו מה שנאמר בכמה מקומות ותשקוט הארץ ארבעים שנה או שמונים שנה וכדומה הכונה מהתחלת השעבוד, אינו נכון כי אם ותשקוט הלא אינו שעבוד? גם בהחשב הסך שלש מאות שנה שבת ישראל בארץ שאמר יפתח שהוא שלש מאות וארבעים לצאתם מארץ מצרים מלבד שבע שכיבשו, ואחרי כן שנות השופטים שאחרי יפתח לפי הכתובים זשנות עלי ושמואל ושאול ודוד ושלמה עד בנין הבית יהיה יותר מחמשה מאות שנה והמפרשים נדחקו בזה והעלו הרס בידם ע"ש. וההכרח אשר הכריחם לזאת הוא הכתוב במלכים א' (ו' א') כי בשמונים שנה וארבע מאות שנה אחר צאת בני ישראל מארץ מצרים בנה שלמה בית ה'. אולם השופט בצדק ישפוט כי טעות נפל שם במלכים בספרים וצריך להיות ויהי בשמונים וחמש מאות שנה וגו' ע"ש, ובעבור הטעות לא תפול קדושת הספר. וכבר עמדו איזה מחכמי ישראל בימי הקיסר יוסטיניאן וירצו לתקן את המקרא אך האחרים וברואשם בעלי המסורה אמרו כי אין לתקן בכה שבלנו, אך כמו שנמסר כן יהיה לעולם, אף שנראה הטעות לעינים אין בכחנו לתקן כי אולי יבא אחר בדורות הבאים ויתן תשובה על זה או יתקן באופן יותר נאה ומתקבל

לאמה, ע' נדחי ישראל לה"ר שמואל יוסף פין ובקורות היהודים להחכם יאסט בזה.

(כ"ט) ויתן להם האלהים את שאול וגו' ארבעים שנה. כל מפרשי ישראל הודו ואמרו כי שאול מלך הרבה שנים בראיות מן הכתובים (ובעל חזוק אמונה פה בעצמו הודה לזה) ועיין בספר צמח דוד בשם יוסיפון כי שאול מלך עשרים שנה. ומה שנמצא במקרא (שמואל א' י"ז א') ושתי שנים מלך על ישראל פירש בצמח דוד שם שהכונה כאשר מלך שתי שנים על ישראל אז זיבחר לו שאול וגו' וזמן מלכותו לא נזכרה במקרא כלל אך אלה השתי שנים עד אשר בחר לו שלשת אלפים מישראל ויעשה המלחמה הראשונה עם הפלשתים ויעל העזלה בלא שמואל ואז הודיע לו שמואל כי ממלכתו לא תקום בקש לו ה' איש כלבבו ולפיכך לא נחשבו שנותיו עוד*). ואנחנו נאמין לרברי פאול ביותר אשר מלך ארבעים שנה כי בודאי היתה קבלה בידו. ולדעתי יש להביא ראיה כי מלך ארבעים שנה, כי אחר מלחמתו הראשונה עם הפלשתים (שם י"ד מ"ט) מספר הכתוב ויהיו בני שאול יונתן וישוי ומלכי שוע וברברי הימים א' (ח' ל"ג, ט' ל"ט) הוסיף עוד את אשבעל, וכבר כתבו שם רש"י והרר"ק בראיות כי אשבעל הוא איש בושת. ולפי הנראה כי לכן לא חשבו פה בשמואל כי עוד לא נולד בימים האלה אך נולד בשנה החמישית למלוכת שאול, ועל כן כשמלך דוד חמשה שנים בחברון אחרי מות שאול היה אז איש בושת בן ארבעים שנה וימלוך שתי שנים עד מלאות לדוד שבע שנים בחברון כמבואר בשמואל ב' (ב' י'). (וע' רש"י והוספות סנהדרין כ' ע"א בזה) ומה שרצו איזה מן המפרשים לאמר כי לא חשב פה אך אלה שיצאו עמו למלחמה, אינו נכון כי הלא חשב פה גם בנותיו עיין שם.

(ל"ג) כי אוהה מלא אלהים וגו' בהקימו את ישוע ככתוב במזמור השני בני אתה וגו'. פאול יפרש אני היום ילדתיך על יום הקומתו כי ביום הזה נהודע לכל שבן האלהים הוא, וזה אמרו היום הראתי לדעת כי אנכי ילרתיך. וכן אמר אל הרומיים (א' ד') והנורע להיות בן האלהים וגו' בהקומה מן המתים. ובעל חזוק אמונה טען כי זה הכתוב אמר חוד על עצמו ופירש קיבוץ האומות על פלשתים וראוי הוא לשחוק כי פלשתים אך אומה אחת היתה, והנה תפול השאלה איפה אמר לו ה' בני אתה, גם לא מצינו בכל המקרא שיאמר הקדוש ברוך הוא אל איש פרטי בני הוא כי מי לנו גרול ממשה רבינו עליו השלום אשר אמר עליו ה' בכל ביתי נאמן הוא ויעיד עליו כי הוא גרול מכל הנביאים (מדבר י"ב) ועם כל זה אמר עליו שם לא יראתם לדבר

*) ומה שאמר בקש ה' לו וגו' אף כי רוד לא נולר עוד כפי החשבון. כבר ירוע כי בלשון עברי כאשר יקרים לשון העתיד יאמר אחרי כן לשון עבר ופירושו לשון עתיד כמו ירמיה (ל"א ל"ג) זאת הברית אשר אכרות את בני ישראל נתתי את תורתי בקרבם וגו' וכדומה הרבה, וכן הוא פה ממלכתך לא תקום ויבקש ה' לו וגו'. גם יש לפרש על דרך הכתוב (שם א') ובטרם תצא מרחם הקדשתיך נביא לגוים נתתיך.

בעברי במשה ולא אמר בבני במשה כי ה' גם בקדושיו לא יאמין ובמלאכי וגו', ובפרט בני אדם שנולדו בחטא ותאות אדם, וזה ירוע לכל כי דור המלך היה קטן במעלה ממשה רבינו עליו השלום וכמו שאמר הכתוב ולא קם נביא בישראל כמשה עוד וגו', אולם אחד המיוחד יש אשר אמר עליו הכתוב הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאוד (ישעיה נ"ג) ואמרו בתנחומא סוף פרשת תולדות ירום מאברהם ונשא ממשה וגבה ממלאכי השרת שה תמים בלא חטא מנעוריו ולא נולד בחטא, כי אם ברוח ה' והוא בן אלהים האמיתי, עליו שמעו השלוחים הנאמנים קול ה' קורא זה בני ירידי אשר רצתה נפשי בו (מתיא ג' י"ז) והוא הנדמו בדאש מזמור השני על ה' ועל משיחו כמו שביארו בתלמוד (ברכות ז' ע"ב) וכל המדרשים על המשיח וכ"ה בזוהר פ' בלק ד"ה פתח ואמר עמי זכור נא ע"פ אשורנו כי כל הגוים והעמים הקדמונים עמדו על ה' ומשיחו והמאמינים בו היו בכל העולם לחרב ולבזה ימים רבים עד כי אחרי כן כל מתקוממיו ככלי יוצר נופצו, והוא המרבר פה אספרה אל חוק (כמו את חוק כי דטלג"ת מתחלף, כמו אב לבנים יודיע אל אמתך (ישעיה ל"ח י"ט) או הכונה אל אנשי חוק כי מלת איש, אנשי, יחסר במקרא והם מלכי ארץ ורוזנים הנזכרים למעלה) ה' אמר אלי וגו' כי יסובב על המקראות הקודמים לו יושב בשמים ישחק אדני ילעג למו אז ידבר אלימו באפו וגו', ומה המה הדברים, ואני נסכתי וגו' אספרה אל חוק ה' אמר אלי וגו' עד ככלי יוצר תנפצם, הכל ארני המדבר, והוא הפרצוף השני הבא במשיח (כמו שכתבתי בלוקס ד' כ"א ובמתי כ"ז באורך) ועל כן אמר השם אדני. ומה ששאל בעל חזוק אמונה איך אמר שאל ממני וגו' ואיך יבקש ה' מה', לא ירע בסוד המקובלים על המאמר בתלמוד ברכות (ז' ע"א) הקב"ה מתפלל וכו' ובחלק שלישי יתבאר באורך עיין שם. ועיין מה שכתבתי בביאור אל העברים א' ה'. וכן בבראשית רבה פמ"ד ביאר הכתוב שאל ממני על המשיח ע"ש.

(ל"ה) על כן אמר וגו' לא התן חסידך לראות שחת, ראיית פאול כי על המשיח נאמר זה כי דוד נקבר וירא שחת אולם המשיח לא ראה שחת, ובעל חיזוק אמונה דחה זה ואמר כי שחת הוא כמו בור בעברית והוא שם נרדף עם קבר ועם שאול, והכונה פה כי התחסיד לא יעזב ה' את נפשו היא הנשמה עם גופו לשאול ולשחת הוא בור הקבר ע"ש. זה דרך ההולכים באפילה נופלים במהמורה אחר מהמורה, בראשונה גם אף הנפש של הרשע, אינה הולכת לקבר עם הגוף כמאמר שלמה (קהלת ג' כ"א) רוח בני האדם העולה היא למעלה וכן שם (י"ב ז') וישוב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה ומה יתרון לחסיד? והשנית אמר כי שאול הוא הקבר והנה מלבד כי הקבלה תכחיש זאת (עירובין י"ט ע"א) אשר תאמין כי השאול (וביונית ἅδης) הוא מתחת לארץ והוא מקום יתקבצו בו כל נשמות המתים ומשם עולים למדום (עם המשיח), עוד יש ראיה לזה מן הנביאים, משה אמר (דברים ל"ב כ"ב) כי אש קרחה באפי ותוקד עד שאול תחתית ובאיוב (י"א ח') גבהי שמים מה תפעל עמוקה משאול מה תדע, וכן שם (כ"ו ה') הרפאים יחוללו מתחת מים ושוכניהם ערום שאול נגדו ואין כסות לאבדון (ע' מה שכתבתי בזה בביאור אל הרומיים

ו ז) וכן ביחזקאל (ל"א ט"ו) ביום רדתו שאולה האבלתי כסתי עליו את תהום וגו' ושם קראו גם כן ארץ תחתית (ע' עירובין שם ובתוספות שם) ולכן נאמר בשמואל (ש"א כ"ח י"ג) אלהים ראיתי עולים מן הארץ וכן יש כמה כתובים בדומה. ומעתה נבא אל ביאור הכתוב שלנו במה שאמר לא תתן חסידך לראות שחת אם שחת הוא הקבר ממה נפשך הכתוב אינו מובן אם תפרשהו על הנפש שלא תראה הקבר כבר שאלנו מה יתרון לחסיד מן הרשע כי גם נפש הרשע לא תבא לקבר ואם תפרשהו על הגוף גם זה לא יובן שאיך יאמר שלא יראה השחת אך שובע שמחות נצח ומי גבר יחיה ולא יראה מות ואת הקבר. וזה אשר הכריח אל התרגום יונתן לתרגם פה מלת שחת שלא כמו שתרגם בכל מקום שוחתא והוא בור ופה תרגם שחיותא היינו השחתה ובליה (והרואה בעין פקוחה במקרא יראה כי הכור נקרא אז שחת כשהוא עשוי לשחת אדם או בהמה ואינו משרש שוחה והבן) וכן תרגמו השבעים (διαφθορὰν) וכן תרגמו גם השליחים פאול ופטרוס (למעלה בפעלי השליחים ב' ל"א). ועל כן שאלו הלא רוד נאסף וראה שחת (ופטרוס הוסיף לראיה כי קברו עמנו עד היום הזה ואנו רואים כי גופו נשחת) אך אחד המשיח אשר הקים אותו האלהים לא ראה שחת, ופטרוס הוסיף שם הכתוב שלפני זה לכן שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי ישכן לבטח, ואיכבה יובן כי בשרו ישכן לבטח? (ומפרשי היהודים נרתקו בזה עיין שם) ועל כן ביאר הכתוב שאחריו כי נפשו לא תעזב בשאול לא תתן חסידך לראות שחת היינו שבשרו לא יראה שחת והוא מקביל (פאר אללעל) עם הכתוב שלפניו לכן שמח לבי היא הנפש אף בשרי ישכן לבטח על הבשר עיין שם כדברי פטרוס ותמצא כדברי. וראה קורא יקר כי הכופר והערום כנחש הלזה נהג גם פה במרמה וערמה שדלג על דברי פטרוס למעלה ולא שאל כלל אך הציב שאלתו על דברי פאול פה להטעות הקוראים, כי בדברי פטרוס ימצא תשובתו כי יסובב על הבשר מן הכתוב שלמעלה ממנו כמבואר.

מז (י"א) אך מאמינים אנחנו כי בחן הארון וגו' בעל חזק אמונה שאל פה שאלות עצומות בעיניו וכבר נרפו כקש בדברינו במאמר הצדקה ובלוקס ו' ולהלן ט"ז וב"ג. ומה ששאל על דברי יעקב מעמוס ט' כבר כתבתי במקומות רבים כי היו להם נוסחאות אחרות בתנ"ך ועמ"ש במתי ט"ו בשם התלמוד.

מז (ג') ויקח וימל אותו בעבור היהודים אשר היו במקומות האלה, בעל חזוק אמונה פער פה פיו בשאלות עצומות בעיניו, כי טחו עיניו מראות אשר נאמר כאן מבואר כי מל אותו בעבור היהודים אשר היו במקומות האלה והכוונה למה שאמר בראשונה אל הקורינתים (ט' ב') ליהודים היתי כיהודי וגו' כתחת עול התורה וגו' וטימוטיוס היה בן אשה יהודיה ולפי דת התורה צריך להמול ואינו דומה לטיטוס היוני (גלטים ב' ג') עיין ביאור פעלי השלוחים פי' ט"ו לירירי החכם ד"ר ביזענטאל בזה והוא מדברי ה"ר יעקב עמרין בספרו רסן מתעה ע' ספר אפס דמים. וע' בספר למורי הנביאים במאמר אבן בחן פ"ה.

(ל"א) האמן בארון ישוע המשיח והושע אתה וביתך מה ששאל הכופר מרוע לא השיב האדון להאמין בו ויחיה, שבח במזיד כי זה היה קורם שנהרג

והכתוב אומר (ישעיה נ"ג) אם תשים אשם נפשו וגו' (אחרי מותו) בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים וגו' והוא פשוט.

כג (ג') ויאמר אליו פאול אלהים יכך וגו' בעל חזוק אמונה (למעלה בלוקם סימן ו') שאל על פאול מדוע לא קים מצות האדון למכך על הלחי תן לו גם השנית? והוא כאשר גזר הכהן להכותו על הלחי לא נתן לו השנית אלא קללו. דבר על צדיק עתק בגאוה ובוז אך מחסרון הבנתו את דבריו, כי פאול באמרו אלהים יכך, לא היתה כונתו לקלל כי קללה נקרא רק כאשר חבירו כבר עשה המעשה הרע והוא מקלל אותו בעבור רשעתו. אולם פה עוד לא עשו לו מאומה אך הכהן צוה להכותו על פיו (לא כמו שהעתיק הוא על לחיו) שלא ידבר עוד, והוא פאול הזהיר אותו ואמר לו אלהים יכך אם יכו אותי*) ולא יעובוני לדבר ולהצטדק לפניך, ואזהרתו הועילה לו שהניחוהו לדבר ולא הכוהו עוד. ומה שאמר האתה יושב לשפטני, הוא שאלה בפני עצמה. ומה ששאלו העומדים עליו התקלל את הכהן הגדול וגו', היינו התחרף ותבזה את הכהן הגדול כי הוא על כל פנים חרפו ובוזהו באמרו הקיר המלובן, ומלה היונית (λοιδορεῖς) ראויה פה להעתיקה ההחרף או התבזה. ומה שהביא הכתוב נשיא בעמך לא תאור, כי פאול ידע תרגום השבעים המתרגמים לא תאור אף על דברי הדוף ובזיון כידוע, וכן הוא לפי היונית פה. (וע' באבן עזרא בפ' משפטים ובהעתקת לוטהער שם).

אל הרומים.

ט (כ"ה) וכאשר אומר בהושע, ואמרתי ללא עמי עמי אתה וגו'. וישעיהו קורא על ישראל, כי אם יהיה מספר בני ישראל כחול הים שאר ישוב בו, לא היתה כונת פאול כי הושע דבר על הגוים, אך ירמוז גם כן על הגוים, כי באמרו שם מקודם והיה מספר בני ישראל כחול הים וגו' והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם וגו' הנה הוא סותר לדברי ישעיהו (י' כ"ב) שאומר על ישראל כי יהיה עמך ישראל כחול הים שאר ישוב בו, ואיך יאמר הושע שכולם יקראו בני אל חי כל המספר שהוא כחול הים (ופאול העתיק כפי הכוונה כי אם יהיה מספר בני ישראל כדי להשוותו עם דברי הושע ולהדאות הוכחתו והבן). אך רמז על הגוים הנספחים שכולם יקראו בני ישראל, וכמו שאמר (ישעיה י"ד) ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב. והשואלים לא הביט דברי פאול פה. וע' פסחים פ"ז ע"ב דברי ר' יוחנן הגלה הקב"ה את ישראל

---

*) וההעתקה ראויה להיות כמו שהעתיק לוטהער (גאטט ווירד דיך שלאגען) וכן הוא לפי היונית (Τύπτειν σε μέλλει) והוא אזהרה ולא קללה. י"ג פריעדמאן.

כדי שיתוספו עליהם גרים שנאמר ואמרתי ללא עמי עמי אתה ופי' רש"י אותם שלא היו מעמי ידבקו בה' והיו לי לעם ע"ש.

(ל"ג) ככתוב, הנני יסד בציון אבן נגף וצור מכשול כל המאמין בו לא יבוש, פאול ערבב פה שני כתובים לראיתו בכדי לבאר הכונה האמיתית בכתובים, כי כתוב בישעיהו (כ"ח י"ו) הנני יסד בציון אבן בוחן והכונה שם על המשיח שנקרא אבן (זכריה ג' ט', ר' ז'; דניאל ב' ל"ד) שהוא יבחון את ישראל כבחון את הזהב כי לא כולם יאמינו בו וכמו שאמר הכתוב גם כן (שם ה' י"ד) בדברו על המשיח, והיה למקדש ולאבן נגף וגו' לשני בתי ישראל וגו', היינו לאיזה אנשים יהיה למקדש ולאיזה יהיה לאבן נגף, וכן אמרו בתלמוד סנהדרין (ל"ה ע"א) כי הכתוב והיה למקדש יסובב על המשיח וכמו שכתב רש"י שם והיה מושיען של ישראל כו' כי נמשך שם על שם עמנואל עיין שם וכמו שכתבתי בזה במתי א'. ועל כן ערבב פאול פה הכתובים בכדי להבין הכונה, כדרך פאול תמיד להביא הכתוב אך כפי המכוון (כמו שנתתי כלל גדול במתי כ"ז), ולכן אומר גם כן כל המאמין לא יבוש אף שכתוב לא יחיש כי לפי ההרגום יונתן לא יזדעזון הכונה לא יחשוש ולא ירגיש כלל מלשון חוש, חושש הידוע במשנה וכן בקהלת (ב' כ"ה) ומי יחוש חוץ ממני, ובאיוב (כ' ב') ובעבור חושי בי. ואם כן עולה יחד עם לא יבוש וכן בהרגום השבעים העתיקו לא יבוש כי אין לפרש כדעת המפרשים שלא ימהר, כי נהפוך הוא שלדעת ישעיהו היתה הנבואה על ימיו וזמנו במהרה כמו שכתבתי במתי א'.

(ו') אל תאמר בלבבך וגו', בעל חזוק אמונה שאל פה הלא הכתוב מדבר שם ממצות התשובה ועל כן אמר בפיך ובלבבך (וכמו שפירשו גם הספורנו והרמב"ן) ולא מאמונת המשיח. והאמת הוא כי גם פאול הלך בדרך הזה כי מה שאמר משה כי המצוה הזאת היא מצות התשובה, אך זה ידוע כי השובת ישראל היא כמו שאמר הושע (ג' ה') אחר ישובו בני ישראל ובקשו את אלהיהם ואת דוד מלכם, (ועמ"ש רבינו בחיי בפ' וישב ע"פ ויקרא את שמו זרח ובזוהר פ' אחרי מות הובאו מאתי בחלק שני מכפרי זה ע"ש). והכתוב באמרו ושבת עד ה' אלהיך יכלל בזה גם אמונת המשיח. ועל כן באר גם פאול את הכתובים כי רומזים על המשיח, והביא הכתובים לפי הכוונה כמ"ש בסי' שקודם לזה. וכן עשה להלן בפסוק ט"ו וכדומה. ועמ"ש במתי כ"ז.

(ז') או מי ירד לתהום וגו' ובכתוב שלנו מי יעבר לנו אל עבר הים? אמנם פאול הביא הכתוב לפי הכונה כמבואר למעלה. כי בכתוב אנו רואים בבירור שיסובב על הכתוב למעלה ולא רחוקה היא (כמו לא בשמים היא יסובב על לא נפלאת הוא כן לא מעבר לים היא יסובב על ולא רחוקה היא וכן כתב באבן עזרא שם). והנה קשה אם יסובב על הים ההולך בגבול ארץ ישראל לא שייך לאמור ולא רחוקה היא, כי עבר הים האמצעי (מיטטלענדשעס מעער) איננו רחוק, ורבים העוברים בו? ואם יסובב על הים אוקינוס, הלא אין לו עבר כלל לדעת הקדמונים.*) כידוע (ועיין באבן עזרא שנרחק בזה, ומה שכתב מפני

*) ואף שנתגלה בימינו ארץ אמעריקא אשר מתחת לארץ ונורע לנו כי גם הים אוקיינוס יש לו גבול ועבר אולם משה הביא פה מאמר ישראל והם

חשבת המים, לא יובן כי הספינה הולכת לאור השמש על פני המים). ועל כן ביאר פאול מעכר לים על עבר התחתון לעומקו, ולפי הכונה הביא מי ירד לתהום, כי תהום נקרא מים שהקרקע שלהן עמוקה כמו והושך על פני תהום (ראשית א') תהום יסובבני (יונה ב' ו') וביאר דהיינו להעלות את המשיח מעם המתים, כי הקרמונים וכן הנביאים האמינו כי השאול מקום קיבוץ המתים הוא תחת המים אשר מתחת לארץ (עיין שמות כ' ד' תהלים כ"ד ב') וכמו שאמר איוב (כ"ו ה') הרפאים יחוללו מתחת מים ושוכניהם (וע' מצודת שם) וכן (שם כ"ב י"ז) אשר קומטו ולא עת נהר יוצק יסודם (והוא כמו ונהר יסובבני יונה ב' ר') וכן ביחזקאל (ל"א, י"ד ט"ז) נתנו למות אל ארץ תחתית וגו' ביום רדתו שאולה האבלתי כסתי עליו את תהום וגו' וכאלה רבות. (וע' יוסיפון לרומיים ממלחמות היהודים ספר ב' פ"ה והובא ביוחסין ג"כ בתודת הנזירים והנפשות הטובות הולכות מהלאה לים אוקיינוס וגו' ע"ש). ועמ"ש בפעלי השלוחים י"ג ל"ה בזה.

(כ') וישעיהו מלאו לבו לאמור נמצאתי ללא בקשוני וגו' ועל ישראל אומר פרשתי ידי וגו', פאול ביאר הכתוב נדרשתי ללא שאלו על הגוים. והראיה לזה כי סוף הכתוב הזה שם הוא אמרתי הנני הנני אל גוי לא קָרָא בשמי, ונדחקו מפרשי ישראל (עיין דש"י ורר"ק ודומיהם) הלא עם ישראל הוא נקרא בשמו של הקב"ה כמ"ש (ישעיה מ"ג ז') כל הנקרא בשמי וגו' וכרזמה וישבו בדוחק. ועל כן ביארו פאול על הגוים הקרמונים (היידען) כי המה לא היו נקראים כלל בשם ה'. וכן ביארו בילקוט שמעוני על הכתוב הזה ע"ש.

יא (כ"ו) ככתוב ובא מציון גואל והשיב פשע מיעקב, כן הוא בהרגום השבעים, וכן הוא בתרגום יונתן ולאתבא מרודיא דבית יעקב. ובאמת נוסחתנו ולשבי פשע היא כולה מוקשה שלפי זה יבא הגואל רק אם יהיו שבי פשע, וכעצמו אמר הכתוב למעלה וירא כי אין איש וגו' וצדקתו הוא סמכתהו כי הגואל יבא בצדקת ה' ואף שאין איש צדיק באדץ ואין משפט ע"ש. ובחלק שני יבואר עוד בזה ע"ש. גם ביאר פאול כי מלת ואני זאת בריתי אותם יסובבו למעלה שישיב פשעם וישא את חטאתיהם, וכן פירש הרד"ק ואני מבטיח אותם בזאת לפי שאמר ולשבי פשע ביעקב שיהיו בלי עון נקיים מכל פשע אמר כי זאת תהיה בריתי אותם, כמו שאמר ירמיהו וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה וגו' עד כי אסלח לעונם וחטאתם לא אזכר עוד ע"ש. וביאור דבדי פאול פה בראייתו שלא יסתור דבריו למעלה (ט' כ"ו) ביארתי על נכון במאמר מסתרי ברית החדשה שלי ע"ש.

יב (ט') כי זאת לא תנאף, לא תרצח וגו'. פאול הקדים לא תנאף, ללא תרצח, וכן יעקב השליח באגרתו (ב' י"א) וכן הביא בעל מאור עינים פרק

בטח האמינו כי הים אוקיינוס אין לו עכר כמו שהאמינו הקדמונים ואיך יאמרו מי יעבר לנו אל עבר הים ולכן גם פאול הביא מאמר ישראל והבן.

ד' בשם פילון היהודי בספריו כי כן היתה נוסחתו עיין שם. אמנם האדון במתי (י"ט י"ח) אמר כנוסח שלפנינו במקרא ע"ש.

יד (י"א) כי כתוב הי אני נאם ה' כי לי תכרע וגו' הביא הכתוב לפי הכונה כמבואר למעלה, וביארו על המשיח ודבריו יובנו לפי מה שבארתי הכתוב הזה למעלה בלוקס ד' כ"א עיין שם.

טז (ג') ככתוב וחרפת חורפיך וגו' ע' מה שכתבתי בזה ביוחנן י"ט ב"ח.

טז (כ') ואלהי השלום ידכה את השטן תחת רגליכם במהרה, בעל חזוק אמונה שאל כי מזה נראה כי עור השטן הי וכי הוא מושל עוד בארץ ולא המית אותו ישוע. החכם בעיניו הזה לא ראה את דברי יוחנן בהתגלותו (י"ב ט'-י"ג) כי שם מבואר כי השטן השלך משמים ארצה לבלתי השטין עוד את המאמינים בישוע לפני אלהים, אולם בארץ עוד ידו נטויה ועוד ביתר הוקף ועוז להסית ולהריח אף את המאמינים ולמנוע את דרכם דרך הקודש. כי מעשה השטן יהחלק לשני חלקים כאמרם בהלמוד (בבא בהרא ט"ז ע"א) יורד ומסית עולה ומשטין וכו', ועל המאמינים אין לו רשות עוד לקטרג. ובזה יובנו דברי האדון (יוחנן י"ב ל"א) עתה יושלך שר העולם הזה חוצה, ובעצמו אמר (שם י"ד ל"ו) כי יבא שר העולם הזה? אך הכונה כי השלך משמים ארץ וכמבואר.

א' אל הקורינתים.

ה (א') בכל מקום יצאה שמעת זנות אשר ביניכם וגו' אשר איש יקח את אשת אביו, בעל חזוק אמונה שאל כי בברית החדשה לא נמצא איסור לקיחת העריות, אבל עיניו טחו מדאות כי פאול קרא פה את איסור העריות בשם זנות, וזנות הוא מאיסורי השליחים אל הגוים כמבואר בפעלי השלוחים (ט"ו כ') וגילוי עריות הוא ממצות בני נח כמבואר בסנהדרין נ"ו ב' ולכן ההורה ענשה את הכנענים בעבור חטא העריות (ויקרא י"ח כ"ה) ומה ששאל מפדיון המאמינים ע' מה שכתבתי להלן כביאור אל הגלטים ג' בזה.

ו (ג') הלא ידעתם כי את המלאכים נשפוט וגו', בעל חזוק אמונה שאל שאף הגדול בנביאים היה מתירא מן המלאכים, שכה דברי האדון (במתי י"א י"א) לא קם בילודי אשה גדול מיוחנן המטבל והקטן במלכות השמים יגדל ממנו. ומה ששאל כי המלאכים אינם בעלי חומר לחטוא ולבא במשפט, שכה דברי הכתוב באיוב (ד' י"ז) האנוש מאלוה יצדק וגו' הן בעבדיו לא יאמין ובמלאכיו ישים ההלה אף שוכני בתי חומר וגו'. וכן שם (ט"ו ד') מה אנוש כי יזכה וגו' הן בקדושיו לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו אף כי נתעב ונאלח איש שותה כמים עולה.

ז (י"ט) המול כאין והעדלה כאין כי אם משמרת מצות אלהים וגו'. הכונה על אמונת המשיח, בעל חזוק אמונה העתיק פה ברשע כל איש יתמיר בדתו אשר הוא נוהג בו, ופאול אינו מדבר פה מן הדת כלום.

יד (כ"א) כתוב בתורה כי בלשון אחרת ובלעגי שפה אדבר וגו' בתורה הכונה בישעיה (כ"ח י"א) ועמ"ש ביוחנן (י' ל"ד) במלת תורה, וכבר נתבאר מאתי בכמה מקומות כי דרך פאול להביא הכתוב לפי המכוון והפירוש, וכן עשה גם פה, כי ביאר מלת ידבר שבמקרא על ה' הנזכר למעלה שם בפסוק ה' ביום יהי' ה' צבאות לעטרת צבי וגו' וכמו הכתוב שם (ט') את מי יודה רעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים, וביאר כי יסובב על מופת הלשונות. ובביאורי לישעיה ביארתי כל הקאפיטעל כי היא נבואה על ימות האדון המשיח ע"ש באורך.

טו (ד') וכי נקבר וקם ביום השלישי כפי הכתבים, וכן יש בכמה מקומות, לדעתי כי קראו את הכתוב בהושע (ו' ב') יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו בסגול החת היודין של יחיינו והחת המ' של יקימנו, כי לנסחתינו אין לו פירוש ונדחקו המפרשים בפירושו עיין בדבריהם. וכן יונתן תרגם על ביום השלישי יקימנו ביום אחיות מתיא יקימיננא, וכן בספרי פרשת האזינו על פסוק ראו עתה ביאר הכתוב הזה על תחיית המתים ועיין מה שכתבתי במרקוס ז' ז'. וע' בזוהר פ' בלק על פסוק כי מראש צורים אראנו בזה (ד"ה פתה ואמר עמי זכור נא).

(נ"ה) איה דרבנך מות, איה נצתונך שאול, פירש הכתוב בהושע (י"ג י"ד) אהי דברך מות וגו' לטובה כי אמר שם מקורם מיד שאול אפדם ממות אגאלם שירמוז על ימות התחיה, ומפרש גם כן אהי דברך מות אהי קטבך שאול כי אהי כמו איה (וכמו שהרגם יונתן שם על פסוק אהי מלכך איפוא ועיין שם במפרשים) ופאול גם כן לפי דרכו להביא רק המכוון בכתובים שינה בלשון דרבנך נצחנך. או היתה להם נוסחא אחרת ומה שאמר דרבן המות החטא הוא לפי הידוע (שבת נ"ה א') אין מיתה בלא חטא כו' עיין שם. ועיין בתנחומא פ' צו סי' ב' בזה.

אל הגלטים.

א (י"ט) זולתי יעקב אחי האדון, דברי המתעולל עלילות ברשע נדחו למעלה במדקוס ג' ל"א עיין שם.

ג (י') כי בני פעלי התורה הם בקללה וגו'. הגרים החדשים חפצו להלות על בית ישראל ועל ה' אלהיהם בתור גר צדק שהוא אח גמור לישראל וחבר הירושה, ועל כן לימד אותם איזה מן האחים שצריכים מילה ושמידת כל המצוה כמו שהיה לפנים בישראל קודם ביאת המשיח שאז לא הי' דק צדקת התורה כמו שאמר משה וצדקה תהיה לנו וגו' (דברים ו') ובעבורה נהיה לגד צדק. וכן חפצו גם הגלטים, ויראו לנפשם מן הכתוב ארור אשר לא יקום כל דברי התורה

וגו'. כי איך שתפרשהו אם על ההתקיימות ומילוי חיובם, או כמו שפירש הרמב"ן על ההתקיימות והקבלה על עצמו הנה יהיו בארור אם לא יקבלו על עצמן לשמור כל התורה כי גם הגוי אם נטבל בתור גר צדק ואינו מקבל על עצמו או שאינו שומר כל תורת משה הוא בארור כמו הישראל וכידוע ממאמר ההלמוד על קשים גרים לישראל כספחת. אולם דעת פאול והסכימו אליו השליחים (פעלי השליחים ט"ו) כי אחר ביאת המשיח נשתנה הענין, וגר צדק יקראו בעבור שיאמינו במשיח הצדק ועל ידי אמונתו ישיגו הצטדקות הנמונה כמו שאמר בכמה מקומות. ופה רצה להסיר מלבם יראת הכתוב והארור הנזכר ואמר כי אך בני פעלי התורה הם בארור זה אבל בני האמונה ברוכים הם עם אברהם המאמין שבימיו עוד לא היתה התורה והמשיח פדה אותנו מן הקללה והארור הזה וצריק באמונתו יחיה. אמנם זהו רק במצות השמעיות והחוקים (צערמעניעל געזעצע) אבל מצות השכליות שהן מצות בני נח חייבים גם הגוים לשמרם וכמבואר בדברי פאול בכמה מקומות ועיין בספר למודי הנביאים במאמר אבן בחן שלו בפרק ד' ופ"ה בזה. ובזה סרו שאלות היזוק אמונה פה ובחלקו הראשון פרק ט"ז ע"ש.

(י"ג) כי כתוב קללת אלהים תלוי פאול ביאר הכתוב כפי' הרמב"ן שם כי ההלוי הוא קללת אלהים ע"ש.

(י"ו) לא אמר ולזרעיך (ביונית σπέρμασιν) כאלו על רבים כי אם כאילו על אחד ולזרעך (ביונית σπέρματι) רצונו אף כי העברי שם זרע דבר תמיד בלשון יחיד היה יכול לומר ולבניך ואמר ולזרעך לרמז על המשיח כי פאול רבר אל הגלטים ביונית וביונית יש הפרד בשם זרע בין יחיד לרבים כמבואר, ואם היה מרבר אל העברים היה אומר "ולא אמר ולבניך" בלשון רבים והבן.

אל האפסים.

ד (ח') על כן אמר בעלותו למרום שבה שבי נתן מתנות לבני אדם, בעל חזוק אמונה תפסו שבכתוב נאמר לקחת? וכבר נתבאר שמנהג פאול היה להביא הכתוב כפי המכוון. וראייתו ממלת מתנות, דהיינו שלקח ונתן לבני אדם. ופאול ביאר עלית למרום על המשיח כי יסובב שם על הכתוב הקודם לזה אדני בם סיני בקודש (תהילים ס"ח ח') או על מלת יה אלהים שבכתוב הזה והוא הפרצוף השני הבא במשיח ועיין מה שכתבתי במהי כ"ז ולוקם ר'.

ה (י"ד) על כן הוא אומר עורה הישן וגו', רצונו על כן הכתוב אומר כמו למעלה (ר' ח') וכן דרך חכמי המשנה תמיד לומר וכן הוא אומר והכונה וכן הכתוב אומר. ורבים שאלו איפה כתוב זה? ויש שהראו מקומו להכתוב בישעיהו (כ' א') קומי! אורי! כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח, ולי נראה שכיון על הכתובים שם (כ"ו י"ט) יחיו מתיך נבלתי יקומין הקיצו ורננו שוכני עפר כי טל אורות טלך וגו' (הוא אור המשיח וטלו ההלים ק"י ג').

א׳ אל התסלוניקים.

ב (י׳) אתם עדים והאלהים כי ההתלכנו בקודש וגו׳. החכם ברעיונו, השמיע פה קול שאונו, וישודר כגבר יין עברו. כי לא הבין לשון ערומים, צדיקים ותמימים, וזאת היתה בעוכרו. הנה ידוע כי על דבר אשר האחר רואה בעיניו אין מהרדך לקחת אלהים לעד, אך אלהים יוקח לעד על דבר נסתר מעיני אדם, ועל דבר שנסתר מעיני אדם לא ילקח אדם לעד כי אם אלהים. ומעתה אין לפרש המלות אהם עדים שיסובבו למטה, שהם עדים והאלהים כי ההתלך עמהם בצדק ובקודש ובתמים, כי מאין ידעו האנשים זאת? הלא זה הוא דבר המסור ללב ואין ידוע רק לאלהים? אך האמת הוא כי המלות אתם עדים יסובבו למעלה (כאשר העיר בצדק ידידי ה״ר י״ג פרידמאן) על מה שאמר בכתוב הקודם לזה, כי זכרתם אחי עמלנו ואת יגיענו אשר עבדנו יום ולילה למען לא נהיה למשא על איש מכם ובשרנו אהכם את בשורת האלהים. אשר זה ראו בעיניהם כי עבד יום ולילה במלאכתו למען לא יהיה למשא עליהם, ועל כן אמר עדים אתם על זה, והאלהים לקח לעד על מה שאמר אחר זה כי ההתלך עמהם בצדק ובתמים ובקודש שזה ידוע רק לאלהים, ועל דרך זה אמר גם כן קודם לזה בפסוק ה׳, כי מעולם לא היתה לנו שפת חלקות כאשר ידעתם (לקח אותם לעד) ולא כסות עינים לבצע, אלהים עד. והמעיין בפנים יראה האמת כדברינו.

אל העברים.

א (ה׳) כי למי מן המלאכים אמר מעולם בני אתה אני היום ילדתיך? כוונתו כי אף שהמלאכים נקראים בני אלהים אולם שהקדוש ברוך יאמר אליהם בני אתה, זה לא מצינו במלאכים. ומה ששאל בעל חזוק אמונה כי זה הכתוב אמר דוד על עצמו? נתבארה תשובתו בפעלי השליחים י״ג. ועוד אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן, בעל חזוק אמונה שאל כי זה הכתוב נאמר בשמואל ב׳ (ז׳ י״ד) על שלמה בן דוד? והראיה כי סוף הכתוב הוא אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם, וישוע המשיח לא חטא ולא עוה כלל כיחוע. ולדעתי כי פאול הביא דאייתו מן הכתוב הזה בדברי הימים א׳ (י״ז י״ג) ושם לא נזכרו הדברים האלה אשר בהעותו וגו׳. גם יש עוד הפרד בין המאמר בשמואל ובין המאמר בדברי הימים, בשמואל נאמר שם בפסוק י״ז ונאמן ביתך וממלכתך עד עולם שהמדובר הוא מבית דוד, ובדברי הימים שם בפסוק י״ד והעמדתיהו בביתי ובמלכותי עד עולם, שנראה מזה שהאיש המדובר ממנו יעמוד לעולם בבית ה׳ ומלכותו. והנה כבר הקדמנו בפעלי השליחים שם סימן י״ג כי לא מצינו בכל המקרא שיקרא הקדוש ברוך הוא לאיש פרטי בשם בן ואף למלאך לא יקרא בשם בן, ואשר מצינו שאמר הקב״ה על שלמה אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן הוא בעבור כי המשיח יצא

מזרעי, והוא היה רמז ורמוה על המשיח, אשר הוא יהיה שר-שלום האמיתי, וכמו שהמשיח יבנה את היכל ה' בגופו כן בנאו שלמה בעולם. ועל כן אמר עליו והוא יהיה לי לבן. ובדברי הימים שם רמז ביתר ביאור על המשיח, ועל כן אמר שם והעמדתיהו בביתי ובמלכותי עד עולם, ועל מאמרו אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן לא אמר אשר בהעותו, ומשם הביא פאול ראייתו. (ועמ"ש במתי ב' ט"ו בשם החכם לוטהער ע"ש). ורש"י שם נרחק בזה והשיב שלא רצה לזכור בספר דברי הימים זלות לביה דוד והוא שקר כי הזכיר באיזה מלכי בית דוד ע"ש.

(ו') ובהביאו עוד את הבכור אל התבל אמר והשתחוו לו כל אלהים, הכתוב הזה הוא בתהלים (צ"ז ז') ושם נאמר מקודם ה' מלך תגל הארץ וגו' האירו ברקיו תבל וגו' מלפני ארון כל הארץ וגו'. לפי הנודע לנו בראיות (כמו שכתבתי למעלה בלוקס ד' ובחלק שלישי מזה הספר באורך) כי הפרצוף השני של אלהים הוא אדון כל הארץ יבא ויתלבש במשיח וימלוך בירושלים אשר על זה נבא צפניה (ג' ט"ו) מלך ישראל ה' בקרבך וגו', ועל כן ביאר פאול המזמור הזה, שמדבר ממלוכת העתיד, על המשיח. וביאר גם כן האירו ברקיו תבל היינו הבאת הבכור אל התבל ואז יבושו כל עובדי פסל המתהללים באלילים והשתחו לו כל אלהים.

(י') לפנים הארץ יחדו וגו' הוא בתהלים ק"ב, ופאול ביאר הכתוב הזה על המשיח כי פאול יפרש הכתוב הזה כי הוא תשובת האב אל הבן, כאשר בקש אותו שם מקודם אל העלני בחצי ימי וגו' (זה היה בגת שמנים ע' מתי כ"ו ל"ט) השיב לו כי הבל יאבד ואתה הוא ושנותיך לא יתמו עיין שם והראה כי רש"י ואבן עזרא נרחקו שלא הובא התשובה אם נשמעה תפלתו גם לא הבינו שם ענה בדרך כחי והכוונה פשוטה שמענה אותו בדרך כל הארץ הוא המיתה, גם דאש המאמר הפלה לעני כי יעטוף יסובב על המשיח שנקרא עני ורוכב על חמור ע"ש ותבין.

ב (ז') המשילהו במעשי ידיך כל שתה תחת רגליו, כי בשית כל תחתיו לא השאיר דבר וגו' ועתה עוד אין אנו רואים כי הכל וגו' אך רואים אנחנו זה ישוע וגו', פאול ידע היטב כי המזמור הזה יסובב על האדם בכלל, אך היה קשה לו כי הכתוב אומר תמשילהו במעשה ידיך כל שתה תחת רגליו, ומזה נראה כי כל מעשי ידי הקדוש ברוך הוא בלי הסרון רבר הושת תחתיו ואף השמים וצבאיהם הנזכרים למעלה, וממשלה כזאת אין אנו רואים בארם בכלל אך רואים אנחנו זה בארון ישוע אשר תחתיו הושת הכל כמו שאמר במתי בסופו לי נתן כל השלטן בשמים ובארץ. ועל כן אמר הכתוב זאת על האדם בכלל כל שתה תחת רגליו כי בהארון ישוע מבחר מין האנושי — כי גם הוא ירד מן השמים ויהיה לבן-אדם כמונו — נתקים הענין הזה בשלימות והוא חסר מעט מהמלאכים אך מפני ענות המות ולא מצר גופו כי בביאתו לתבל אף בגופו השתחוו לו כל המלאכים כמו שאמר בסימן א'.

(י"ב) לאמר אספרה שמך לאחי בתוך קהל אהללך, הכתוב הזה הוא בתהלים כ"ב. והמרבר זה הוא המשיח כי כל המזמור הוא יסובב על המשיח כמו שכתבתי במתי כ"ז ל"ה ע"ש.

(י"ג) ועוד אבטח בו כן הוא לפי היונית, וכן הוא בהעתקה אשר העתיקו בשנת 1867 בעבור המראה הגדול אשר בפאריז. ידידי הפראפעסאר פ' דעליטש אמר שהכונה על הכתוב וקויתי לו בישעיה (ח' י"ז) בעבור שהיונית פה משתוה אל תרגום השבעים שם. ולדעתי הכונה על הכתוב בתהלים (צ"א ב') אומר לה' מחסי ומצודתי אלהי אבטח בו, כי שם המדבר הוא היושב בסתר עליון ובצל שדי יתלונן כאומרו שם בראש המזמור (ועיין בבמדבר רבה פרשה י"ב כעין זה ובשמות רבה פרשה ל"ד) והוא מטטרון שר הפנים ועל כן אמר שם בסוף המזמור כי בי חשק ואפלטהו אשגבהו כי ידע שמי והוא האומר גם כן אלהי אבטח בו כי הוא ישים מבטחו באלהים כמונו כי אהינו הוא. ועוד הנה אנכי והילדים אשר נתן לי אלהים. כבר הדאיתי לדעת בלוקס ד' כי אין בנבואת ישעיהו בשום מקום ערבוב דברי עצמו בדברי ה' אך המדבר הוא תמיד אחד הפרצוף השני המדבר תמיד להנביאים, ועל כן גם פה (ישעיה ח' י"ח) פירש פאול המאמר הנה אנכי והילדים כי מדברו הוא הפרצוף השני המדבר הכל והוא הבא במשיח (שלא כדעת המפרשים שהם דברי ישעיה בתוך דבדי ה') והילדים הם המאמינים בני אל חי ובביאורי לישעיה ביארתי לפי זה הכתובים הבאים אחריהם וכי יאמרו אליכם וגו' שנדחקו בהם המפרשים ע"ש.

ח (י"ג) באמרו חדשה הזקין את הראשונה, והזקן והיישן קדוב לחלוף. כן נכון להעתיק לפי היונית, וכונתו היתה בחודבן בית המקדש וכביאורי לכרית החדשה ביארתיו באורך ע"ש. וכלא זה נוכל לאמר פה על שאלה בעל חיזוק אמונה מיניה וביה אבא לישדי כיה נרגא כי בעצמו הוביח בראיות כחלק ראשון שלו פ' כ"ו על פסוק עד עולם תוקר כי עולם יאמר ג"כ על זמן קצוב ע"ש.

י (ה') לכן בבואו אל העולם אמר זבח ומנחה לא חפצת גויה כוננת לי וגו' (תהלים מ' ז') כן הוא בהעתקת השבעים. ופאול ביאר הכתוב כי דוד הביא מאמר המשיח על עצמו בבואו אל העולם, כי הכתוב הזה לא יובן כלל באמרו אז אמרתי וגו' על אי זה זמן יאמר זה? ומפרשי ישראל נדחקו בזה (ע' רש"י ואבן עזרא ודומיהם) ומה שאמרו כי יסובב על זמן מתן תורה אינו נכון כי גם אז אמר ה' מפורש (שמות כ' כ"ד) מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו וגו' ובהר סיני העלו עולות ושלמים (שם כ"ד ה') גם מלות במגילת ספר כתוב עלי אין להם ביאור. והאמת הוא כי יסובב על ביאת המשיח בעולם להסיר קרבנות החטא מן הארץ אך להביא את נפשו קרבן בפעם אחה. והמשך המזמור הוא לדעתי, כי דוד מדבר בתחילה בעד עם ישראל איך ה' שמע שועתו ויתן בפיו שיר חדש על גאולתו ועל פדות נפשו, ומהו השיר החדש? דברי המשיח בבואו אל העולם, מפסוק ז' עד פסוק י"א, ואחרי כן מביא התפלה והשועה אשר התפלל עם ישראל וישוע לה', והוא מן הכתוב י"ב עד סוף המזמור, וביאר תחלה אה השיר כי במה שסיים פתח כדרך המקראות והחכמים כידוע. (ויש לאמר כי גם לנסחתינו אזנים כריה לי יסובב על המשיח על דרך הכתוב בישעיה (נ' ה') אדני ה' פתח לי אזן וגו' גוי נתתי למכים וגו' שיסובב על המשיח כמ"ש בלוקס ד' כ"א ע"ש).

יא (כ"א) וישתחו על ראש מטהו, כן הוא בהעתקת השבעים, וכן הביא

במאור עינים פרק ה' בשם פילון היהודי שקראו על ראש הַמַּטֶּה בפתח תחת המ"ם ע"ש. וכן להלן (י"ב ו') ויכאיב את כל בן ירצה, קראו מלת וכאב שלפנינו בקמץ תחת הכף ופתח תחת האלף וְכָאַב ע"ש. וכן למעלה (י' ל"ז) כיון אל הכתוב בחבקוק (ב' ג') והיתה נוסחתו לא ישרה נפשי ביו"ד, על הש"י ע"ש. ועמ"ש בלוקס ד'.

יב (כ"א) וכבה היה המראה נורא עד גם משה אמר אנכי ירא ורועד, אף כי לא מצינו זה מפורש במקרא, על כל זה מן הכתוב בפרשת יתרו (י"ט י"ט כ') ויהי קול השופר הולך וחזק מאוד משה ידבר ואלהים יענגו בקול וגו' ויקרא ה' אל משה אל ראש ההר ויעל משה, נראה כי בעוד שעמד בתחתית ההר דבר עם ה' והכתוב אינו מספר מה היו אלה הדברים, וכמו שפירש האבן עזרא שם, והיתה קבלה אצלם כי משה אמר אז אנכי ירא ורועד, ועל כן קרא אותו הקדוש ברוך הוא אל ראש ההר שבל ייראו ויפחדו, ואז עלה.

התגלות יוחנן.

ז (ו) משבט מנשה נחתמים שנים עשר אלף. בעל חזוק אמונה אמר כי מכאן נראה שיוחנן הכותב אף מנין השבטים בשמותם לא היה יודע. והבל יפצה פיהו, כי בחלק שני מספרי זה הראתי לדעת בראיות ברורות כי יוחנן היתה לו הבנה עמוקה בכמה נבואות וכתובים מספרי הבריה הישנה אשר מפרשי היהודים מששו בם כעוד באפלה וילכו בתוהו לא דרך. ולדעתי כי יוחנן כתב קמ"ד אלף נחתמים מכל שבטי בני ישראל, משבט יהודה נחתמים י"ב אלף משבט ראובן י"ב אלף, והקדים יהודה אל ראובן בעבור שהמשיח הוא ממנו (וכן כתבו המפרשים (ע' מצודת) בר"ה א' ב' ג' ע"ש) ואחרי כן חשב ראובן וכתב ect. (בעבריה "וגו'") כמו שאנו נוהגין ולא חשב כולם כי החשבון ראובן שמעון לוי וכו' ידוע לבר בי דב דחר יומא מישראל, ואחרי כן בא הלמיד טועה ומלא את הנחסר בעבור הגוים וטעה בחשבונו, גם לא חשבם כסדרן. ויש ממפרשי הנוצרים שאמרו השעדה בעבור כי שבט דן עוד בהיות השבטים בארצם נבלע ביניהם בעבור חטאו באלילים, והביאו ראיה כי עזרא בדברי הימים א' לא חשב יחוס דן. ואינו נכון, כי לא חשב גם יחוס זבלון, גם יעקב אמר בברכתו מפורש דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל (ראשית מ"ט י"ו) וברכתו לא השוב ריקם. גם הנביא יחזקאל (מ"ח ל"ב) בנבאו על העתיד חשב שער דן אחד וכן חשב שער יוסף אחר כי יוסף כולל אפרים ומנשה (שמות כ"ח י') ואך לנחלה נחלקו, וכן פה במקום מנשה צריך להיות דן.

כב (י"ח) הנני מעיד בכל שומע את דברי נבואת הספר הזה אם יוסף איש על אלה וגו' ואם יגרע איש מדברי ספר הנבואה הזאת וגו'. גם פה העתיק ברשע דברי נבואות אלה הספרים, הכתובות באלה הספרים ולהבין שיסובב על כל ספרי בריה החדשה, והוא שקר כי פה אין המדובר רק מספר ההתגלות הזה. האמנם אין להכחיש כי גם על שאר ספרי בריה החדשה אין להוסיף ואין לגרוע מהם כי המה דבר אלהים. ומה ששאל כי הנוצרים מוסיפין

בשבתם יום הראשון לשבוע מה שלא צוה ישוע ולא שלוחיו, שקר העיר בזה כי המנהג לשבות ביום הראשון החל עוד בימי השליחים זכרון לתקומת האדון כמבואר בפעלי השליחים (כ' ז') ויהי באחד בשבת בהקהל התלמידים לפרוס לחם וידרוש להם פאול וגו' וכן משמע בראשונה אל הקורינתים (ט"ז ב') עיין שם.

אגרת יעקב השליח.

ב (כ"ד) ועתה ראו כי במעשים יצדק איש ולא באמונה לבדה וגו' עד האמונה בלי מעשים מתה היא, שאלו כי סותר את דברי פאול בכל דבריו ולא ראו כי פאול עצמו בפעלי השליחים (כ"ו כ') אמר ולעשות מעשים נאוים לתשובה ובן באגרתו אל טיטוס (ג' י"ד) וילמדו גם שלנו לעשות מעשים טובים לבל יהיו עקרים מאין פרי, וכיון אל דברי האדון (לוקס ז' מ"ד) כי כל עץ בפריו יוכר וגו' איש טוב מן אוצר הטוב בלבבו יוציא טוב, וכדומה הרבה מקומות גם בדברי פאול. כי האמת הוא כי בא המשיח ומת בעד העולם אשר באמונה בו יצדק איש מבלעדי פעלי התורה, אולם זה רק בפעלי התורה השמעיות (צערמאניעלגעזעטצע) אשר אין ממקור שכל הלב מוצאם ולא יעידו על טהרו (עיין אל הקולסים ב' כ"ג), אולם מצות השכליות אשר ממקור שכל הלב מוצאם והם יעידו על מעמד וטוהר הלב המה נחוצים אל האמונה כי אמונת הלב תוכר בהם כמו עץ הטוב בפריו, ואם יש לאדם אמונה ומעשים כאלה אין לו זה אות וראיה כי האמונה אצלו מתה היא ואינה נושאת פרי. וזה שאמר יעקב גם כן ומן המעשים נשלמה האמונה (בפסוק כ"ב). ולדעתי בעבור כי יעקב כתב אגרתו לתפוצת שנים עשר השבטים כמו שאמר בראש אגרתו (א' א') ואצלם החל הטעות להשתרר אשר השתרר אחרי כן ברמה תחת כח הגנאסטיקער שאמרו כי אנשי הרוח (οἱ πνευματικοί) אינם צריכים למעשים טובים ואף למצות השכליות, ועל כן האריך להוכיח כי האמונה בלי פעלים שכלים מתה היא. ואולם פאול אשר כל דבריו היו אל הנוצרים הגוים ואצלם השתרר הטעות להיפך שחייבים במצות אף השמעיות כמו שלמדו אותן האחים (פעלי השליחים ט"ו), על כן האריך הוא תמיד להוכיח שפטורים מן התורה, הייגו ממצות השמעיות דווקא וכמבואר.

ה (י"ז) ולא מטר על הארץ שלש שנים וששה חדשים. עיין מה שכתבתי למעלה בלוקס (ד' כ"ח) בזה.

אגרת יהודה השליח.

א (ט') ומיכאל שר המלאכים וגו' רק אמר יגער ה' בך, לא היתה כונתו לפרש הכתוב בזכריה (ג' ב') על המעשה הזאת, רק תפס לשון הכתוב בעבור כי גם שם נאמר אל השטן כאשר השטין את ישוע הכהן הגדול בלשון זה, ובאמת פה היה מעשה אחר, שהיה בקבלה על פה.

Leipzig. Druck von G. W. Vollrath.

895.15
~~S15~~
So15

895.15
S015